

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

ЛАБОРАТОРІЯ-ЦЕНТР ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО
ОЦІНЮВАННЯ ТА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ УСТАНОВ ОСВІТИ

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. УКРАЇНСЬКА МОВА.

5 -11 класи

(Видання друге. Доповнене)

Черкаси

2017

Затверджено на засіданні Вченої ради КНЗ «ЧОПОПП Черкаської обласної ради».
Протокол № 1 від 20.02.2017 року

Авторський творчий колектив учителів української мови та літератури:

Снет А. П., Черкаська гімназія № 31, керівник групи, **Товстоп'ят О. В.**, Черкаський колегіум «Берегиня», керівник групи; **Білоног Л. М.**, Черкаська гімназія № 31; **Бойко С. В.**, Черкаський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – ліцей спортивного профілю № 34»; **Журавель Т. В.**, Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 30; **Коротун Л. В.**, Черкаська гімназія № 31; **Лункіна Л. Ю.**, Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 12; **Луц Н. М.**, Черкаська гімназія № 31; **Майстренко О. М.**, Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 12; **Присяжнюк В. П.**, Черкаська гімназія № 31; **Пушенко Л. М.**, Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 12; **Руденко Л. В.**, Черкаська гімназія № 31; **Семенова Н. В.**, Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 27 ім. М. К. Путейка; **Туркович Т. І.**, Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 6; **Хижняк Т. В.**, Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 30; за загальною редакцією **Бондаренко О. А.**, завідувача лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»; **Чмигової О. О.**, методиста Черкаського міського методичного кабінету установ освіти

Рецензенти:

Лісова Н. І., проректор із питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Фещенко О. В., учитель української мови та літератури Черкаського колегіуму «Берегиня» Черкаської міської ради

Р 64 Розвиток мовлення. Українська мова. 5–11 класи: видання друге, доповнене / За заг. ред. О. А. Бондаренко, О. О. Чмигової. – Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2016. – 230с.

Збірник уроків із розвитку мовлення з української мови (5-11 класи) (у 2-х частинах) підготовлено відповідно до вимог чинних програм: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013 (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства від 29.05.2015 № 585); Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М. І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. - Київ: Грамота, 2011(зі змінами, затвердженими наказом Міністерства від 14.07.2016 № 826); Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль-іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень/ Укладачі: Г.Т.Шелехова, В.І.Новосьолов, Я.І.Остаф.-К.: Грамота, 2011; Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / Укладачі: Л.І.Мацько, О.М. Семенов. – Київ: Грамота, 2011.

Авторською групою чітко вибудована структура посібника: частина 1 складається з конспектів уроків із розвитку мовлення (складання усних і письмових творів різних типів, стилів і жанрів мовлення), частина 2 – із текстів різноманітної тематики для усних і письмових переказів у 5 – 11 класах, що охоплюють курс української мови згідно з чинними програмами.

Перекази й твори виступають підготовчими вправами до оволодіння учнями життєво необхідними жанрами мовлення (конспект, реферат, доповідь, виступ на зборах, під час дискусії, рецензія тощо)

Запропоновані види і форми робіт, тексти переказів допоможуть сформувати якісну, мовну освіту учнів, об'єктивізувати процес оцінювання щодо визначення рівня вмінь і навичок у таких видах мовленнєвої діяльності як говоріння й письмо, надійно і достовірно проаналізувати їх підготовку з мовних тем, оцінити якість знань, рівень сформованих компетентностей і компетенцій, а також сприятимуть формуванню національно-патріотичних та моральних цінностей особистості.

Збірник розрахований на вчителів-словесників, методистів, студентів філологічних факультетів педагогічних вищих навчальних закладів, слухачів курсів підвищення кваліфікації.

© КНЗ «ЧОПОПП Черкаської обласної ради», 2017.

Ч

ЯК НАВЧИТИ УЧНІВ ПИСАТИ ТВОРИ

	❖ 5 клас	С.5
1.	Усний твір-опис тварин у художньому стилі	
2.	Письмовий твір-опис тварин у художньому стилі	
3.	Усний твір-опис предмета (за картиною)	
4.	Письмовий твір-опис предмета (за картиною)	
5.	Усний твір-оповідання про випадок із життя	
6.	Твір-роздум з теми, пов'язаної з життєвим досвідом учнів у художньому стилі	
	❖ 6 клас	С.35
7.	Усний твір-опис природи на основі особистих вражень у художньому стилі	
8.	Усний твір-оповідання за жанровою картиною	
9.	Письмовий твір-опис природи за картиною в художньому стилі	
10.	Усний твір-опис приміщення на основі особистих вражень у художньому стилі	
11.	Письмовий твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі	
12.	Письмовий (контрольний) твір-оповідання на основі побаченого	
	❖ 7 клас	С.72
13.	Портретний нарис у публіцистичному стилі	
14.	Письмовий твір-опис зовнішності людини за картиною в художньому стилі	
15.	Усний твір-опис дій на основі власних спостережень у художньому стилі	
16.	Письмовий твір розповідного характеру про виконання автором улюбленої справи в художньому стилі	
17.	Письмовий твір-оповідання за поданим сюжетом	
	❖ 8 клас	С.88
18.	Усний твір-опис пам'яток історії й культури за картиною в публіцистичному стилі	
19.	Письмовий твір-опис пам'яток історії й культури на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі	

20.	Усний твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі	
21.	Письмовий твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі	
	❖ 9 клас	С.106
22.	Усний твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему	
23.	Письмовий твір у публіцистичному стилі на морально-етичну тему	
	❖ 10 клас	С. 115
24.	Твір-роздум на суспільно-політичну тему в публіцистичному стилі	
25.	Письмовий відгук про твір мистецтва в публіцистичному стилі	
26.	Стаття в газету з морально-етичної теми	
	❖ 11 клас	С.128
27.	Письмовий твір з морально-етичної теми	
28.	Відгук на телепередачу (письмово)	
29.	Твір – портретний нарис у публіцистичному стилі	
30.	Відгук про твір мистецтва у публіцистичному стилі	
31.	Стаття в газету з морально-етичної теми в публіцистичному стилі	
32.	Стаття дискусійного характеру в публіцистичному стилі	

5 КЛАС

* * *

Тема. Усний твір-опис тварини в художньому стилі

Мета. Формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетенції й компетентності шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору-опису в художньому стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору-опису тварини, складати простий план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати спостережливність, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови, повагу до історичного минулого нашого народу.

Обладнання: роздатковий матеріал, пам'ятка, малюнки дітей, презентація.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Що таке тема твору? (*Тема – це предмет мовлення, те, про що йдеться у творі*).
- Чим характерний художній стиль? (*Художній стиль – відображення предметів в яскравій формі з метою емоційного впливу на читане*).
- Який тип мовлення називається описом? (*Опис – зображення будь-якого предмета, явища, особи шляхом перерахування, розкриття його основних ознак*).
- Які особливості має твір-опис?
- Що і кого ми з вами вже вчилися описувати?

III. Мотивація навчання

Учитель. Ви – журналісти-початківці. Із блокнотом і ручкою в руці збираєте матеріал про тварин.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Щоб скласти гарний опис, треба уважно подивитися і точно відмітити важливі й характерні ознаки. Тварину краще описувати в тому порядку, як ми сприймаємо її в цілому. Щонайперше ми бачимо форму, величину, колір, а потім переходимо до деталей. Їх теж описують у певній послідовності, яка залежить від важливості тієї чи іншої деталі.

Добре порівнювати, зіставляти невідоме з відомим.

2. Мовне спостереження. Відгадайте за описом тварину та визначте «відоме» й «нове».

Наш загальний улюбленчик на ймення Букет. Бурої якоїсь масті, рудий, наче трохи підсмалений, з хвостиком, бадьоро закрученим догори, він крутиться біля ніг, лащиться. (*Цуцик*).

Живучи поряд з людиною, цей «лікар» позитивно впливає на її здоров'я. Дослідження підтверджують, що спілкування з ним особливо корисне людям для здоров'я із захворюванням серця, нервової системи. (*Собака*).

Колись проживав у нас Пірат. Це був великий на зріст, немолодий вже, поважний і серйозний, з волохатим хвостом і з двома парами очей, з яких верхня пара, коли подивитися ближче, виявляється парою рудих плям. (*Собака*).

Репродуктивна бесіда.

- Хто ж ця тварина?
- Чому, на вашу думку, саме про собаку ми будемо вести сьогодні бесіду?
- На які характерні ознаки автори звертають увагу при описі?
- По групах у текстах визначте «відоме» й «нове»
- Доведіть, що це описи?
- У яких стилях вони складені?

Мовне дослідження. Прочитайте текст. Випишіть слова для опису тварини
Позначте «відоме» й «нове» у тексті.

Сусіди завели собі собаку. Такого величезного, косматого, ще й чорного кольору. Зустрінеш такого на вузькій стежині й страху не оберешся. Моторошно навіть проходити повз їхнє подвір'я, за забором якого ховається це чудовисько породи водолаз. Звати його Джеком.

Джек уже доросла тварина, зростом майже мені по лікоть, мабуть, щоб йому зручно було при нагоді хапати мене прямо за нього. Він дуже схожий на ведмедя – у нього густа мохната шерсть, наче хутро, а лапи нагадують волохаті стовпи. Голова у Джека була схожа на квадрат із довгими вухами. Через те, що вуха довгі та звисають донизу, здається, що собака завжди чимось трохи засмучений.

Та це виявилось неправдою. Коли я врешті наслідився познайомитися з Джеком поближче, виявилось, що його очі ясні та ласкаві, а сам він анітрохи не злий, хоч і гавкає так гучно й моторошно, що налякає будь-кого. Він дуже лагідний та дружелюбний, полюбляє гратися з палкою та бігати парковими галявинами, там, де вигул собак заборонено. Побачивши знайому людину, він радісно кидається їй назустріч, махаючи своїм товстим і мохнатим хвостом.

3. Лексична хвилинка.

Опис тварини потребує використання певної лексики:

- порода, масть (колір шерсті тварин);
- тулуб (а не тіло);
- морда (а не лице чи обличчя);

- шерсть (а не волосся);
- кігті (а не нігті) та інше.

– Складіть і запишіть три речення з цими словами.

4. Формування практичних навичок опису собаки.

– Виділіть найважливіші ознаки художнього опису. (Роздатковий матеріал).

Художній стиль

Реалізується в художній літературі. Він є всеосяжним, оскільки може поєднувати у собі всі стилі мови. Художній стиль широко використовується у творчій діяльності, різних видах мистецтв, у культурі й освіті. Крім інформаційної, художній стиль виконує найсуттєвішу – естетичну функцію.

Ознаки художнього стилю:

- образність (образ-персонаж, образ-колектив, образ-символ, словесний образ);
- естетика мовлення (можливість викликати у читачів почуття прекрасного);
- експресія, як інтенсивність вираження (урочисте, піднесене, ввічливе, пестливе, лагідне, іронічне, жартівливе мовлення);
- зображувальність (тропи: епітети, порівняння, метафори...)
- суб'єктивне розуміння.

Основні мовні засоби художнього стилю:

1. лексика найрізноманітніша, емоційно-експресивна (синоніми, антоніми, омоніми...);
2. уведення до творів із стилістичною метою історизмів, архаїзмів, діалектизмів, просторічних елементів;
3. запровадження авторських новотворів;
4. широке використання різноманітних типів речень.

У художньому стилі образно передається ставлення автора до зображуваного за допомогою художніх засобів.

Літературний словничок.

– Що таке епітет?

Епітет – це художнє означення, яке дає образну характеристику предметів.

– Що таке порівняння?

Порівняння – це троп, у якому пояснення одного предмета подають за допомогою іншого, подібного до нього.

– Який художній засіб називається метафорою?

Метафора – це перенесення назви з одних предметів, явищ, дій, ознак на інші на основі подібності між ними.

Підібрати й записати яскраві епітети до слова «собака» у вигляді «трона».

Граматична хвилинка.

– Зверніть увагу! Слово «собака» – ч. р. (він), але назви молодих тварин – собаченя, цуценя, щеня – с. р. (воно).

При порівнянні тварин можна використовувати антоніми.

Робота в парах. Дібрати антоніми, 2-3 словосполучення ввести в речення усно.

Меткий рух – повільний рух.

Ноги криві – ноги прямі.

Шерсть шорстка – шерсть гладенька.

Маленька голівка – масивна голова.

Тулуб короткий – видовжений тулуб.

Дужа істота – слабка істота.

Плями темні – світлі плями.

Куций хвіст – довгий хвіст.

Ніс сухий – ніс мокрий.

Вуса обвислі – вуса прямі.
Кігті гострі – кігті тупі.
Очі сумні – очі веселі.

Словникова робота.

Тулуб – довгий, маленький, великий, витягнутий;
шерсть – довга, коротка, густа, гладенька, пряма, кучерява, блискуча, тьмяна, жорстка, м'яка, пухнаста, шовковиста;
лапи – довгі, короткі, криві, рівні;
хвіст – довгий, короткий, куций, пухнастий, прямий, шаблевидний;
вуха – довгі, висячі, настовбурчені, гострі, великі, маленькі;
морда – загострена, коротка, тупа, приплюснута, прямокутна, видовжена, кругла;
очі – чорні, карі, зелені, сірі, темні, грайливі, хитрі, блискучі, злі, сумні, веселі, радісні, хитрі.

Випереджальне завдання. Готуючись до сьогоднішнього уроку, ви, як журналісти, отримали завдання.

1 група – дізнатися про породи собак (лабрадор, бульдог, тер'єр, пудель, німецька вівчарка) і коротко представити ту, яка найбільше сподобалася.

2 група – підібрати й прочитати твори художньої літератури, у яких розповідається про собак.

3 група – принести малюнки своїх улюбленців.

4 група – підготувати вірші, загадки про цих тварин.

Виступ 1 групи з представленням презентації.

Зовні німецька вівчарка – це велика мускулиста собака щільної, злегка витягнутої статури з пропорційною головою і лапами закругленої форми з жорсткими подушечками. Відповідно до стандарту зріст у холці для псів повинен становити 60-65 см.. У німецької вівчарки злегка випуклий лоб і високо поставлені вуха, що додають морді собаки досить характерний уважний і серйозний вираз. Чудові очі німецької вівчарки – мигдалеподібної форми, розумні і темні, у них відбивається все багатство й глибина внутрішнього світу цієї собаки.

– Чому саме цю породу ви обрали?

– Якими ознаками зовнішності вівчарка вирізняється серед інших порід собак?

Виступ 2 групи.

До образу собаки в українській художній літературі зверталось багато письменників.

А хіба можна не згадати Пірата, великого, немолодого і поважного пса... Ну, ви подумайте, собака, а такий жалісний і таке витворяє. Ач, як повзає. Нічого казати, розумний, добрий був пес. А ще був трудягою – носив з городу огірки в зубах і складав купкою, випивав зайві курячі яйця. У нього підростав молодий веселий син, теж Пірат. Той був артистичної натури і любив погратися з телям, з поросятами, курми й гусьми – своїми й чужими. Інколи ці ігри закінчувалися сумно, доводилося дорізати птицю. Мати запевняла, що коли вони їли отаку саму курку, обидва Пірати дивились з тютюну і по-собачому сміялись з нас (За О. Довженком, «Зачарована Десна»).

Один Рябко, один, як палець, не дримає,
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає,
Бо дарма їсти хліб Рябко наш не любив:
Їв за п'ятьох, але те їв, що заробив.

(П. Гулак-Артемівський «Пан та Собака»).

– На чому письменники у своїх творах акцентують увагу, зображуючи собак?

Виступ 3 групи з представленням виставки малюнків.

Виступ 4 групи. Загадки про собаку, цуценя для дітей – хороший спосіб, щоб розвивати логіку, мислення.

Полюбляє він ковбаску,
Розгризає маслаки
І отримує він ласку
Від хазяйської руки.
Якщо друга захищає,
Про життя своє не дбає.
Хто твій вірний помічник?
Хто сміливий захисник?

Про своїх домашніх улюбленців писали і поети, адресуючи свої твори дітям, які дуже люблять цих тварин.

ТАКСА

Жужа
Вийшла
З хати
Біля діжки
Поголяти.
Ось її
Цікавий ніс
В чорну щілину проліз,
Ось її
Краєчка вух
Заховались під лопух,
Ось її
Передні ніжки
Зупинились біля діжки.
Ще хвилинку,
Ще хвилинку...
Ще хвилинку –
Й видно спинку.
Ще хвилинку –
Й за поріг
Потягнувся, мов батіг,
ХВОСТИК –
Жужина краса,
Ось, нарешті,
Й Жужа вся.

Валентина Бондаренко

ПЕСИК

А знаєте, а знаєте, —
У мене песик є!
Якби ви тільки бачили
Те цуценя моє!
Воно таке білесеньке,
І звать його Сніжок,
Із ним на двох ми ділимо
Останній пиріжок.
Воно так дзвінко гавкає
Тоненьким голоском,
І я його прив'язую
За стільчик мотузком.

А ще ми з ним гуляємо
І молочко п'ємо,
А потім біля ліжечка
На килимку спимо.
Леся Вербицька

– Яку лексику використовують автори для зображення тварини?

Індивідуальне випереджальне завдання.

Протягом деякого часу ви спостерігали за своїми собаками чи своїми друзів. Те цікаве, що помітили, занотували у свої блокноти. Цю інформацію ви також використаєте у своїх творах. Один із записів давайте прослухаємо.

5. Складання усного твору-опису собаки.

Тему твору-опису можете сформулювати самостійно, погодити її з учителем.

Врахувати такі поради:

- намагайтеся переконати майбутнього читача в тому, що собака, про яку ви пишете, справді цікава, що ви її добре знаєте і вам дуже хотілося б, щоб інші її теж упізнали й полюбили;

- уважно придивіться, як собака полює, грається, щось робить (відчиняє двері, виконує команди, зустрічає господаря тощо);

- опишіть тварину в художньому стилі. Не відхиляйтеся від завдання – опишіть тварину, а не розповідайте тільки про її вдачу та витівки.

Скористайтеся робочими матеріалами та орієнтовним планом художнього опису тварини:

1. Де живе тварина, її кличка, порода?

2. Яка вона?

- «відоме» – «нове»

- «відоме» – «нове»

3. Чим подобається мені ця істота?

VI. Підсумок уроку

1. Редагування складеного.

2. Оцінювання навчальних досягнень учнів.

VII. Домашнє завдання. Завершити роботу над складанням твору-опису.

* * *

Тема. Письмовий твір-опис тварини у художньому стилі

Мета. Формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору-опису в художньому стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати простий план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови, повагу до історичного минулого нашого народу.

Обладнання: роздатковий матеріал, презентація, фотографії коней.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

Коні водилися в нас різні, бо батько часто їх міняв на ярмарку.
 Були часом хитрі й недобрі коні.
 Були перелякані, закляті, стурбовані або заворожені навіки грішники конячі.
 Але всі вони були окремі від нас, пригноблені, засуджені безповоротно і навіки.
 І це було видно по заході сонця, коли довго дивитись зблизька у велике темно-синє кінське око.

О. Довженко «Зачарована Десна»

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Що таке твір-опис?
- У яких стилях ми можемо його здійснювати?
- Чому вам більше подобаються описи в художньому стилі?
- Із яких структурних частин складається опис?

III. Мотивація навчання

Я – великий, я – красивий,
 Як біжу я – в'ється грива
 Копитами – туп-туп-туп,
 По камінню цок, цок, цок.

- Про кого йдеться в загадці? Правильно, про коня.
- Чи доводилося вам бувати в селі, де найчастіше живуть ці тварини, і побачити їх наживо?
- Які почуття викликає у вас кінь?

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Кінь – це сильна і велика домашня тварина, вона унікальна. Адже володіє цілющою силою, яка здатна впливати на психіку людини, має неймовірну граціозність, захоплюючи нею кожного. На відміну від багатьох інших тварин, кінь бачить світ кольоровим, але червоний і синій йому не підвладний.

2. Випереджальне завдання.

- Напередодні ми з вами об'єдналися в групи, кожна із яких отримала завдання:

1 група – зоологи;

2 група – фотографи;

3 група – народознавці;

4 група – музиканти.

Лексична хвилинка.

Зоолог – це фахівець, який досліджує навколишній світ тварин та їхні взаємозв'язки з довкіллям.

Народознавець – це фахівець, який вивчає націю, людину, її зв'язки з природою.

Завдання.

Під час виступу кожної групи, учні заповнюють таблицю:

«відоме»	«нове»
Вік тварини	20-30 років
Відчуття	Нюх, зір, слух, смак, дотик

Тулуб	
Морда	
Шерсть	
Масть	

Виступи груп.

Кінь – тварина з сімейства кінських загону непарнокопитих, що широко використовується людиною до теперішнього часу. Існує понад 200 порід коней. У коней добре розвинені щелепи, зуби (40 зубів у жеребців і 36 у кобил). У них однокамерний шлунок і короткий кишечник (25-39 м), велика сліпа кишка.

Коні ретельно й довго пережовують корм, змочуючи його рясно слиною, якої в них за добу може виділятися до 40 л. Особливо в спекотну пору року коні п'ють багато води (70-80 л), низьку температуру вони здатні переносити досить легко, але для них небезпечні протяги і вогкість. Ноги коней – найуразливіше місце, яке найбільш чутливе до поганих умов утримання.

3. Зоологи.

Максимальний вік тварини приблизно в шість-сім разів більший за час досягнення фізіологічної зрілості. Теоретично він може складати 36 років. Перший рік життя коня можна порівняти з 12 роками життя людини, другий – порівняємо з 7 роками. У нього є п'ять високорозвинених почуттів: смак, дотик, слух, нюх і зір. Коні також мають шосте таємниче відчуття: посилена сприйнятливості, яка дуже рідко зустрічається в людей.

У світі нараховується близько 160 видів та порід коней. Усі вони різняться між собою і розміром, і ростом, і шерстю, і мордою, і гривною (презентація).

Переглянувши презентацію, підберіть по 3-4 епітети до кожного зі слів:

тулуб (тіло) – витягнутий, великий;

морда – видовжена, загострена, приплюснута;

шерсть – довга, коротка, гладка, густа, блискуча;

грива – довга, густа, темна;

очі – темні, грайливі, блискучі, сумні, веселі;

вдача – прудкий, грайливий, вправний, розумний.

4. Фотографи представляють свою презентацію.

Забарвлення коней дуже впливає на їх характер. Твердження це спірне. Люди, які працюють із кінськими, стверджують, що чорні коні найбільш швидкі, витривалі і краще переносять різні захворювання. Деякі кажуть, що руді коні мають нестабільний характер.

Якщо у коня однаковий колір шерсті, але різний шкіри й очей, то масть їх може бути різною.

Словникова робота.

Масть – колір шерсті коней

Робота в парах.

Завдання: правильно поєднайте масть і колір:

Колір	Масть
Коричневий	Буланий
Чорний	Гнідий
Сірий	Вороний
Світло-рудий	Чалий

5. Народознавці.

Кінь – символ енергії і сили, пристрастей та інстинктів, а також вірності й відданості в праці, у щоденних турботах. Предковічно, коні були помічниками богів, воїнів і, головне,

хліборобів. Божество грози в індоєвропейській міфології уявлялося лицарем-змієборцем на коні або ж на бойовій колісниці, запряженій кіньми. Скандинавський бог Один мав восьминоного коня Слейпніра. Кінь, як і птах, був посередником між світами живих і померлих.

Кінь – посередник між світами й царствами: своїм і "тридесятим" – має здатність віщувати. Смерть, весілля або весну тварина чує за дванадцять днів наперед. Чує також "на себе лиху годину" – що він "матиме тяжку роботу". Передчуття біди конем символічно виражається різними діями: "Проломився кінь вороний на широкім мості" (у іншому варіанті – "спотикнувся"); "Кінь води не п'є, він на воду дує".

У давнину був звичай ховати коня разом із померлим. Такий кінь мав перенести небіжчика в інший світ, служити господарю й там. І навіть коли утвердився культ предків і виникло вірування, що померлі нікуди не відходять, не від'їжджають, а живуть у хаті, під порогом, біля печі, – то й тоді кінь залишився твариною, що спілкується з мерцем.

Наші предки вважали, що залежно від масті кінь має певне уособлення.

Індивідуальне завдання.

– Спробуйте правильно поєднати символ і масть коня:

Вогонь - ?	Гнідий
Зоряне небо - ?	Вороний
Світ предків - ?	Білий

– Саме з цими образами й порівнюють коней у народі.

6. Літературознавці.

Красиві вислови про коней – прекрасних породистих тварин, яких багато хто любить. Граціозні коні викликають захоплення своєю ставною красою, міццю. Ще вони вважаються дуже витривалими, у зв'язку з чим у народі з'явилося багато прислів'їв і приказок.

Теоретична хвилинка

Прислів'я – мала форма народної творчості, короткий вислів, який має повчальний характер.

Приказка – короткий сталий образний вислів, який становить частину прислів'я, але без висновку.

Завдання. Відновити вислів:

Був на коні і...	під конем
Кінь на чотирьох ногах і то...	спотикається
Куди кінь з копитом...	туди й рак з клешнею
Дарованому коневі...	в зуби не заглядають
На чужому коні...	далеко не заїдеш
Коня кують...	а жаба ногу підставляє

7. Музиканти.

– Прослухайте зразки кількох музичних композицій (рок, заспокійливу, інструментальну, 3 хв.).

– Які емоції вони у вас викликали?

Коні здатні розрізняти музику. У їхній свідомості хороша композиція повинна бути спокійною, мелодійною, а тому важкий рок вони слухати не можуть. Знову ж таки пов'язано це все з їх чудовим слухом.

8. Робота в парах. Образне конструювання. Ви сьогодні багато цікавого дізналися на уроці про коней. Зараз кожен із вас спробує створити свого коня. Перед вами знаходяться паперові частини тулуба. Приєднайте їх, вибравши ті частини, які вам до вподоби. Виведіть власноруч нову породу цієї тварини.

9. Складання твору-опису. Для того, щоб приступити до написання твору, пригадаймо його структуру.

Вступ – загальне враження від тварини, уявлення про неї, де її побачив, чому звернув увагу.

Основна частина – опис: масть, тулуб, морда, грива, хвіст, ноги.

Кінцівка – оцінка тварини, ставлення до неї.

– Пам'ятайте! Потрібно виділяти найважливіші ознаки, якими тварина відрізняється від інших.

– Користуючись усіма зібраними матеріалами та таблицею, яку ви заповнювали протягом уроку, складіть твір-опис коня.

VI. Підсумок уроку

1. Читання зразка твору

Художній опис коня

Цим літом я їздив до свого діда на канікули, там я вперше на власні очі побачив це дивовижне створіння – коня. Так, звичайно, я раніше багато чув та читав про цю свійську тварину, але відчув дух свободи, сили та норовливості, поєднані в цій тварині, тільки там. Зі слів місцевого конюха Степана я дізнався, що прізвисько цього коня – Найман, на честь свого видатного прашура коня Чингізхана. Він, як і той славетний кінь, був світло-рудим із чорними ногами і хвостом, та й норов він мав подібний.

Вік його складав 8 років, що для коней означає самий розквіт сил, тому він так спокійно і з легкістю цілими днями носив Степана між різними селами для вирішення місцевих потреб. Одного дня я напросився самостійно проїхатись верхи і відчув всю силу, яка поєдналася зі мною в одне ціле, і згадав історію, про те, як довго ці тварини служили нам і допомагали, а зараз ми змінили їх на авто та все більше забуваємо. Сподіваюсь, що цього літа мені вдасться проїхатись верхи і доторкнутися до природи ще раз.

2. Рефлексія

- мені на уроці сподобалося...
- мені було цікаво почути про...
- я хочу розповісти також про свого друга-тваринку (птаха)...
- мені не вдалося...

3. Оцінювання навчальних досягнень учнів

VII. Письмово оформити твір-опис коня

VIII. Домашнє завдання. Завершити роботу, розпочату на уроці.

* * *

Тема. Усний твір-опис предмета за картиною К. Білокур «Снідання»

Мета. Формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору-опису в художньому стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати простий план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови, повагу до історичного минулого нашого народу.

Обладнання: картина К. Білокур «Снідання», презентація про художницю, роздатковий матеріал, учнівські малюнки.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

Тільки-но з печі,
Скоринка в золі –
Свіжа хлібина
Лежить на столі.
День починається
З цієї хлібини...
В ній наш достаток,
Могутність країни,
Кажуть в народі
Правдиві слова:
«Хліб-годувальник –
всьому голова!».

Лідія Компанієць

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми й мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

– Які стилі мовлення є в українській мові? (*Художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, розмовний*)

– Які типи мовлення ви знаєте? (*Опис, розповідь, роздум*).

IV. Мотивація навчання

Слово вчителя. Сьогодні ми з вами будемо говорити про те, що є необхідним для людини і без чого у нас не обходиться жоден день. Із епіграфа ви зрозуміли, що темою нашої розмови буде хліб. Про нього складають вірші, його оспівують у піснях, його зображують на картинах.

V. Опрацювання навчального матеріалу

Учитель. Звернулася до цієї теми й відома українська художниця Катерина Білокур. Хто вона – цей народний самородок?

1. Повідомлення учня з представленням презентації

Були в ХХ ст. спалахи визначних світових талантів, знакових подій у житті людства й серед них – єдина у світовому живописі неосвічена жінка-селянка, яка самотужки сягнула воістину фантастичних висот у малярській справі. Про неї великий Пабло Пікассо сказав: «Це геніальна українська жінка. Якби у Франції була така, ми б змусили увесь світ говорити про неї». Це – Катерина Василівна Білокур, яка у своїх чудових полотнах втілила невмирущу красу живописної української природи, її неосяжні степові далі, колгоспні лани, щедрі дарунки родючої землі й розмаїті квіти – символ радості, щастя й духовного життя народу.

Ім'я Катерини Білокур сьогодні згадують поряд зі славетними Анрі Руссо, Іваном та Йосипом Генералічами, Марією Приймаченко, Ніко Піросманішвілі, Ганною Собачко-Шостак. А до цього були довгі роки, сповнені буденною тяжкою працею селянського життя, голод, розруха, колективізація, війна, знову голод. Їй довелося пережити осуд односельців, які вбачали в її заняттях малюванням спробу ухилитися від роботи. Вона зустріла непорозуміння матері, яка вважала її малювання безглуздом, і все-таки, подолавши ці непрості в сільському житті перешкоди, вона крок за кроком відкрила для себе таємниці живопису.

В 1900 році в селі Богданівка, поблизу Яготина, у простій селянській родині народилася донька Катря, якій Бог дав великий дар та не дав людського щастя. Розумна дівчина, не отримавши шкільної освіти, сама навчилася читати. Тяжка фізична праця, патріархальні звичаї, убогість села, відсутність розуміння з боку близьких людей не зупинили Катерину в її бажанні стати художником. А життя дівчини справді було тяжким і

безрадісним. Мовчки несла гірко-солодкий хрест своєї долі. Була вона невтомна трудівниця, усяку роботу виконувала і вродою чарувала: хлопці не лише зі свого села, а й із сусідніх біля неї упадали, до неї сватались. А вона їм: «Як дозволиш малювати, то піду за тебе!». Вони їй відповідали: «Та що це ти, Катерино, надумала, та отямся!». Отак і звичувала вік самотньою. Її дітьми стали квіти. А мати говорила, що соромить її перед людьми, бо заміж не виходить. І, доведена до відчаю, у листопаді 1934 року надумала втопитися в річечці, що протікала в кінці городу. На щастя, не втопилася, але та пригода коштувала їй дорого – застудила ноги й до кінця днів своїх ходила з ціпком і вже не бігала. Лише спробою самогубства відвоювала у батьків право малювати.

Художниця сама навчилася розводити фарби, ґрунтувати полотно, робити саморобні пензлики, розрізняти кольори, ґрупувати палітру барв. Малювати починала з портретів своїх близьких родичів. Перші її роботи: «Жінка в зеленому корсеті» (1920-ті рр.), «Портрет Олі Білокур» (1928), «Портрет Надії Кононенко» (1929), «Портрет колгоспниці Тетяни Бахмач» (1932-1933) та інші свідчать про прагнення художниці досягти портретної схожості.

Джерелом натхнення народної художниці були пісні, казки, легенди, народне мистецтво.

У творчому доробку художниці було багато натюрмортів. Найвідоміші з них – «Снідання» (1950), «Квіти, яблука, помідори» (1950), «Натюрморт з колосками і глечиком» (1958-1959), «Натюрморт» (1960).

У натюрмортах, пейзажах, портретах, автопортретах Катерини Білокур органічно поєднуються безпосередність світосприйняття, оригінальність образного відтворення, досконалість композицій та висока майстерність. Найбільше в картинах відтворювала квіти – соняшники, жоржини, півонії, волошки (усього понад 100 назв).

2. Бесіда

- Погляньте на картину «Снідання». Що на ній зображено?
 - Як називається вид мистецтва, що зображує фарбами предмети? (*Живопис*).
- Живопис має кілька напрямків, але ми будемо працювати з натюрмортом.

Натюрморт – це вид образотворчого мистецтва, який присвячений зображенню неживих предметів: посуду, плодів, квітів та інше.

У творчості Білокур є багато натюрмортів: «Букет квітів», «Богданівські яблука» (презентація).

- Дивлячись на картину, скажіть, будь ласка, чому присвячений цей вид мистецтва?

Зазвичай у натюрморті не зображують людину. Та ми відчуваємо її незриму присутність. Адже саме вона виростила, зібрала і дбайливо склала і хліб, і картоплю, і солоні огірки. І мимоволі здається, що людина ця поряд.

Тож якщо будемо уважно придивлятися до всього, що нас оточує, можливо, і вам відкриється краса.

4. Прийом фотографування (для визначення типу мови).

- Те, що можна показати на одному знімку – (опис).
- Те, що можна показати на кількох знімках – (розповідь).
- Те, чого не можна показати взагалі – (роздум).

5. Репродуктивна бесіда.

– Що таке опис? (*Опис* – це один із типів мовлення, за допомогою якого ми характеризуємо предмети, називаючи найбільш важливі для них ознаки).

- Що таке ознака? (Це характерна особливість, за якою ми пізнаємо предмет).

До ознак ми відносимо обсяг, розмір, колір, форму, запах, смак і т.д.

– Навіщо людині потрібні вміння описувати предмети, тварин й інших людей? (Для взаєморозуміння, спілкування, розвитку зв'язного мовлення).

6. Читання в парах.

Довести, що наведені тексти є зразками опису предмета. Указати в реченнях «відоме» й «нове».

1. Кобза – кругленька, череватенька. Завдовжки вона з півтора аршина. Має численні металеві струни. Ручка – коштовна, прикрашена перламутром (За Д. Яворницьким).

2. Кінь – рудий та ситий. Він водить мідними боками, перебирає струнками ногами, випинає дугою лискучу шию. На напруженому животі випнулися чорні жили (За Г. Тютюнником).

Зразок

«ВІДОМЕ»	«НОВЕ»
Назва предмета, його частин	ознаки
кобза	кругленька
струни	металеві, численні
ручка	коштовна, перламутрова

7. Лексична хвилинка

Слово «хліб» в українській мові має п'ять значень:

1. харчовий продукт, що випікається з борошна;
2. зерно, із якого виготовляють борошно;
3. зернові культури;
4. засоби до існування;
5. харчі, їжа – вживається у складі фразеологізмів:
 - дурне сало без хліба,
 - перебиватися з хліба на воду,
 - заробляти на хліб,
 - піти на свій хліб,
 - дякувати за хліб-сіль.

8. Бабусина скринька

Також слово «хліб» вживають у багатьох українських прислів'ях і приказках. Пригадавши їх, складемо асоціативне гроно:

Хліб та вода – козацька їда.

Хліб – усьому голова.

Без хліба – суха бесіда.

На чорній землі – білий хліб родить.

9. Словникова гра «Хто швидше» (у парах)

– Доберіть до поданих іменників прикметники і дієслова:

Хліб	Зерно
запашний, духмяний, житній, м'який, пахучий, ароматний	жовтаве, перетерте
випікати, прикрашати, сіяти	змелене, дійшло, зійшло, поспіло

– Доберіть синоніми до слова «хліб» (паляниця, буханець).

10. Народознавча скарбничка (Повідомлення)

Здавна в українців повелося використовувати хліб у різноманітних обрядах.

– Про які обряди та традиції, у яких використовується хліб, ви знаєте? (Весілля, Різдво, Пасха, проводи в армію, поховання).

Хліб ушановують як святину, у народі про нього так і кажуть: «Святий хліб». Великим гріхом вважається викинути навіть маленький шматочок. Колись вірили, що на тому світі

люди, які без пошани ставилися до хліба, збиратимуть усі викинуті під час земного життя крихти. Залишки хліба віддавали свійським тваринам або спалювали в печі.

Хліб є символом добробуту. Побажання «хліб та сіль» прикликає до родини багатство. Хлібні жертви у давнину приносили хатнім духам, зокрема домовику, духам землі – щоб добрий був урожай, водянику – щоб не топив худоби та людей.

У народних повір'ях хліб протиставлявся усьому нечистому. Так до лісу завжди брали із собою шматок хліба, бо його нібито бояться гадюки. Звичай благословляти хлібом також пояснюється уявленнями про хліб як оберіг. Батьки благословляли ним молоде подружжя. Хлібом заведено благословляти в далеку путь. До речі, зустріч хлібом-сіллю – не що інше, як своєрідний очисний обряд. Адже людина могла принести з чужини щось погане, вороже, недобру дію цього мав нейтралізувати хліб. Вірили, що хліб може навіть зупинити пожежу, якщо обнести його навколо палаючої будівлі.

Обіцянку, яку скріпили хлібом, не можна було порушити. Хлібинами обмінювались, укладаючи важливі торгівельні або земельні угоди. Свати приносили до хати дівчини хлібину, а взамін, у разі згоди, отримували паляницю. Подекуди під час сватання спеціально випечений пиріг ділять навпіл. Одну його половину віддають представникам роду молодого, друга залишається в батьків молодії.

Хліб і досі відіграє важливу роль у весільних та поховальних обрядах. Учені вважають, що серед інших слов'янських обрядових дійств українське весілля посідає перше місце за повнотою застосування ритуального хліба, починаючи від моменту сватання, коли представники двох родів обмінюються хлібинами на знак згоди, й закінчуючи коморою із розкладеними по кутах хлібами, де на житніх снопах проводять першу ніч молодята.

Культ хліба бачимо і в поховальних обрядах. Колись давні греки та римляни на могилах готували жертвні страви для померлих предків. В Україні житнім зерном засипають труну або шлях, яким несуть покійного. Хлібину кладуть на кришку труни. На могилі поряд із чаркою обов'язково залишають окраєць хліба та пиріжок. Те саме ставлять у хаті померлого й не забирають протягом сорока днів, доки душа перебуває на землі.

Без споживання ритуального хліба не обходилося жодне з великих народних свят. Це відгомони прадавніх жертвоприношень божеству. Так, на Різдво, яке збіглося з дохристиянським святом зимового сонцевороту, українці їдять кутю – спеціальну страву, яка готується з вареної пшениці (або ячменю), маку, горіхів та меду. Хліб у цей день є лише доповненням до куті. Ним селянин благословляє худобу перед Святою вечерею зі словами: "Благословляю тебе цим святим хлібом і закликаю на тебе добро, щоб ти звіря не боялася, грому не лякалася та щоб минали тебе чорні напасті!"

По шматочку хліба разом із сумішшю з різних святкових страв дають худобі, щоб їй добре велося в новому році.

11. Хвилинка поетичної творчості. Учні зачитують оповідання про хліб, загадки та творчі роботи, підготовлені заздалегідь.

Принесли хліб. На столі поклали. Пахучий, теплий ще. Із скоринкою золотавою. Це від вогню позолота в нього.

Та не тільки від вогню. Золоте зерно на борошно мололи. А зерно в золотому колоску на стеблині золоченій гойдалося, срібною россою вмивалося. Золоте проміння сонячне в себе увібрало. Від сонця позолота в хліба. Та чи тільки від нього? Золоті роботящі руки зерно в ріллю посіяли. Урожай доглянули й зібрали. Роботящі руки зерно змололи, тісто замісили, хліб спекли. Роботящі руки в дім його принесли, на вишивану скатертину поклали. І лежить на столі хліб, теплий, пахучий, руками роботящими подарований. Лежить ясний, як сонечко, і ніби промовляє: любіть мене, шануйте, їжте та здоровими будьте. (*Тамара Коломієць*)

12. Галерея описів

Учитель. Використовуючи ваші грона, синонімічні ряди, побудуйте художній опис хліба. А щоб він у вас був вдалим, необхідно навчитися читати картину.

Розгляньте картину:

- Як вона називається? Хто її автор?
- Що зображено на картині? Чому її можна назвати натюрмортом?
- Як через зображені предмети Катерина Білокур передає своє ставлення до праці?
- Яку роль у картині відіграє хліб? Чому він зображений на передньому плані?
- Доберіть поетичні рядки, які вдало б підкреслювали важливість хліба у людському житті.
- Усно опишіть картину.

VI. Підсумок уроку

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

Сьогодні на уроці я дізнався...

Цікавим для мене було ...

Мені не вдалося...

Я думаю інакше...

Бесіда

- Які знання ви сьогодні поглибили?
- Що таке опис? Які питання можна до нього поставити?
- Чи можна предмет описати словами? Музикою? Фарбами?
- Що головне в натюрморті художниці?
- Яке місце посідає хліб у людському житті?

VII. Домашнє завдання. Усно описати один із предметів, зображених на картині «Снідання».

* * *

Тема. Письмовий твір-опис предмета (за картиною К. Маковського «Дівчина у вінку»)

Мета. Формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору-опису в художньому стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати простий план; збагачувати словниковий запас;

діяльнєвої: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови, повагу до історичного минулого нашого народу.

Обладнання: роздатковий матеріал, картина К. Маковського «Дівчина у вінку», презентація.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Які типи мовлення ви знаєте?
- Що таке опис?
- У яких стилях може здійснюватися опис?
- Що таке натюрморт?

III. Мотивація навчання

Слово вчителя. Пізнання світу починається з добра. Природа, зокрема рослинний світ, були тим добротворцем для людини, якою вона шанувала й обожнювала в усі часи. Український вінок називали «знахарем душі».

А що важить вінок у житті українського народу? Виявляється, надзвичайно багато. Це і предмет одягу, і оздоба, і символ. Символ нескінченності життя. Жодного звичаю, жодного обряду в нашого поетичного народу без віночка немає.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Дівчатка починали носити віночок із трьох років. Перший віночок робила мама, щоб він оберігав від злих сил, додавав краси і здоров'я (демонстрація кількох вінків).

Щоб увіковічити цю красу, художники перекладали її на полотно (слайди з картинами Костянтина Маковського «Український віночок», «Гніздо», «Дівчина у вінку», Дмитра Кропачова «У тіні дубів», Василя Тропініна «Дівчина-українка в пейзажі»).

Сьогодні ми працюватимемо над описом вінка, зображеного на картині Костянтина Маковського «Дівчина у вінку».

1. Пригадаймо, що означає описати предмет? (*Відтворити його вигляд, передати ознаки*).

2. З чого складається опис предмета? (*«відоме» – сам предмет або його частини, «нове» – його ознаки*).

2. Мовне спостереження. У реченнях опису позначте «відоме» й «нове».

Віночок – це плетене коло із квітів, листя, гілок. Усього в традиційному українському вінку аж 12 квіточок, і кожна з них лікар-оберіг. Наші бабусі знали, які квіти збирати до віночка, у яких рослинних соках їх слід замочувати, щоб якомога довше вони зберігали свою свіжість.

– А чи знаєте ви, які саме квіти обирали для цього і що вони означали?

3. Бабусина скринька

Мистецтво плести вінок – ціла наука, яку сьогодні майже забули. А раніше вона передавалася з покоління в покоління. Важливо було знати, як і коли збирати квіти, як вплітати і зберегти, яке зілля з яким поєднувати, як замочувати квіти у рослинних соках, щоб вони довше були свіжими, оскільки свіжий вінок – на добро, а зів'ялий – недобрый знак; якщо вінок розвився чи розірвався – чекай біди.

Усього у вінку могло бути до 12 різних квіток, кожна з яких мала свій символ.

Мак вважається не тільки квіткою мрії, але й символом родючості, краси та молодості;

ромашка – символом кохання, ніжності та вірності;

соняшник – відданості й вірності;

волошки у віночку – символ людяності;

ружа, мальва й півонія – символи віри, надії, любові;

м'ята – оберег дитини та її здоров'я;

материнка – символ материнської любові;

лілея – дівочі чари, чистота, цнота;

дев'ясил – корінь дев'яти сил, який зміцнює та повертає здоров'я;

безсмертник – символ здоров'я, загоює виразки і рани;

цвіт вишні та яблуні – материнська відданість та любов;

калина – краса та дівоча врода;

хміль – гнучкість і розум;

польовий дзвіночок – вдячність.

Щоб посилити захисну силу вінка поміж квітів вплітали зілля та листя:

полин – «траву над травами»;

буркун-зілля – символ вірності, що може з'єднувати розлучене подружжя;

листя дуба – символ сили.

Але чи не найсильнішим оберегом вважають барвінок – символ життя та безсмертя душі людської, оберіг від злих, зілля кохання та дівочої краси, чистого шлюбу. Кажали, що варто лише дівчині та юнакові з'їсти листочок барвінку, як між ними спалахне кохання. Кожна пелюстка має певне значення: перша – краса, друга – ніжність, третя – незабутність, четверта – злагода, п'ята – вірність.

– Спробуйте виготовити свій віночок, підібравши ті квіти, які ви хочете побачити в ньому (презентація квітів).

– Які з цих квітів ми можемо побачити у вінку Костянтина Маковського?

– Чому саме їх, на вашу думку, обрав художник?

4. Мовне дослідження. Прочитайте текст. Відгадайте квітку і заповніть таблицю.

Опис	Художні засоби
Синьоока ця заброда В полі водить хороводи Де вона вінки спліта – Пшениці рідкі, жита. <i>(Волошка)</i>	
Повна діжка жита П'ятчком покрита. <i>(Мак)</i>	
Блискуче, зелене листя цієї квітки не в'яне ні взимку, ні влітку, а навесні звеселяє очі блакитними зірочками. <i>(Барвінок)</i>	
У косинці-білосніжці Стрів я квітеньку таку. Ясним оком жовтуватим Посміхалася мені... <i>(Ромашка)</i>	

5. «Я – художник»

Окрім характерних ознак, кожна квітка виділяється своїм забарвленням, і не дарма. Важливе значення приділялося кольорам.

Дванадцять кольорів обиралося, кожен із яких був оберегом і лікарем, захищаючи волосся від чужого ока.

Найпершим по центру повинен бути світло-коричневий – символ землі-годувальниці;

жовтий – символ сонця;

світло-зелений і темно-зелений – краса та молодість;

блакитний та синій – небо й вода, що надають силу та здоров'я;

жовтогарячий – символ хліба;

фіолетовий – мудрість;

малиновий – душевність і щирість;

рожевий – достаток;

зелений – краса і свіжість;

бузковий – уява і фантазія;

червоний – пристрасть;

білий – чистота;

синій – чарівність.

– Квіти яких кольорів переважають у зображеному на картині вінку?

– Яким би ви кольорам надали перевагу?

Перед кожним із вас лежить безбарвна паперова квітка, оберіть для неї колір, який найбільше вам подобається за символічним значенням.

1. Підготовча робота до складання твору-опису предмета за картиною

До слів враження, квітки, пелюстки, листя доберіть по 3-4 епітети.

враження	прекрасне, неповторне, надзвичайне
квітки	дрібні, великі, пишні
пелюстки	ніжні, тонкі, прозорі, круглі, довгасті
листя	вузьке, довге, блискуче, гладеньке

2. Народознавча скарбничка (робота в парах)

Народна творчість зберегла багато висловів, пов'язаних із вінком та обрядом його створення, відновіть їх:

Хто вмів віночок вити - ...	стелися доля щасливенько
Який вінок - ...	такий голосок
Красить дівку...	той вмів життя любити
У вінця...	не знайдеш кінця
Вийся віночку легесенько - ...	добрий вінець

3. Складання власного твору-опису

Користуючись планом для створення твору-опису предмета й допоміжним матеріалом, напишіть твір-опис вінка за картиною К. Маковського «Дівчина у вінку».

План опису предмета

1. Розмір предмета (великий, маленький, середнього розміру).
2. Колір предмета (поєднання кольорів).
3. Із чого виготовлено предмет.
4. Особливе у вигляді предмета (чим предмет не схожий на інші подібні).
5. Для чого призначено предмет.

VI. Підсумок уроку

Метод «Мікрофон»

Сьогодні на уроці я дізнався нового...

Я навчився...

Я знаю ще таке, про що не розповідали на уроці...

Мені не вдалося...

VII. Домашнє завдання. Завершити роботу над складанням твору-опису.

* * *

Тема. Усний твір-оповідання про випадок із життя

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору-опису в художньому стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати простий план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови, повагу до історичного минулого нашого народу.

Обладнання: роздатковий матеріал, психологічні картки, ілюстрації з твору Г. Малик «Злочинці з паралельного світу».

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Які типи мовлення ви знаєте? (*розповідь, опис, роздум*)
- У яких стилях мовлення здійснюється розповідь? (*художній*)
- Пригадайте ознаки художнього стилю.

III. Мотивація навчання

Слово вчителя. З вами, безперечно, траплялися найрізноманітніші пригоди: повчальні, веселі, сумні, небезпечні, неймовірні. І вам, напевно, хочеться поділитись тим, що відбулося, розповісти про все так, щоб усім перехоплювало подих.

А пригадуєте головного героя твору «Злочинці з паралельного світу» – Хроню? Він знайомиться з тваринами, у кожній з яких своя історія, шукає батьків. Під час цих пригод з ним трапляються різноманітні неймовірні історії, про які він хотів би розповісти найріднішим людям. Але як це зробити, щоб не розгубити їх у своїй пам'яті?

IV. Повідомлення теми й мети уроку

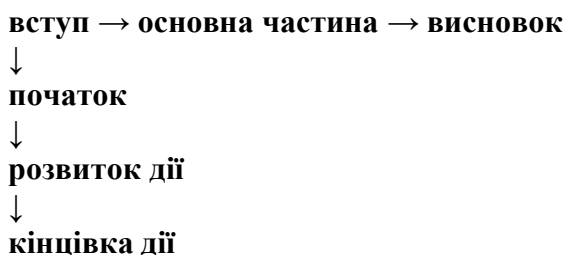
V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Навчімо ж Хроню і самі навчімося цікаво розповідати про те, що траплялося. В основі розповіді обов'язково лежить подія (випадок, пригода). Одним із жанрів цього типу є оповідання.

2. Літературний словничок.

Оповідання – невеликий розповідний твір про одну, але важливу подію в житті людини, іноді кількох людей.

В оповіданні розрізняють частини, пов'язані з перебігом цієї події:

Вступ – роз'яснюється де, коли і з ким відбулася пригода.

Висновок – автор розмірковує з приводу подій, підсумовує, чого навчив випадок, який залишив слід у пам'яті.

3. Прочитайте текст, визначте його тему й основну думку.

Історія моя не така вже й довга, щоб добре розважити пана Рату.

– Я шість років жила у професора філології...Коли я захворіла, професор відвіз мене до лікаря. Лікар сказав, що може зробити операцію, якщо професор дасть йому оці, як їх... він ще казав, що вони зелені...

– Бакси, темнота! – презирливо підказав Рата.

– Так, так, бакси! – пригадала Доллі.

– Далі було все дуже погано, – сумно мовила вівчарка. – Ми прийшли додому. Професор зачинився в кабінеті з сином. Він оцей... як і ви – бізнесмен.

– От культура та мистецтво! – обурився Рата. – Чортів не розуміє! Пожартував я, чувіха, не дійшло?

Давай далі.

– Добре, добре, – виправилася Доллі. – Бізнесмен! Так оцей бізнесмен почав з моїм господарем сваритися. Він кричав, що я все одно здохну. Переконавав, що даремно на мене оці... як їх... а, бакси, витрачати.

Доллі замовкла.

– Ти цей... – тихо сказав Рекс, – якщо тобі це... важко, то не згадуй.

– Та ні, нічого, дякую, – і Доллі продовжила. Тут професор теж почав кричати. А потім тихо сказав: «Серце, серце...». А далі в будинку таке знялося, що про мене забули. І згадали лише, коли професора кудись відвезли у дерев'яному ящику. Тоді цей бізнесмен разом зі своєю дружиною закрилися у професорському кабінеті й теж кричали. Тільки тепер вони кричали, що це через мене професора повезли у дерев'яному ящику.

А потім мене покликали в машину й відвезли за місто на пустир. І там зняли з мене нашійник. А тоді сіли – і поїхали.

– Чи співчуваєте ви вівчарці Доллі?

– Які почуття викликає у вас поведінка професорового сина?

– Як би ви вчинили на його місці?

• Психологічна хвилинка. Спектр почуттів.

Моральні почуття

Цими видами почуттів характеризуються переживання, які людина відчуває у своїх відносинах з іншими людьми, із соціумом, а також у процесі виконання тих чи інших обов'язків, що накладаються суспільством. Тут мають сенс моральні цінності й поняття «особистості» – саме вони формують у кожному з нас вигляд моралі й моральності. Адже що таке, наприклад, совість? Це міра відповідальності за той чи інший учинок людини перед суспільством.

До моральних почуттів можна віднести всі ті емоції, які ми переживаємо в процесі спілкування з людьми: довіру, щире відношення, прихильність, дружбу, любов. Не варто забувати й про почуття обов'язку, національної гордості, любові до Батьківщини, солідарності тощо. Роль цього виду почуттів дуже велика, адже людині важливо вміти не тільки розчинитися в натовпі, тобто відстояти власне «я», а й вчасно консолідуватися із собі подібними, знаходячи моральне «ми».

Гуманізм

Саме з почуттям гуманності пов'язана наша любов до Батьківщини, до людей, патріотизм і національна свідомість. У цьому випадку працює ціла система життєвих установок людини, задіяні всі його моральні норми й цінності. Вони виражаються в співпереживаннях, спрямованих на спілкування, допомогу, взаємовиручку. Саме завдяки гуманізму ми з повагою ставимося до прав і свобод інших людей, намагаємося не нанести шкоди їх честі й не принизити гідність.

Почуття честі й гідності

Цим видам високих почуттів властиво визначити ставлення людини до самої себе й те, як його сприймають оточуючі. Простими словами, честь – це визнання іншими людьми ваших досягнень. Саме ці почуття викликають у нас самих бажання створити гідну репутацію, певний рівень престижу, добре ім'я серед собі подібних.

Гідність – це суспільне визнання прав тієї чи іншої людини на повагу й незалежність з боку соціального оточення. Але й ми самі повинні усвідомлювати все це, оцінювати свої вчинки з точки зору моралі й моральності і відкидати те, що може принизити або образити нас. Неупереджена оцінка людиною своїх дій і відносин до інших людей є ще одними

визначеннями совісті. Чим вища наша моральна самосвідомість, тим відповідальніше й совісніше ми чинимо.

Почуття провини й сорому

Ці не зовсім приємні емоції також відносяться до моральних почуттів, що формують образ будь-якої нормальної людини. Вони є своєрідними стражами, які охороняють нас від згубної дії наших пороків. Вина є більш зрілою емоцією – вона виражена яскравіше, ніж сором. Почуття провини виникає в тому випадку, якщо людина робить що-небудь, що йде в розріз з її моральними переконаннями і принципами. Саме такі відчуття не дозволяють нам виходити за рамки життя в соціумі.

Що ж до сорому, то його часто плутають з провинною. Однак це різні відчуття. Поширеними проявами сорому є дискомфорт, розгубленість, жаль, які відчуваються людиною в тому випадку, якщо вона не відповідає вимогам інших людей. У цьому разі він чекає презирство чи насмішка.

- Який тип мовлення покладено в основу тексту? (розповідь)
- До якого стилю належить текст? (художній)
- Доведіть, що це оповідання, визначивши вступ, основну частину, висновок.

Вступ – знайомство з вівчаркою Доллі.

Основна частина – хвороба собаки, шляхи її подолання, ставлення рідних, смерть господаря.

Висновок – тварину вивезли з будинку.

- Сформулюйте основну думку оповідання, користуючись спектром почуттів.
- Прослідіть розвиток усіх дій.
- Знайдіть момент найвищої напруги в розвитку дії.
- Які слова й вирази допомагають його відтворити й уявити?
- Спробуйте придумати іншу кінцівку розповіді, щоб врятувати Доллі.

4. Конструювання тексту.

Розповідаючи знайденим батькам про своїх незвичайних друзів, Хроня дещо переплутав хронологію подій, пов'язаних ще з одним другом – Хомкою. Допоможіть йому відновити послідовність перебігу подій згідно з побудовою оповідання.

Історія Хомки

Отак і перебивався з дня на день. Аж поки не зустрів Доллі, – Хомка вдячно погладив Доллі по лапі. Так ми разом і жили. Поки ці три благодійники з'явилися. Вони нас сюди прислали.

– І скоро я дізнався, що таке свобода, – з гіркотою мовив хом'як. – Коли їсти стало нічого, винесли нас у поле й випустили. На свободу. Иди, куди хочеш, їж, що знайдеш, живи, де прийдеться. Ох і важко було мені спочатку!

– Я жив не де-небудь, гордовито сказав Хомка, – я жив у палаці!

– Ну, ну, ти заливай, та знай міру! – зупинив його Рата.

– Сам ти брешеш! – сказав Хомка. – Я ще раз кажу, що жив у палаці – у Палаці дітей та юнацтва. О, як там нас годували! Чого тільки не було в моїй клітці! Я був товстий, гладенький і спокійний. Вранці прокинувся – пожував – і спати. Поспав – пожував – і знову спати. Ні тобі ніяких запасів робити не треба, ні про зиму думати... – від приємних спогадів Хомка аж примружив очі.

Учитель. Чому саме в такому порядку ви їх поставили? Думку обгрунтуйте.

Пригадуючи всі свої пригоди, Хроня розповідав, але його оповіді не дуже вражали, тому що він не знав основних правил складання оповідання. Ми йому допоможемо.

Необхідно продумати:

- Для чого?
- З якою метою?
- Кому?

–Із якою метою говоритимете, що хочете: розважити слухачів; створити гарний настрій; довести їм щось; розсмішити?

–Про що саме говоритимете, щоб краще розкрити тему, висловити основну думку?

–Яким тоном її виділите?

–Як почнете, як продовжите і як закінчите своє висловлювання?

–Що можна сказати голосніше чи тихіше, швидше чи повільніше, щоб зробити мовлення виразнішим?

Учитель. Зрозумівши всі настанови, Хроня знову взявся за розповідь. Але вона чомусь була не цілісною, не мала зв'язку між частинами. Він уже не хотів нічого розповідати. Але й на півдорозі зупинитися теж не хотілося. Мама хлопчика вирішила допомогти. Просто сказала, що є слова, які об'єднують в оповіданні елементи розповіді про всі дії його друзів.

5. Словникова робота

Для зв'язку частин твору вживайте слова:

Початок:	Якось, одного разу, це було, це трапилось, ось який випадок стався, пригадується мені...
Послідовність дій:	Та ось, згодом, потім, пізніше, у той самий час, після того, тоді, наступного разу, через кілька днів, раптом, несподівано...
Кінцівка оповідання:	Нарешті, ось так, так закінчилось, ось такий випадок, ось така історія...

6. Робота в парах

Продумайте текст-розповідь про пригоди Хроні, скориставшись зібраним матеріалом. Опишіть її, визначивши зав'язку, розвиток дій, кульмінацію і розв'язку. Намагайтесь якомога точніше, вірогідніше відтворити факти, події, переконливо передати свої враження, думки з приводу того, що відбулося з хлопчиком, зацікавити його своїм оповіданням.

7. Читання учнівських творів

VI. Підсумок уроку

–Із творами якого жанру ми працювали?

–Із яких частин складається оповідання?

–Про що слід пам'ятати, пишучи твір-оповідання?

Рефлексія

Сьогодні на уроці мене вразило...

Цікавим для мене було ...

Мені не вдалося...

Я думаю інакше...

VII. Домашнє завдання. Хроня – ваш одноліток, але вже скільки пригод із ним трапилось. Проте таких, як він, багато. Я думаю, що й у вашому житті траплялися такі ж незвичайні події. Опишіть одну з них, користуючись пам'яткою.

Як працювати над твором

1. Оберіть тему (про що писатимете).

2. Визначте основну думку твору (що стверджуватимете).

3. Подумайте: кого, у чому і як переконуватимете.

4. Визначте, який тип мовлення (розповідь, опис чи роздум) буде основний у творі.

5. Визначте стиль висловлювання, продумайте його особливості.

6. Доберіть потрібний матеріал, уникаючи зайвого.

7. Зміст майбутнього твору підпорядкуйте темі й основній думці висловлювання.

8. Стежте за послідовністю викладу думок.
9. Додержуйте типу й жанру мовлення.
10. Використовуйте мовні засоби.

* * *

Тема. Твір-роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів у художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору-опису в художньому стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати простий план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови, повагу до історичного минулого нашого народу.

Обладнання: роздатковий матеріал, комп'ютерна презентація, додаток, словнички.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

– В українській мові існує три типи мовлення, пригадаймо їх та вкажімо особливості кожного з них.

Назви типів мовлення	На яке питання дається відповідь у висловлюванні	Про що говориться?	Основна частина висловлювання
Розповідь	Що робить особа чи предмет?	Про дії та події	Початок дії (події), її розвиток і завершення
Опис	Яким є предмет чи особа?	Про ознаки предмета, особи	Загальні враження, окремі ознаки, деталі
Роздум	Чому предмет чи особа такі?	Про причини ознак та дій	Теза (думка, яка доводиться), аргументи (докази), висновок

– Назвіть ознаки художнього стилю.

III. Мотивація навчання

Слово вчителя. Ще змалечку кожен із вас ставив своїм батькам сотні запитань "чому?". На них вам хотілося отримати відповідь, але саме ту, якою б ви були задоволені. Цим питанням цікавляться не тільки діти, а й дорослі.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

Тому сьогодні ми будемо з вами працювати над твором-роздумом, познайомимося зі складовими цього типу мовлення і відповімо на запитання «чому?».

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Під час вивчення будь-якого навчального предмета вам доводиться висувати припущення, наводити докази, робити висновки й узагальнення, з'ясовувати правдивість чи хибність якогось твердження. Усі ці вміння життєво необхідні людям будь-якого віку. Почнімо ж розмірковувати.

2. Мовне дослідження

Прочитайте. Визначте тему й основну думку. З'ясуйте, який тип і стиль мовлення використано у тексті.

Український рушник

Український рушник можна порівняти з піснею, вишитою на полотні.

Без рушника, як і без пісні, не обходяться народження, одруження людини.

Ознакою охайності, працьовитості кожної господині є прибрана хата і чистий рушник напoxваті. По всій Україні поширений звичай накривати хліб на столі.

Дарунковими рушниками перев'язували кумів і гостей, запрошених на христини.

Гарний був звичай використовувати рушник при будівництві житла. Його вішали вгорі, у кутку, коли стіни були вже зведені.

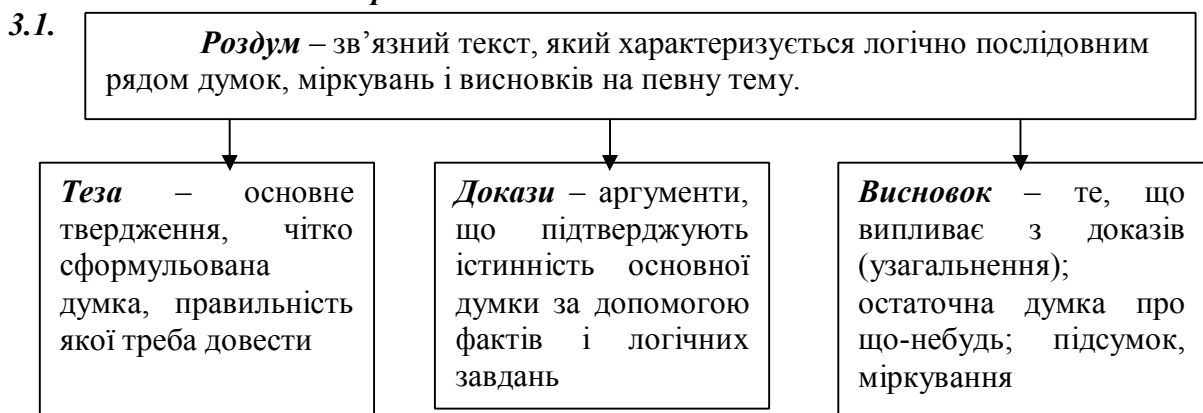
Весільний рушник кожна дівчина готувала сама. Вишивати рушники, сорочки матері навчали дочок змалку. Окрім хат, рушниками в минулому прикрашали також громадські установи: сільські управи, школи.

Рушник у нашому побуті живе і сьогодні. Його використовують на весіллі, під час проводів хлопців до армії. Із хлібом-сіллю на рушнику зустрічають дорогих гостей.

Добре було б, якби і в сім'ях повернулися до прадавньої традиції вишивати рушники.

- Яку думку стверджує автор?
- Якими фактами доводить слушність своїх тверджень?
- Який висновок можна зробити?

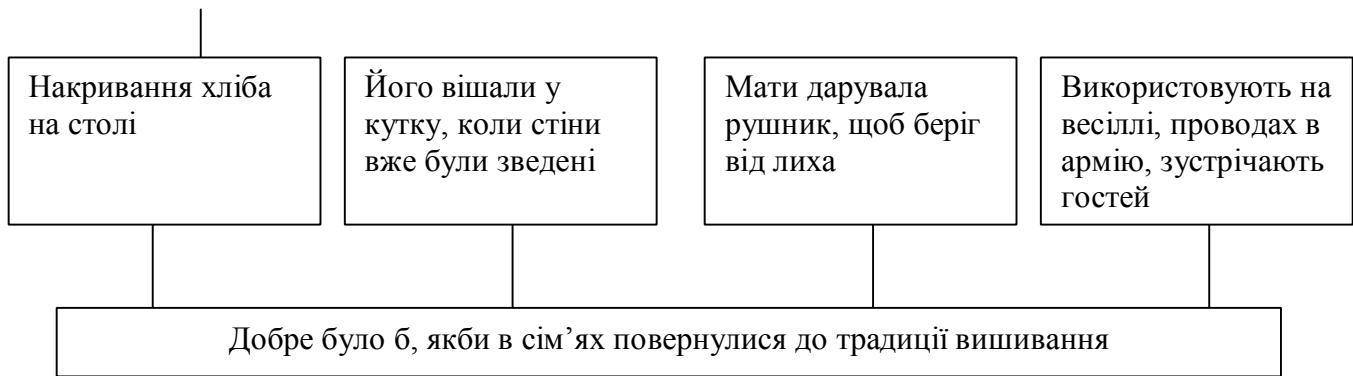
3. Робота зі схемою-опорою

У деяких роздумах немає тези чи висновку (він настільки очевидний, що його може зробити сам читач).

3.2. Будову прочитаного тексту-роздуму графічно можна зобразити так:

Підтвердження доказів

Висновок

4. Робота в парах

– Визначте правильно тезу, докази, висновок.

Людина не має права забувати народні звичаї, тому що душа її буде здрібнена.

Теза

Не перейнявши від дідів та батьків усе найкраще з її народом надбаного, така людина не зможе це найкраще зберегти й передати у спадок своїм дітям та онукам.

Доказ

Ось чому знати й берегти народні традиції та звичаї зобов'язаний кожен з нас.

Висновок

Словникова скарбничка.

Традиція – елементи соціальної і культурної спадщини, що передаються від покоління до покоління і що зберігаються в певних суспільствах, класах протягом довгого часу.

Звичай – успадкований стереотипний спосіб поведінки, який відтворюється в певному суспільстві і є звичайним для їх членів.

5. Робота в групах

Для зв'язку частин тексту-роздуму дуже часто використовують допоміжні слова та фрази. Ваше завдання розподілити їх відповідно до кожної частини. Запишіть спочатку фрази, слова й речення, що використовуються для зв'язку тези й доказів, потім – доказів і висновку.

- Доведімо це.
- Це можна довести так (таким чином).
- Узагальнимо сказане.
- Чому? І ось чому.
- Таким чином...
- Це пояснюється так.
- Отож... Отже...
- Я думаю, що... На мою думку...
- Я впевнений (впевнена), що...
- Звичайно...

6. Мовне відтворення. Колективна робота

6.1. Перед вами – тези міркувань. Доберіть до кожної з них докази за зразком, продумайте їх послідовність. Тези і докази для їх доведення запишіть. Самостійно сформулюйте висновок.

1. Святий Миколай у кожному хату заходить.
2. Світле свято Воскресіння – давня традиція християн.
3. Ой на Івана, тай на Купала дівчата долю ворожили.
4. Колядки та щедрівки – незнищенні традиції українців.

Зразок

Теза

Своєрідним жіночим оберегом в Україні завжди був віночок. Чому так кажуть? А ось чому.

Доказ

1. У них вплітали різне зілля від весни і до пізньої осені, тому вінок був знахарем душі.
2. У вінку є чаклунська сила, що і біль знімає, і волосся береже.
3. Кожна вплетена квіточка має свої магічні властивості і символічне значення.
4. Від вибору кольору стрічок для вінка визначалось його призначення.

Висновок

У плетінні вінків дівчата досягли великої майстерності як у їх оздобі, так і створенні захисту не менше, ніж у вишиванні.

6.2. Бабусина скринька

Одна з найулюбленіших дівочих розваг – це вінкоплетіння. Виконаний за всіма правилами краси вінок дуже приємно обрамляє дівоче обличчя. Він не повинен бути занадто великим та високим, найкраще, якщо він щільно прилягає до голови.

Справа плетіння вінка не така вже й легка. Дівчина повинна знати, яке сполучення кольорів їй найбільше до лиця. Не можна використовувати штучних квітів. Для виготовлення вінка можна застосовувати найрізноманітніші рослини, але є «особливий» список квітів до деяких свят.

6.3. Прочитайте. Сформулюйте висновок, вибравши з-поміж поданих фраз у довідці, упишіть її в текст.

Писанка

У багатьох народів збереглися перекази, у яких яйце виступає джерелом життя, світла й тепла, навіть зародком усього Всесвіту.

Колись із писанками чинили магічні дії. Свячені були оберегом житла від грому й вогню, а людей і тварин від «лихого ока», їх використовували як ліки від деяких захворювань. Писанки служили об'єктом забави для дітей та молоді.

Сьогодні писанкарство збереглося і розвивається завдяки майстрам старшого покоління.

Довідка. З випорожнених писанок виготовляли так звані голуби. Оригінальний орнамент писанок не тільки чарує своєю вишуканістю, гармонією колориту, він несе прадавні символи світорозуміння. Масове розписування яєць в Україні існувало протягом століть.

VI. Підсумок уроку

1. Бесіда.

- Із яким типом мовлення ми познайомилися детальніше?
- Із яких частин складається твір-роздум?
- Які слова можна використовувати для їх зв'язку?

2. Оцінювання навчальних досягнень учнів.

VII. Домашнє завдання. Доопрацювати твір-роздум на теми, запропоновані на уроці. Скористатись пам'яткою. У процесі роботи використати мовні засоби, властиві художньому стилю (образні вислови, слова в переносному значенні, епітети, порівняння, метафори та інше).

Додаток

Пам'ятка «Як працювати над складанням твору-роздуму»

1. Осмисліть тему майбутнього твору-роздуму.
2. Сформулюйте тезу, яка б відображала основну думку твору.
3. Тезу обов'язково треба проілюструвати прикладами або доказами.
4. Продумайте послідовність наведення аргументів (доказів). Теза може обґрунтовуватися безпосередньо або через спростування інших думок, протилежних тій, що доводиться.
5. Уживайте вставні слова і словосполучення: по-перше, по-друге, на мою думку, по-моєму, наприклад, скажімо, отже, таким чином; речення: Мені здається. Я гадаю. Можна навести приклад. Вони виступають засобами зв'язку між частинами роздуму.
6. Тези, докази й висновок виділяйте в окремі абзаци.

6 КЛАС

* * *

Тема. Усний твір-опис природи на основі особистих вражень у художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – організовувати свою працю для досягнення результату;

загальнокультурну – виховувати й дотримуватися норм мовленнєвої культури;

соціальну – розвивати вміння працювати в колективі;

інформаційну – учити використовувати таблиці, схеми.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: удосконалювати вміння підбирати матеріали до твору, складати простий план; формувати навички складання усного твору-опису в художньому стилі; сприяти збагаченню й уточненню словникового запасу;

діяльнісної: розвивати спостережливість, творчі здібності учнів, образне мислення;

соціокультурної: виховувати любов до природи рідного краю.

Обладнання: роздатковий матеріал, ілюстрації, малюнки, фото, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

ХІД УРОКУ

*Спостерігайте природу і прямуйте дорогою, яку вона вам вказує
Жан-Жак Руссо.*

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

- Які типи мовлення ви знаєте? (*Розповідь, опис, роздум*)
- На які питання дається відповідь у кожному типі мовлення?

Слайд 1

Основні функції типів мовлення

- Чим відрізняється опис від інших типів мовлення?

(*В описі подаються ознаки всього предмета або його частин*)

1. Дослідження-зіставлення.

Завдання. Прочитайте висловлювання на екрані в обох стовпчиках. Порівняйте їх. Визначте, у якому стилі написаний кожен із них. Свою думку обґрунтуйте.

Слайд 2.

2. Бесіда за запитаннями.

- Який текст більш виразний? Чому?

(У науковому стилі ознаки описуються точно, лаконічно. Слова – у прямому значенні. У художньому – яскраво, образно. Використовуються художні засоби.)

- До якого типу мовлення належать тексти?

(I – розповідь. II – опис.)

III. Мотивація навчання

- Діти, зачитайте, будь ласка, епіграф до нашого уроку. Як ви його розумієте?

Слайд 3

*Спостерігайте природу і прямуйте дорогою, яку вона вам вказує
Жан-Жак Руссо.*

Слово вчителя. Саме спілкування з природою, навіть її сприймання, дає нам радість. Чому? Мабуть, тому що природа, яка не може залишити байдужою навіть найчерствішу людину, – це невичерпне джерело краси. Невипадково багато письменників, художників, зодчих, композиторів прагнули втілити у своїх творах нетлінну красу природи.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

Отже, тема нашого уроку: «Усний твір-опис природи на основі особистих спостережень у художньому стилі «Осінні барви мого рідного краю».

Наше завдання – навчитися бачити (описувати) красу рідної природи, уміти логічно викладати свої думки, добирати доцільні мовні засоби, виражати своє ставлення до природи. І описувати все це будете в художньому стилі.

V. Опрацювання навчального матеріалу

Калейдоскоп спостережень-досліджень.

(Природа очима художників, поетів, композиторів.)

Слайд 4.

1. Дослідження.

- Чому такі назви мають осінні місяці?

Вересень – пахне вересом (рослина)

Жовтень – жовтіє листя.

Листопад – опадає листя.

Листопад ще називають падолистом.

2. Опрацювання дібраних ілюстрацій, малюнків.

- Погляньте на ці осінні пейзажі і скажіть, яку осінь ви бачите? *(Ранню, золоту, пізню)*

• Чому осінь називають золотою? *(Осінь одягає в золото сади, ліси, фарбує все у жовтий або багряний колір; сонячного дня дерева восени здаються позолоченими)*

• Які фарби найбільше використовуються художниками, щоб намалювати осінні пейзажі? *(Усі відтінки жовтого і червоного)*

Учитель. Дуже гарно сказала про осінь Ліна Костенко.

Слайд 5

Красива осінь вишиває клени

Червоним, жовтим, срібним, золотим.

А листя просить: – Виший нас зеленим!

Ми ще побудем, ще не облетим.

Житейський сад. *(Приказки, прислів'я, прикмети про осінь.)*

3. Випереджальне завдання.

Прислів'я

Добре восени працюєш – спокійно зиму чекатимеш.

Вересень пахне яблуками, а жовтень – капустою.

Прохолодний вересень, але ситий.

У жовтні кожен знає, що з великої хмари дощ буває.

Приказки

Як листя жовтіє, то й поле сумніє.

Осінь іде – дощі за собою веде.

Осінь збирає, а зима з'їдає.

Осінні прикмети

Грім у вересні – на теплу осінь.

Комарі з'явилися пізно восени – до м'якої зими.

Якщо журавлі восени летять високо – осінь буде тривалою.

4. Спостереження в природі.

- Які звуки ви можете почути в осінньому лісі, парку?

(Шурхіт опалого листя, спів синиці, скрекіт сороки, цвірінькання горобців, стукіт дятла, тріск гілок, погойдування віт.)

- Прослуховування запису голосів птахів.

- Люди, які пишуть музику, теж звертають увагу на цю прекрасну пору року.

П. І. Чайковський написав чудовий твір, присвячений порам року. Він так і називається «Пори року».

5. Поетична хвилинка.

Слово вчителя. (Читає під звуки мелодії П. І. Чайковського «Пори року»).

Густими туманами, полум'яною ковдрою листя та першими іскорками інею щедро встилає землю осінь. Зупинися на мить! Відчуваєш, яка урочисто-прекрасна атмосфера панує навкруги? Щоб продовжити це неймовірне відчуття та створити чудовий осінній настрій, послухаємо красиву поезію про осінь.

Слухаючи ці вірші, подумай, як по-різному автор описує осінь.

(Учні читають поезію)

Осінь

Осінь на камінчику
над ставком присіла.
Мило із промінчиком
осінь говорила.
Дав промінчик осені
золотої фарби,
щоб змінила господиня
довколишні барви.
Осінь розсіялася
Радісно, щасливо:
— Трішки постаріюся —
Зроблю справжнє диво!
Зараз ось розбавлю
фарбу-жовтяницю,
уділю дві краплі
зеленій травиці.
А сосні не треба —
Хай зелено буде.
Згадувати літо
будуть звірі й люди.

Марія Пономаренко

Вже брами літа замикає осінь...

Задощило. Захлюпало. Серпень випустив серп.

Цвіркуні й перепілочки припинили концерт.

Чорногуз поклонився лугам і садам.

Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.
Де ти, літо, поділось, куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, ось!
Осінь брами твої замикала вночі,
погубила у небі журавлині ключі.

Ліна Костенко

6. Бесіда за змістом прочитаного

- Яким настроєм пройняті вірші? («Осінь» – радісний, «Вже брами» – сумний)
- За допомогою чого створений настрій? (Художніх засобів)
- На скільки частин можна поділити цю поезію? (На дві)
- Як називається художній опис природи? (Пейзаж)
- Яку роль може виконувати пейзаж? (По-перше, показує, де відбуваються події, по-друге, відбиває душевний стан і настрої героя.)

7. Мовне дослідження.

Завдання. Прослухайте уривок твору І. Цюпи. Зверніть увагу на художні засоби.

Заплітає клен у свою чуприну вересневий жовтоцвіт, коричневою смагою береться каштан, багряними вогниками спалахує груша-дичка. Тільки стрункі тополі вишумовують зеленим листям.

Осінь обережно скрадливими кроками сходить у місто. Розсипає прохолодними ранками мідні, бронзові п'ятачки. Вона запалює на клумбах червоні смолоскипи канн, накидає на сором'язливі айстри різні кольорові хустинки: сині, рожеві, білі, жовтогарячі.

- Що незвичайного в описі осені? (Автор описав осінь як живу істоту.)
- Назвіть слова, за допомогою яких автор оживляє природу. Як називається такий художній засіб? (Персоніфікація або уособлення)

IV. Підготовча робота до складання усного твору-опису. Творча майстерня

- Діти, зверніть увагу на екран. Пригадайте, що таке «відоме», «нове».
- «Відомим» в описі є назва предмета або його частин. «Новим» є ознаки.
- Слайд 6.

Н В

(Наприклад. Кучерявий дуб.)

1. Робота в групах.

I група. Доберіть до поданих слів означення. Запишіть слово та ознаку як «В» та «Н».
(Клен, дуб, берізка. Жовтогарячий, кучерявий, тендітна.)

II група. Доберіть до поданих слів порівняння: Клен, мов (молодий парубок, охоплений полум'ям). Дуб, мов (кремезний козак). Берізка, ніби (золотокоса наречена).

III група. Складіть і запишіть слова, у яких персоніфікованими були б такі предмети.

Небо (насутилось)

Сонце (підморгує хмарам)

Вітер (кружляє у вальсі)

Галявина (посміхається)

Річка (схлипує)

Ліс (розмовляє)

2. Гра «Перевтілення».

Слайд 7. **Осінні квіти.**

Учитель. Дівчатка, чи доводилося вам бувати на балу осінніх квітів?

- У яку квітку ви хотіли б превтілитися і чому?
- Хлопчики відвідають бал осіннього листя.
- Про що може мріяти листочок, що відчувати?

3. Образне конструювання. Робота з картками.

•Продовжіть асоціативні ланцюжки.

I група.

- а) Осінь – господиня... *(чарівниця, трудівниця)*
- б) Осінь – кружляє... *(танцює, кружляє, фарбує)*
- в) Осінь – вродлива... *(чарівна, мелодійна)*
- г) Осінь – мов заклопотана господиня... *(мов царівна, немов чарівниця)*

II група.

- а) Вітер – гуляка ... *(пустун, зірвіголова)*
- б) Вітер – жбурляє ... *(повіває, стрибає)*
- в) Вітер – проворний ... *(різкий, холодний)*
- г) Вітер – неначе парубок у танці... *(мов шибайголова, ніби пустотливий хлопець)*

III група.

Звуки: тихо, як у казці *(співає небо, тарабанить дощ)*
Запахи: достиглі яблука, *(терпкі, медові, духмяні)*
Кольори: золотаві, *(червоногарячі, багряні, оксамитові)*

IV група.

Дерева: жовтогаряче вбрання, ...*(золототкана ковдра, багряне сукно)*
Дерева: горять червоним полум'ям, ... *(золотими бризками, мідним панциром укриті)*
Дерева: немов осінній маскарад, ... *(немов осіння казка, немов золоті шатра)*

V група.

Листя – кольорове, різнобарвне, ... *(мідне, багряне)*
Листя шепоче, ... *(тріпоче, кружляє, шелестить)*
Листя кружляє, немов у вальсі,... *(неначе парасольки, немов барвисті метелики)*

VI група.

Небо – блакитне, замріяне, ... *(похмуре, дощове)*
Небо спохмурило, ... *(нахнюпилося, розсердилося)*
Небо, мов глибинь озера, ... *(немов голубе шатро)*

VII група.

Сонце – золоте, ... *(сяюче, схвильоване)*
Сонце кліпає віями, ... *(усміхається, підморгує)*
Сонце, мов багряний диск, ... *(як дбайливий господар, немов матінка)*

VIII група.

Хмари – патлаті, ... *(кучеряві, купчасті, сірі)*
Хмари плачуть, ... *(спускаються, пливуть)*
Хмари, мов баранці, ... *(мов гори, хмара-велетень)*

IX група.

Повітря – п'янке, ... *(прохолодне, морозне, свіже)*
Річка, як гірський кришталь, ... *(як дзеркало, як стрічка)*
Річка – темна, ... *(бурхлива, грайлива, холодна)*
Природа причаїлася, ... *(заснула, заплакала)*

X група. Осінні квіти – хризантеми, ... *(айстри, чорнобривці, жоржини)*

4. Колективне складання плану твору-опису.

Орієнтовний план

1. Осінній день.
2. Небо.
3. Дерева і кущі у святковому вбранні.
4. Жовто-багряний килим.
5. Квіти – краса осені.
6. Осіння річка.
7. Пташина мелодія.
8. За що я люблю осінь.

5. Складання усного твору-опису природи.

• Користуючись пам'яткою для створення твору-опису природи та опрацьованого допоміжного матеріалу, складіть усний твір-опис природи за власним спостереженням у художньому стилі «Осінь мелодія рідного краю».

Слайд 8.

Пам'ятка

«Як працювати над твором-описом природи на основі особистих вражень.»

1. Пригадайте куточок природи, який вам найбільше сподобався.
2. Виділіть основні предмети і явища, які б ви хотіли описати.
3. Схарактеризуйте їх.
4. Запишіть стисло головне, добираючи словосполучення й вирази.
5. Сформулюйте основну думку.
6. Доберіть заголовок.
7. Подумайте, у якій послідовності будете описувати предмети і явища.
8. Складіть план.
9. Оформіть зв'язне висловлення.

• Складання усного твору-опису природи. (Самостійна робота)

V. Підсумок уроку. Презентація творчих робіт

Самоаналіз учнями уроку.

VI. Домашнє завдання. Виписати з художніх творів описи природи різних пір року. (Завдання у групах: I група – опис зими, II група – опис весни, III група – опис літа.)

Додатки

Вірші про осінь (За матеріалами книги «Сонячні зайчики»)

Осінь пензлика взяла...

Осінь пензлика взяла,
малювати почала,
в білорогої берізки золотила довгі кіски.
Став багряним колір чуба
в мудрого дідуся-дуба.
Дві сестрички, дві осички
стали жовті, мов лисички.
А довкруг, довкруг травиця
тихо-тихо золотиться.
Ось палахкотять калина,
горобина і шипшина.
Не вгаває щедра осінь,
а малює неба просинь.
Ще — тоненькі павутинки,
сірий дощик і хмаринки...
Пензлик біга без упину —
гарна в осені картина.

(Марія Пономаренко)

Осінь

Осінь на камінчику
над ставком присіла.
Мило із промінчиком
осінь говорила.
Дав промінчик осені
золотої фарби,
щоб змінила господиня
довколишні барви.
Осінь розсміялася
Радісно, щасливо:
— Трішки постараюся —
Зроблю справжнє диво!
Зараз ось розбавлю
фарбу-жовтяницю,
уділю дві краплі
зеленій травиці.
А сосні не треба —
Хай зелено буде.
Згадувати літо
будуть звірі й люди.

(Марія Пономаренко)

Холод позалягав

Холод позалягав, побілів, посклився.
Дерева повідчинялися
і столи прозорими,
Назбирала діброва
осіннього жару,
щоб не холодно жолудям було.

(Микола Воробйов)

Вже брами літа замикає осінь...

Задощило. Захлюпало. Серпень випустив серп.
Цвіркуни й перепілочки припинили концерт.

Чорногуз поклонився лугам і садам.
Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.

Де ти, літо, поділось, куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, ось!

Осінь брами твої замикала вночі,
погубила у небі журавлині ключі.

(Ліна Костенко)

* * *

Тема. Усний твір-оповідання за жанровою картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султану»

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – розширювати культурно-пізнавальні інтереси учнів;

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички складання усного твору-оповідання за жанровою картиною; формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати простий план; збагачувати лексичний запас мови;

діяльнісної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати в учнів повагу до історичного минулого нашого народу, зацікавити і розширювати кругозір вітчизняним образотворчим мистецтвом.

Обладнання: роздатковий матеріал, репродукція картини Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану», комп'ютерна презентація, інформаційний додаток.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда.

- Що називається оповіданням?

(Оповідання – невеликий розповідний художній твір про одну чи кілька подій у житті персонажа, що відіграють важливу роль у його житті.)

- Назвіть оповідання, які ви читали.

- Що характерно для оповідання?

(Невеликий проміжок часу, коли відбуваються події, нескладний сюжет, мала кількість дійових осіб (персонажів).)

- Які типи мовлення поєднуються в оповіданні, і якому з них надається перевага?

(Типи мовлення: розповідь, опис, роздум. Основний тип – розповідь.)

- Назвіть композиційні елементи оповідання.

(Експозиція → Зав'язка → Кульмінація → Розв'язка)

- Звідки письменники беруть сюжети для своїх творів?

- Звідки беруть сюжети для своїх творів художники, кінематографісти, скульптори?

2. Робота з текстами.

Завдання. Прочитайте. Який із текстів можна вважати оповіданням? Свою думку аргументуйте. Визначте композиційні елементи.

Текст 1.

Уперше кошовим отаманом Петро Калнишевський став 1762 р. і був на цій посаді менше року (він не дуже симпатизував цариці Катерині II). Царські закони козацтво дуже часто ігнорувало, обираючи найдостойніших і найавторитетніших. Одним із таких обранців козацької громади й був Петро Калнишевський, який усупереч царської волі, став кошовим отаманом аж до зруйнування Січі, тобто десять років поспіль.

Текст 2.

Восьмирічний Петрик, син козацької вдови Агафії, пас худобу за селом, коли побачив невеличкий кінний загін запорожців. Дехто з козаків смалив люльку. До одного з них і звернувся хлопчик із проханням дати і йому спробувати козацької люльки. Це розважило запорожців, вони зупинилися й почастували пастушка «носогрійкою».

- А куди ж ви йдете? – він до них.

- На Січ, хлопче!

- Так візьміть же й мене з собою!

- Ну коли ти вже люльку козацьку смалиш, то сідай ззаду, – дозволив сотник. Ти, я бачу, хлопець бідовий, будеш мені джурою.

Петрика двічі просити не довелось.

- А батько ж що скаже? – спитав сотник.

- А нема в мене батька, – похнюпився Петрусь. – Загинув.

- Ну, то будеш мені за сина.

І подалися вони туди, де «Луг – батько, а Січ – мати».

III. Мотивація навчання

Бесіда.

- Чи часто ви буваєте у виставкових залах?
- Яких ви знаєте українських та зарубіжних художників?
- Які картини вам подобаються найбільше? Чому?

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Учитель. Для складання твору-оповідання за картиною ви повинні вміти:

- добирати робочі матеріали до твору;
- доцільно використовувати мовно-виражальні засоби;
- користуватися образотворчою лексикою;
- правильно добирати слова та словосполучення для вираження власних почуттів від побаченого на картині;
- вправно користуватися довідковим матеріалом.

2. Підготовка до усного твору-оповідання за жанровою картиною І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

2.1. Які ви знаєте види мистецтва?

Слайд 1.

2.2. Слово вчителя.

Кожен представник будь-якого із цих видів мистецтв різними способами відтворюють життя людей. «Застиглими оповіданнями» є картини побутового жанру. Жанр – багатозначне слово.

Слайд 2.

Художників, що зображують сцени із життя людей, називають *жанристами*.

Слайд 3.

Жанри живопису

2.3. Словникова робота.

Натюрморт – картина, на якій зображено предмети побуту, квіти, фрукти та інше.

Мариністика – різновид пейзажу, морський пейзаж.

Батальний жанр — жанр образотворчого мистецтва, що відображає воєнні події і життя армії.

2.4. Демонстрація репродукцій.

• Перегляньте запропоновані репродукції і скажіть, до яких жанрів живопису вони належать. По можливості, пригадайте назву та автора.

К. Білокур «Квіти, яблука, помідори»
(натюрморт)

К. Білокур «Гай»
(пейзаж)

І. Їжакевич «Гарас – пастух»
(побутовий)

Т. Шевченко «Шхуни у форта Кос-Арал»
(мариністичний)

А. Орльонова «Битва під Берестечком»
(батальний)

І. Рєпін «Гарас Шевченко»
(портрет)

І. Рєпін «Маніфестація 17 жовтня 1905 року»
(історичний)

3. Осмислення художнього полотна.

3.1. Розгляд репродукції «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Слайд 4.

• До якого жанру належить ця картина? (Історично-побутового)

• Чому ви так вважаєте?

(Розповідає про подію із життя історичної особи Івана Сірка, правдиво зображує історичну добу. Водночас можна назвати картину твором побутового живопису, бо вона реально зображує сцену козацького побуту.)

• Чи можна визначити тему художнього полотна? (Так.)

Учитель. Хочете почути, що ж написали наші герої?

(Зачитування тексту (за джерелом Нудьга Г. Листування запорожців з турецьким султаном. – К. 1963 – С.5 або співомовку С. Руданського «Ахмет III і запорожці»)

3.2. Історія створення листа.

Слово вчителя. Повернемося до картини «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Вона рознесла по всьому світу славу про запорозьке козацтво, його героїчну, нескорену вдачу.

Історія створення цього полотна невіддільна від України, її історії, пам'яток, природи, нащадків запорозького козацтва.

І. Репін захоплювався образами запорозьких козаків. «Недарма про них Гоголь писав, – говорив він. Усе це правда. Ніхто на цілому світі не відчував так глибоко свободи, рівності та братерства. Завжди Запорожжя залишалося вільним, нікому не підкорялося».

З'явилася у І. Репіна ідея написати картину «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Першим прийшов на допомогу Костомаров. Він розробив маршрут, за яким І. Репін об'їздив усе Запоріжжя, відвідав острів Хортиця, дніпровські пороги, с. Покровське, м. Олександрівськ. Репін шукав у народі типи старого козацтва. Працював над картиною понад 12 років. І в 1891 році було закінчено полотно, яке зберігається в музеї Санкт-Петербурга. Картину купив цар Олександр II за 35 тисяч карбованців.

3.3. Бесіда за картиною.

- Хто зображений на картині?
- Де відбувається зображена подія?
- Що зображено на передньому плані?
- Чи поділяє художник персонажі на головних і другорядних?
- Які фарби і тони переважають?
- Скільки козаків? Порахуйте.
- Що виражають обличчя й пози козаків?
- Які деталі дають характеристику епохи, відтвореної на полотні?
- Як художник показав бойову згуртованість козаків?
- Що зображено за спинами козаків, тобто на задньому плані картини?
- Хоч на картині відтворений один, ніби застиглий момент дії, за допомогою власної уяви домисліть звуки (сміх, регіт, вигуки, дзвін зброї).
- Яке враження у вас виникає, коли ви дивитися на козаків?
- Який настрій викликає картина?

4. Колективне складання плану за картиною. (Пункти відповідають композиції)

1. Експозиція. Запорізька Січ – козацька вольниця.
2. Зав'язка. Козаки отримали листа від турецького султана.
3. Кульмінація. Обурення козацтва на чолі з кошовим І. Сірком.
4. Розв'язка. Козаки дають відповідь.

5. Робота в групах. Словникова робота.

I група. Користуючись додатком 3, з'ясуйте лексичне значення слів: амуніція, антураж, хоругва, мушкет, свита, жупан, кунтуш.

II група. Творча майстерня. Образне конструювання.

- Продовжити синонімічний ряд:
козаки – статечні ... (озброєні, веселі, незалежні, браві, жартівливі, нескорені, вольові, дотепні, волелюбні).
- Дібрати епітети:
обличчя, погляди (іронічна посмішка, лукавість, дошкулений погляд, пронизливий, зосереджені, горді, проникливий, іскрометний).
- Допоміжний матеріал.

Ключові слова: бравий козак з чорними довгими вусами, з великим оселедцем, закладеним за вухо; молодий красень з благородними рисами обличчя; козарлюга, славетний кошовий отаман Запорозького війська Іван Сірко з люлькою в роті; у шапці, критій чорним сукном і підбитій сірим смушком; важка кремезна постать у червоному жупані, в смушевій

шапці і з шаблюкою збоку; дужий рубака-воїн, серйозний та простодушний, як дитя; запорожець-веселун з бандурою на колінах: навіть не похитнувся; писар із лукавою старанністю; худенький старець із сивим оселедцем; козак із виголоною головою.

6. Колективне складання усного твору-оповідання.

За поданим планом складіть твір-оповідання.

Орієнтовний план

1. Картина про історію українського козацтва.
2. Образ козацького війська (представники різних народів).
3. Яскравий одяг.
4. Козацька зброя.
5. Різні пози й характери козаків.
6. Вираз обличчя, очей.
7. Жести козаків.
8. Писар «ловить» кожне слово.
9. Загальний настрій картини, козацька звитяга і життєлюбство.

VI. Підсумок уроку

• Прослуховування і редагування учнівських творів-оповідань.

• Метод «Незакінчене речення».

Сьогодні на уроці я ознайомився\лася

Сьогодні на уроці я навчився\лася....

VII. Домашнє завдання. Систематизувати складений твір-оповідання за картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Додаток 1

1. Повідомлення біографів.

Ілля Юхимович Рєпін народився 24 липня 1844 року в м. Чугуєві в родині військового поселенця. Одним із предків був козак Ріпа. І. Рєпін навчався в місцевій іконописній майстерні. У двадцять років подався до Санкт-Петербурга. Із 1863 року Петербурзька малювальна школа; 1864-1871 рр. – Петербурзька академія мистецтв, яку закінчив із золотою медаллю і відбув у подорож до Італії та Франції. За конкурсне полотно «Воскресіння доньки Іаіра», 1871 р. він отримує право на шестирічне перебування за кордоном за державний рахунок. Але він скоротив час перебування і повернувся до Санкт-Петербурга. Із 1893 року – академік, професор, ректор Петербурзької Академії Мистецтв. Творча, педагогічна діяльність Рєпіна пов'язана з Україною. Часто приїздив до Чугуєва. У 1880-ті роки створює свої знамениті картини та портрети. Багато уваги приділяє рисувальній школі М. Д. Раєвської-Іванової в Харкові.

2. З архіву живопису.

«Він був українцем за характером своєї творчості. У полотнах І. Рєпіна українська стихія блищить всіма своїми барвами», – М. Гоголь

На українську тему живописець написав такі твори:

1. «Запорожці пишуть листа турецькому султану» (1880-1891)
2. «Українська хата» (1880)
3. «Украинский крестьянин» (1880)
4. «Типы украинцев» (1880)
5. «Голова козака» (1887)
6. «Украинский крестьянин. Етюд» (1880)
7. «Предметы запорожской старшины» (1880)
8. «Запорожский полковник» (1880)
9. «Запорожец» (1884)
10. «Казацкий атаман Сирко» (1889)
11. «Гайдамака» (1880)

12. «Вечерниці» (1881)
13. «Портрет Т. Г. Шевченко» (1888)
14. «Гопак» (незакінчена 1938)

3. Історична довідка.

Що ж послужило передумовою написання листа турецькому султану?

1675 рік турецький султан Мухамед IV зажадав від запорожців, щоб вони припинили набіги на землі Кримського хана, який був у залежності від нього. На той час в Україні точилася боротьба за булаву між Правобережжям і Лівобережжям. Петро Дорошенко мріяв за турецькою допомогою об'єднати під своєю булавою обидві частини України і став під захист султана Мохамеда IV. Проти цього повстала Запорозька Січ на чолі зі своїм славним кошовим Іваном Сіркою. Саме на цей час припадає і можливе звернення султана до запорожців і достойна відповідь йому запорозького козацтва.

Додаток 2

Цікаві факти

У лівій частині полотна козаки тримають списи, древка яких розмальовані в синьо-жовті та червоно-чорні кольори. Консультантом художника під час написання цієї картини був знаний історик українського козацтва Д. Яворницький. Саме з експонатів колекції Репін змалював велику частину амуніції, зброї, іншої козацької атрибутики, у тому числі і прапори.

Додаток 3

- **амуніція** – сукупність речей (окрім одягу і зброї), що становлять спорядження військовослужбовця, а також спорядження коня;
- **антураж** – оточення, навколишня обстановка, середовище;
- **хоругва** – військовий бойовий прапор;
- **мушкет** – вид вогнепальної зброї;
- **свита** 1) селянський верхній одяг із грубого сукна; 2) чоловічий полушубок без лацканів, із стоячим смушевим коміром;
- **жупан** – верхній чоловічий одяг;
- **кунтуш** – верхній одяг темно-синього кольору з галунами та китицями.

Додаток 4

Зразок

усного твору-оповідання за картиною І. Ю. Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану»

В основу сюжету картини покладено справжню історичну подію. У 1676 році турецький султан Мохамед II надіслав запорожцям грізну грамоту, у якій наказував добровільно і без опору здатися. Запорожці не залишилися в боргу. Вони надіслали султанові іскрометну відповідь.

І. Репін змальовує запорожців у момент, коли вони, стовпившись біля грубого, наспіх збитого стола, «творять» свого знаменитого листа.

Дружно трудяться вони над складанням грамоти, і широко по степу розноситься їхній регіт. У центрі картини – розумний і проникливий отаман Сірко. Був отаманом 15 років, хоча обирали на один рік. Він могутий і широкоплечий. Саме він і сказав щось таке, через що всі козаки розреготалися. А сам Сірко стримано посміхається у вуса, дивиться на всіх своїми насмішуватими розумними очима. У виразі його обличчя відчувається гідність, упевненість у собі, сила та людяність.

Ми чуємо громоподібний регіт могутнього грубуватого-прямодушного та владного Тараса Бульби.

Привертає увагу козак у червоному жупані й білій шапці. Біля нього – писар, який із неприхованим задоволенням записує чергове слівце, що підказує йому напівголий козак-гострослов.

Задумливо усміхається молодий красень Андрій, син Тараса Бульби. Ми бачимо дужого рубака-воїна, серйозного й простодушного, як дитя. Тонким, майже беззвучним сміхом сміється худенький старець із сивим оселедцем за вухом. Це козак Голота. На першому плані – у нестримному сміху перекинувся на бочку козак-богатир, а чорновусий запорожець, який сидить на лаві ліворуч від нього, від захвату стукнув здоровенним кулаком по оголеній спині свого товариша. Від такого удару похитнувся би кінь, а цей запорожець-веселун, із бандурою на колінах, навіть не похитнувся.

У картині немає головних і другорядних персонажів. Художник зобразив велику частину людей обличчям до глядача. Усі образи мають яскраво виражену індивідуальність. Усі є героями. Тобто Репін представив народ як рушійну силу історії. Це справжні сини своєї Батьківщини. Вони стояли за волю України, її незалежність.

* * *

Тема. Письмовий твір-опис природи за картиною в художньому стилі

Мета: Формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичні смаки;

Формувати предметні компетентності та компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати мовленнєво-комунікативні вміння складати твір-опис природи за картиною в художньому стилі; удосконалювати розуміння учнями змісту художніх полотен; сприяти збагаченню словникового запасу учнів.

діяльнісної: розвивати спостережливість; логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати відчуття прекрасного, поваги до національної культури.

Обладнання: репродукція картини О. Шовкуненка «Дуби», фотоілюстрація «Дуб Максима Залізняка», репродукція картини Д. Нарбути «Повіє новий вогонь з Холодного Яру», роздатковий матеріал, комп'ютерна презентація.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

Природа – не храм, а майстерня, і людина в ній художник.

І. Тургенєв

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда.

• Який опис називається пейзажем? (*Пейзаж – це вид або зображення якоїсь місцевості. Жанр живопису, у якому предметом зображення є природа.*)

• Що таке пейзаж у літературному творі? (*Це словесне змалювання природи*)

• Як називаються художники, які малюють пейзажі? (*Пейзажисти*)

• Яких художників-пейзажистів ви знаєте? (*І. Іжакевич, К. Білокур, С. Васильківський, О. Шовкуненко*)

• Що таке натюрморт? (*Натюрморт (з франц. дослівно – мертва природа) – різновид малярства, що зображує застигли, нерухомі предмети – букети квітів, композиції овочів, фруктів, посуду, килимів, меблів тощо.*)

• За допомогою чого художники досягають потрібного ефекту, малюючи картину? (*Використовують різні фарби та їх відтінки.*)

• Чим користуються письменники для того, щоб наживо зобразити картину природи? (*Художніми засобами: епітетами, метафорами, порівняннями, персоніфікацією.*)

• У яких літературних творах вам траплялися пейзажі? (*С. Васильченко «В бур'янах», Є. Гуцало «Лось», Я. Стельмах «Химера лісового озера»*)

III. Мотивація навчальної діяльності

- Чи доводилося вам бути в художньому музеї? Де саме?
- Які картини привернули вашу увагу?
- Що найбільше вас вразило?

Учитель. Отже, ви уже здогадалися, що мова піде про опис природи за картиною в художньому стилі.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

Шлях до розвитку творчого мислення

V. Опрацювання навчального матеріалу

Учитель. Як ви розумієте епіграф нашого уроку?

1. Мовне дослідження. Прочитайте речення. Чи можна назвати авторів художниками слова? За допомогою чого вони досягають такої «живості» пейзажів?

• Духмяним вітром війнував над землею чарівник-квітень. Птаство, радіючи весні, творило музику краси дивовижної. (О. Гончар)

• Поспішає струмок на побачення з річкою, шпак мережить пісні – заколисує вись. (В. Коваленко)

• На човнику й веслі до нас під'їхав травень. Він прихопив із собою сині дощі, зелений шум та солов'їний спів, і в село, через тин, заглянуло літо. (М. Стельмах)

(За допомогою художніх засобів: епітетів, метафор, персоніфікації)

Слово вчителя. А чи можуть так описати картину художники-пейзажисти? Про це ми зараз із вами й поговоримо. Як же художник працює над картиною?

Він розглядає, обдумує, відчуває настрій того, що збирається описати. Ваше завдання – відчутти настрій картини, побачити неповторність саме цього ландшафту, саме цієї миті, зображеної художником. Потім треба з'ясувати, за допомогою яких засобів художник досягнув мети?

Отже, вам необхідно буде знати значення мистецтвознавчих термінів.

2. Словничок-довідничок.

Композиція картини – розміщення предметів і фігур у просторі, співвідношення об'ємів, світла і тіні.

Фон – та частина полотна, на якій намальовано головні елементи композиції.

Світлотінь – розподіл світлих і тінювих штрихів, плям як засіб передачі в живописі об'ємності зображуваного.

Малюнок – зображення предмета на площині, зроблене олівцем, фарбою тощо.

Палітра (колорит) – сукупність, сполучення кольорів, характерне для окремої картини, творчості художника.

Репродукція – фотографічне або поліграфічне відтворення зображень творів живопису, друкованого тексту, малюнків.

Марина – картина, на якій зображено море.

Ведута – картина, на якій зображені міські краєвиди.

Пейзаж називають ще ландшафтом.

Живописець – той, хто займається живописом, художник.

Учитель. Яке із дерев вважають символом довголіття? Що ви знаєте про це дерево?
(Дуб)

3. Випереджальне завдання. Рубрика «Сад життєвської мудрості».

Приказки, прикмети, звичаї.

Дуб раніше розпустисть листя від ясеня – на сухе літо.

Дуб ламається, а людина – починається.

На відзнаку народження хлопчика саджали дубок.

Прислів'я

Який дуб, такий тин, який батько, такий син.

Який дуб, така бочка, яка мати, така дочка.

Жолудь який малий буває, а з нього великий дуб виростає.

Порівняння

Міцний, як дуб.

Дуб, мов богатир стоїть, не ворухнеться.

Лежить, мов дубова колода.

Лепече, мов з дуба впав.

Парубок, як дуб.

4. Мовне спостереження. Прослухайте текст. Чи здогадуєтеся ви, про який дуб йде мова? Чи доводилося вам бувати у цих місцях?

Росте на лісовому пагорбі розложистий красень-дуб. Але це не просто дуб, це патріарх цього лісу. Та де цього? Усієї України. Ще вологий туман у Холодному Яру не розвіявся, а дуб веде розмову з деревами, які тісно оточили його з усіх боків. Є йому про що розповісти. Бо цей велетень – це ціла історична епоха, свідком якої довелося йому бути. Набачився він на своєму віку.

(Дуб Максима Залізняка)

Учитель. Так, діти. Цей дуб увійшов в історію як дуб Максима Залізняка, ватажка козацького повстання. А росте він на нашій рідній Холодноярській землі, на Черкащині. Це хутір Буда. Наші історики підготували цікаві факти з біографії цього патріарха.

5. Повідомлення учнів.

Патріарх українських лісів

Стоїть він на стародавньому Чорному шляху і впродовж століть бачив багато лиха на українській землі. Його стовбур в діаметрі – 8,65 м, висота – 24 м. Вік дерева 1100 років. Дуб М. Залізняка вважають «патріархом» українських лісів, а також молодшим братом дуба Робін Гуда із Шервудського лісу (Англія). З усіх назв, які давали могутньому дубу – талісману Холодного Яру – жителі навколишніх сіл (Будянський, Тараса, Богданів, Холодноярський) прижилася саме ця назва – «Дуб Максима Залізняка».

Нагорода

За результатами Всеукраїнського конкурсу «Національне дерево України» дуб Максима Залізняка отримав титул «Меморіальне дерево України» і посів третє місце.

Свідок подій української історії

Дуб Залізняка бачив чимало на своєму віку історичних постатей та подій. Пам'ятає походи Ярослава Мудрого. Під кроною цього дуба ставали на нараду зі своєю старшиною гетьман Б. Хмельницький і П. Дорошенко. Збиралися повстанці на чолі з Северином Наливайком, Максимом Залізняком та П. Павлюком.

Тут отамани Холодноярської республіки присягали віддати життя за волю і незалежність самостійної України.

М. Залізняка

С. Наливайко

П. Павлюк

Натхненник творців

Під цим дубом Шевченко слухав розповіді місцевих жителів про гайдамак, а потім написав поему «Гайдамаки», вірш «Холодний Яр». Намалював картину «Дуб на хуторі Буда». В один голос місцеві жителі запевняють, що популярна народна пісня «Ой, чога ти, дубе, на яр похилився» оспівує саме цього коренастого богатиря.

Енергетика дуба. Справжні факти

На думку наших предків, дуб випромінює цілющу силу. Можливо, це сила землі і космосу. Кожен, хто підходить до Залізнякавого дуба, напевне, цю силу відчуває. Цю силу відчув і Черкаський художник Данило Нарбут, коли був тяжко хворим. Саме цей патріарх поставив його на ноги. Художник в боргу не залишився. Він увіковічив його на одному із своїх останніх полотен про минувшину України «І повіє новий вогонь з Холодного Яру».

Д. Нарбут «І повіє новий вогонь з Холодного Яру»

Слово вчителя. Можливо, ця картина – заповіт художника українцям. «Ой дубе, дубе, скільки ти бачив, скільки пережив. На твоїй корі, як на долі нашої держави, – такі рани, такі рубці. Але доки ти стоїш, – стоятиме Україна.» (Д. Нарбут)

Але, на превеликий жаль, ніхто із українських художників не закарбував цього генерала-хорунжого на полотні пейзажного жанру. Лише Т. Г. Шевченко, перебуваючи під цим дубом, зробив графічний малюнок. Тому сьогодні ми з вами познайомимося із відомим українським художником-пейзажистом О. О. Шовкуненком, у доробці якого є картини із зображенням красенів-дубів. Це «Дуби» (1953 р.), «Дуби на галявині» (1956 р.). Над картиною «Дуби» ми сьогодні і попрацюємо.

6. Презентація про О. Шовкуненка як талановитого художника.

Шовкуненко О. О. (21.03.1884 р. Херсон — 1974 р. Київ)

Біографія

Мистецьку освіту здобув в Одеському художньому училищі (1908) і Петербурзькій академії мистецтв (1917). Викладач Одеського політехнікуму образотворчих мистецтв (із 1926 р), Одеського художнього інституту (із 1929) і професор Київського художнього інституту (1936-1965).

У 1913-1919 роках брав участь у виставках Товариства південноросійських художників.

Помер 12 березня 1974 року. Похований на Байховому кладовищі в Києві.

Творчість

О. Шовкуненко-портретист - автор численних портретів письменників Ю. Яновського, П. Тичини, М. Рильського, І. Ле, Л. Первомайського; акторів М. Литвиненко, Н. Ужвій; архітекторів В. Заболотного, Є. Катоніна; скульпторів М. Лисенка, Б. Яковлева, академіка О. Богомольця, генерала Сидора Ковпака.

Красвиди України (пейзажист)

«Повінь. Конча Заспа», «Дуби» (1953 р.), «Дуби на галявині» (1956 р), краєвиди Молдавії, Кавказу, Уралу, Башкирії; індустриальні серії з будов Одеси (1925-1935), «Дніпробуду» (1930-1935, понад 70 аркушів) 1937 р. За акварелі із серії «Дніпробуд» здобув золоту медаль на Паризькій виставці «Мистецтво і техніка в сучасному житті».

Натюрморти

«Натюрморт з синім глечиком» (1930 р.)

Досягнення

Ім'ям художника названий Херсонський художній музей, у колекції музею знаходиться 154 роботи художника.

1970 р. – Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

Натюрморт з синім кувшином. 1930

Спорудження гідроелектростанції. 1931

7. Осмислення змісту художнього полотна (репродукція картини О. О. Шовкуненко «Дуби»).

Дуби.1953 Холст, масло. 62,5x88

- До якого жанру живопису належить картина О. Шовкуненка «Дуби»?
- Чи доводилося вам бувати в подібних місцях?
- Дати словесний опис побаченого:
 - 1) Яка пора року зображена на картині? Доведіть свою думку.
 - 2) Скільки дубів росте на передньому плані картини?
 - 3) На якій відстані ростуть вони один від одного?
 - 4) Чому один із дубів нахилився вбік?
 - 5) Як виглядає більший дуб?
 - 6) Як намальована нижня частина дуба?
 - 7) Чим вкрита земля?
 - 8) Опишіть, що бачимо на задньому плані? (колір трави, висота дерев) Зверніть увагу на колір неба.
 - 9) Визначте загальний колорит картини.
 - 10) Яке загальне враження справляє на вас цей пейзаж?

8. Словникова робота.

Дуб-патріарх – 1) глава роду, голова; 2) найстаріший, найбільш поважна людина в якому-небудь аспекті.

Священий – який глибоко шанують, поважна людина, дорогий, заповітний.

Символ – умовне позначення якогось предмета, поняття або явища, розпізнавальний знак;

Довголіття – тривале життя.

9. Образне конструювання.

Художня мозаїка.

• Доберіть епітети до слова дуб. (*Розлогий, кучерявий, крилатий, старезний, розмальований, широчезний.*)

• Використовуючи образотворчу лексику («відоме»), складіть словосполучення, називаючи ознаки цих предметів («нове»).

Наприклад:

«відоме»	«нове»
гілля	розгалужене, кучеряве, коструbate
стовбур	кремезний, потрісканий, товстий
крона	густа, зелена, кучерява
листя	плоске, зелене, зубчасте, блискуче, жовте, червоногаряче
небо	прозоре, блакитне, сіре, дощове, ясне, бездонне, замріяне
трава	зелена, соковита, шовковиста

• Підберіть синоніми.

Автор картини (*художник, майстер пензля, співець природи, митець, живописець*)

Намалював (*відтворив, передав, показав, розкрив, зобразив, створив*)

Полотно (*картина, шедевр*)

Настрій від картини (*веселий, сумний, піднесений*)

Загальне враження (*сподобалась, схвилювало, запам'яталась, вразила, залишилась в пам'яті*)

• Що символізує дуб? (*міцність, витривалість, символ подружнього життя, довголіття, могутність, силу, здоров'я, гордість*)

• Скористайся образотворчою лексикою: зелена діброва, простора сонячна галявина, лісова галявина, розложистий красень-дуб, могутній дуб із кремезним стовбуром, міцні розгалужені гілки, густа крона, різьблене листя, шовковиста трава, сонячні промінчики, голубінь неба, синє шатро.

10. Колективне складання плану твору-опису.

Орієнтовний план твору-опису природи за картиною в художньому стилі.

1. Краса галявини.
2. Дуби-двійнята.
3. Вигляд дубів.
4. Задній план галявини.
5. Дерева – охорона дубів.
6. Небо. Загальний колорит.
7. Чарівний куточок. Враження від картини.

11. Складання твору-опису за картиною.

Колективне усне складання твору за планом. Робота з чернеткою.

V. Підсумок уроку

• Заслуховування творів-описів. Редагування.

• Рефлексія:

- Сьогодні на уроці мене вразило...
- Мене зацікавило...
- Мені не вдалося...

• Оцінювання навчальних досягнень.

VI. Домашнє завдання. Систематизувати складений твір-опис за картиною «Дуби» О. Шовкуненка і переписати в зошит.

* * *

Тема. Усний твір-опис приміщення на основі особистих вражень у художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – організовувати свою працю для досягнення результату навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичні смаки.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої ліній: формувати навички складання усного твору-опису в художньому стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріали до твору; складати простий план; збагачувати словниковий запас;

діяльній: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати свою думку;

соціокультурної: виховувати в учнів почуття національної гідності, збуджувати інтерес до побуту українців, цікавість до свого родинного коріння.

Обладнання: роздатковий матеріал (тексти, словники, схеми).

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

ХІД УРОКУ

*Прадавня хата сперлася на пліт
І згадує свою заснулу весну,
На перехрестя стоптаних століть
Старенька хата спомини принесла..*

I. Організаційний момент**II. Актуалізація опорних знань****1. Експрес-опитування.**

• Які стилі мовлення ви знаєте? (*Розмовно-побутовий, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний*)

• Які є типи мовлення? (*Розповідь, опис, роздум*)

• Які види описів ви знаєте? (*Пейзаж, портрет, опис приміщення*)

• Пригадайте, як називається опис приміщення? (*Інтер'єр*)

• За допомогою словничка з'ясуйте походження слів інтер'єр та екстер'єр.

(*Інтер'єр (фр. Interior – внутрішня частина, середина) – архітектурно й художньо оздоблена внутрішня частина будинку, що забезпечує комфорт людині та визначає функціональне призначення приміщення.*

Екстер'єр – опис зовнішнього вигляду приміщення.)

III. Мотивація навчання

Учитель. Діти, погляньте на дві ілюстрації. Що ви бачите на них? (*На першій зображено зовнішній вигляд приміщення (хата) – екстер'єр. На другій – внутрішній вигляд приміщення – інтер'єр.*)

Отже, сьогодні на уроці мова піде саме про інтер'єр приміщення.

IV. Повідомлення теми й мети уроку**V. Опрацювання навчального матеріалу****8. Слово вчителя.**

Для створення будь-якого опису необхідні тривалі спостереження та їх аналіз, щоб виявити характерні ознаки описуваного. Опис вимагає знаходження ознак, відбору їх згідно з основною думкою висловлювання, систематизації, викладу в логічній послідовності.

Складовими частинами опису приміщення є опис місця та опис предметів.

В описі місця «відомим» є вказівка на місце розташування. (посередині, праворуч, біля стіни, біля дверей, біля вікна, у кутку). «Новим» – назви предметів, які тут розташовано (диван, ліжко, шафа, стіл – меблі; дзеркало, квіти, ваза, картини – речі).

В описі предмета «відомим» є назва предмета або його частин, «новим» – назви ознак.

Наприклад:

В Н Н
Вітальня світла й простора.

В Н
Стіни пофарбовані рожевим.

У науковому описі інформація про розмір, форму, освітлення, оздоблення приміщення подається безсторонньо, ставлення автора до описуваного є нейтральним. Мета такого опису - об'єктивність, точність, лаконічність. Слова вживаються тільки в прямому значенні.

У художньому описі приміщення ставлення автора до описуваного передається за допомогою відповідним чином дібраних художніх засобів (епітетів, метафор, порівнянь тощо) або за допомогою оцінних слів (Як же гарно!... Сумно й похмуро було...)

Мета художнього опису приміщення – передати певне ставлення до нього та до людей, які тут мешкають або працюють.

9. Мовне спостереження. Прочитайте текст. Поміркуйте, до якого типу та стилю мовлення він належить. Відповідь обґрунтуйте.

Текст 1.

Помешкання може багато розказати про своїх господарів. У нашій квартирі є спільна кімната – вітальня, у якій найчастіше збирається вся родина в години відпочинку. Ми читаємо, слухаємо музику, обмінюємося новинами. У вітальні стоять книжкові шафи,

підставка для музичного центру, а також зручний м'який куточок. У кожного є тут улюблене місце. І все-таки я найбільше люблю проводити час у кімнаті своєї старшої сестри.

Там завжди сонячно, навіть у хмарний день, коли сонце не заглядає у вікно. А враження це створюють золотисто-жовті стіни, такого ж відтінку жалюзі на вікні, килим на підлозі.

Коли заходиш у кімнату, одразу звертаєш увагу на вишиту картину над ліжком. Моя сестра чудово вишиває, малює. На столі в неї акварельні фарби, великі аркуші паперу. Усе має своє місце та призначення.

•Прочитайте (прослухайте) уривки. Як автор (або персонаж твору) ставиться до описаного приміщення? Із чого зрозуміло його ставлення? Назвати використані в уривку оцінні слова та художні засоби (порівняння, епітети, метафори, уособлення). Що зумовило їх добір?

Текст 2.

Кімната його являла дивний збіг найрізноманітніших речей, що, ніби рушивши з різних покоїв, зсунулись сюди від жаху й тут закам'яніли. А як їм абсолютно бракувало місця, то стояли вони чудною юрбою попід стінами й просто серед хати. Широке двоспальне ліжко визирало краєм з-під куцої ширми, упираючись головами в шафу на книжки. Поруч шафи, оддираючи їй змогу вільно відчинятись, стояв великий горорізьблений буфет, прихилившись верхівкою до стіни, що без неї він утратив би рівновагу. Далі під вікном праворуч тулялась повна нот етажерка, хоч піано в хаті не було. Косяком до вікна, трохи заслоняючи його своїм краєм, пишалась струнка дзеркальна шафа на одержу – єдина річ, що зберегла свою незайманість і чистоту. Симетрично до грандіозного ліжка навпроти височів потертий турецький диван, а на його широкій спинці, що кінчалась угорі довгастою дерев'яною площинкою, самотньо підносив до стелі свій рупор грамофон, оточений з боків рівними купками платівок. (За В. Підмогильним).

Текст 3.

Великий порядок і чистота в хаті й надворі показували, що Сухобрусівни були добрі хазяйки. Дім був багацько кращий всередині, ніж знадвору. Світлиця була чиста, світла, просторна; стіни були помальовані ясно-жовтою фарбою; поміст був чистий, вимальований; через світлицю слався вузький килим, витканий із чорних і білих ниток. На стінах висіли великі картини на папері, у чорних рамах. З однієї картини виглядало лице Павла, на другій картині був намальований Кутузов з грудьми, так обвішаними стрічками й хрестами, що нігде було й курці клюнуть; із третіх рам виглядала якась цариця. На другій стіні висів портрет якогось давнього Сухобруса в кунтуші, із прорізнаними рукавами наодкид. (За І. Нечуєм-Левицьким)

Текст 4.

Тепло й затишно було того різдвяного вечора в оселі Квіток. За різьбяним липовим столом, застеленим узорчастим обрусом, зібралася вся сім'я і гості. На столі – пухкі калачі, полив'яна миска з кутею, таріль горіхів, всілякі наїдки...

У грубі, облицьованій зеленими кахлями палахкотів вогонь. Його відблиски ковзали по турецькому килимові, на якому навхрест висіли шаблі й пістоль, то по кудлатій ведмежій шкурі, розп'ятій на всю стіну. (І. Льєнко)

10. Словникова робота.

ШИРМА – складена переносна перегородка, зробл. з рам-стулок, обтягнутих тканиною, папером і т. ін.

ГОРОРІЗЬБЛЕНИЙ – заст., зробл. способом горорізьби.

БУФЕТ – шафа для зберігання посуду, столової білизни, закусок, напоїв.

ГРАМОФОН – музичний апарат з рупором, який відтворює звуки, записані на спеціальних пластинках.

СВІТЛИЦЯ – чиста, світла, парадна кімната в будинку.

СВОЛОК – балка, яка підтримує стелю в будівлях.

ОБРАЗ – те саме, що ікона.

ЛЕЖАНКА – низька піч у вигляді тапчана для лежання.

СІНИ – нежила частина селянських хат і невеликих міських будинків, яка з'єднує жиле приміщення з ганком, рундуком або ділить хату, будинок на дві половини.

ПОМІСТ – підвищення, площадка, збита з дощок.

БОЖНИК – заст., поличка з образами.

11. Мовне дослідження. Перепишіть уривок. Початковими буквами «В» та «Н» познач над відповідними словами «Відоме» і «Нове». Підкресліть слова, що несуть описове навантаження. Що розповів опис помешкання про господиню хати?

Текст

Удовина хата була висока, світла і дзвінка. На трьох блакитнавих її стінах цвіли і одцвітали дивовижні рушники. На четвертій стіні світилися полив'яні миски і полумиски. Посередині стояв старовинний ткацький верстат, на якому волохатився зелений м'який налавник. (За М. Стельмахом)

12. Підготовча робота до складання усного твору-опису приміщення.

• Дизайнер. Добір лексичного матеріалу.

Упишіть означення на місці пропусків. Визначте стиль опису. Доберіть синоніми до слова хата. Визначте застарілі слова.

Хата ділиться _____ сінями на дві половини. В одній живе сторож, а в другій - _____ світлиця для туристів.

У світлиці вздовж стіни стоять застелені _____ килимами ослони. Навпроти дверей – застелений _____ скатертиною стіл, а на столі лежить _____ «Кобзар». На стіні висить _____ портрет Шевченка. Портрет узятий у _____ раму. З обох його боків висять кінці _____ рушника.

(За М. Коцюбинським)

• Упишіть пропущені слова.

1) Переднє приміщення у житлових будинках _____ . (передпокій)

2) Рулони паперу з візерунками, якими обклеюють стіни приміщень _____ . (шпалери)

3) Завіса на вікно _____ . (штори, гардини, жалюзі)

4) Нижня частина стіни, виділена оздобленням або фарбами _____ . (панелі)

5) Електричний світильник, закріплений на стелі _____ (люстра) на стіні _____ (бра).

6) Підлога, викладена маленькими дощечками _____ . (паркет, ламінат)

7) Тканий барвистий виріб, що використовується для покриття підлоги, прикриття стін - _____ . (килим)

8) Шафа для зберігання посуду, столової білизни, _____ . (буфет, сервант)

• Складіть тематичний словничок назв предметів, відповідно до обраного опису приміщення (класна кімната, спортивний зал, їдальня, бібліотека, музей, власна кімната тощо) та означень, які характеризують ці предмети за розміром, формою, матеріалом, кольором тощо. (Записи роблять у чернетках)

Наприклад:

Коридор – широкий, світлий, довгий, прямокутний.

Килим – барвистий, ворсистий.

Шпалери – рожеві, приємні, теплі.

Крісла – м'які, шкіряні, гобеленові, затишні.

• Творче спостереження. Пригадайте оцінювальні коментарі до опису, використовуючи слова і вирази.

Позитивна оцінка Приваблює, вабить	Негативна оцінка Відштовхує
---------------------------------------	--------------------------------

Приємно вражає Вдало дібрано Подобається, до вподоби Справляє гарне враження	Неприємно вражає Не подобається Нікому не сподобалося б
---	---

- Колективне складання твору-опису приміщення.

Орієнтовний план твору

1. Призначення.
2. Його розмір, форма, освітлення.
3. У яких кольорах оздоблено інтер'єр.
4. Наявні в приміщенні меблі та речі. (*Де їх розташовано і які вони?*)
5. Настрій помешкання. (*Урочистий, затишний, робочий, непривітний*)
6. Моє враження від приміщення.

13. Складання власного твору-опису приміщення. Користуючись орієнтовним планом твору-опису і поданим допоміжним матеріалом, складіть усний твір-опис приміщення за вибраною вами темою.

VII. Підсумок уроку

- Заслуховування і редагування творів-описів.
- Рефлексія:
 - Урок запам'ятався...
 - Мене зацікавило...
- Оцінювання навчальних досягнень учнів.

VIII. Домашнє завдання. Переписати відредаговані твори в зошити.

* * *

Тема. Письмовий твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, спонукати до творчого осягнення дійсності;

Формувати предметні компетентності та компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній;

мовної і мовленнєвої: формувати мовленнєво-комунікативні вміння скласти твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі;

діяльній: розвивати спостережливість; формувати вміння створювати логічні твори-роздуми;

соціокультурної: виховувати гідність, повагу до людей.

Обладнання: роздатковий матеріал (схеми, тексти).

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

Працюй над очищенням твоїх думок. Якщо в тебе не буде дурних думок, не буде бездуховних учинків.

Конфуцій

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда.

• Пригадайте, що таке роздум? (*Роздум – це висловлювання, змістом якого є встановлені зв'язки між предметами та явищами. До роздуму можна поставити питання. Чому?*)

- Назвіть частини, із яких складається роздум.

Про що може роздумувати, розмірковувати людина? (*про вчинки, поведінку*)

- Що головне в роздумі? (*дібрати докази*)
- Які типи мовлення можуть поєднуватися у творі-роздумі? (*розповідь, опис, роздум*)

III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми й мети уроку

Слово вчителя. Для того, щоб прийняти певне конкретне рішення, ми повинні мати певні підстави. Необхідно довести правильність тієї чи іншої думки. Потрібні аргументи. Звідки вони беруться?

Перше за все, із власного досвіду, на підставі коментування дорослих, на основі прочитаної інформації. Таким чином, приймаючи якесь рішення, ви не тільки даєте згоду або протест, а й коментуєте, чому саме таке рішення ви прийняли, що для вас послужило аргументом.

Звичайно, фіналом висловлювання буде висновок. Усі ці міркування разом будуть висловлювання типу роздуму.

Отже, запишіть тему сьогоднішнього уроку: «Письмовий твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі»

Слово вчителя. Як ви розумієте слова Конфуція, які є епіграфом до нашого уроку? Діти, ви сказали, що людина має роздумувати про вчинки, поведінку. А що ж таке поведінка?

Поведінка – сукупність учинків людини, здійснюваних нею протягом тривалого періоду. Поведінка охоплює всі вчинки людини в цілому, незалежно від того, є вони навмисними чи ненавмисними.

Запам'ятай!

Розмірковуючи над вчинками людей, треба, насамперед, уявити ситуацію, події, що відбулися, а також пояснити, чому людина так повелася.

• Які вчинки людей заслуговують на похвалу, а які на осуд? (*На похвалу: гарні, благородні, геройські, мужні, шляхетні, краці. На осуд: нерозумні, погані, непередбачувані, ганебні, безсоромні, необдумані.*)

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Робота з текстом.

- Зачитайте текст. Визначте тему та основну думку висловлювання. Доведіть, що це – висловлювання-роздум. Які ще типи мовлення використано у тексті? Скажіть, чи можна стверджувати, що подане висловлювання пов'язане з оцінкою поведінки, учинками. Визначте структуру роздуму.

Текст

Колодязь у степу

Неподалік Горпищенкової кошари, на сув'язі звивистих степових доріг стоїть чабанський колодязь... Після кожної війни цей колодязь чистять.

«Та хай, вона, (війна) щезне, – думає Горпищенко-чабан, працюючи біля колодязя, хай краще ніхто її не бачить, бо після неї, мабуть, і чистити було б нічого, всі колодязі в світі повигоряли.

З самого рання трудяться вони удвох з Корнієм, замінюють трос, примуцьовують до нового своє незвичайне, червоне, як жар, цебро, зроблене з оболонки казна-чії морської торпеди. Ціле літо ллється з цієї торпеди вода в ринву, і чабани п'ють, ще й проїжджий який-небудь... спеціально заверне сюди, зробить гак, щоб напитись...

А чабан Горпищенко тільки радіє в душі, дивлячись, як люди смакують його водою...

- Прочитайте вірш В.Симоненка «Кривда». Що найбільше вас схвилювало у ньому? Порівняйте авторське і власне ставлення до вчинків героїв твору.

Кривда

У Івася немає тата.
Не питаєте тільки чому.
Лиш від матері ласку знати
Довелося хлопчині цьому.

Він росте, як і інші діти,
І вистрибує, як усі.
Любить босим прогоготіти
По ранковій колючій росі.

Любить квіти на луках рвати,
Майструвати лука в лозі,
По городу галопом промчати
На обуреній, гнівній козі.

Але в грудях жаринка стука,
Є завітне в Івася одно —
Хоче він, щоб узяв за руку
І повів його тато в кіно.

Ну, нехай би смикнув за вухо,
Хай нагримав би раз чи два,—
Все одно він би тата слухав
І ловив би його слова...

Раз Івась на толоці грався,
Раптом глянув — сусіда йде.
— Ти пустуєш тута,— озвався,—
А тебе дома батько жде-

Біг Івасик, немов на свято,
І вибрикував, як лоша,
І, напевне, була у п'ятах
Пелюсткова його душа.

На порозі заляк винувато,
Але в хаті — мама сама.
— Дядько кажуть, приїхав тато,
Тільки чому ж його нема?..

Раптом стало Івасю стидно,
Раптом хлопець увесь поблід —
Догадався, чому єхидно
Захихикав сусіда вслід.

Він допізна сидів у коноплях,
Мов уперше вступив у гидь,
З оченят, від плачу промоклик,

Рукавом витирав блакить.

А вночі шугнув через грядку,
Де сусідів паркан стирчав,
Вибив шибку одну з рогатки
І додому спати помчав...

Бо ж немає тим іншої кари,
Хто дотепи свої в іржі
Заганяє бездумно в рани,
У болючі рани чужі..

Бесіда за змістом прочитаного.

• Як ви розумієте символічний зміст назви вірша?

• Чи погоджуєтесь ви з таким висновком?

Висновок. Народна мудрість каже, що людині потрібно два роки, щоб навчитися говорити, і шістдесят років, щоб навчитися тримати язик за зубами. А в кого немає совісті, той неодмінно стане на шлях кривди.

• До яких роздумів спонукають ці тексти? (*Про доброту і жорстокість. Безсердечність, бездушність, безвідповідальність, безумність вчинку.*)

Слово вчителя. Діти, моральні цінності втілюють у собі найрізноманітніші прояви добра. До них, зокрема, належать: добро, любов, дружба, свобода, справедливість, милосердя. Осягнути кожен з цих цінностей – важливий крок для розуміння сенсу життя, і від того, на які моральні цінності людина орієнтується, залежить її відповідь на запитання «Навіщо жити?», «Як слід жити?».

2. Рубрика «Прислухайтесь до порад» (Учень зачитує.)

Поводьтеся з іншими так, як ви хочете, щоб поводитися з вами.

Навчіться слухати інших.

Будьте милими та товариськими.

Виявляйте інтерес до інших людей та їх справ.

Не будьте злостивими й запальними.

У стосунках з людьми навчіться не лише брати, а й віддавати.

Учіться ввічливо розмовляти.

3. *Прочитайте вірш Ліни Костенко.* Визначте тему і основну думку. Розкрийте зміст останнього рядка. Про яку красу говорить поетеса, у чому вона виражається?

І в житті, як на полі мінному,
Я просила в цьому сторіччі
хоч би той магазинний мінімум:
- Люди, будьте взаємно ввічливі! -
І якби на те моя воля,
Написала я б скрізь курсивами:
- Так багато на світі горя,
Люди, будьте взаємно красивими!

4. Випереджальне завдання. Довідкове бюро

• **Рубрика «Сад життєвської мудрості».**

1. Хто не допомагає людям, у того і свої бажання не здійсняться. (Англійське прислів'я)

2. Життя дано людині для добрих справ. (Народна мудрість)

3. Не суди по силі рук, а суди по силі серця. (Башкирське прислів'я)

4. Живи так, щоб ні від Бога гріха, ні від людей сорому. (Українське прислів'я)

• **Висловлювання відомих людей.**

1. Благородна людина висуває вимоги до себе, а низька – до інших. (Конфуцій)
2. Задовольняйся сьогоднішнім, але прагни кращого (Сократ)
3. Багато величного є на світі, але немає більш нічого величнішого, ніж людина (Софокл)
4. Неможливо завжди бути героєм, але завжди можна залишатися людиною. (Й. Гете)
5. Найвеличніша перемога – це перемога над самим собою. (Сенека)
6. Ти знаєш, що ти людина. (В. Симоненко)

• **Символіка.**

Пояс – символ високих моральних якостей.

Калина – символ нескореності та стійкості, єдності нації, потягу до своїх традицій, звичаїв.

Рушник – символ життєвої дороги.

Хліб-сіль на ньому – символ гостинності, працьовитості.

5. Лексична робота

- Доберіть антоніми до слів:

Людяність – бездушність.

Доброта – злість.

Милосердя – байдужість.

Правда – кривда.

- Використай ключові слова.

Людські чесноти: справедливість, мудрість, сміливість, самовладання, любов до ближнього, правдивість, щирість, вірність і відданість, доброта і співчуття, довіра і віра, скромність і смиренність.

- Скористайся мовними кліше, які використовуються зазвичай при написанні твору-роздуму.

1. Вступ. (Можна починати з називного речення, риторичного запитання)

Наприклад: (У наш час багато батьків учать дітей: покладайся тільки на себе, задарма нічого не роби. Кого вони збираються виховати?)

2. Теза. (При формулюванні тези вживай мовні конструкції для виявлення особистої позиції: Я (не) згоден із твердженням, що ...; Не можу погодитися з тим, що ...; Я вважаю, що ...; Я думаю ...; На мій погляд ...; Мені здається, що ...; Можна стверджувати...

3. Аргументи, які доводять головну думку: тому що; бо; доказом може бути; мої думки доводить те ...; на мою думку.

4. Висновок: отже; таким чином; можу зробити висновок.

6. Складання письмового твору-роздуму про вчинки людей

- Користуючись пам'яткою для створення твору-роздуму про вчинки людей та опрацювання допоміжного матеріалу напишіть твір-роздум на тему: «Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця» Г. Сковорода

Пам'ятка

Щоб твір-роздум був переконливим та завершеним, важливо, щоб:

1. Основна теза відповідала темі.
2. Докази, аргументи були переконливими.
3. Частини роздуму тісно пов'язані.
4. Висновки чітко сформульовані.

- Колективне складання орієнтовного плану.

Орієнтовний план

Вступ. Який вчинок спонукав мене до роздумів?

(У наш час багато батьків вчать дітей: покладайся тільки на себе, задарма нічого не роби. Кого вони збираються виховати?)

Теза. Актуальність вислову Г.Сковороди «Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця».

Докази:

1. У серці людини живуть її почуття, спогади, таємниці.
2. Це сховище всього доброго і злого.
3. Серце теж може хворіти.
4. Його недуг – ненависть, жорстокість, заздрість, егоїзм, байдужість.

Висновок. Стався до людей так, як хотів би, щоб ставилися до тебе.

- Зачитування зразка твору.

Зразок твору

Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця

Г. Сковорода

Людяність, доброта, милосердя. Споконвіку ці чесноти цінилися в характері людини, власне, і робили її людиною. У наш час багато батьків вчать дітей іншому: покладайся тільки на себе, задарма нічого не роби, даси іншому — забереш у себе... Кого вони так сподіваються виховати? Холодних безсердечних егоїстів? Про таких ще у 18 ст. писав визначний український філософ Г. С. Сковорода: «Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця».

Це висловлювання актуальне і сьогодні. Дійсно, щоб дізнатися, чи не порожній горіх, його треба розбити. Щоб пізнати людину, слід прочитати в її серці.

Серце людини... У ньому живуть її почуття, спогади і таємниці. Це сховище всього доброго і злого. Виявляється, серце теж може хворіти. Його недуги — ненависть, жорстокість, заздрість, егоїзм, байдужість... Ці риси, на мою думку, принижують гідність людини. Останнім часом доброта сприймається як слабкість або як і дивакуватість. Згадаймо оповідання Григора Тютюнника «Дивак»

У В. Симоненка є вірш «Кривда». Головний герой твору – Івась – не має тата. Проте він, як усі діти в селі: «Любить квіти на луках рвати, майструвати лука в лозі...» І мріє про тата. Одного сонячного дня, коли хлопчик грався на луках, сусід «піджартував», що вдома на нього чекає батько...

А вночі Івась із рогатки розбив сусідові вікна.

Бо ж немає тим іншої кари,

Хто дотепи свої в іржі

Заганяє бездумно в рани,

У болючі рани чужі.

Залишається тільки думати, що ж примусило дорослу людину так жорстоко обійтися з дитиною.

Як прекрасно було б, якби люди жили, дотримуючись морального принципу: «Стався до людей так, як хотів би, щоб ставилися до тебе».

7. Творча робота

- Письмова робота на чернетках.
- Заслуховування висловлювань декількох учнів, аналіз щодо відповідності вимог до твору-роздуму, мовного оформлення.
- Відредагуйте твір у чернетці, переписіть до зошита.

V. Підсумок уроку

- Які труднощі відчували в роботі?
- Чи отримали задоволення від складання твору-роздуму?

VI. Домашнє завдання. Усно скласти твір-роздум про вчинок однокласника, який запам'ятався.

* * *

Тема. Письмовий (контрольний) твір-оповідання на основі побаченого

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;
загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури;

Формувати предмети компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої ліній: оцінити рівень сформованості мовленнєво-комунікативних умінь складати твори-оповідання на основі побаченого; удосконалювати вміння підбирати матеріали до твору; складати план; збагачувати словниковий запас;

діяльній: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови.

Обладнання: роздатковий матеріал (схеми, таблиці, тексти).

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

Ти не можеш міняти напрям вітру, але завжди можеш підняти вітрила, щоб досягти своєї мети.

Оскар Уайльд

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

Слово вчителя. Діти, прочитайте епіграф до нашого уроку. До чого спонукає нас Оскар Уайльд? Як ви розумієте їх суть? Який у вас настрій? Посміхніться один одному і налаштуйтеся на творчість та досягнення своєї мети відповідно до теми уроку.

III. Повідомлення теми й мети уроку

IV. Складання власного твору-оповідання на основі побаченого

1. Скористайтеся порадами!

- Подумайте, про який випадок ви будете розповідати.
- Сформулюйте тезу й основну думку оповідання.
- Доберіть заголовок.
- Виберіть необхідний для роботи матеріал.
- Складіть план і вкажіть у ньому вступ, зав'язку, кульмінацію, розв'язку, завершення.
- Подумайте, які мовні засоби треба використати, щоб оповідання вражало?

2. Скористайся мовними кліше.

Оповідання можна починати:

- словами, що позначають час (якось, нещодавно, одного разу, вчора, минулого літа);
- словом це (це трапилося влітку);
- словом є (є у мене акваріум);
- з імені героя (Надійка розплющила очі... Хлопчика звали Андрійко.);
- з питального речення (Знаєте, який випадок трапився зі мною минулої весни?);
- словом коли (коли я прогулювався берегом Дніпра...)

Завершення роботи над оповіданням.

• Останньою дією, яка завершує попередню (Він швидко одягнувся і гайнув до Петрика)

• Оцінкою того, що трапилося, висновком (...Я з нетерпінням чекатиму літніх канікул...)

• Запитанням чи окликом (Хто після цього наслідиться ображати тварин?)

3. Орієнтований план.

1. Вступ:

- а) за яких обставин була почута розповідь або свідком якого вчинку ви були?
- б) де відбувалася подія?
- в) стисла характеристика персонажів.

2. Основна частина:

а) докладна розповідь про подію (вчинок).

3. Закінчення:

а) враження від побаченого;

б) власні зауваження чи побажання.

4. Користуючись орієнтовним планом, напишіть твір-оповідання на основі побаченого на одну із запропонованих тем:

• В гостях у бабусі.

• Пригода на річці, у лісі.

• Випадок у моєму житті.

V. Підсумок уроку

• Які труднощі відчували в роботі?

• Чи отримали задоволення від складання твору-роздуму?

VI. Домашнє завдання. Підготувати усне лінгвістичне повідомлення на одну з вивчених тем (самостійні частини мови)

7 КЛАС

* * *

Тема. Портретний нарис у публіцистичному стилі

Мета. Формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності; розвивати вміння формувати культуру публіцистичного стилю мовлення: способи привернення уваги, принципи побудови, засоби структурування тексту;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси;

інформаційну – уміти добувати, осмислювати, опрацьовувати й використовувати інформацію з різних джерел;

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: ознайомити учнів із основними жанрами публіцистичного стилю; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору; формувати навички написання нарисів в публіцистичному стилі;

діяльнісної: розвивати логічне і образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати любов до прекрасного; виховувати інтерес до рідного слова, повагу до видатних особистостей.

Обладнання: схема, мультимедійне обладнання, портрети відомих історичних постатей, тексти.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Робота з текстом

Творчість кожного митця невіддільна від часу, на який вона припадає. У ній так чи інакше залишить свій відбиток історія, суспільні, політичні чи громадські чинники, ну і, звісно, особисті переживання. Кохання, щастя, любов чи біль, смуток, обов'язково залишаться у творчості людини.

Перечитуючи вірші видатної української поетеси Лесі Українки, невідомо починаєш вникати у чарівний світ творчості, відчуваючи всі переживання і кожен дотик кохання чи розчарування у житті цієї, на вигляд, слабкої, але в душі безмежно сильної жінки.

Леся Українка, а в житті Лариса Петрівна Косач, народилась на Волині, серед чудової, недоторканої природи, синіх озер і піднебесних борів. Мати – відома письменниця Олена

Пчілка. У родині завжди шанувались народні звичаї, традиції, панувала творча атмосфера. Саме це і стало поштовхом для маленької Лариси, почати творити. Ще з самого дитинства вірші дівчинки вирізнялись своїми серйозними думками і висловами.

Хвороба, яка застала письменницю у ранні роки, залишила значний відбиток у житті і творчості письменниці. Доля розпорядилась так, що наділила Лесю дивовижними здібностями, та в той же час змусила щоденно, великими муками боротись за своє життя. Під час свята Водохреща, дівчинка загралась, і не помітила, як промочила ноги. Саме це і стало початком жакливого хвороби – туберкульоз кісток, а потім легень і нирок.

Проживши всього сорок два роки, поетеса залишила незабутній скарб, гордість українського народу – свої вірші. Не тільки українці, а й весь світ вічно будуть пам'ятати цю сильну духом жінку.

Бесіда за змістом тексту

- Про кого йде мова в тексті?
- Визначте тему та основну думку тексту, стиль мовлення.
- Якими засобами мовлення користується автор у тексті?

III. Мотивація навчання

Учитель. Вивчаючи історію, ви знайомилися з видатними постатями. Згадайте когось із них. Що залишилось у вашій пам'яті, що найбільше вас вразило: обличчя, постава, одяг, міміка, погляд?

На сьогоднішньому уроці ми з вами спробуємо попрацювати над портретами видатних особистостей і написати про них твір. Це й буде портретний нарис у публіцистичному стилі.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Теоретичний матеріал

Нарис – малий художньо-публіцистичний жанр, у якому зображено дійсні факти, події конкретних людей. Найчастіше нариси присвячуються відтворенню сучасних подій чи зображенню людей, яких особисто знав письменник.

Нарис споріднений з оповіданням і найближчий його родич. Часто нарисом називають оповідання, в основі якого лежить документальний сюжет. Жанр нарису, крім самостійного значення, відіграє величезну роль у справі літературного навчання, надзвичайно корисний для молодого письменника, який тільки-но пробує сили й вигострює перо.

У тексті портретного нарису можуть поєднуватись усі типи мовлення. Обов'язковим є словесний портрет (або елементи портрета) героя нарису. Проте портретний нарис – це передовсім портрет людської душі, змалювання внутрішнього світу людини.

У публіцистичних нарисах зазвичай подається пряме авторське тлумачення життєвих явищ. Висловлюючи свої думки про життя, учинки, внутрішній світ людини, автор нарису може підкріплювати їх доказами, тобто вибудовувати роздум.

Види нарису:

портретний нарис – розповідь про людину, її життя, погляди;

проблемний нарис – автор аналізує важливу проблему в її проявах через дії людей. Тому людина залишається на другому плані;

науково-популярний нарис розповідає про наукову проблему глибоко й доказово, але доступно й популярно;

подорожній нарис – розповідь про подорож до визначних місць.

Учитель. Портретний нарис ми будемо виконувати в публіцистичному стилі. То що ж таке публіцистичний стиль?

Публіцистичний стиль використовується найчастіше в політичній, суспільній, освітній масовій агітації.

Основні ознаки	Основні мовні засоби
• доступність мови й формулювань	• синтез складників наукового, офіційно-

<p>(орієнтація на широкий загал),</p> <ul style="list-style-type: none"> • поєднання логічності доводів і полемічності викладу, • поєднання точних найменувань, дат, подій, місцевості, учасників, виклад наукових положень і фактів з емоційно-експресивною образністю, • наявність низки яскравих засобів позитивного чи негативного авторського тлумачення, яке має здебільшого тенденційну ознаку, • наявність художніх засобів (епітетів, порівнянь, метафор, гіпербол). 	<p>ділового, художнього й розмовного стилів,</p> <ul style="list-style-type: none"> • насичення лексики суспільно-політичними й соціально-економічними термінами, закликами, гаслами, • використання багатозначної образної лексики, емоційно-оцінних слів, експресивних сталих словосполук, перифраз, • уживання в переносному значенні наукових, спортивних, музичних, військових та інших термінів, • використання чужомовних суфіксів - іст (-ист), - атор, - ація тощо, префіксів псевдо-, нео -, супер -, інтер - тощо, • різні типи питальних, окличних та спонукальних речень, зворотний порядок слів, складні речення ускладненого типу з повторюваними сполучниками та інше, • влучні афористичні, інтригуючі заголовки.
---	--

2. Пам'ятка щодо написання нарису

Учитель. Для того, щоб написати портретний нарис, нам потрібно визначити особу, яку ми будемо описувати. Нею може бути перша вчителька, шкільний бібліотекар, тренер спортивної секції, керівник гуртка, відома історична особа, письменник або інша особа, яку ви поважаєте. Хто не обрав собі героя, можете скористатися представленими портретами.

1) Якнайбільше дізнайтеся про героя майбутнього нарису, його долю і життєві цінності, риси вдачі, досягнення, плани на майбутнє.

2) Обміркуйте головну думку нарису.

3) Визначте в житті героя епізод або вчинок, який яскраво виявив риси його характеру, цінності, ідеали.

4) Обміркуйте послідовність викладу інформації.

3. Опрацювання структури нарису

- Хто є ця особа?

- Соціальна позиція.

- Портретні ознаки.

- Риса характеру.

- Чим відомий?

4. Складання портретного нарису

1) Складіть і запишіть на чернетці орієнтовний план нарису.

2) Складіть і запишіть опис зовнішності героя. Через портрет виразніть важливі риси його характеру.

3) Розкажіть про епізоди (учинки), у яких характер героя нарису виявився найвиразніше.

4) Складіть оцінку героєві нарису, його вчинкам, досягненням (можливо, помилкам).

5) Підведіть читача до висновку: у чому цю людину можна й треба наслідувати, яких рис (учинків) слід уникати.

5. Заслуховування та аналіз кількох учнівських творів

6. Написання твору в чистовиках

V. Підсумок уроку

Учитель. Сьогодні на уроці ми познайомилися з вами з одним із нових жанрів публіцистичного стилю – портретним нарисом.

Бесіда-рефлексія

- Нарис – це ...
- Характерними рисами нарису є ...
- Нарис схожий з оповіданням тим ...
- Описуючи людину, я повинен(на) знати ...
- Від сьогоднішнього уроку я отримав(ла) ...

VI. Домашнє завдання. Дописати портретний нарис у публіцистичному стилі.

Додаток

Чи то розглядаючи світлини, чи то споглядаючи барельєфне зображення цієї видатної людини, завважуєш деякі характерні риси: високий лоб, розкішне «нижнє обрамлення» – борода. А ще незмінно – окуляри. Це така перша констатація, скажімо, зовнішніх даних. Та Михайло Грушевський, насамперед, – історична постать!

Те, що Михайло Сергійович Грушевський – перший президент України, у радянські часи не тільки приховували, а свідомо нищили факти цього. Влада прагнула довести, що Україна – слабка та не може мати своєї державності, тому її слід «присоединити». Окрім того, Грушевський – найвидатніший український історик, інтелектуал зі світовим ім'ям. Він прожив своє плідне життя на зламі століть: 34 роки у XIX столітті (народився в 1866 році) і 34 роки в XX столітті (помер у 1934 році). Ця, певною мірою, умовна межа, що поділила навпіл життя геніальної людини, причетної відразу до двох століть, була для українського народу початком національного відродження й боротьби за державність.

Усе своє життя великий український учений та історик, голова Української Центральної Ради і перший Президент України, присвятив боротьбі за створення української держави. Придивляюся до рис обличчя Михайла Сергійовича на декількох світлинах – ніде не бачу усмішки. Думаю: ось так йому боліло за Україну, що навіть для сімейного альбому він не посміхнувся перед фотографом. Грушевський ґрунтовно підходив до всього, за що брався, – він писав історію і творив її, обіймаючи високі посади в українській державі. Його геній, напевно, полягав у тому, що обміркувавши й дослідивши ідею української державності, він безпосередньо намагався реалізувати її в умовах народно-демократичної революції в Україні 1917-1921 рр. Саме це викликало шалену лютю із боку імперських великодержавників. Для них він назавжди став «зубром українського буржуазного націоналізму», твори якого в агонічному нападі намагалися вилучити і з продажу в книгарнях, і насамперед, – із бібліотек, а їхнього автора – із пам'яті народу.

Відновлення державності України в 1991 році врятувало спадщину М. С. Грушевського, уважне вивчення якої лише розпочинається, адже за радянських часів на вивчення творчої спадщини вченого й державного діяча (понад 2 тис. праць) була накладена заборона. Навіть такий сумний факт викриває партійно-радянський імперіалізм: М. Грушевський похований на Байковому цвинтарі неподалік каплиці, але щоб відвідувачі каплиці не звертали увагу на надгробок із викарбуваним ім'ям, його повернули іншим боком до тих, хто проходив поруч. Навіть таку ганебну річ додумалися зробити, аби в черговий раз спробувати відокремити Грушевського від рідного народу.

Так би хотілося хоч на одній світлині побачити усмішку пана Михайла. Він замислено дивиться на мене, ніби запитує: «А що ти зробиш для України? До чого докладеш рук, щоб процвітала наша земля?» Мине ще небагато часу, і я постараюсь відповісти на це питання.

(З Інтернету)

* * *

Тема. Письмовий твір-опис зовнішності людини за картиною в художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси, виховувати повагу до традицій українського народу.

інформаційну – навчати учнів використовувати малюнки, схеми, як джерела інформації;

соціальну – розвивати вміння працювати в колективі, визначати власну позицію;

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, формувати навички написання твору-опису в художньому стилі, збагачувати словниковий запас;

соціокультурної: виховувати відчуття прекрасного, поваги до національної культури;

діяльній: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, навчати висловлювати власну думку.

Обладнання: портрет Богдана Хмельницького, мультимедійне обладнання, тексти.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Які є типи мовлення?

- Які є описи?

- Які його види ви вже знаєте?

- Які основні частини опису?

- Як називається зображення людини в живописі та опис людини в художній літературі?

- Що таке портрет, які ви знаєте види портретів?

- У якому стилі (крім художнього) можна описати зовнішність людини?

- Які риси обличчя найчастіше аналізуються в художніх описах?

- Пригадайте, які мовні засоби можна використовувати для опису зовнішності.

III. Мотивація навчання

Слово вчителя. Твори мистецтва є джерелом наших знань про оточуючий світ і людей. Живописні полотна розкривають внутрішній світ художника, його ставлення до того, кого він зобразив. Портретний живопис часто свідчить про інтерес і ставлення художника до людини, яку зображено.

Твори живопису допомагають нам учитися в художників спостережливості, помічати в зовнішності людини характерні риси, бачити в портреті відображення внутрішнього світу. Поряд із цим, робота за картиною дає змогу вдосконалювати уміння сприймати твори живопису.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Теоретичний матеріал

Портрет – один із провідних жанрів малярства, присвячений зображенню конкретної людини.

Український портретний живопис бере свій початок у глибині століть. Маємо портрети князів, гетьманів, патріархів, простих людей XI–XVIII ст. Знайомі нам і портрети Т. Шевченка, особливо його автопортрети. Бачили портрети І. Франка, Лесі Українки, майстерно виконані українським художником І. Трушем, М. Коцюбинського (художник М. Жук).

Портрети бувають індивідуальні, парні, групові, у весь зріст, поясні, погрудні.

Кожен із живописних жанрів вирізняється своїми особливостями і вимагає неабиякого обдарування художника. Відомо, що один із найскладніших жанрів – портретний. У портреті не тільки передає схожість (без чого не буде портрета), а й розкриває суть людини, її внутрішній світ, думки і почуття. Для цього художник-портретист використовує всі засоби живописного вирішення. Він створює образ за допомогою і точного малюнка, і композиції, і

найтонших колірних відношень, і фактури, і колірного та тонального контрасту. Для створення контрасту художник використовує фон, наприклад, природу, або робить його нейтральним, різко протиставляючи йому постать або обличчя людини.

2. Розповідь про Зиновія-Богдана Хмельницького – українського військового, політичного та державного діяча

Про життя Богдана Хмельницького до 1647 року відомо дуже мало. Як зазначав Михайло Грушевський: «Особиста біографія Хмельницького настільки ж убога на реалії і безсумнівні факти, наскільки багата на легенди».

Досвідчений воїн і дипломат, визначний державний діяч, один із найосвіченіших людей свого часу, Хмельницький, без сумніву, належить до плеяди найвидатніших постатей історії всіх часів. Це вже добре розуміли сучасники гетьмана, вважаючи його національним героєм, порівнюючи з Олександром Македонським.

Народився майбутній гетьман України у родині православного шляхтича Михайла Хмельницького. Початкову освіту здобув у школах Чигирин та Києва. Згодом продовжив навчання в єзуїтському колегіумі у Львові. Опанував польську та латинську мови, а з часом ще й турецьку і французьку.

Як сучасники, так і нащадки оцінювали постать Богдана Хмельницького по-різному. Для одних він був лицарем, за якого Україна встала на ноги, для інших – безжалісним і підступним керманічем. Слава Хмельницького поширилася далеко за межі України. До нього приходили послі від кримського хана, турецького султана, російського царя Олексія Михайловича. А згодом Богдан Хмельницький отримав грамоту на гетьманство від польського короля.

Цінність буття людини визначається тим, як вона осмислює й реалізує свою життєву мету. Найбільшої народної любові і пошани заслуговують люди, які не ставили за ціль здобути собі славу. Тому й безсмертні вони, бо людина живе доти, доки про неї пам'ятають і за неї моляться.

Богдан Хмельницький, портрет з гравюри Вільгельма Гондіуса

3. Пам'ятка «Як створити опис зовнішності людини»

- Уважно розгляньте картину.
- Кого ви бачите на ній? На фоні чого змальовано героя? Із яких деталей це видно?
- Спочатку передайте загальне враження, яке викликає зовнішність людини.
- Це портрет індивідуальний, парний чи груповий?
- Які деталі портрета виписано найвиразніше? Що найбільше кидається у вічі (обличчя, одяг, постава тощо)?
- Опишіть у загальних рисах одяг.
- Постарайтеся якомога детальніше змалювати обличчя, бо це – головна частина портрета. Використайте для опису художні засоби.
- В описі підкреслюйте, якими тонами, кольорами та мазками виділено ту чи іншу деталь портрета.
- У висновках висловіть припущення, чому художник вибрав саме цю людину, що він хотів сказати глядачам.

4. Складання плану

- Хто ця людина?
- Що найперше впадає в око в її зовнішності?
- Зріст, постава людини.
- Волосся, зачіска.
- Риси та вираз обличчя.
- Одяг.
- Що подобається (запам'ятовується) в зовнішності людини на картині?

5. Дослідження картини. Робота в групах

- Яке враження на вас справляє картина?
- Яким настроєм перейнята картина? Чому?
- Яким зображено Хмельницького? Які емоції ми можемо побачити на його обличчі?
- Які деталі зовнішності свідчать про силу його характеру?
- Про що свідчить одяг людини на картині?
- Який вираз обличчя, очей у Богдана?
- Як зображено елементи одягу?
- Чи можна з портрета дізнатися про минуле діяча?
- Яка основна думка картини?

Допоміжний матеріал

Відоме	Нове
Постать	Висока, низька, середнього зросту, широкоплеча, кремезна, тендітна, огрядна...
Обличчя	Кругле, продовгuate, худорляве, повне, бліде, рум'яне, ніжне, стомлене, біле, сумне,
Волосся	Русяве, темно-русяве, каштанове, чорне, пшеничне, довге, 1 блискуче, коротке, пряме, хвилясте...
Очі	Сірі, карі, сині (блакитні), чорні, ясні, примружені, добрі, привітні, стомлені, глибокі, проникливі, спокійні, лагідні, розумні...
Брови	Чорні, ледь помітні, тонкі, широкі, крилаті, як шнурочки, рухливі, насуплені...
Погляд	Задумливий, уважний, байдужий, щирий, рішучий, допитливий, гострий, грізний...
Ніс, рот, губи	Прямий, рівний, широкий, тонкий, товстий, маленький, задикуватий... Пухкі, тоненькі, усміхнені, злі...
Руки	Маленькі, великі, з довгими тонкими пальцями, теплі, ласкаві, витончені
Рухи	Досконалі, плавні, грубі...
Одяг	Чистий, охайний, брудний, старий, темних тонів...

6. Складання твору-опису людини за картиною

I. Колективне усне складання твору за планом.

II. Письмова робота на чернетках.

VI. Підсумок уроку

Слово вчителя. Створюючи твір-опис людини за картиною, ви повинні не забувати, що кожен художник намагається відобразити внутрішній світ портретованого, його характер, переживання. Описуючи словесно зовнішність людини, ми повинні звертати увагу на неповторне, індивідуальне в образі конкретної особистості. Я сподіваюсь, що сьогоднішній урок допоміг вам у підготовці до написання твору-опису зовнішності людини за картиною. А ще, я вірю, що ви зацікавитесь історією нашого народу, будете поглиблювати свої знання про визначних історичних діячів та будете любити свою державу так, як любив її Богдан Хмельницький.

Рефлексія

- Над чим сьогодні працювали?
- Які враження від уроку?
- Завдяки чому вдалося виконати всі завдання?
- Що, на вашу думку, вдалося виконати найкраще?
- Чи потрібні вам знання, які ви сьогодні одержали на уроці?
- Чи виправдались ваші очікування?

VII. Домашнє завдання. Завершити на чернетках роботу над твором-описом, відредагувати його та переписати в зошити.

Додаток

Тарас Григорович Шевченко – не лише відомий поет, але й відомий художник України. З-під його пензля з'явилося чимало талановитих і неперевершених картин. Свій перший автопортрет він намалював у 1840 році, коли стараннями друзів був уже викуплений із кріпацтва і почав навчання в Академії мистецтв у Петербурзі. Його мрія здійснилася – він вільний і буде навчатися живопису!

Перед нами молодий Шевченко, йому лише 26 років. Темне волосся відтінює світлий відкритий лоб, легка привітна усмішка сховалася в куточках губ. Погляд очей глибокий і проникливий, у ньому і смуток за пережитим, і сподівання на кращу долю, але водночас трохи підняте підборіддя підкреслює наполегливий і впертий характер. Пізніше він напише: «Караюсь, мучуся... але не каюсь!»

Овал обличчя юного Тараса ніби освітлений дивним промінням на темному тлі. Юнак, який зображений на картині, ще не знає, яка доля його очікує, тому погляд чистий, привітний. Він ще не знає про допити, каземати, в'язниці, солдатську муштру, про заборону писати й малювати. Йому зараз віриться, що він врешті вирвався на волю і тепер матиме змогу творити: малярський хист дасть можливість розкритися йому повністю.

Це був період, коли майбутній великий поет навіть не здогадувався про своє призначення. Та це буде потім, а зараз він радий бачити всіх і вітати на своєму порозі.

(Із Інтернету)

* * *

Тема. Усний твір-опис дій на основі власних спостережень у художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси;

комунікативну – уміти керувати мовленням та структурувати його за допомогою зв'язності, стилю;

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: дотримуватись вимог до мовлення та основних правил спілкування, помічати і виправляти недоліки у власному і чужому мовленні; формувати навички самоконтролю і самоперевірки; вміти складати усні твори за простим і складним планами, обираючи стиль і тип мовлення та відповідні ситуації спілкування;

діяльнісної: розвивати логічне і образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати пошану і любов до праці, прагнення бути майстром своєї справи.

Обладнання: мультимедійне обладнання, схеми.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

*Праця — це одне з найчистіших і
найшляхетніших
джерел емоційного стану, радості діяння,
творення.*

*Думка, що народжена, збуджена, витончена в
праці, стає радісною, оптимістичною.*

В. Сухомлинський

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Учитель. Ми часто спостерігаємо за тим, як наші рідні виконують певну домашню роботу. Вам і самим доводиться кожного дня справлятися із певними дорученнями, виготовляти якісь речі (виносити сміття, мити посуд, прасувати, малювати, виконувати домашні завдання). Іноді виникають труднощі під час роботи, але ми їх долаємо і милуємося наслідками. А чи є результати, якими можете похвалитися ви? (Учні відповідають на запитання)

2. Робота з текстом

Прочитайте уважно спроектований на дошку текст.

Уже на порозі затишної оселі моєї бабусі я вловлюю запах пиріжків. Ох, ці пиріжки! Вони такі смачнющі! Ми всі її онуки тільки й мріємо скоріше приїхати до неї в гості на пиріжки. Бо її пиріжки, на наше переконання, – це неперевершений кулінарний витвір мистецтва. Бабуся знає, як ми любимо її пиріжки, тому завжди до нашого приїзду намагається приготувати чималенько.

Мені приємно спостерігати, як бабуся готує цей неповторний виріб з неземним смаком. Спершу вона готує запарку з молока, борошна, цукру та дріжджів. Поки запарка настоюється, щоб почати підходити, тобто мають з'явитися бульбашки, вона готує «поле діяльності». Усе з кухонного столу прибирається, бо віднині на цьому плацдармі будуть з'являтися пухкенькі, пахучі, візерунчасті пиріжечки. Бабуся кожен пиріжок прикрашає то листочком, то колосочком, то зубчиками, то якимись квіточками.

Я помітила, що бабуся завжди вдягає чистенький білий фартушок, ніби готується до якогось святкового дійства. А ще вона посміхається до кожного пиріжка ще й примовляє: «От славний козачок! А ходи-но до свого війська!» – і саджає його в рядочок до інших на лист. Коли стрункі ряди пиріжків-козачків заповнені, вона змащує їх яйцем, збитим із молоком. До того ж робить це великою гусячою пір'іною.

Для мене це якесь чародійство: і пір'іна, і примовляння бабусі, і її святковий вигляд. Може, тому й пиріжки такі смачні-пресмачні.

Бесіда за змістом тексту

- З'ясуйте тему, головну думку та тип тексту.
- Визначте, у якому стилі мовлення написаний цей текст.
- Укажіть, конструкції тексту, які допомогли вам визначити стиль мовлення.

III. Мотивація навчання

Бесіда

- Чи зацікавив вас процес виготовлення пиріжків-козачків?
- Чи хотіли б ви самостійно виготовити такий продукт?
- Що ще ви любите виготовляти?
- А яка праця родичів зацікавила вас? Що вони виготовляли? Чи допомагали ви їм?

IV. Оголошення теми й мети уроку

Учитель. На сьогоднішньому уроці ми спробуємо з вами скласти твір-опис дій на основі власних спостережень у художньому стилі. Для цього нам потрібно розібратися в особливостях таких описів в художньому та науковому стилях.

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Теоретичний матеріал

Твір-опис – це текст, який дає словесне зображення основних ознак предмета, явища, особи, процесу в усній чи писемній формі.

Опис складається в художньому та науковому стилях.

Особливості опису дій в художньому стилі:

- опис повинен викликати певне ставлення до процесу праці, до виконавця та результату;

- розповідь має бути емоційною, образною, що неможливо в науковому стилі;
- використовуються художні засоби: епітети, порівняння, метафори (*діти пригадують з уроків літератури визначення цих засобів*).

Довідничок

Епітет – це слово чи словосполучення, завдяки особливій функції в тексті, допомагає слову набути нового значення або смислового відтінку, підкреслює характерну рису, визначальну якість певного предмету або явища, збагачує мову новим емоційним сенсом, додає до тексту певної мальовничості, насиченості.

Порівняння – художній засіб, який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього.

Метафора – це перенесення назви з одних предметів, явищ, дій, ознак на інші на основі подібності між ними.

2. Складання плану опису дій

- 1) Де, коли та за яких обставин ви спостерігали за певними діями?
- 2) Послідовність виконання певних дій.

- «відоме» та «нове» (В – діюча особа, час виконання, Н – назва виконуваної дії).

В основній частині твору, описуючи безпосередньо процес праці, обов'язково дотримуйтесь чіткої послідовності виконання дій, використовуючи при цьому спеціальні слова (спочатку, потім, пізніше, затим, насамкінець та ін.).

- 3) Що зацікавило вас у роботі. Оцінка результатів праці.

3. Робота в малих групах

Учитель. Діти, вашій увазі пропонується перелік тем (діти заздалегідь поділені на групи), за якими ви складете твір-опис дій у художньому стилі на основі власних спостережень. Але пам'ятайте, що в своїх описах ви маєте використовувати художні засоби, які нададуть вашим творам яскравого емоційного забарвлення. Після написання ми заслухаємо представників кожної з груп.

4. Усне складання твору-опису

I група. Підготовка до уроків.

II група. Рецепт мого улюбленого торта.

III група. Догляд за домашньою твариною.

IV група. Виготовлення шпаківні.

V група. Розпорядок дня.

VI група. Виготовлення листівки до свята 8 Березня.

VII група. Як ми з батьком рибалили.

1) Виступи представників груп.

2) Аналіз творчих робіт учнів за схемою.

- Чим вам сподобався твір?

- Яка його тема і основна думка?

- Чи дотримано послідовність викладених думок?

- Зробіть аналіз мовного оформлення тексту.

- Висновки щодо тексту.

- Поради авторові тексту.

V. Підсумок уроку

1) Чи вдалося вам на уроці побудувати твір-опис дій за власним спостереженням у художньому стилі?

2) Чи зрозуміли ви різницю між художнім та науковим описами?

3) Чи сподобалася вам робота в малих групах?

4) Чи зрозуміли ви, як правильно аналізувати творчі роботи?

5) Чи досягли ви спільних цілей під час роботи в групах?

6) Чим би ви хотіли займатися, коли станете дорослими? Яку користь принесе іншим обраний вами вид діяльності? Обґрунтуйте свій вибір.

VI. Домашнє завдання. Скласти міні-твір на тему «Яка праця може принести задоволення?».

* * *

Тема. Письмовий твір розповідного характеру про виконання автором улюбленої справи в художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси;

інформаційну – створювати власний інтелектуальний продукт на основі власних спостережень;

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої – дотримуватись особливостей типу мовлення, помічати і виплавляти недоліки у власному і чужому висловлюванні; формувати в школярів навички самоконтролю і самоперевірки; з'ясувати особливості побудови твору-розповіді на виконання автором улюбленої справи;

діяльнісної – розвивати логічне і образне мислення, пам'ять; вчитися грамотно висловлювати думки;

соціокультурної – виховувати пошану і любов до праці, прагнення бути майстром своєї справи.

Обладнання: мультимедійне обладнання, словник синонімів.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

1. Робота з текстом.

Прочитайте уважно спроектований на дошку текст.

Я дуже люблю малювати. У вільну хвилину сідаю за улюблену справу.

Мама купила мені кольорові олівці, фарби, білий папір. Спочатку з простим олівцем у руці я обмірковую свій майбутній малюнок. Потім до справи долучаються кольорові олівці чи фарби. Усім подобаються мої малюнки. Одного дня тато вирішив зробити настінну виставку моєї творчості. Усі підтримали його ідею. Вона стала прикладом для моєї подруги. Софія теж вдома запропонувала наклеїти на стіні свої найкращі малюнки.

Рідні радіють моїм успіхам. На день народження брат подарував мені велику книгу з малювання. Вона тепер є моїм незамінним помічником. Учить малювати тварин, рослини, людей. Розповідає багато цікавого про художнє мистецтво, яке так захопило мене.

2. Бесіда за змістом тексту

- Про що йдеться в тексті?
- Яка справа описана у даному тексті?
- Що ви любляете робити найбільше?

III. Повідомлення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

1. Учитель. Діти, на сьогоднішньому уроці ми спробуємо написати твір-розповідь про виконання улюбленої справи. Але перед тим, як написати твір, давайте пригадаємо деякі відомості про даний тип мовлення.

2. Бесіда

- Які типи мовлення ви знаєте?
- Що таке розповідь? Яка її структура?

- З'ясуйте тему, основну думку, тип і стиль мовлення тексту.
- Визначте слова, які вказують на послідовність виконання певних дій.

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Ознайомлення з пам'яткою щодо складання твору-розповіді

1) Подумайте, про яку улюблену справу ви будете розповідати, наскільки це цікаво читачам.

2) Сформулюйте тему та головну думку розповіді. Дайте назву своєму твору.

3) Доберіть необхідний для роботи матеріал.

4) Складіть план розповіді та вкажіть у ньому вступ, зав'язку, кульмінацію, розв'язку, закінчення.

5) Подумайте, які мовленнєві засоби потрібно використати, щоб розповідь була цікавою.

2. Колективне складання схематичного плану твору-розповіді про виконання улюбленої справи

- Який процес мені доводилось спостерігати (виконувати), коли і де.

- Як це робиться (діюча особа, час виконання, дії щодо виконання цієї справи; розповідь про послідовно виконувані операції)?

- Чому саме ця справа є улюбленою (припала до душі, запам'яталася, вразила)?

3. Постановка проблемного завдання

Складіть твір-розповідь про виконання улюбленої справи у художньому стилі на одну з тем:

- Мій обов'язок у родині.
- Моя допомога бабусі.
- Як ми ремонтували квартиру.
- Як я доглядаю за квітами.
- Як ми з батьком виготовляли шпаківницю.
- Як ми готували...
- Як ми ліпили снігову бабу.

4. Лексична робота

Добір лексичного матеріалу, що допоможе у написанні твору.

- Дібрати синоніми до слова *працювати* (*трудитися, готувати, робити, виготовляти, виробляти*).

- Дібрати означення до слів:

— рухи (*швидкі, енергійні, повільні, точні, чіткі, впевнені, обережні*)

— праця (*напружена, важка, легка, цікава, успішна*)

5. Написання твору-розповіді на чернетках

6. Заслуховування та аналіз кількох учнівських творів

7. Написання твору в чистовиках

V. Підсумок уроку

- Чи сподобався вам урок?
- Що нового ви дізнались на сьогоднішньому уроці?
- Чи вдалося вам побудувати твір-розповідь в художньому стилі про виконання улюбленої справи?

VI. Домашнє завдання. Скласти міні-роздум на одну з тем: «Мої обов'язки у сім'ї», «Чи подобається мені допомагати батькам по господарству?».

* * *

Тема. Письмовий твір-оповідання за поданим сюжетом

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності; виконувати інтелектуальні та практичні дії, прийоми, операції, на творчому рівні;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси;

інформаційну – створювати власний інтелектуальний продукт на основі поданого сюжету.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, формувати навички написання твору-оповідання за поданим сюжетом; удосконалювати мовленнєві, мислительні вміння, усвідомлювати тему й основну думку, логіку викладу, тип і стиль мовлення, послідовність викладу матеріалу щодо поданого сюжету;

діяльнісної: розвивати логічне і образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати любов до прекрасного.

Обладнання: таблиця, дидактичний матеріал, мультимедійне обладнання.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми й мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Бесіда за питаннями

- Пригадайте визначення оповідання як жанру літератури.
- Який тип мовлення покладено в основу оповідання?
- Що таке сюжет?
- Які ви знаєте складові сюжету?
- Скільки сюжетних ліній може бути в оповіданні?

IV. Мотивація навчання

Учитель. Діти! Сьогодні ви спробуєте себе в ролі письменника – створите своє оповідання за поданим сюжетом.

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Ознайомлення з пам'яткою щодо складання твору-оповідання

Як скласти твір-оповідання за поданим сюжетом

Сюжет – це подія чи система пов'язаних між собою подій, у процесі розвитку яких у творі розкриваються зміст твору і характери персонажів.

У сюжеті можна виділити основні елементи:

Експозиція – події, які описує автор до зав'язки.

Зав'язка – епізод, яким починається розвиток сюжету у творі і від якого залежить розвиток наступних подій.

Кульмінація – момент піднесення, напруження в розвиткові подій.

Розв'язка – заключна дія, що виступає як результат розвитку подій.

2. Слова для зв'язку частин твору

Початок: якось, одного разу; це було; це трапилось; сталося так, що; ось який випадок стався; пригадується мені, як

Основна частина (послідовність розвитку подій): у той час, коли; згодом, раптом, потім, пізніше, тоді; після того як; та ось, несподівано, нарешті

Кінцівка: ось так закінчилося; ось який випадок стався...; ось така історія трапилась...

3. Зауваги. Як працювати над оповіданням

- 1) Виберіть цікавий і повчальний випадок, який ляже в основу оповідання.
- 2) Сформулюйте тему й основну думку оповідання, доберіть до нього заголовок.
- 3) Відберіть необхідний матеріал із вашого досвіду (спогадів) чи інших джерел.

4) Продумайте композицію оповідання (вступ, зав'язка, кульмінація, розв'язка, висновок); складіть план.

5) Додержуйте співмірності частин оповідання, не відвертайте уваги від головного на несуттєве, другорядне.

6) Намагайтесь використати в оповіданні невеличкий діалог, елементи опису й роздуму, щоб повніше і глибше розкрити хід подій та характери людей, про яких ви пишете.

7) Напишіть чернетку оповідання; після перевірки і виправлень перепишіть його начисто.

4. Робота з планом

Прочитайте уважно спроектований на дошку план та вкажіть елементи композиції (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка).

- 1) Теплий літній ранок на березі Дніпра.
- 2) Сашко та Олесь розробляють план дій.
- 3) Зустріч з дідом Петром.
- 4) Цікава історія.
- 5) Несподівана знахідка.
- 6) Необачність чи недбалість?
- 7) Допомога прибула вчасно.
- 8) Врятовані хлопці.
- 9) Життєвий урок.

5. Проблемне завдання

На основі самостійно визначених сюжетних компонентів (експозиція, зав'язка, кульмінація, розв'язка) напишіть оповідання, використовуючи слова для зв'язку частин твору. У текст розповіді можна вводити описи, художні деталі, елементи роздумів.

6. Усне колективне складання оповідання за поданим сюжетом

7. Написання оповідання на чернетці

8. Заслуховування та аналіз кількох варіантів оповідання

9. Написання твору-оповідання

VI. Підсумок уроку

1. Опитування-інтерв'ю

- Що вам найбільше сподобалось на уроці?
- Із якими труднощами ви зіткнулися, виконуючи це завдання?
- Чи сподобався вам сюжет оповідання?

VII. Домашнє завдання. Придумайте власний сюжет оповідання і запишіть його у вигляді плану або плану-схеми за поданим зразком. До плану можна додати розвиток дії та позасюжетні елементи.

Експозиція	
Зав'язка	
Кульмінація	
Розв'язка	

8 КЛАС

* * *

Тема. Усний твір-опис пам'яток історії і культури за картиною в публіцистичному стилі.

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – сприймати мету, поставлену вчителем, самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формулювати навички написання твору-опису в публіцистичному стилі, формувати знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати складний план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати спостережливість, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати повагу до історичного минулого нашого народу.

Обладнання: фоторепродукції картин із зображенням пам'яток історії та культури (Іллінська церква. Малюнок початку 19 ст.), додатковий матеріал: таблиці із теоретичним матеріалом; стилі мовлення; функції стилів, зразок учнівської роботи.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

Бесіда із поетичним відступом.

Що таке стиль?

Як хочете про стиль дізнатись,
нехай вас слово не ляка.

Це грецьке *stylas*, латинське *stilus* –
гостренька паличка тонка,

учили нею даремно

писати на дощечці тонкій,

покритій воску ніжним шаром,

у Римі й Греції старій,

І не покрилось слово пилом,

все мова в пам'яті трима ;

вважали почерк спершу стилем,

пізніш – манеру й стиль письма.

Є стиль художній і розмовний (усім знайомий, не новий)

Є науково-популярний і офіційно-діловий. (Д. Білоус)

Учитель. Які ще стилі мовлення ви знаєте? (публіцистичний, конфесійний (церковний, сакральний, богословський)).

Повідомлення теми й мети уроку

Актуалізація опорних знань

Гра «Лінгвістичні картки» (Вони різних кольорів: жовтий і синій). Поєднайте картки із запитаннями та відповідями.

Стиль	Ознаки	Функції
Розмовний	вільність, спонтанність, непідготовленість, емоційність, експресивність, використання несловесних засобів (міміки, жестів)	інформування та контактування мовців
Науковий	точність, логічність, інформативна насиченість, об'єктивність викладу, відсутність образності	пізнання та інформування мовців
Художній	вияв індивідуальності автора, образність,	вираження почуттів мовців

	багатозначність, метафоричність	
Офіційно-діловий	логічність, стандартизованість, однозначність, точність, відсутність емоційності	інформування та волевиявлення мовців
Публіцистичний	логічність, точність, ясність викладу, образність, експресивність	інформування та вплив на слухачів (читачів)
Конфесійний	піднесеність, урочистість, символізм, експресивність, емоційність	спілкування вірян, мова церкви

1. **Гра «Стилістичні пазли».** (Картки різних кольорів: жовтий, синій). Поєднайте пазли із запитаннями та відповідями.

Жовті		Сині	
1.	Стилістика	А	наука, яка вивчає засоби з погляду їх функціонування залежно від мети й умов спілкування;
2.	Стиль	Б	різновид літературної мови, який обслуговує певну сферу діяльності людей і має стилістичні норми;
3.	Стиль у мові	В	це сукупність систем мовних засобів;
4.	Стиль у мовленні	Г	спосіб функціонування мовних засобів.

2. **Теоретичний матеріал. Функції стилів**

1	Публіцистичний	А	вплив;
2	Науковий	Б	повідомлення, пояснення, доведення;
3	Офіційно-діловий	В	повідомлення (документальне, інструкція);
4	Художній	Г	естетичний
		Д	спілкування.

III. Опрацювання навчального матеріалу

1. Бесіда

- Які жанри публіцистичного і художнього стилів ви знаєте? (Жанри публіцистичного стилю: промова, виступ, публіцистична стаття, нарис, дискусія, памфлет, фейлетон. Жанри художнього стилю: роман, повість, оповідання, п'єса, драма, трагедія, комедія, поема, вірш, байка, епіграма).

- Які стильові риси і мовні засоби ви знаєте? (закличність, емоційність, суспільно-політична лексика, емоційно-забарвлені слова)

- Яка сфера спілкування? (громадсько-політичне життя)

2. Мовленнєва інструкція

Що головне?	Що другорядне?
1. Осмислення теми творчої роботи, визначення її мети. 2. Визначення головної думки майбутнього твору. 3. Добір фактичного матеріалу. (розмір пам'ятки, матеріал, техніка виконання). 4. Тлумачний словник. 5. Систематизація – план твору.	Заслуговує лише на те, щоб про нього згадали побіжно;

Орієнтовний план

I. Вступ. Розповідь про пам'ятку (хто, коли й де її створив, з якою метою, стислий переказ змісту легенди, пов'язаний з пам'яткою тощо)

II. Виклад. Опис пам'ятки

1. ...
2. ...
3. ...

III. Кінцівка. Роздуми щодо пам'ятки про роль в історії, обґрунтування необхідності берегти її тощо. Складання плану за твором (із використанням заздалегідь зібраних записаних слів.

3. Краєзнавчий путівець. Проведемо мовне дослідження, подорожуючи маршрутом: Чигирин – Суботів. Національний історико-культурний заповідник. Музей Б. Хмельницького. Іллінська церква в Суботові.

4. Тлумачний поради́ник для Всезнайок

Пам'ятка та пам'ять – слова одного кореня.

Пам'ятка – 1) щось таке, що здатне відновити й берегти людську пам'ять; 2) свідок і учасник історичних подій.

Пам'ятки рухомі

- Твори живопису.
 - Скульптури.
- мистецтва.
- Ужиткові речі.
 - Ювелірні вироби.
 - Рукописи, книжки.
 - Документи.

Вивчаються історією, ахросіологією, мистецтвознавством.

Нерухомі

- Розташовані просто неба.
 - Пам'ятки архітектури та монументального мистецтва.
- Досліджує пам'яткознавство.

Пам'ятки духовної культури – традиції, звичаї, обряди.

Пам'ятки матеріальної культури – скульптура, живопис, мозаїка.

Призначення пам'яток :

- Оборонна: замок, вал, фортеця;
- Культура: церква, каплиця, дзвіниця.
- Громадська: палац, театр, споруда.

5. Підготовча робота до складання усного твору-опису пам'яток історії та культури за картиною в публіцистичному стилі.

Історичний путівник.

Що? – на екрані зображення Богданової церкви в Суботові. Акварель. Малюнок Т. Г. Шевченка 1845 р. Зустрічається «Дом Хмельницьких у Суботові».

Де? – часом перебування на Полтавщині і Київщині.

Коли? – Виконаний у квітні – жовтні 1845 р.

Цікавинки: церкву малювали П. Сплекстер.

Техніка: акварель (фарби, розчинювані водою)

Матеріал: папір.

1. Зображення Церкви в Суботові. (див. малюнки)
2. Зображення на п'ятигиривенній купюрі.

Церква, споруджена в селі Суботіві.

Малюнок церкви на п'ятигиривневій купюрі.

Літературний північник.

• Чи знаєте ви, що? Художник Леонардо да Вінчі казав: «Малярство – це німа поезія, а поезія - промовисте малярство». До таких Богом обдарованих людей належить і Тарас Шевченко. Він став основоположником реалізму в українському образотворчому мистецтві.

Літературний довідник: реалізм – стиль і метод у мистецтві, який спирається на тезу про те, що предмети видимого світу існують незалежно від людського відчуття і пізнання, ґрунтуються на правдивому, конкретно – історичному всеобіймаючому зображенні типових подій і типових обставин.

• Симбіозом поезії і малярства є малюнок Богданової церкви в Суботіві і вірш «Стоїть в селі Суботіві», написаний 21.10.1845 р. у с. Маріїнськом, Т. Г. Шевченком.

Стоїть в селі Суботіві

На горі високій
Домовина України,
Широка, глибока.
Ото церков Богданова,
Там-то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився...
Не смійтеся, чужі люде!
Церков – домовина,
Розвалиться... із-під неї
Встане Україна.
У розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!...

Тема: Критика стосовно діяльності Б. Хмельницького за необачний Переяславський союз з Московією, який призвів до втрати української державності.

Ідея: заклик-звернення до «недругів не сміятися з України, бо прийде час її могутності, розквіту».

Основна думка: незворотність процесу становлення української державності

Осмислення змісту художнього полотна. Евристична бесіда:

- До якого жанру живопису слід віднести картину? Чому?
- Які кольори переважають?
- Як поєднується зовнішнє візуальне із внутрішнім духовним?
- Який настрій навіває полотно?

Словник для Всезнайок:

- *Апсида* – виступ будівлі півкруглий, перекритий пів куполом.
- *Фасад* - зовнішній, лицьовий бік будівлі; кожен із чотирьох зовнішніх боків будівлі.
- *Ярус* – однотипна частина будівлі, яка повторюється по вертикалі.
- *Декор* – прикраси.
- *Неф* – витягнуте в довжину приміщення у храмах, відокремлене рядом колон або стовпів. Розрізняють середній та боковий нефи.

- *Амбразури* – заглиблення у стіні для стрілецької зброї.
- *Пілястра* – плаский вертикальний прямокутний виступ на поверхні стіни.

Образне конструювання: Використовуючи («відоме»), складіть словосполучення, називаючи ознаки, дії цих предметів, явищ («нове»).

Наприклад:

«Відоме»	«Нове»
Фасад -	Сувора велич
Амбразури -	Прорізани, вузькі (бійниці)
Покрівля -	Гостра, вкрита черепицею
Кольори -	Холодні

6. Колективне складання плану твору-опису.

Зразок орієнтовного плану

1. Богданів задум відновлення церкви (Горянська церква).
 - Камінь із зруйнованої татарської мечеті.
 - Сувора велич фасаду.
2. Замість дерев'яної церкви побудувати кам'яну.
3. Шевченківське бачення Іллінської церкви.
 - Видіння церкви – домовини;
 - Пророче видіння – марення України;
4. Простий та вишуканий храм.
 - Лаконічний фасад;
 - Невеликі вікна у глибоких амбразурах ;
 - Уступчасті ніші;
 - Первісна форма даху із заломом, розміри, форма «муравлиної зеленої полив'яної черепиці»
5. Іллінська церква – чудовий витвір мистецтва очима Кобзаря.

7. Складання твору-опису пам'яток історії і культури за картиною в публіцистичному стилі.

Зразок твору-опису пам'яток історії і культури за картиною в публіцистичному стилі.

СТОІТЬ В СЕЛІ СУБОТОВІ...

Одна з перлин творчої спадщини Тараса Шевченка-художника — його альбом 1845 року. До нього увійшли малюнки олівцем і акварелі, виконані під час другої подорожі Україною, коли Великий Кобзар на кілька місяців став співробітником Київської археографічної комісії.

Із квітня по жовтень Тарас Григорович побував у багатьох знакових для українців історичних місцях тодішніх Київської та Полтавської губерній. Надзвичайно продуктивними були його відвідини околиць древнього Чигирин: «Мотрин монастир», «Чигиринський дівочий монастир», «Кам'яні хрести в Суботові», «Богданові руїни в Суботові» — ось назви лише декількох із майже десятка зроблених тут малюнків. Можна уявити, наскільки був вражений автор пам'ятками славного козацького краю. А найбільше ті враження проглядаються з виконаного аквареллю малюнка «Богданова церква у Суботові». Якою ж побачив Шевченко оповиту легендами Іллінську церкву, збудовану 1653 року за наказом і коштом гетьмана Богдана Хмельницького?

Смуток огортає вже після першого ж погляду на зображення. Похилі надмогильні хрести, які ніби й не на передньому плані, чомусь впадають у вічі перш, ніж увага зосереджується на споруді. Та й на головному церковному куполі хрест теж нахилився, здається, ось-ось впаде. Сама церква видається занедбаною. Зарослі травою стежки, нескошені бур'яни попід стінами, величні й водночас похмурі краєвиди на задньому плані малюнка викликають відчуття журби. Незважаючи на всі переваги техніки акварелі в

передачі багатства тонів, автор не використав жодного «теплого» кольору. І церква, і довколишній пейзаж ніби пригнічені домінуючими відтінками сірого.

Очевидно, що невеселі думки полонили Кобзаря під час малювання. Не спеціально схибила рука художника, нечітко вимальовуючи лінії архітектурно досконалої споруди, а від глибоких переживань. Усе стає зрозуміло з рядків написаного відразу по закінченні відрядження, 21 жовтня 1845 року, вірша Тараса Шевченка «Стоїть в селі Суботіві»:

Ото церков Богданова.
Там-то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно стало;
Москалики, що зазрили,
То все одчухрали.
Могили вже розривають...

Тяжко журився Великий Кобзар безталанною долею Батьківщини, гнобленої «байстрюками Єкатери́ни», навіть докоряв гетьманові, мовляв, «занапастив еси вбогу сироту Україну», піддавшись Москві, через що і «церков-домовину нема кому полагодить». А все-таки є на малюнку «промінь світла»: на сірому небі — біла хмарина, що впливає якраз із-за Богданової церкви і таки вселяє надію, що:

Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..

*Богдан Журавель,
учень 8-А класу
Черкаської гімназії № 31.*

VI. Підсумок уроку

1. Редагування твору-опису.
2. Оцінювання навчальних досягнень учнів.
3. Рефлексія (від лат. *reflexio* — «повертаюся назад»)
 - Найбільш цікавим було ...
 - Я намагався(лась)...
 - Урок запам'ятається мені тим, що...

VI. Домашнє завдання. Завершити на чернетках роботу над складанням твору-опису.

* * *

Тема. Письмовий твір-опис пам'яток історії та культури на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі.

Мета. Формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – застосовувати проектні технології, самоорганізуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – розвивати естетичний смак, дотримуватися норм мовленнєвої культури.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати комунікативні вміння, які забезпечують самостійне складання творів; удосконалювати вміння творити й писати в межах певної теми; будувати текст відповідно типу, стилю мовлення й жанру; збагачувати словниковий запас.

діяльнісної: розвивати логічне й образне мислення, пам'ять;

соціокультурної: виховувати повагу до рідної історії, слова.

Обладнання: фоторепродукції картин із зображенням пам'яток історії та культури (Іллінська церква); додатковий матеріал: ознаки тексту, зразок учнівської роботи.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

Гасло: Бережи Батьківщину як зіницю ока.

Учитель. Здійснимо екскурсію Черкашиною. Зупинка Іллінська церква в Суботіві.

III. Актуалізація опорних знань

1. Гра «Лінгвістичні картки» (Картки різних кольорів: жовтий і синій). Поєднайте картки із запитаннями та відповідями.

Установіть відповідність

Ознаки тексту:		У чому вони виявляються?	
1	Змістова цінність	А	Можна визначити тему та головну думку висловлювання;
2	Подільність на менші одиниці.	Б	Висловлювання поділено на речення та абзаци;
3	Зв'язність. Види зв'язку компонентів: послідовний, паралельний.	В	Речення розташовані в необхідній для розкриття змісту(теми) послідовності;
4	Елементи тексту: «відоме», «нове»	Г	Основний зміст висловлювання.

(1-Г, 2-Б, 3-В, 4-А)

2. Мовознавчий путівничок → Знай і пам'ятай!

Щоб домогтися належної організації тексту необхідно:

- Розкрити основний зміст тексту, членувати його на логічно завершені частини;
- Складати план до тексту;
- Аналізувати мовну організацію тексту;
- Самостійно будувати висловлювання відповідно до типу й стилю мовлення;
- Дотримуйтеся цілісності мовної організації;

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Мовне спостереження

Художній стиль:

- Образність;
- Поетичний опис;
- Естетика мовлення (розбудити почуття прекрасного);
- Експресія вираження;
- Зображувальність (епітети, порівняння, метафори, алегорії, гіперболи, перефрази, поетичні фігури)
- Відсутнє регламентування.

Підстилі: епічні, ліричні, драматичні, комбіновані.

Мета художнього опису пам'ятки: передати найважливіші ознаки, викликати певне ставлення до неї. Уживають художні засоби й оцінні слова.

2. Мовний путівець до твору-опису

- Осмислення теми творчої роботи й визначення її меж;
- Завдання автора описати конкретну пам'ятку, якнайточніше відтворити її вигляд;

- Обміркувати, яку інформацію дібрати;
- Визначення головної думки майбутнього твору;
- Захоплення красою чи усвідомлення необхідності зберегти її;
- Добір фактичного матеріалу (розмір, матеріал, з якого виготовлено, техніка виконання);
- Скласти словничок;
- Дібраний матеріал систематизувати;
- Складання плану твору.

3. План твору-опису пам'ятки історії та культури

I. Вступ. Розповідь про пам'ятку (хто, коли, де створив її, з якою метою).

II. Виклад. Опис пам'ятки.

1. ...
2. ...
3. ...

III. Кінцівка. Роздуми щодо пам'ятки – про її роль в історії, обґрунтування необхідності берегти її. Складання твору за планом.

4. Історичний путівець.

Що? Іллінська церква заснована 1663 р. за наказом Б. Хмельницького. Родова церква-усипальниця.

Де? Черкащина. Суботів. Відновлена Богданом церква освячена 30 вересня 1869 року. Побудована з кам'яної цегли з гранчастою шестистінною апсидою.

Коли? У 1874 році замість дерев'яної дзвіниці побудували кам'яну (із цегли місцевого походження), з'єднавши її з церквою кам'яним коридором.

Учитель. У 1993 – 1995 роках церкву реставровано, встановлено новий іконостас за зразком 19 ст. Нещодавно його вкрито позолотою.

5. Тлумачний порадник для всезнайок

Храм, його зовнішній вигляд, внутрішні атрибути, церковне начиння:

- *Дискос* (невеликий круглий таріль на підставці, на якій під час Божественної літургії покладаються частини проскур; дискос знаменує і Віфлеємську печеру, і Голгофу).
- *Звіздця* (дві металеві дуги, з'єднані так, щоб їх можна було чи скласти, чи розсунути хрестоподібно. Вона ставиться на дискосі для того, щоб покрівець не торкався вийнятих з проскур частинок. Звіздця означає і віфлеємську зірку, і хрест).
- *Іконостас* (стіна з іконами, що відділяє вівтар від середньої частини православного храму).
- *Крилоси* (місце по боках солеї, де стоять читці й хор).
- *Хоругви* (ікони на тканині чи металі, прикріплені до древок у вигляді знамен. Їх носять під час хресних ходів як церковні знамена. У храмі стоять біля крилосів).
- *Облатка* (тоненький коржик із прісного тіста для таїнства Причастя в католиків та протестантів).

Учитель. Які складні слова, але ж це художній стиль. Можливо, доцільно використовувати лише деякі з них.

6. Літературний путівник. Повчимося у майстра. Ось так описував собор Олесь Гончар в однойменному творі «Собор»:

Височать над землею непохитні пам'ятники незабутньої давнини – золотоглаві собори, велично здіймаючись над спорудами нового віку – віку техніки. Із покоління в покоління неспокійна людина хапається за клаптик землі, а потім дивиться на небо, щоб відчуті точки опори, щоб на мить знайти у собі себе і задуматися, чи щось значить у цьому житті? Чи здатна зусиллями власного розуму й волі хоча б зупинитись перед прірвою? Для того аби зрозуміти, що від неї залежить її власна доля, людина, гадаю, повинна відродитись, і свою духовну спадщину, культуру, мову, мистецтво вберегти від кар'єристів,

бюрократів та іншого недбайливого люду. Тільки той, хто бере й шанує історичні святині свого народу, має право називатись Людиною.

7. **Конфесійна лексика.** Використовуючи «відоме», складіть словосполучення, називаючи ознаки цих предметів («нове»).

«відоме»	«нове»
1. Дискос –	невеликий, круглий
2. Звіздця –	металева, невелика
3. Іконостас –	позолочений, величний
4. Крилоси –	піднесені, висотні, божественні
5. Хоругви –	священні, цінні, славетні
6. Облатка –	тоненький, таємничий

8. **Порівняльний аспект.** Прочитайте зразки творів-описів. Чим різняться роботи, і що їх об'єднує?

Зразок 1

Собор

Коли стара церква у запорозькому місті Самарі стала зовсім ветхою, козаки вирішили поставити новий храм. За переказами, вони відразу постановили, що в новому храмі не повинно бути жодного залізного цвяха, бо не мусить їх бути у домі Спасителя, розіп'ятого на хресті й прибитого до нього цвяхами. Вирішили використати тиблі – дерев'яні кілки між колодами та робити замки – особливо вирізані зчеплення на кінці колод.

Перекази розповідають і про те, як проходила рада про будівництво нової церкви. Недільного літнього дня, після служби Божої зібралася козацька старшина під розлогою яблунею у саду титаря. На раду запросили майстра Якіма Погребняка, родом із Харківщини. Козаки спочатку поставилися до майстра недовірливо, бо був той чоловіком непоказним, ще й рудим на додачу. Та згодом, коли Яким намалював на стежці обриси церкви, козаки повірили в його досвідченість та вправність. Вирішили будувати храм на дев'ять бань.

Із майстром було укладено угоду. Вже минув час, вже пора було розпочинати будівництво, аж раптом Яким засумнівався у собі та втік у самарські очерети. Там він ховався доти, доки якось уві сні не явився йому сивий дідок, Микола - Чудотворець, і не показав, як слід будувати. Отямившись від свого видіння, Яким зробив з оситнягу модель церкви та пішов до міста, де й розпочав будівництво.

Усю церкву, крім кам'яного фундаменту, вибудовано з дубового й соснового дерева, складеного за допомогою тиблів та замків.

Архітектура собору проста. Майстер не дав йому ні колон, ні зовнішніх прикрас. Стіни пофарбовано білим. Купол зелений. Згодом біля собору окремо було вибудовано дзвіницю.

Зсередини стіни собору майстер розписав картинами релігійного змісту. Іконостас прикрашено чудовим різьбленням.

За будівництво храму запорозька старшина видала майстрові Погребняку атестат, що довго ще зберігався у Самарському соборі (за Д. Яворницьким).

Зразок орієнтовного плану

- I.** Задум козаків звести новий храм.
 1. Без жодного цвяха.
 2. Що таке тиблі та замки.
- II.** Що вирішила козацька рада.
- III.** Майстер у самарських очеретах.
 1. Сумнів у своїх силах.

2. Видіння Якимові Погребняку.

3. Модель церкви з оситнягу.

IV. Простий та вишуканий храм.

1. Білі стіни без колон та інших прикрас.

2. Зелений купол собору. Дзвіниця.

3. Настінний розпис.

4. Різьблений іконостас.

V. Козацький атестат майстрові Погребняку.

Тлумачний словник для Всезнайок:

Тиблі - кілочки із твердого дерева, що застосовують для з'єднання великих дерев'яних конструкцій

Замки - укріплені будівлі феодалів, що використовуються для захисту від ворога та зазвичай служать командним центром.

Титар - церковний староста

Дзвіниця - ежоподібна мурована (рідше дерев'яна), переважно культова, споруда зі дзвонами.

Іконостас - стіна з ікон у храмі східного (візантійського) обряду, яка відокремлює вівтар від центральної частини

Зразок 2

СВЯТИНЯ: ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОЛІТТЯ

То не чорні хмари ясне сонце заступали,
Не буйні вітри в темнім лузі бушували, —
Козаки Хмельницького ховали,
Батька свого оплакали...

Так змальовує похорон творця Української козацької держави народна дума. А поховали великого Гетьмана 1657 року в Суботові — родовому маєтку Хмельницьких, у збудованій за його повелінням церкві Святого пророка Іллі.

Стоїш на цьому святому місці, перед величним Храмом нашої історії, і думками поринаєш у далеку минувщину. Уявляєш мимоволі, скількох славних отаманів козацьких, лицарів запорозьких бачили ці ошатно - білі стіни відродженої Богданової церкви. Свідками скількох важливих моментів нашої історії були її «очі» — невеликі вікна в глибоких амбразурах. Вона, ця церква, сама — героїчна, почасти трагічна, а все ж славна, історія українського народу.

Збудована Іллінська церква в стилі раннього українського бароко, яке називають ще «козацьким». Одразу звертаєш увагу на чітко виражені її оборонні риси: складені з каміння та цегли стіни мають товщину до двох метрів, а в другому ярусі фронту в амбразурах розміщені ключевидні бійниці. В українському порубіжжі православні храми часто відігравали роль фортець, місць порятунку місцевого населення від грізних степовиків з Дикого Поля. Мало хто із сучасників знає, що дах, який на ній, називається двосхилим. Раніше церква була вкрита полив'яною черепицею, а під час реконструкції 1995 року її замінили червоною листовою міддю. Чіткі лінії фасаду, фігурні фронтони з розкрепованими карнизами і декоративними нішами, чимало інших архітектурних довершеностей, назви яких від екскурсовода годі й запам'ятати, — все милує око.

А все ж тут, на високому пагорбі, біля стін-мурів Іллінської церкви переймаєшся відчуттям приналежності до чогось святого. Перед очима знову і знову: он там, у притясминській долині, і далі на горбах та у вибалках, що її обрамлюють, постають кінні козацькі лави й полки Богдана Хмельницького, гайдамацькі сотні Максима Залізняка, повстанські загони мужніх холодноярських отаманів Василя Чучупаки й Чорного Ворона. Розумієш, що це не просто культова споруда і не лише пам'ятка архітектури національного значення, увічнена державою, зокрема і на п'ятигривневій банкноті. Богданова церква —

символ визвольних змагань українського народу, його жертовної боротьби за власну незалежну державу.

Богдан Журавель,
учень 8-А класу
Черкаської гімназії № 31.

9. Складання власного твору

VI. Підсумок уроку

1. Редагування написаного.
2. Оцінювання навчальних досягнень учнів.
3. Рефлексія (від лат. *reflexio* — «повертаюся назад»)
 - Мені сподобалося ...
 - Мені захотілося ...
 - Мене надихнуло ...

VII. Домашнє завдання. Допрацювати твір. Скласти складний план твору. Слід використовувати усі три типи мовлення: розповідь (у вступній частині – де, коли, ким збудовано тощо), опис споруди (основна частина) та роздум (висновок). Бажано дібрати до твору влучну й образну назву.

* * *

Тема. Усний твір-опис місцевості (вулиці, міста, села) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі.

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати мовленнєво-комунікативні вміння написання твору-опису місцевості (вулиці, міста, села) на основі особистих вражень в художньому стилі; удосконалювати процес пізнання: читати, актуалізувати, увиразнювати головну думку: доречно поєднувати різні типи мовлення; компонувати текст твору (вступ, основна частина та кінцівка-висновок); виконувати творчі завдання; сприяти збагаченню словникового запасу школярів;

діяльнісної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення;

соціокультурної: виховувати відчуття прекрасного, поваги до національної культури.

Обладнання: мультимедійна презентація «Черкаси – земля Богдана і Тараса»; додатковий матеріал: типи мовлення. Зразок учнівської роботи.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. *Гра «Картки із типів мовлення»* (Картки різних кольорів: жовтий, синій).

Поєднайте пазли із запитаннями та відповідями різних кольорів.

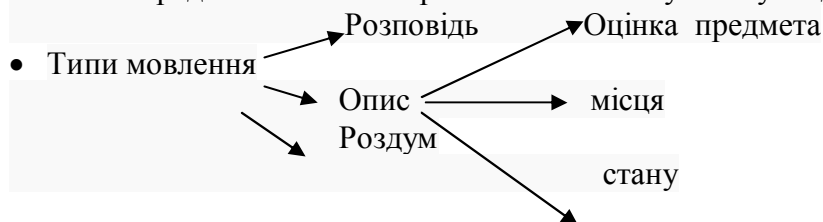
Жовті		Сині	
1	Розповідь. Що? (назва особи чи предмета)	А	Найпоширеніший тип мовлення. Це зв'язний розгорнутий виклад різних подій, пов'язаний між собою часовими або причиновими зв'язками. Розповідний текст розгортається в часі.
2	Опис – об'єкт опису - одиничні предмети (рослина, тварина,	Б	Зв'язне висловлювання, в якому подається перелік ознак і властивостей описуваного

	людина, споруда). Комплекс предметів (куточок природи, явище). Який (Яка? Яке? Які?)		об'єкта. Одноманітність сприйняття об'єкта.
3	Роздум-доведення. Чому?	В	Ланцюжок суджень та висновків, наведених заради утвердження, обґрунтування або спростування певної думки (тези).
4	Роздум - пояснення. Що це таке?	Г	Факти і явища перебувають між собою у причинно-наслідкових зв'язках. Теза-твердження не викликає сумнівів.

(1-А, 2-Б, 3-В, 4-Г)

2. Словник для Всезнайок

Об'єкт – предмет пізнання і практичного впливу з боку людини.

III. Мотивація навчання

Гасло. Що посієш, те й пожнеш.

Учитель. Змалюймо малу батьківщину уявою і влучним словом.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Евристична бесіда.

- Який тип мовлення слід вибрати, якби довелося розказувати комусь про певну місцевість? (Опис)
- Чому саме опис?
- На чому спиняється в першу чергу погляд людини, яка вперше опинилася у незнайомій їй місцині? (місце: де? предмети: що?)
- Що є «відомим» та «новим» у реченнях тексту? Що є описом місцевості? («дане» вказівка на місце, «нове» – назва предмета)
- Пригадайте, що є «даним» та «новим» у реченнях тексту, що є описом природи? («дане» – назва предмета, «нове» – ознака його)
- У яких художніх творах вам доводилося зустрічати описи природи та описи місцевості? (І. Нечуй-Левицький, І. Франко)
- Чи завжди між описом місцевості та описом природи можна провести чітку межу? (Ні)

2. Мовознавчий довідник

Складові частини опису місцевості:

- опис місця;
- опис предметів, які тут знаходяться.

«Відомим» є вказівки на місце (посередині, праворуч, на обрії, трохи віддалік); «новим» є назви наявних на місцевості предметів (водойм, підвищень, насаджень, будівель тощо)

Наприклад:

На березі річки (В) росла осока (Н).

Біля самої води(В) похилилась верба (Н).

Галявина (В) невелика (Н), заросла травою (Н).

Навколо галявини – густий (Н) чагарник (В).

Опис місцевості може бути складений у науковому, діловому та в художньому стилі.
Художні описи місцевості передають ставлення автора до описуваного, інколи автор висловлює оцінку.

Розповідь поєднується з описом місцевості та роздумом (висновками з побаченого).

У описах місцевості часто є речення, що вказують на позицію спостерігача («Підеш тією стежкою і бачиш...»)

Орієнтовний план опису міста

1. Назва міста, історія її походження.
2. До якої області, району належить місто?
3. Визначні історичні місця, архітектурні та скульптурні пам'ятки.
4. Із якими видатними особистостями пов'язане ваше місто.
5. Ваші улюблені куточки рідного міста.

Орієнтовний план опису вулиці, бульвару:

1. Центральна вулиця міста (бульвар).
2. Споруди і будівлі (пам'ятки історії та культури).
3. Характеристика проїжджої частини.
4. Бульвар із каштанами; клумби із квітами.
5. Місця відпочинку.
6. Чи подобається тобі твоя вулиця, на якій ти живеш?

3. Мовне дослідження. Виділіть «відоме» й «нове» у реченнях тексту. Зверніть увагу на час дієслів. Із якого твору використано уривок?

Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тихо тече по Васильківщині невелика річка Роставиця. Серед долини зеленіють розкішні густі та високі верби, там ніби потонуло в вербах село Вербівка. Між вербами дуже виразно й ясно блищить проти сонця висока біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась в зеленому гіллі старих груш. Подекуди з-поміж верб та садків виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь. (І. Нечуй—Левицький)

4. Краєзнавчий тематичний словник для Всезнайок

Рідне місто, знаходиться, адміністративно і культурний центр, споконвіку, славиться, споруджено, соціально-культурні об'єкти, центральна вулиця, парки і сквери, житлові масиви, вражати розмаїттям, стародавні споруди, музей, магазини, пам'ятки, славне минуле і прекрасне сьогодні, улюблені місця, синя гладінь ріки, сосновий бір, оточувати, прикрашати, приваблювати, радо зустрічати, пов'язувати, відкривати, милуватися, пишатися.

5. Творче конструювання. Складіть кілька речень за опорними словосполученнями: простора вулиця, пряме шосе, вузькі тротуари, багатоповерхові будинки, на перехресті, сучасні магазини, неповторні краєвиди, пам'ятні місця.

- Запам'ятай! У різних стилях мовлення вживаються різні дієслова.

Науковий та діловий стилі: Точність → знаходиться, перебуває, росте	Художній стиль: Образність, емоційність → розкинувся, протягся, синіє
---	---

6. Підготовча робота до складання усного твору-опису місцевості (вулиці, міста, села) на основі особистих спостережень і вражень в художньому стилі.

Колективне складання плану твору-опису.

Орієнтовний план

I. Вступна частина. Розповідь: коли і як познайомився з місцевістю, коли і ким була забудована (засаджена, опорядкована).

II. Основна частина. Опис місцевості.

III. Кінцівка. Оцінка місцевості з елементами роздуму (подобається, тому що...)

Учительські настанови.

• Увиразніть текст добором відповідних художніх засобів (епітетів, порівнянь, метафор).

• Використовуйте оцінні слова (Гарно як!).

• Висловлюйте ставлення до описуваної місцевості (захоплення, замилювання, здивування). Прослуховування пісні про місто.

Теми для творів

• Моє улюблене місто.

• Вулиця мого дитинства

• Моя вулиця (вулиця, на якій живу)

Зразок учнівського твору

Імпресіоністичний потік свідомості.

МЕЖІ ПАТРІОТИЗМУ

Межа 1

Вона? Вона!

Вона тендітна і струнка. Змінює вбрання, як справжня дівчина. Найкраще їй у зеленому: він пасує кольору каштанових очей. Її привітна, а інколи трохи нещира посмішка – перше, що ти бачиш щодня, проте її сміх невідомий нікому. Вона стримана, справжня леді. Її голос чути у зойках машин і перешіптуванні підборів з асфальтом. Її мрії і амбіції відбиваються у вітринах магазинів, а досвід спить у величезній старій березі. Їй не відомі гучні вечірки, історичні події, політика. Вечорами вона тихо сидить на дивані з чашкою гарячого чаю. На смак вона як абрикос, розтертий по землі, але трохи солоня, мабуть, це тому, що їй знайомі сльози. Вона п'є їх, накопичує у собі, а коли стає сумно, розливає калюжі і відображає в них зорі. Вона терпить крики і шум, нецензурну лексику. Її душу розтоптують щодня, а вона все одно живе у цвіті папороті. Вона тримає над собою місяць, коли темно, а в її світлі починаєш вірити у відсутність буденного. Вона – те, у чому проявляється наша непостійність. Ми покидаємо її щоранку, залишаємо саму на цілий день, а ввечері знову повертаємося, бо тут тепло, затишно, завжди чекають. Ми ніколи не питаємо, як у неї справи, проте коли нам погано, у ній знаходимо розраду, коли нам холодно, ми намотуємо її на себе ковдрою. Вона – музей наших слідів і асамблея спогадів. Злітна смуга у світ і посадковий майданчик дому. Вона – моя рідна вулиця.

Межа 2

Воно? Воно!

Воно так гарно відбивається в калюжах. Живе в ТЦ і дихає викидами машин. Його можна знайти в очах близьких і друзів, у мелодії твого дзвінка. У нього особливий запах рідної домівки і кави із «Fika». Ти побачиш його у кроках мами, у сіро-зелених кольорах. Якщо ти раптом заблукав, воно стане мапою. Якщо ти безпритульний, тут у тебе несподівано з'явиться дім. Якщо ти спраглий, пий його. У ньому завжди початок, але рідко кінець. Та кого взагалі цікавлять кінці? Тут знайдеш відповіді на все, але і запитання теж... Якщо ти торкнешся його, залишиться слід, як тату, яке не може вивести жоден лазер. Воно може набриднути тобі, але все ж ви будете разом. Щодня, щогодини ти повертаєшся до нього, питаєш поради. Воно формує твій шлях. Воно і є твоїм шляхом. Не раз ти спотикаєшся саме через нього, але це завжди правильно. Добре чи погане, просте чи вульгарне, воно житиме у тобі травною під снігом і каштанами. Ти вдихаєш його, і воно осідає в душі чи каламутить її, не даючи спокою. Ти часто зраджуєш йому з іншими, але повертаєшся, розкаюєшся і впадаєш у його обійми. Воно довго терпить, пробачає, нічого не чекає від тебе, але завжди підтримує і заспокоює. Воно подібне на краплі молока: ти

відчуваєш себе безпечно, як в дитинстві, дивлячись на нього. Якщо раптом над тобою піде дощ, воно руками старого доброго друга зігріє тебе і подасть парасольку. Його ім'я починається на «Чер» і закінчується на «каси». Я зізнаюся йому у коханні тут і зараз, завжди і назавжди, хоча це і не прийнято у друзів. Воно – моє рідне місто.

Межа 3

Це знову вона? Так, вона!

Вона кольору землі, з блакитними очима, в яких відбивається небо. Пахне хлібом і вогнищем, а ще косовицею. Все життя своє була заплакана і скривджена, настільки бідна, що знають лише миші у церкві, та настільки багата, наскільки взагалі можна бути. Її смуток і радість стікають у Чорне море і повертаються або дощем, або сонечком. Вона процвітає кульбабками і розлітається світом, щоб вічно жити. Вона сама є вічністю. Живе у посмішці вуличних котів, у серенадах, що хлопці-солов'ї виспівують своїм коханим. Вона втоплена у Дніпрі і посіяна пшеницею. Ти відчуєш її у теплих руках дідуся та у зморшках бабусі, побачиш у щасті, бо в печалі вона невидима. Ти будеш творити її пензлем чи ножицями, ручкою чи лопатою. Вона – гора у прірві. Ти будеш все життя підніматися. Вона покаже тобі найбільші вершини і опустить на найглибше дно. Ти знатимеш, що таке світло, вийшовши із суцільної темряви. Вона завжди буде твоєю кращою подругою, трохи зрадливою та повною пліток, але щирою та чутливою. Ви постійно триматиметеся за руки, а як раптом ні, вона вхопиться у твоє серце. Ти не зможеш піти, бо помреш. У вас одна кров, одне тіло, одне життя на двох. Ти – втілення її мрії. Вона – твій стан душі. Вона – моя рідна країна.

Гриців Ірина
учениця 11-М класу
Черкаської гімназії № 31

Аналіз творчої роботи. Проаналізуйте зразок твору, звернувши увагу на:

- Розкриття у творі теми;
- Увіраження головної думки твору;
- Вдалиий добір фактичного матеріалу і вміння виділяти головне;
- Доречне поєднання типів мовлення (основний – опис);
- Дотримання вимог художнього стилю;
- Правильне компонування твору (наявність вступної частини і кінцівки);
- Драматичність, відповідне графічне оформлення.

7. Складання усного твору-опису місцевості. Самостійна робота.

VI. Підсумок уроку.

1. Редагування твору-опису.
2. Оцінювання навчальних досягнень учнів.
3. Рефлексія:
 - Мій успіх на уроці – це ...
 - Найбільші труднощі я відчув(ла)....
 - Я не вмів (вміла)..., а тепер умію...

VII. Домашнє завдання. Письмово оформити підготовлений на уроці твір-опис.

* * *

Тема. Письмовий (контрольний) твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;
загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практичнозорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати текстотворчі уміння, знання про особливості таких творів; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати складний план, орфографічні та граматичні уміння та навички; сприяти збагаченню словника;

діяльнісної: розвивати уміння застосовувати теоретичні знання на практиці;

соціокультурної: виховувати почуття національної гідності.

Обладнання: додатковий матеріал, систематизуючі «пазли» (мовленнєві жнива).

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

Гасло: Не шукай обітовані краї - вони там, де твоя батьківщина.

Учитель. Мовлення може бути усним і писемним. Ви будете адресантами (мовець, який пише), а я адресатом, читатиму ваші контрольні твори. Чи вмієте ви описувати місцевість малої батьківщини ми і перевіримо.

III. Актуалізація опорних знань

1. Гра «Лінгвістичні пазли». Установіть відповідність

1	Текст	А	Зв'язне повідомлення, що характеризується змістовою і структурною цілісністю й завершеністю, орієнтація автора на адресата.
2	Тема тексту	Б	Коло предметів чи явищ, розглянутих у тексті, те, про що оповідає текст
3	Мікротема	В	Частина загальної теми (довільно).
4	Основна думка	Г	Ідея тексту.
5	Абзац	Д	Кілька речень, які конкретизують думку, розкривають, розширяють її. Відносно закінчена, пов'язана єдністю змісту частина тексту від одного абзацного відступу до іншого.
6	Мовні засоби	Е	Лексичний повтор; займенники; прислівники; синонімія; родові та видові назви; метафори; метонімія; вставні слова; сполучники.

1	Мовлення – це	А	манера говорити з ким – небудь; спілкування людей між собою за допомогою мови, мовна діяльність; здатність людини говорити, висловлювати свої думки.
2	Основними вимогами до мовлення є...	Б	точність і послідовність; доречність і змістовність; доречність, змістовність, послідовність, багатство, точність, виразність, правильність.
3	Логічність мовлення – це...	В	правила мовного етикету; дотримання стилю мовлення; сміслова погодженість частин висловлювання і тексту.
4	Тема тексту – це...	Г	те, про що говориться в тексті; те, заради чого створюються текст; те, що схвалюється в тексті.
5	Текст складається із частин	Д	із речень; із словосполучень; із речень і абзаців.
6	Типами мовлення є ...	Е	розповідь; роздум; розповідь, роздум, опис.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Очікувані результати

- визначати тему й основну думку твору;
- вид і стиль мовлення;
- здійснювати змістовно – композиційні та мовні аналізи художнього тексту з елементами опису місцевості;
- сприймати текст, розуміти його;
- уміти письмово створювати твори-описи місцевості в художньому стилі на основі особистих вражень.

2. Словник для Всезнайок.

Місто – гарне, стародавнє, велике, величне, різнобарвне.

Вулиця – весела, затишна, абрикосова, сонна, звивиста, прибережна, гамірна.

Будинок – старовинний, казковий, незвичайний, сучасний, багатопверховий.

Парк – сосновий, привітний, з фонтаном, затишний, зі скульптурами, алеями, неперевершений.

3. Складання плану твору-опису вулиці за власним спостереженням.

Орієнтовний план опису міста

1. Назва міста, історія її походження.
2. До якої області, району належить місто?
3. Визначні історичні місця, архітектурні та скульптурні пам'ятки.
4. Із якими видатними особистостями пов'язане ваше місто.
5. Ваші улюблені куточки рідного міста.

Орієнтовний план опису вулиці, бульвару:

Центральна вулиця міста (бульвар).

1. Споруди і будівлі (пам'ятки історії та культури).
2. Характеристика проїжджої частини.
3. Бульвар із каштанами; клумби із квітами.
4. Місця відпочинку.
5. Чи подобається тобі твоя вулиця, на якій ти живеш?

4. Складання контрольного твору-опису місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі.

VI. Підсумок уроку.

1. Оцінювання навчальних досягнень учнів.

Рефлексія:

- дізнався...
- зрозумів...
- навчився...

VII. Домашнє завдання. Повторити теоретичний матеріал.

9 КЛАС

*** * ***

Урок. Усний твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси;

соціальну – відчувати власну гідність; визначати власну позицію; усвідомлювати потребу захищати права і власні інтереси, не порушуючи прав інших.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору-роздуму в публіцистичному стилі, формувати знання про особливості творів-роздумів на суспільну тему; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови.

Обладнання: таблиці, схеми, пам'ятка, тексти учнівських творів.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Які стилі мовлення ви знаєте?
- Які особливості публіцистичного стилю?
- Які характерні особливості має твір на суспільно-політичну тему?

III. Мотивація навчання

Учитель. Чи доводилося вам спостерігати за поведінкою людини? А за її зовнішністю? Що найбільше привертає вашу увагу: зовнішність чи характер? (*Учні висловлюють власні міркування*).

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Теоретичний матеріал

1.1. Робота з таблицею. Особливості публіцистичного стилю

Сфера вживання	Мета спілкування	Основні види висловлювання	Основні стильові риси
Політика, громадське життя, засоби масової інформації	Інформація з метою впливу на суспільні події	Виступ, лекція, промова, стаття, нарис, брошура, фейлетон.	Закличність, схвильованість, певний пафос, оцінність інформації, широке використання суспільно-політичних термінів.
Найсуттєвіші мовні засоби публіцистичного стилю			
Лексичні		Граматичні	
Широке використання суспільно-політичної, економічної, юридичної, культурно-освітньої лексики; уникнення буденних, емоційно нейтральних слів, обрання слів, які виражають почуттєвість, експресію; помірковане використання іншомовних слів.		Уживаються спонукальні та окличні речення, поширені прості речення, звертання, риторичні питання; різні словотвірні афікси	

1.2. Різновиди текстів, які включають роздум.

• **Роздум-доведення** складається з трьох частин: тези (положення, що потребує доведення), доказів (часом вони підкріплюються прикладами) і висновків. Є розгорнутий

роздум (наявні всі три частини) і стягнений роздум (відсутні висновки). Роздум-доведення відповідає на запитання чому?

• **Роздум-пояснення** не вимагає доведення або спростування істинності тези, оскільки вона сприймається як правильна; головне – витлумачити, пояснити зміст основного положення (тези). Роздум-пояснення відповідає на питання що це таке?

• **Твір-роздум** включає в себе роздум-доведення і роздум-пояснення і містить не одну, а кілька тез, а також систему роздумів-доведень та роздумів-пояснень, що логічно обумовлюють та доповнюють одне одного.

1.3. Жанри публіцистичного стилю та підстилі.

У публіцистичному стилі виділяється кілька підстилів, кожний із яких має свої жанрові й мовні особливості:

- власне публіцистичний, або стиль засобів масової інформації (газети, часописи, радіо, телебачення, реклама),
- художньо-публіцистичний (памфлети, фейлетони, нариси, есе),
- науково-публіцистичний (критичні статті, аналітичні огляди, соціальні портрети тощо).

Кожний підстиль виробив свої мовні ознаки: систему композиційних прийомів та усталених зворотів, сукупність експресивно-образних засобів.

Публіцистичний стиль має свої специфічні жанри.

Передова (передовиця) - перша стаття (колонка), у якій викладено офіційний погляд редакції (влади, партії або громадської організації) на актуальну проблему, тему, питання.

Репортаж (фр.) – розповідь з місця подій, оперативний жанр преси, радіо, телебачення, у якому динамічно, із документальною точністю показується дійсність через сприйняття її автором.

Замітка – найпростіший і найоперативніший інформаційний жанр, у якому повідомляється про конкретні факти, події, явища життя з метою пізнавального чи суспільно-політичного впливу на читача.

Інтерв'ю (англ. interview, букв. – зустріч, бесіда) – жанр у розмовній формі бесіди автора з компетентними людьми на суспільно важливу тему.

Нарис – жанр, у якому на документальній основі, але з використанням художньо-публіцистичних прийомів зображується об'єктивна картина дійсності або порушується важлива суспільна чи виробнича проблема.

Фейлетон (фр. feyleton, від аркуш) – жанр гумористичного або сатиричного спрямування.

Памфлет (англ. pamphlet, від назви комедії XII ст. «Памфі-ліус») – жанр, у якому гостро викривають політичне, суспільне явище чи особу.

Стаття – жанр, у якому за допомогою логічних і образних суджень аргументовано, переконливо досліджуються й узагальнюються важливі явища та проблеми суспільства.

1.4. Особливості твору на суспільно-політичну тему.

• До суспільно-політичних тем належать такі, що стосуються життя нашого суспільства та політики держави.

• Найоперативніше ми одержуємо інформацію про суспільно-політичні події у нашій країні та за кордоном із газет, журналів, радіо- і телепередач, з Інтернету. Це – основні джерела для творів на суспільно-політичну тему.

2. Підготовча робота до складання твору-роздуму в публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему.

2.1. Схема розгорнутого роздуму

Теза	Доказ	Висновок
чому?	що з цього випливає? через те,що...	отже,... таким чином,...

тому що...

Схема:

- вступ (підведення до проблем, що спонукали до роздумів);
- ланцюг доведень і пояснень;
- висновки.

2.2. Пам'ятка «Як скласти твір на суспільну тему в публіцистичному стилі»

1. Продумати тему твору та його зміст.
2. Дібрати й зафіксувати в зошиті найбільш цікаву інформацію, яку почули чи прочитали, щоб використати її як приклади до даної теми.
3. Зазначити, що із зібраного матеріалу підійде для чіткого формулювання вступу (де вказати, із яких джерел взято факти), а який – для тези та доказів.
4. Продумати послідовність твору-роздуму, дотримуючись його композиційних особливостей (вступ, основна частина, висновок).

5. На основі плану скласти подумки текст майбутнього твору-роздуму, визначивши відповідну послідовність висловлювань та абзаців, найбільш доцільні мовно-стилістичні прийоми й засоби текстового зв'язку, занотувавши найважливіші моменти на папері.

3. Колективна робота з текстами. Мовне спостереження з елементами аналізу.

• Прочитайте учнівські твори. Якою проблемою вони об'єднані? Визначте типи мовлення їх. З'ясуйте, чи важливі теми для суспільства висвітлено у висловленнях.

Текст № 1

Маю честь бути українкою

Український поет Іван Світличний якось сказав: «Вітчизна – це не хтось і десь, Я – теж Вітчизна». І справді, усе має у собі якийсь початок, навіть величезні простори океану колись почалися із маленької, солонуватої крапельки-сльозинки.

Як часто ми задумуємося над своєю приналежністю до певної нації, народу? Та й що воно взагалі таке, той «народ»? Хто має право називатися «українцем»? Відповідь дуже проста, навіть трохи банальна: це ми усі, хто бачить це і відчуває. Незалежно від мови, якою спілкуємось, незалежно від того, чи проживаємо ми безпосередньо на етнічних українських землях, чи з певних причин мусили податися у далекі країни. Від того, мешканці ми Донбасу, Львівщини чи Полтавщини, бачимо за вікном засніжені хмарочоси вічно ділової столиці, пороги та острови Дніпра чи безмежжя чорноморських хвиль. Якщо ти раптом відчуваєш щось у своєму серці, коли хтось або ти сам вимовляєш слово «Україна» – ти українець, людина, що гідна так зватися і бути нащадком своїх предків.

Бути українцем, як би не дивно це звучало, останнім часом стало модно. Дехто вбачає у цьому лжепатріотизм. На мою думку, це не зовсім так. Нещодавні події пробудили справжню, щиру любов до рідної землі, яка довгий час, на жаль, дрімала у наших душах. Тепер ми сміливо і не соромлячись можемо відрекомендуватися: «Так-так, я з України. Так, це земля славетного Шевченка, і не тільки його: вона породила безліч видатних полководців, гетьманів, письменників, поетів, філософів та вчених. Саме в нас, у мальовничому містечку на Закарпатті знаходиться географічний центр Європи. Так, саме наша мова та пісні відомі всьому світові як наймилозвучніші...».

Ми всі діти нашої Батьківщини, неодноразово оспіваної у піснях. Ми – ті, хто, перебуваючи у далеких краях, повертаємось у рідні терени та насолоджуємось тут усім: повітрям, дніпровими хвилями, карпатськими горами та верховинами. Хто ніжить у спогадах чорнобривці, висаджені матір'ю коло хати, хто вслухається у спів солов'їв, адже знаємо – вони гомонять про Україну.

Особисто я українка стовідсотково як географічно, так і етнічно. І я з впевненістю можу сказати, що я цим пишаюся. І бажаю цього всім. Де б ви не були, прокиньтесь з думкою про рідний край, закохайтесь у цю думку, відчуйте що ви – українець, відчуйте себе.

Нерознак Анастасія, випускниця Черкаської гімназії № 31

Текст № 2

Ми пишаємось, що ми українці

Дуже часто ставлю собі запитання: чому я народився саме в Україні? Яке моє призначення тут? Іноді, дивлячись телебачення, мені хотілось бути данцем, норвежцем чи ісландцем – громадянином країн із найвищим у світі рівнем життя, прозорими діями влади та некорумпованими чиновниками. Коли я дивлюся футбол, у той момент уявляю себе іспанцем, німцем, бразильцем, англійцем, французом чи італійцем, щоб не соромно було перед іноземцями за свою збірну. А коли звертаю увагу на бідність та інфляцію в нашій країні, відчуваю, що краще б було народитись у Швейцарії – найбагатшій у світі державі; державі, яка востаннє перебувала в стані війни аж у далекому тисяча п'ятсот п'ятдесят п'ятому році!

Так, іноземцем, напевно, бути добре... Але саме українці (ще тоді на чолі з Пилипом Орликом) у сімнадцятому столітті створили першу в світі конституцію, а ще майже на сотню років раніше за США. Український герб, символ суверенної та незалежної України, більше відомий як тризуб, використовувався у Скандинавії ще в третьому столітті до нашої ери, як магичний знак і оберіг. У Київську Русь вікінги привезли його в дев'ятому столітті нашої ери, разом із маленькою варяжкою Хельгою, що згодом стала княгинею Ольгою.

Попри те, що в нас зараз війна, рівень життя в Україні не катастрофічний, навпаки він лише росте. Корупцію та непрозорість влади у свій час поборолі всі країни. Збірна України, за яку декому хочеться провалитись під землю, – найстабільніша команда в Європі, у якій немає різких падінь та перепадів. Бідність відчули на собі всі держави, а тому це явище тимчасове.

Безліч вихідців з України прославили нас на весь світ своїми ідеями, розробками та досягненнями. Під час Революції гідності Україна почала отримувати допомогу, повагу та підтримку від світової діаспори. Тому українцем бути не соромно. Соромно – боятись визнати це.

Теленько Ярослав, учень Черкаської гімназії № 31

- Доберіть власні заголовки. Виділіть мікротеми текстів.
- Проаналізуйте структуру творів. Чи можна їх узяти за зразок? Чи відповідають вони вимогам, що ставляться до робіт такого типу.

4. Складання твору в публіцистичному стилі на суспільну тему

Користуючись пам'яткою, складіть твір у публіцистичному стилі на тему «Що я можу зробити для рідної України?», критично оцінюючи факти і явища навколишньої дійсності та ставлення до подій сьогодення. Продемонструйте свою позицію щодо цього питання.

VI. Підсумок уроку

1. Редагування написаного.

2. Рефлексія:

- Найбільш цікавим було...

- Хочу розповісти своїм рідним...

VII. Домашнє завдання. Завершити усний твір у публіцистичному стилі на суспільну тему, розпочатий на уроці.

Додаток

Що я можу зробити для рідної України?

Інколи, коли ранкове сонячне проміння заливає світлом степ за вікном, або коли ж воно, навпаки, ховається за дніпровими кручами, нас охоплює щастя. Щастя від того, що саме ми маємо честь ходити по цій землі, зватися «українцями», гомоніти нашою мовою

солов'їною. А чи задумувалися Ви колись над тим, що ж таке бути українцем? Чи достатньо просто жити тут? Чи необхідно щось робити для власної країни, її квітучості?

Кожен із нас – маленька частинка того великого, що зветься Батьківщина. Змінюємося ми – зміниться і вона. На жаль, не багато хто усвідомлює таку просто істину. Видається, що ми такі маленькі істоти нічого самі не можемо зробити. Це, на мою думку, зовсім не правильно. Найменші вчинки кожного з нас породжують рух. Він може стати руйнівною силою, що знищує усе навкруги або ж навпаки змінити світ, землю, на якій ми живемо на краще. Для цього зовсім не обов'язково бути відомим ученим, що винаходить ліки або ж політиком, що будує нові школи. Зміни починаються з малого.

Тож перше, що ми можемо зробити, будь-хто з нас – культивувати у близьких і в собі любов до рідного краю, мови, культури, звичаїв. Наприклад, зустріти Різдво за всіма українськими традиціями, а їх дуже багато, і всі вони різняться в залежності від регіону. Та хоча б просто почати розмовляти щирою українською мовою, привчати себе до думки, що вона «рідна» не лише тому, що так написано в шкільному підручнику, а тому, що це справді так. Вона була породжена нашими давніми предками і прийшла до нас у колоссі жита, у дніпрових хвилях, карпатських туманах.

Не слід забувати про любов до землі. Ні, не в піднесеному, патріотичному значенні, а в звичайному, прямому. Підібрати папірець, нелюб'язно залишений випадковим перехожим на тротуарі – уже ознака шани до рідного краю.

Допоможіть іншим: бідним та голодним, хворим дітям, знедоленим вуличним собакам. Діставши зім'яту двогривневу купюру, яка навряд чи знадобиться вам, а скоріше загубиться у кишені пальто, ви врятуєте чиєсь життя. Батьківщина обов'язково віддячить. «Не дивіться на Україну, як на землю своїх батьків. Дивіться на неї, як на землю своїх дітей. І тоді прийдуть зміни,» – такий вислів сучасного відомого співака Святослава Вакарчука найкраще підкреслює просту істину. Не слід чекати змін, необхідно самим змінювати цей світ.

Нерознак Анастасія, випускниця Черкаської гімназії № 31

* * *

Тема. Письмовий твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на морально-етичну тему

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – організовувати свою працю для досягнення результату;

загальнокультурну – розширювати культурно-пізнавальні інтереси особистості, виховувати в учнів любов до українського слова;

соціальну – визначати власну позицію; усвідомлювати потребу захищати права і власні інтереси, не порушуючи прав інших.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання твору в публіцистичному стилі, формувати знання про особливості творів на морально-етичну тему; удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, складати план; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови.

Обладнання: роздатковий матеріал (пам'ятка для складання твору, тлумачний словник, прислів'я, приказки, крилаті вислови, педагогічні твори "Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості", "Народження громадянина" В.Сухомлинського)

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда.

- Чи знаєте ви, що таке мораль, етика?
- Які моральні якості найбільше цінуються в народі?

2. Вправа «Мікрофон».

- Назвіть найбільші цінності українців. (*земля, мова, люди, народ, Батьківщина*).
- Які моральні якості існують у народі? (*правдивість, співчуття, милосердя, вірність, любов*).
- Які відомі вам правила народної мудрості?

*(Живіть так, щоб батькові і матері не було соромно за тебе від людей.
Тільки в чесній праці твоя добра слава.
Контролюй вчинки своєю совістю, дбай про честь свого роду.
Мужньо борони правду, бо лише правдою сильний народ.
До людини з добром, то й від людей добро).*

3. Словникова робота.

Мораль – це система норм і принципів поведінки людей.

Етика – норми поведінки, сукупність моральних правил.

Моральні якості – поняття, за допомогою яких виділяють і характеризують найтипівіші риси людської поведінки.

Гідність – моральне поняття, що виражає уявлення про цінність будь якої людської особистості, а також особливе ставлення людини самої до себе.

III. Мотивація навчання

- Якою повинна бути людина, які риси характеру потрібно виховати в собі, а з якими боротися?
- Якою повинна бути людина, щоб її «Я» не загубилося серед мільйонів інших. (*Учні висловлюють власні міркування*).

Учитель. Доброта і чуйність, співпереживання і щиросердність, уміння розділити чужий біль, підтримати у важку хвилину, розрадити в горі й біді – це в характері нашого народу.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Теоретичний матеріал. Повторення відомостей про стилі і типи мовлення

Стилі мовлення: публіцистичний, художній, офіційно-діловий, розмовний, науковий, конфесійний.

Типи мовлення: роздум, розповідь, опис.

Ознаки публіцистичного стилю – точність, послідовність, логічні докази, образність, виразність та емоційність.

Мета – викласти або з'ясувати певні питання, переконати, спрямувати на здійснення певних завдань.

2. Пам'ятка «Як скласти твір-роздум на морально-етичну тему»

1. Осмислити тему.
2. Обміркувати головну думку.
3. Дібрати відповідний фактичний матеріал та систематизувати його.
4. Створити текст.
5. Відредагувати.

3. Робота з підручником: основні вимоги до твору-роздуму

4. Мовне спостереження з елементами аналізу

Учитель. Моральні цінності в суспільстві втілені також у прислів'ях, приказках, крилатих виразах, які живуть сотні років, утілюючи найвищу мудрість – як бути Людиною.

Уважно прочитайте кожне прислів'я і виберіть те, зі змістом якого погоджуєтесь найбільше. Поясніть свій вибір.

Прислів'я

1. Щасливий той, у кого совість спокійна.
2. Сором не дим, очі не виїсть.
3. Не хлібом єдиним жива людина.
4. Живеться, у кого грошик ведеться.
5. Кому щастя служить, той ні про що не тужить.
6. Де щастя плодиться, там і заздрість народиться.
7. Тільки той не помиляється, хто нічого не робить.
8. Всякий сам коваль свого щастя.
9. Як проживеш, так і прославишся.
10. Вище голови не стрибнеш.
11. Усякий за себе відповідає.
12. Моя хата скраю, я нічого не знаю.
13. Сам пропадай, а товариша визволяй.
14. Роби людям добро, та й собі без лиха.

5. Педагогічні твори В. О. Сухомлинського

Учитель. У своїх педагогічних творах "Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості", "Народження громадянина Павлишська середня школа" В.О.Сухомлинський виклав свої погляди на проблему морального виховання дітей. Учений розумів цілісний процес розвитку особистості, спрямований на формування "громадянських поглядів, переконань, почуттів, поведінки, єдності слова і діла". Процес морального вдосконалення особистості розглядається В.О.Сухомлинським через призму гуманності, чуйності до людини. "Елементарна непорядність – це насіння безідейності, пустоти душі", – стверджував він.

Перед вами праці видатного педагога В.О. Сухомлинського.

• Знайдіть у педагогічних творах В.Сухомлинського "Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості", "Народження громадянина" «азбуку моральної культури».

• Поясніть, які проблеми морального виховання дітей виклав педагог.

(Учні знаходять, зачитують і пояснюють)

1. Ти живеш серед людей. Кожен твій учинок, кожне бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевіряйте свої вчинки запитанням до самого себе: чи не чиниш зла, незручності чесним людям? Роби все так, щоб хорошим людям було добре, а злим – нестерпно.

2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Плати їм за це добром.

3. Усі блага і радощі життя створюються працею. Без праці немислиме чесне життя. Народ учить: «Хто не працює, той не їсть», - назавжди запам'ятай цю заповідь, умій бути гнівним, нетерпимим, непримиренним до неробства, лінощів, недбайливості, пустого».

4. Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабшим і беззахисним. Допомагай товаришеві у біді. Поважай і шануй матір і батька - вони дали тобі життя, виховують тебе, хочуть, щоб ти став чесним громадянином, людиною з добрим і непримиренним до зла серцем. Твоя любов до батьків – це твоя праця в ім'я того, щоб вони були раді за твою громадянську красу, честь, гідність. У доброті та великодушності щодо чесних, добрих, безпорадних, беззахисних – не слабкість, а сила. Безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбство, а себелюбство – джерело жорстокості.

5. Не будь байдужим до зла. Борись зі злом, обманом, несправедливістю. Будь непримиренним до того, хто прагне жити за рахунок інших людей.

6. Вправа «Незакінчене речення».

1. Ставтеся до інших людей так, ... *(як хотіли б, щоб вони ставилися до вас)*.
2. Пам'ятайте про закон «відбиття». Як ви до людей, ... *(так і вони до вас)*.
3. Намагайтеся в людях бачити більше ... *(гарного)*.

4. Поважайте себе. Людина, яка любить і поважає себе, ... (можже любити і поважати інших).

5. Увічливість і доброзичливість стосовно одне одного ... (прикрасять спілкування).

6. «І, починаючи засинати, запитай себе, кого і чим порадував ... (ти за день)».

7. **Складання твору в публіцистичному стилі на морально-етичну тему.** Користуючись пам'яткою, складіть твір у публіцистичному стилі на одну з тем:

«Чи здатні ми на високі почуття?»

«Як я розумію вислів «бути людиною».

Продемонструйте свою позицію щодо цього питання.

VI. Підсумок уроку

Редагування написаного.

Рефлексія:

- Я зрозумів (-ла), що можу...

- Мені захотілося...

- Мене надихнуло...

VIII. Домашнє завдання. Завершити твір у публіцистичному стилі на морально-етичну тему, розпочатий на уроці.

Додаток

Чи здатні ми на високі почуття?

Мистецтво у всіх своїх виявах завжди було своєрідною трансляцією людських почуттів. При цьому мало не головним критерієм його якості були і є так звані високі почуття, що висвітлюються митцями. Та останнім часом скептики дедалі частіше піддають сумніву доцільність існування самого мистецтва та його основи — почуттів, мотивуючи це нездатністю людини відчувати дійсно глибоко та звеличувати що б це не було без власної вигоди.

Саме по собі визначення високих почуттів дати досить складно, адже кожен із нас сприймає світ через призму власного бачення і цілком можливо, що одні почуття, найпрекрасніші для когось з нас, будуть абсолютно безглуздими для іншого: для когось кохання є найвищим виявом людської сутності, а хтось у нього зовсім не вірить, інші вбачають велич людини в гуманізмі, а для декого немає прекраснішого почуття, ніж патріотизм. З цього можна зробити висновок, що загальну здатність людства на високі почуття визначити доволі складно.

Проте відповідь на питання «чи здатні ми на високі почуття?» криється у цих же словах. «Високі» — у назві вже передбачена висота, бажання вищості, прагнення до чогось більшого, ніж ти є сам.

У кожному з нас закладено природою бажання чогось світлого і невловимого. І на певному етапі життя ми усвідомлюємо свій рівень, приймаємо його і себе на ньому. Проте з цим прийняттям себе приходять ще й інше — бажання досягнути того, що знаходиться вище, пізнати глибинний сенс свого життя. Оскільки всі ми різні, то це поривання і виражається по-різному — у коханні, співчутті, патріотизмі, самопожертві, відданості.

І скільки б не велося дискусій, скільки б людей не стверджувало, що вони ніколи в житті нічого не відчували, їхня порожнеча втоне в океані людської любові, що врешті решт надасть їм силу і світло.

(Расулова Оксана, випускниця Черкаської гімназії № 31)

10 КЛАС

*** * ***

Тема. Твір-роздум на суспільно-політичну тему в публіцистичному стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;
загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетентності та компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: повторити, поглибити й узагальнити знання про стилі, жанри та типи мовлення; удосконалювати мисленнєві вміння, усвідомлення теми й основної думки, логіки викладення;

діяльної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: добирати та використовувати відомості, потрібні для досягнення певної комунікативної мети.

Обладнання: виставка оберегів-символів, презентація проекту

Тип уроку: урок розвитку мовлення

До рідної землі горніть ся щиро

Народна творчість

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда.

- Які особливості творів на суспільно-політичну тему?
- Які різновиди творів-роздумів ви знаєте? (*роздум-доведення (чому? тому, що...); роздум-пояснення (що це таке? це...)*)
- Який стиль вибираємо для написання твору-роздуму на суспільно-політичну тему?
- Яка лексика характерна для публіцистичного стилю?

2. Словникова робота.

Екологія – взаємовідношення між організмом людини і довкіллям.

Стійкий розвиток – потреба використовувати різноманітні ресурси, важливі для повноцінного життя в такій кількості, щоб бути впевненим, що це буде достатньо для всіх і сьогодні, і завтра.

Суспільний – зв'язаний з життям і відносинами людей у суспільстві.

III. Мотивація навчання

Учитель. Нинішню епоху розвитку людської цивілізації називаємо космічною, ядерною, електронною. Водночас це епоха екологічної кризи у взаєминах суспільства і природи. Територія України належить до однієї з найзабрудненіших у Європі, унаслідок застарілих технологічних процесів господарювання, низької екологічної культури. Що ми залишимо по собі? А які твої конкретні кроки для розв'язання екологічних проблем і вироблення відповідних уявлень і поведінки? Висловлювання учнів.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Людина – дитина Природи. Усе, що дароване Природою, ми сприймаємо як дар Божий. Отже, Природа ототожнюється з Богом. Тому наші попередники в традиціях, звичаях показали зв'язок людини з Природою на рівні духовного зв'язку. Тож спробуймо висвітлити екологічні проблеми з погляду політики та міфології:

БОГ – ЛЮДИНА – ПРИРОДА

Колективне формулювання тези твору: Бережливе ставлення до природи – це безпека життя свого та людей, які поруч з тобою.

2. Робота в екогрупах. Презентація проекту

I екогрупа: Вода – це наше життя

- *Мандрівка в глибину століть*

До води в нашого народу особливе ставлення, тому що вона є священною. Надвеликим гріхом вважається лихословити при ній, або плювати у воду, кидати в неї сміття. Особливо велику магічну силу має так звана «непочата вода», набрана в криниці до сходу сонця. У ній, настояній на зірницях, люди раніше купали новонародженого. Нею напували корів – щоб давала більше молока і вмивалися, аби не боятися лихого ока. «Здрастуй, водо Оляно, джерело Борисе» – так на ім'я зверталися до води наші предки, перш ніж попрохати зцілити недугу, забрати лихо, принести удачу.

Дана – небесна покровителька води.

- *Очищувальну функцію води фіксують у численних прислів'ях:*

– Вивели його на чисту воду;

– З води вам та з роси (бажають міцного здоров'я).

- *Екоінформація*

Вода становить 70% маси тіла людини, покриває 70% поверхні Землі. За день людині потрібно випивати 2,5 л екологічно чистої води. Щодо господарських потреб, то кожен мешканець міста витрачає приблизно 300 л води за добу. Із них на миття посуду 20%, туалет 20%, прання 15%. Утрата води через незакриті крани – 15%, приготування їжі – 5%. Якби кожен економив до 1 л води в день, то щоденно в місті вдалося б зберегти до 3 тис. л питної води.

- *Дослідження – аудит*

Запитання: Як розумне використання води допомагає стійкому розвитку людства?

II екогрупа: Рослини корисні для людини

- *Мандрівка в глибину століть*

Наші предки споконвічно ставилися до рослинності шанобливо. Заборонялося стинати живі дерева; якщо розкорчовували площі для обробітку землі, то робили це лише тоді, як «дерево спало», тобто взимку (січень-лютий).

Брати сире дерево також не годилося, «бо воно живе, і лісовик розгнівається та поліститься». Особливо поетично відтворила цю любов людини до природи Леся Українка в поемі «Лісова пісня». Кожне зело, на думку авторки, яка якнайповніше використала народні уявлення – живе створіння має душу, навіть розмовляє зі своїми співавторами, а тому – «Німого в лісі нема нічого!»

- *Мудрий садівник (народні джерела):*

Де верба, там і вода, а де вода, там і верба.

Будь великий, як верба,

А здоровий, як вода,

А багатий, як земля!

Без верби і калини нема України.

- *Екоінформація*

У сонячний день листя загальною площею 25 м² дає за годину стільки кисню, скільки потрібно на той самий час одній людині.

Рослини були завжди найпоширенішим засобом лікування. Так, кропом городнім люди лікуються вже понад 12 тис. років, валеріаною лікарською – понад 8 тис. років, часником – майже 6 тис. років, а цілющі властивості алое відомі понад 3 тис. років.

- *Дослідження – аудит*

Запитання: Чому ставлення до рослин важливе для повноцінного життя?

III екогрупа: Здорова людина – здорове людство

- *Мандрівка в глибину століть*

М'ясні страви на столі українців були рідкістю, лише на свята. Основу харчування становили каші, які були найпоширенішими щоденними рослинними стравами.

Сало в усі віки було ознакою заможності родини, її добробуту. «Якщо стану паном, то сало їстиму і салом закушуватиму», – так висловлювали люди свою мрію про багатство. «Паляниця – як дух, як миле щастя», – так говорили в народі про хліб, як символ достатку.

Згідно з українською міфологією, небесна покровителька Оранта – мати Землі, з її ім'ям пов'язане хліборобство.

- *Прислів'я:*

Не побігаєш – не пообідаєш.

Очам страшно, а руки зроблять.

Дай тобі Бог здоров'я в ручки, в ніжки і в животик трішки.

Харчування українців у XVIII ст. майстерно зобразив у своїй славнозвісній поемі «Енеїда» І. Котляревський:

Тут їли різні потрави,
І все з полив'яних мисок,
І самі гарні приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хрину
І локшину на перемену,
Потім з підлевою індик;
На закуску куліш і кашу,
Лемішку, зубці, путрю, квашу
І з маком медовий шулик.

- *Екоінформація*

За даними профільної Всесвітньої організації, здоров'я людини лише на 10% залежить від якості медичного обслуговування. Натомість на 50% воно визначається способом життя, на 20% – спадковістю і на ті ж 20% – станом навколишнього середовища.

Для забезпечення здоров'я однаково потрібні 4 умови: здорове харчування, загартовування, фізичні навантаження, уміння відпочивати.

- *Дослідження – аудит*

Запитання: Як правильно розпорядитися своїм здоров'ям? Скільки потрібно рухатися? Як оптимально харчуватися? Чи багато ти вживаєш рослинної їжі?

3. Складання твору-роздуму на суспільно-політичну тему «Відповідальність перед Землею»

VI. Підсумок уроку

Редагування написаного.

Рефлексія:

- А наскільки ви правильно використовуєте природні ресурси?

VII. Домашнє завдання. Завершити роботу над твором-роздумом.

* * *

Тема. Письмовий відгук про твір мистецтва в публіцистичному стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, розвивати естетичний смак.

Формувати предметні компетентності та компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати мовленнєво-комунікативні вміння складати відгук про твір мистецтва у публіцистичному стилі; удосконалювати розуміння учнями змісту художніх творів; сприяти збагаченню слововживання школярів;

діяльної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати відчуття прекрасного, поваги до національної культури.

Обладнання: мультимедійна презентація «Українська парижанка – Марія Башкирцева», мультимедійна презентація про Михайла Слабошпицького, репродукції картин Марії Башкирцевої, пам'ятка «Структура написання відгуку на картину», роздатковий матеріал «Теоретична довідка».

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

*Мистецтво – важка праця, яка виснажує,
знесилює, спалює нерви, але не стає
осоружною, стає найголовнішою потребою.*

Марія Башкирцева

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Чи захоплюєтеся ви мистецтвом?

- Які види мистецтва ви знаєте? (література, живопис, музика, театр, скульптура, хореографія, кінематографія, архітектура, декоративне мистецтво та ін. Кожен із них відтворює навколишній світ різними засобами: література за допомогою слова, музика – звуку, танець – руху і т. ін.)

- Чи доводилося ділитися враженнями від побаченого художнього фільму, вистави, картини тощо?

- Чи доводилося вам складати відгуки? (*Відгук про твір мистецтва* (книгу, виставу, кінофільм, картину, скульптуру та ін.) – це аналіз змісту твору із висловленням власних вражень від прочитаного, побаченого чи почутого та їх оцінка).

- Які виникали труднощі?

- Яким вимогам має відповідати відгук на твір мистецтва? (*Мовленнєве оформлення відгуку залежить від ситуації мовлення (адресата, мети). Головна ознака відгуку — оцінність висловлювання. Мета відгуку — розповісти особисті враження про прочитане, побачене, почуте.*)

III. Мотивація навчання

Слово вчителя «Нашого цвіту по всьому світу».

Нещодавно у Франції було поширено анкету з таким запитанням: «Із ким би ви хотіли листуватися?». І кілька відомих французьких письменників відповіли: «Із Марією Башкирцевою». Якось Михайло Слабошпицький назвав її яскравою українською зіркою на чужому небі. Марію частенько йменують парижанкою з-під Диканьки або парижанкою-полтавчанкою. В Україні це ім'я знайоме чи не кожному, до того ж «своєю» її називають у Франції та Росії, де в найбільших музеях експонують полотна художниці. Батьківщина ж Марії – Полтавська губернія, де вона народилася у листопаді 1860 року. Для багатьох людей вона лишається неперевершеною, творчою особистістю. Її свіча не згасла. Тож сьогодні і ми долучимось до прекрасного, до того, що не минає в цьому світі безслідно.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. «За тріумф у мистецтві треба дорого платити» (Із мультимедійним супроводом).

Є люди, про яких кажуть, що вони талановиті у всьому, чим би не займалися. До них належала Марія Башкирцева. Життя першої українки і першої жінки художниці, чії картини потрапили до Лувру, було коротким, як спалах далекої зірки, що яскраво сяє лише мить і гасне.

Про життя, творчість, трагічну долю талановитої художниці відомий український письменник із Черкащини, критик, публіцист, громадський діяч Михайло Федотович Слабошпицький написав роман-есе.

Очевидно, не випадково зацікавився М. Слабошпицький цією неординарною особистістю. Вражений «білою дівчинкою з далекого полтавського села (Марія дуже любила одягатися в біле), дитям росяних ранків, щедрого сонця, лагідної Ворскли, зморшкуватих долонь полтавських степів», автор запитує: «Біла дівчинко, чому ховають тебе в чужому краю, так далеко від тої землі, яка народила й надарувала талантом? Чому сліпучою кометою занесла тебе примха долі на чуже небо?».

Висловлення вражень учнів від побаченого.

2. Підготовча робота до складання письмового відгуку на картину в публіцистичному стилі.

2.1. Повідомлення «Я створена для тріумфів» (із мультимедійним супроводом).

Мистецтво, погляд на себе крізь призму мистецтва завжди були визначальними для Марії: у 5 років – танці як ідеал людської пластики, граційності, потім мистецтво співу як уособлення досконалості звуку, і нарешті – мистецтво живопису та осмислення життя. Один із професорів, послухавши спів Марії, пророкував їй кар'єру оперної діви, але через хворобу горла дівчина у 18 років втрачає голос та майже водночас і слух, тож вирішує навчатися малюванню і, нехтуючи порадами лікарів, вступає до приватної академії живопису професора Жульєна.

У спадок прийдешнім поколінням художниця залишила чимало картин різноманітної тематики. Це портрети, пейзажі, історичні твори. Вона бралася до всього, і все їй вдавалося з неймовірним успіхом.

«Завітаймо у студію Жульєна на вулицю Вів'єн у Парижі, куди раннього ранку заходить екстравагантна молода жінка у довгому манто з горностая, а слідом за нею несе мольберт і ящик із фарбами маленьке чорне бісеня (служка) в лівреї, яке відгукується на ім'я Шоколад».

Картину Марії Башкирцевої «Студія Жульєна» особливо відзначили критики за колорит, життєву правду та живість. Враження про роботу в майстерні Марія залишила у «Щоденнику». Із щоденникового запису від 6 жовтня 1877 р. читаймо, що «у майстерні все зникає; тут не маєш імені, ні прізвища, тут перестаєш бути донькою своєї матері, тут кожен сам по собі. Кожна особистість має перед собою тільки мистецтво і більше нічого...»

1881 рік, зберігається в музеї Дніпропетровська, полотно, олія

Картина має багатофункційну композицію, що відрізняється впевненістю малюнка та життєстверджуючим сюжетом. Її колорит витримано у теплих сірих та темно-бузкових тонах. На передньому плані силует самої Марії. Роботу було відзначено другою премією.

2.2. Словникова робота

Живописець – той, хто займається живописом, художник.

Жанр картини – історичне малярство, портрет, жанровий живопис, пейзаж, натюрморт, морська тематика, іконопис та ін.

Техніка виконання та матеріали (використання фарб, кольорів і барвників на поверхні) – емаль, гуаш, пастель, олія, акварель тощо.

Колорит – загальний характер поєднання кольорів у творі мистецтва – яскравий, тьмяний, холодний, темний та ін.

Контраст – міра виявлення об'єкта на якому-небудь тлі.

Світлотінь – це розподіл світлих і темних зон на об'єкті.

Тло – основний колір, тон, на якому зроблено або робиться малюнок, візерунок.

2.3 Розповідь учителя про М.Башкирцеву – художницю.

Багато хто з дослідників творчості Башкирцевої досі не знає, що й думати про зміст і рівень її картин: це нове слово в мистецтві, наївне відображення дівочого світу чи геніальне осяяння?

Дебютною картиною Марії, виставленою в салоні, була робота під номером 9091, яку вона створила за 18 днів. Полотно має назву «Жінка над читанням роману Дюма «Розлучення».

1880 рік, полотно, олія

Сюжет картини художниці підказали події у Франції. Саме тоді обговорювалися моральні аспекти розлучень, а Дюма написав книжку на підтримку розриву шлюбу. Для Мусі (так називали Башкирцеву рідні) ця тема була близькою, оскільки в дитинстві вона стала свідком розлучення батьків. Позувала двоюрідна сестра художниці Діна, яка теж пережила розлучення рідних людей. За розмірами картина видалася великою – 130 на 98 см. На ній зображено молоду жінку, що сидить за столом, спершись на лікоть. Вона має золотаве волосся, вираз її обличчя відбиває все те, про що жінка читає. Картина мала великий успіх. Проте до сьогодні залишається загадкою те, хто володіє полотном після смерті художниці.

Створюючи свої картини, М. Башкирцева звертає увагу на простих людей, її не цікавлять вишукані інтер'єри, світські салони та аристократичні райони Парижа.

- Демонстрація репродукції картини «Парасоля від дощу»

1883, полотно, олія, Санкт-Петербург

Назва картини у прямому й переносному значенні відповідає її змісту. В осінню дощову погоду мерзнуть руки. Закутавши тендітні плечі, щоб хоч трохи зігрітися, дівчинка із неможливої родини тримає зламану парасолю, а в її недитячих серйозних очах застиг смуток нужденного життя, тривога про майбутнє. Яким воно буде? Чого чекати попереду? Здавалося б, такий простий сюжет. Проте це на перший погляд. Пластика картини, її тихий художній голос підпорядковані ідеї, що «все геніальне – просте». Художниця так змальовує героїню, що вона стає наближеною до глядача, ніби запрошує його до діалогу. Колорит картини тьмянний, з переливами перламутрових відтінків. Жодної яскравої фарби. Жодної імпресіоністичної динаміки. Лише відверті почуття, розмова з глядачем та собою. А це в мистецтві найвідвертіше. Картина вражає реальністю зображення, добротою та правдивістю.

Крім портретів, майстриня зверталася й до пейзажів. Тому якщо пейзаж, то обов'язково простий мотив, що набуває глибинного змісту.

- Демонстрація репродукції картини Марії Башкирцевої «Осінь».

1883 рік, зберігається у Люксембурзькому музеї, полотно, олія

«Осінь» – один із найкращих пейзажів 19 століття, де звичайний осінній мотив виростає до глибокого символу, який зачаровує своєю меланхолійною атмосферою, натуралізмом. Картина була представлена на жіночій художній виставці в Парижі.

- Демонстрація репродукції картини «Весна»

1884 рік, полотно, олія, Санкт-Петербург, незавершена робота

За жанровими ознаками картина-панно є пейзажем. Доцільніше було б назвати її «Прощання», бо художниця писала цей твір, прощаючись із життям, відчуваючи холодне дихання смерті за плечима. Але те, що було зображено на полотні, свідчить про протилежне: життя – вічне! Прийде весна – і все навколо оживе... Композиція картини ніби проста: сидить на траві молода жінка, спершись на кущ біля яблуневого дерева, примружила очі і ледь посміхається, наче перебуває в найсолодших мріях. Біля її ніг протоптана стежка, що простягається кудись у далечінь. А навколо ніжна зелень, рожево-білі яблуневі квіти, свіжі пагони, що пробиваються звідусіль.

- Демонстрація репродукції картини «Мітинг»

1884, Париж, музей д'Орсе, полотно, олія

На картині представлено зграйку вуличних хлопчаків, названих гаменами. Це шестеро замурзаних, абияк одягнених дітлахів, які зібралися, щоб про щось порадитись. Вони сховалися від дорослих за високим парканом. Вираз їх облич свідчить про те, що хлопці у змові.

«Після відкриття виставки не було жодного журналу, який би не говорив про мою картину, – записує у щоденнику Марія. – Це справжній успіх. Яке щастя.»

- Демонстрація репродукції картини «Жан і Жак»

1883 рік, Чикаго, полотно, олія

Для своєї наступної роботи художниця обирає жанрову сцену, яку піддивилася на вулиці.

Це одна із композиційно найдовершеніших робіт Башкирцевої. «Я вибираю виразних. Та й де ви зустрінете між гаменами яких-небудь пишних красенів?» – відповіла Марія на запитання, чому вибирає для своїх картин некрасивих вуличних хлопчаків. На ній двоє дітей у бідному одязі ідуть тротуаром. Старший з упевненістю веде за руку меншого. Хлопчаки зосереджені, але про що вони думають, нікому не відомо. Старший прикусив листок, менший тримає ліву руку в кишені. Фігури дітей, які змальовані темними кольорами, виділяються на фоні міського пейзажу. Ця робота свідчить про зрілість Марії як художниці.

Усі твори Марії Башкирцевої вирізняються насамперед живою спостережливістю, вільним та невимушеним компонованням багатофігурних сюжетів, переконливою реалістичною живописною мовою. Погодьтеся, далеко не кожен юний художник візьметься за виконання такого складного завдання, як багатофігурні композиції та ще й здебільшого виконані вже цілком зрілим і талановитим майстром. Картини й графічні роботи Башкирцевої зберігаються в музеях Франції, Росії, України, а також у приватних колекціях, вони продовжують хвилювати глядачів, тому що в них є щось неприборкане, таємне, заборонене і невисловлене.

3. Осмислення змісту художнього полотна (робота за однією із репродукцій).

- До якого жанру живопису належить картина? Аргументуйте.
- Якими матеріалами виконано роботу?
- Які автор використала тони, напівтони, світлотінь?
- Які кольори домінують?
- З'ясуйте композицію полотна, що зображено на передньому плані, на задньому?
- Хто є головним персонажем картини. Опишіть його зовнішній вигляд.
- Яким є настрій твору?
- Висловіть власні враження від твору.

4. Складання власного відгуку. Користуючись пам'яткою, напишіть відгук на картину Марії Башкирцевої, що найбільше сподобалась.

Пам'ятка «Структура написання відгуку за картиною»

1. Назва картини, ім'я художника.
2. Жанр картини (пейзаж, портрет, сюжетна картина, баталія, марина, натюрморт).
3. Задум художника, зміст картини, як зображено на ній місце, час подій.
4. Хто чи що змальовано на першому плані картини, на другому? головний персонаж картини, його зовнішній вигляд.
5. Засоби художнього зображення: композиція картини, використання контрастів, тонів, напівтонів, колорит, значення освітлення.
6. Як втілений ідейний задум, яка провідна думка твору?
7. Настрій картини, враження від майстерності художника.

VI. Підсумок уроку

1. Слово вчителя. «Нічого не минає в цьому світі безслідно», – писала у своєму щоденнику Марія. Її життя та ім'я не загубилося в минулому, оскільки ми сьогодні згадуємо про цю талановиту людину. Вона відома в Європі, одна із вулиць Ніцци носить ім'я

художниці, французи вшановують пам'ять про українку виставками її робіт. Із 1885 року щорічно кращому молодому художнику Франції присуджується премія імені Марії Башкирцева могла стати великим художником, «Бальзаком живопису». Вона хотіла жити сімома життями одночасно, але доля їй відміряла таке коротке. Проте навіть через століття талановита українка виконує важливу місію – любов до неї об'єднує людей різних країн і віросповідань.

Тим, хто зацікавився життям і творчістю славетної українки, варто познайомитися з романом-есе М. Слабошпицького про художницю, а також із її літературним щоденником, який названо «найцікавішою книжкою XIX століття». А вам усім бажаю любити життя та мистецтво так, як любила його Марія Башкирцева.

2. Редагування написаного.

3. Рефлексія:

- Яке практичне значення для мене мають здобуті на уроці знання...
- Хочу розповісти своїм близьким...

VII. Домашнє завдання. Завершити розпочату письмову роботу.

* * *

Тема. Стаття в газету на морально-етичну тему

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;
загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, виховувати любов до ближнього.

Формувати предметні компетентності та компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати мовленнєво-комунікативні вміння складати статтю в публіцистичному стилі; сприяти збагаченню слововживання школярів;

діяльної: розвивати спостережливість, логічне й образне мислення, пам'ять; навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати почуття гідності, повагу до людей.

Обладнання: пам'ятка «Структура написання статті в газету», роздатковий матеріал «Теоретична довідка», «Шляхом людяності та милосердя. До 100-річчя від дня народження Матері Терези», «План аналізу статті».

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

*Хіба не любов усе єднає, будує, творить,
подібно до того, як ворожість руйнує?*

Григорій Сковорода

Любов – це служіння.

Вчіться любити.

Любов потребує зусиль.

Вона не приходиться сама собою.

Мати Тереза

Люди, які дійсно вміють любити, не висувають жодних умов. Вони вільні виражати свою любов до всіх людей і навіть любити своїх ворогів.

Мати Тереза

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Які особливості має стаття як жанр мовлення?
- Яких моральних якостей сучасній людині сьогодні бракує?
- Що переважає у сучасному світі – байдужість чи чуйність?

- Чи потрібне милосердя? У чому воно виявляється?

III. Мотивація навчання

1. Учитель. Милосердя і доброта – два крила, на яких тримається людство. Без них воно просто загине. Потреба в них повсякчас. Навіть тоді, коли немає біди. Навіть там, де небо безхмарне, а земля не здригається від вибухів. Як могло статися, що милосердя втратило свою цінність? Невже для того, щоб бути чуттєвим, потрібна війна, сльози, біль? З чого ж усе починається?

2. Учні висловлюють власні міркування.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Допомогти ближньому пережити горе – значить наслідувати Бога в доброті. Для цього Бог дав нам заповіді Любові, Добра і Милосердя. З'ясувати ці моральні поняття, розв'язати етичні проблеми, уточнити моральні норми і принципи можна під час написання статті, що будується у формі роздуму.

2. Словникова робота.

Стаття – це науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру в журналі або газеті. Стаття містить роздуми проблемного характеру.

Особливості побудови статті:

- постановка проблеми – зачин;
- розкриття проблеми (пояснюється, що вона собою являє, роз'яснюється хід подій) – основна частина. Для доведення своєї думки автор використовує логічні докази, приклади;
- висновок – закінчення.

Публіцистика – особливий жанр літературних творів, у яких висвітлюються актуальні питання політики і суспільного життя. Завдання публіцистики – агітація, активний вплив на читача чи слухача.

Мораль – це система поглядів і уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людини.

Етика – норми поведінки, сукупність моральних правил.

Мораль узгоджує вчинки окремих осіб з інтересами інших людей, суспільства в цілому.

Етика аналізує природу моральних відносин, досліджує моральні поняття, за допомогою яких виражаються моральні норми, принципи, оцінки, судження.

3. Мовне спостереження.

Прослухайте (прочитайте) газетну публікацію. Чи можна її вважати статтею на морально-етичну тему? Думку обгрунтуйте. Проаналізуйте статтю за поданим планом.

Шляхом людяності та милосердя. До 100-річчя від дня народження Матері Терези

26 серпня 2010 року виповнюється 100 років від дня народження жінки-легенди ХХ століття, лауреата Нобелівської премії Миру, фундаторки Ордену милосердя, святої при житті, – матері Терези. У 2003 році Папа Іоанн II причислив її до лика блаженних. Прикладом втілення милосердя і любові до ближнього, мужності й незламності стала для мільйонів людей ця маленька скромна жінка. У Бейруті вона зупинила бойові дії двох фронтів, щоб вивести дітей із зони обстрілу. Мати Тереза створювала пересувні госпіталі, будувала притулки. Вона заснувала першу клініку для хворих на СНІД. У ХХ столітті Мати Тереза стала не просто символом милосердя, разом зі своїми посласниціями являла реальну силу, з якою не можна було не рахуватися. Нею захоплювалися, перед нею схиляли голови, її обожнювали. Вона залишила по собі мудрі слова-заповіді про цінність людського життя, про доброту і чуйність. Тож живімо за її принципами, і на землі запанує любов!

(Фоміна Н.І.)

План аналізу статті

1. Чи є тема статті актуальною та цікавою читачам? Наскільки вона віддзеркалює напрями розвитку суспільства?

2. Чи аргументовано авторську оцінку описаного явища?

3. Чи глибокі узагальнення, зроблені автором?

4. Чи може стаття спонукати читачів до роздумів, певних вчинків?

5. Чи відповідає текст статті вимогам публіцистичного стилю?

6. Наскільки вдалим є заголовок статті?

4. Бесіда за змістом прочитаного.

5. Підготовча робота до написання статті на морально-етичну тему.

5.1. Робота учнів у групах над статтею, в основу якої покладено дослідження (характеристику, оцінку, прогноз на майбутнє...) одного з таких явищ:

• Любов – це служіння. Учність любить.

• Хіба не любов усе будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?

• Любов потребує зусиль. Вона не приходить сама собою.

5.2. Обговорення пам'ятки

Як працювати над статтею в газету

• Обдумайте тему, обрану для статті.

• Визначте адресата і мету мовлення.

• Сформулюйте основну думку. Теза може бути висловлена одним реченням (простим за будовою, розповідним) або у формі запитання і відповіді на нього.

• Визначте композицію статті (вступ, основна частина, висновок).

• Добирайте переконливі докази (приклади із життя, літератури, цитати видатних людей та інше).

• Дбайте про мовленнєве оформлення статті: вживайте мовні засоби, характерні для даного стилю (публіцистичний), типу (роздум), жанру мовлення (стаття). Пов'язуючи аргументи з тезою, уживайте сполучники (тому що, хоча, оскільки, через те що, незважаючи на); вставні слова (по-перше, по-друге, нарешті, отже, таким чином).

VI. Підсумок уроку

1. Слово вчителя

Найвищою людською цінністю є вміння прощати, любити, творити добро.

Сьогодні людство потребує лікування милосердям, чуйністю, турботою. Будьмо проникливими, життєлюбними, цінуймо життя, шануймо чесну працю, живімо, дотримуючись Божих законів!

Плекай добро, воно повернеться до тебе,

Чини добро, і будеш ти в раю...

Роби добро. Господь сказав: «Так треба!

Я здалеку добро розпізнаю...»

2. Редагування написаного.

3. Рефлексія:

• Урок посприяв у тому...

• Здобуті знання мають для мене таке практичне значення...

III. **Домашнє завдання.** Завершити розпочату письмову роботу.

11 КЛАС

*** * ***

Тема. Письмовий твір на морально-етичну тему в публіцистичному стилі.

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

соціальну – визначати власну позицію, бути толерантним;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури, зв'язно висловлюватися в контексті змісту;

Формувати систему предметних компетентностей і компетенцій шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: удосконалювати зв'язне мовлення, збагачувати словниковий запас, удосконалювати орфографічні та пунктуаційні навички;

діяльнісної: розвивати логічне й образне мислення, навчати висловлювати власну думку;

соціокультурної: виховувати відчуття прекрасного, кращі риси характеру.

Обладнання: Пам'ятка: «Як писати твір-роздум», картина Санті Рафаеля «Сікстинська мадонна», тести.

Тип уроку: урок розвитку мовлення

ХІД УРОКУ

Любов – результат абсолютного здоров'я душі

О. Воля

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів

Бесіда

- Розкрийте суть понять мораль, етика (*мораль – система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства; етика – особлива дисципліна, правильна поведінка*);

- Назвіть особливості публіцистичного стилю.

- Які жанри можна використати при написанні творів на морально-етичну тему? (*твори-роздуми, оповідання про випадок із життя, повідомлення про якусь подію, замітка до стінгазети, твори-розповіді про почуте або побачене, статті в публіцистичному стилі та ін.*)

- Які теми можна висвітлити у творах на морально-етичну тематику?

- (*милосердя, жертовність, людська доброта, шляхетність, безсердечність, жорстокість, байдужість*).

III. Мотивація навчання

1. Проблемне запитання

Вирішення складних життєвих завдань – це нелегка справа. А наскільки ви готові сьогодні приймати виважені, мудрі рішення в складних ситуаціях? До якого життя готові?

2. Учні висловлюють власні міркування.

IV. Повідомлення теми й мети уроку

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Ознайомлення з пам'яткою

Як писати твір-роздум у публіцистичному стилі на морально-етичну тему

- Обери тему твору. Визнач основну думку висловлення;
- Склади план твору;
- У творі мають переважати роздуми із уведенням описів та розповідей. Виділи в тексті тезу й висновок як складові твору;
- Для аргументації своїх думок використай яскраві приклади з реального життя, крилаті вислови, прислів'я, приказки;
- Висловлюй власну позицію, а не загальноприйняту;
- Дотримуйся вимог публіцистичного стилю: логічність, послідовність викладу, докладність, що базується на фактах.

2. Слово вчителя

Уявімо кабіну сучасного літака, оснащену різноманітними пристроями. Вони попереджують пілота про небезпеку. І хоча він сам вирішує, як діяти, ці пристрої спеціально створені для того, щоб пілот міг врахувати їхні показники в прийнятті рішень.

Отже, вроджені почуття й здібності людини також були спеціально задумані й надані їй, аби допомагати в прийнятті правильних рішень.

Оскільки моральні цінності написані в серці кожної людини, а серцем керує любов, тож пропоную поміркувати над цим поняттям і попрацювати під гаслом: «Любов – результат абсолютного здоров'я душі».

Тож, хто живе за законом **любові**, той знає Істину, відкриває для себе істинну філософію і мистецтво, здійснює справжні наукові відкриття.

А хто живе за протилежним принципом, у того філософія будується на почуттях людиноненависті, калічить душі, робить людей рабами й своїми заручниками.

Які закони, принципи частіше застосовуєте в житті? Якими сходинками життєвих ситуацій ви ступаєте? Відповідь обґрунтуйте.

3. Внутрішнє психологічне тестування: «Який же я?»

Читай, що посередині, а потім визначайся:

- по яку сторону знаходиться твоя сходинка;
- на якій ти частіше всього опиняєшся, спілкуючись з людьми;
- чи задоволений собою?

Любов	Питання	Ненависть
Покору?	Виявляєш в думках, словах, діях	Непримиренність?
Безстрашність?	Головна риса твого характеру	Страх?
Задоволення?	Постійно маєш бажання надати іншому	Неприємність?
Терпіння?	Коли не все знаєш, чи не все тобі подобається, то виявляєш?	Нестриманість?
Наближення людей однодумців до себе?	Усі свої думки, слова й вчинки направляєш, якщо людина тобі не подобається	Віддалення від себе однодумців?
Спокій?	При зустрічі з протилежними тобі за духом людьми в числі інших дій частіше допускаєш?	Збудження?

4. Підтеми для майбутнього твору-роздуму:

- Побудуй будинок для самотньої старості й зігрій її своїми відвідинами;
- Невмирущі Заповіти Людяності;
- Покайся, Світе, і твори Добро;
- Праця душі – джерело щастя та радості;
- Щоб свічка пам'яті не згасла (Пам'яті Небесної Сотні).
- Яка цінність життя? Чого вартую я сам?

5. Організація тексту.

Порада 1. Писати треба з гарного виразу, речення. А хороші речення значно легше організувати в текст. Щоб розрізнені частини гармонійно ввійшли до основного викладу, їх обов'язково треба «прив'язати» із допомогою таких виразів:

Орієнтовні опорні слова:

- за результатами дослідження;
- останнім часом;
- паралельно із цим;
- подібне відбувається;
- це нагадує і т.д.

Порада 2. Думки, настрої будуть більш сильнішими й зворушливішими, якщо автор майстерно введе **пейзаж** у загальну тканину твору.

2.1. Своєрідним художником-пейзажистом був О. Довженко.

• Простежте, як у «Зачарованій Десні» виявилася трепетна схвильованість у змалюванні природи, уміння передати безмежність її кольорів, бо нагадувала вона Довженкові про життя людей, суспільства.

- Що передає О. Довженко у своєму пейзажі?

«Неспокій, рух і боротьбу я бачив скрізь: у дубовій, вербовій корі, у старих пеньках, у дуплах, у болотній воді, на поколупаних стінах. На чому б не спинилось моє око, скрізь і завжди я бачу щось подібне до людей, коней, вовків, святих; щось схоже на війну, пожеар, бійку чи потоп».

2.2. Як у пейзажі відбиває стан людської душі М. Стельмах (роман «Правда і кривда»)?

«Схід якось одразу наповнився перлисторожевим сяйвом і по ньому розгонисто шугонули промінці. Вони своїми теплими пальцями підворушували й зігрівали білосніжну в'язь хмарин. Жайворонки першими привітали сонце і почали натягувати між небом і землею свою срібну основу, і під їхній спів кульбаба розкривала свої вологі золотисті повіки».

Порада 3. «У дзеркалі слова». Яскравості текст досягає за допомогою образності.

Наприклад, основні компоненти символічного значення «зерна» – «сутність», «основа» «добро», «врожай».

Символіка зерна – воскресіння, безсмертя. Древні мудреці казали: «Зерно, упавши в землю, помирає заради того, щоб з нього виріс росточок». Тобто «смерть» зернини – це водночас і народження нового життя, це воскресіння.

Археологів вражає такий факт: під час розкопок у похованнях знаходили напівзотлілі залізні мечі (символ знищення живого) й амфори з зерном. Коли одного разу вирішили посадити в землю зерно двохтисячолітньої давності, то воно, на диво, проросло.

Отже, сама земля знищує знаряддя вбивства й оберігає зерно – Життя.

Порада 4. Найкраще запам'ятовується те, вважають психологи, що сприймається органами чуття.

• Зіставте абстрактне поняття любові із яскравою зоровою картиною Санті Рафаеля «Сікстинська мадонна», і ви легко зможете передати його сутність.

- Як відтворено найщиріше почуття?

6. Написання твору. Самостійна робота учнів.

VI. Підсумок уроку

1. Читання учнями творів-роздумів.

2. Редагування написаного.

3. Рефлексія:

- Що цінного для свого духовного зросту ти почерпнув на сьогоднішньому уроці?
- Настільки актуальною є сьогодні тема уроку?

VI. Домашнє завдання. Закінчити письмову роботу.

* * *

Тема. Твір – портретний нарис у публіцистичному стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовлення культури, зв'язно висловлюватися в контексті змісту;

Формувати систему предметних компетентностей і компетенцій шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати вміння передавати сприйнятту інформацію у формі нарису; складати текст певного стилю та типу мовлення; розвивати творче, образне, критичне мислення; удосконалювати навички писемного мовлення

соціокультурної: виховувати повагу до історичного минулого українського народу.

Обладнання: портрет Д. Вишневецького, опорні схеми, тексти.

Тип уроку: урок розвитку мовлення

ХІД УРОКУ

Осягнути першоджерельні істини історії України – означає осягнути вічність.

Б. Сушинський

*Замки й фортеці – ось що залишається після нас на цій землі,
вдивіться в їх могутні стіни та вежі.*

*В них – наш родовід і наша історія,
наша минушина і наше майбутнє, в них безсмертя.*

*Народ, що звів за часи свого існування хоча б одну фортецю
перед лицем історії вже безсмертний, уже належить
вічності.*

Б. Сушинський

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

Робота з епіграфом. Зверніть увагу на рядки Б. Сушинського, записані на дошці. Нехай вони стануть своєрідним епіграфом до уроку. Поміркуйте над їхнім змістом, осмисліть і висловіть свої судження.

Слово вчителя. Із відстані століть ми можемо гідно оцінити відповідальність Дмитра Вишневецького перед своїм народом.

Тож більше дізнаємося про життя національного героя, отримаймо відповіді на запитання: *звідки? як? чому? для чого?*

Орієнтовний заголовок нарису: «Відтинок української історії пов'язаний з іменем Дмитра Вишневецького».

III. Повідомлення теми й мети уроку

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Опрацювання теоретичного матеріалу

1.1. Нарис – це оповідний художньо-публіцистичний твір, у якому змальовуються підмічені автором у житті дійсні факти, події й конкретні люди.

1.2. При написанні портретного нарису варто звертати увагу:

- настільки вдалим є заголовок;
- на правильне визначення ідейного задуму нарису;
- на яскравість зображення людини;
- на розміщення фактів у такій послідовності, щоб створити повний образ;
- на висловлення власного ставлення до зображеного;
- на мовно-стилістичні засоби.

1.3. Етапи творчого процесу

I-й етап – нарисовець уподібнюється дослідникові. Він збирає, систематизує, аналізує й узагальнює матеріал життя.

II-й етап – нарисовець керується законами художнього освоєння дійсності.

2. Робота з текстом

• Визначте адресата та сферу застосування текстів. У чому полягає відмінність між стилістичними особливостями цих уривків?

Дмитро Вишневецький – нащадок найдавнішого й славного роду українських князів Волині з міста Вишнівці. Він був із роду Рюриковичів. Ще дід і батько Вишневецького вели активну боротьбу з татарами. Військова кар'єра цього талановитого полководця розпочалася з посади старшини черкаського й канівського, староства яких були даровані королем Польщі 1550 року. За своїм генеалогічним древом Д. Вишневецький міг претендувати не тільки на титул Великого князя Київського, а й на престол короля України.

Перший ти вказав козацтву,
Як топтати до слави шлях;
Йти за море, ріки, гори,
Не сидіти на степах ...
Та Молдавію звільнити,
Байдо, не щастить тобі.
Нищить владно підла зрада
Славні заміри твої.
І сконав ти у Царграді
Під руками ворогів,
Але віри, ні народу
Відректися не хотів.

(Орієнтовна відповідь: тексти об'єднані спільною темою висловлювання, а різняться стилями: публіцистичний і художній).

• Які основні ознаки цих стилів?

Публіцистичний стиль – має офіційний характер мовлення, використовується суспільно-політична лексика;

сфера застосування: суспільне життя, політика;

мовні ознаки:

- використання всіх типів речень;
- наявність окликів і риторичних питань;
- повтори;
- пристрасний, оцінний тон мовлення.

Художній стиль – характеризується образністю, емоційністю, використанням художніх засобів мови. Вживається емоційна лексика, історизми, архаїзми, неологізми(авторські);

сфера застосування: художня література;

мовні ознаки:

- наявність як емоційно забарвлених, так і нейтральних слів;
- використання слів у переносному значенні;
- вільна синтаксична структура речень;
- глибока виразність, картинна мальовничість.

• Який стиль відповідатиме сьогоdnішній темі твору?

3. Підготовча робота до складання твору-напису

3.1. Учитель. Познайомтеся з цікавими подіями, які додають штрихи до слави Вишневецького як полковника і висловіть своє ставлення до конкретного випадку.

Гетьман наказав козакам оббивати човни замість дощок буйволячими шкурами. Це нововведення мало важливе значення: човни ставали значно легшими, оскільки нерідко доводилося переносити їх суходолом. Човни стали називатися, байдами, а Вишневецькому надали прізвисько «Байда».

- Продовжіть речення «Цей випадок викликає таке міркування...»

Восени 1557 р. шаленіючи від люті, турецький султан посилає на Хортицю об'єднані турецькі, татарські та молдавські війська. Оточивши Хортицю з трьох боків, вони шалено атакували козаків та відразу взяти Хортицю їм не вдалося. Облога тривала майже місяць. Це був єдиний випадок в історії Османської імперії, коли всі її сили були спрямовані не проти держави, а проти однієї людини – «капітана Дмитрашки» (так називали Д. Вишневецького бусурмани).

Сусіди – Польща, Литва, Московщина – із цікавістю стежили за двобоєм козаків і величезної мусульманської армії. Усі співчували запорожцям, захоплювалися їх відвагою та мужністю, проте ніхто не прийшов на допомогу.

- Продовжіть речення «Ці події спонукають до таких висновків...»

Дмитро Вишневецький мав військовий талант. Коли уважно проаналізувати основні його вчинки, чітко вимальовується логіка, якій усі його мандри між Стамбулом, Краковом і Москвою були підпорядковані.

По-перше, князь мав намір створити міцну козацьку армію, яка по суті підлягала б не польському королеві, а тільки йому особисту.

По-друге, маючи козацьке військо, він міг реально важити не те, що вдасться розгромити чи послабити кримське ханство, що забезпечило б йому більш-менш надійний тил, а вже тоді можна було б подумати і про відродження Великого князівства Київського, на трон якого Дмитро Вишневецький мав усі династичні права. Саме виходячи з цієї ідеї, він кидався на пошуки союзників то до Константинополя проти Польщі і Москви; то до Москви проти Польщі, Криму й Туреччини.

- Продовжіть речення «Ця інформація переконує в тому, що...»

Палаючи помстою, турецький султан вирішив стратити Байду лютою смертю в Царграді (Стамбулі). Над морською затокою були поставлені дві шибениці, одна над другою. На нижній були закріплені два розчепірені гаки, схожі на вила, а на верхній – тільки гайка, до якої була прив'язана мотузка. За допомогою мотузки підняли Вишневецького і кинули з верхньої шибениці на нижню, але той зачепився ребром і жив ще три дні. Вишневецький ганьбив ім'я султана, кляв мусульманську віру та всіх бусурманів. Цього не витримали турки, боячись, що прокляття Вишневецького здійсняться й застрелили його з лука.

- Продовжіть речення «Цей випадок викликає в мене такі відчуття...»

3.2. Із скарбниці гуманітарної думки

- **У чому мужність Д. Вишневецького? Що означає для вас бути мужнім?**

«Хто може засумніватися в мужності українців, яким упродовж століть потрібна була мужність вже хоча б для того, щоб залишатися українцями» (Б. Сушинський). (Орієнтовна відповідь: *Життя → Свобода. Доля вимагала від Вишневецького дуже багато. Навіть помираючи, він не підкорився смерті і заради свободи готовий пожертвувати життям.*)

- **Коли людина відчуває себе гідною? Що означає для вас бути гідним?**

«Поневолений народ підводиться з колін не тоді, коли він убиває в собі страх перед гнобителями, не тоді, коли його переповнює ненависть до них; і навіть не тоді, коли здобуває збройну перемогу над ворогами. По-справжньому народ випростовується, коли починає зневажати поневолювачів, оскільки поневолювачі народів тільки зневаги й варті» (Б. Сушинський). (Орієнтовна відповідь: *Новітній сплеск патріотизму в Україні пробудила російська агресія. Кремль, не бажаючи того сам, змусив українців ще й ще раз повернутися до джерел цього святого почуття. В українській минувшині патріотизм тісно пов'язаний із*

козацькою традицією. Нині актуальними є питання збереження козацького духу, природне для українців відчуття внутрішньої свободи, а отже й гідності).

3.3. Складання схеми козацьких чеснот на прикладі самотності вдачі Д. Вишневецького.

Орієнтовна схема

4. Довідкова частина

- Усе більше людей починали замислюватися над своїм минулим, усвідомлювати своє козацьке походження, робили висновки про потребу розбудови власного життя на козацьких демократичних засадах. Тому й з'явилися промовисті рядки в тексті державного гімну України на слова нащадка козацького роду Павла Чубинського.

Душу й тіло ми положим за нашу свободу

І покажем, що ми, браття, козацького роду!

- А одним із головних елементів Великого Державного Герба України згідно з Конституцією України є старовинний владний атрибут «Козак з мушкетом», що з давніх часів знаходився на печатках та прапорах Війська Запорізького.

- І кожного разу обраний на загальних демократичних виборах новий Президент України гордо здіймає над собою під час інавгураційних урочистостей козацьку булаву, засвідчуючи спадковість національної влади від часів Запорізької Січі.

5. Колективне складання плану твору-наряду

Орієнтовний план

1. Син козацького роду.
2. Шлях до розвитку.
3. Нескорений державник.

V. Підсумок уроку

1. Складання твору-наряду.
2. Редагування.
3. Рефлексія:
 - З якою метою ми вчимося писати відгуки?
 - Що було для тебе корисним на уроці?

VII. Домашнє завдання. Завершити роботу над твором-нарядом.

Додаток 1. Історична довідка.

- 21 листопада в Україні – День гідності та свободи.
- Версії генезису козацтва аналізують за наступними критеріями:
 - етнічний* – козаки – окремий народ;
 - автохтонний* – козаки – корінне населення України;
 - соціально-історичний* – козацтво сформувалося з різних верств українського народу.

Додаток 2. Орієнтовні опорні слова.

Питання, завдання, проблема, справа;

Питання стоїть, постає, входить, піднімається, вирішується, розглядається;

Воно важливе, першочергове, гостре, пов'язане, вирішене;

Питання ставлять, піднімають, зачіпають, порушують, розглядають, обговорюють, розв'язують.

Додаток 3. Жадання народу у прислів'ях і приказках

Де козак, там і слава

Степ та воля – козацька доля

Що буде, те й буде, а козак панщини

робити не буде

Козацькому роду нема переводу

* * *

Тема. Відгук про твір мистецтва у публіцистичному стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізуватися до навчальної діяльності;

соціальну – визначати власну позицію, бути толерантним;

загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури;

Формувати систему предметних компетентностей і компетенцій шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: удосконалювати вміння підбирати матеріал до твору, збагачувати словниковий запас;

інформаційної: навчати учнів використовувати інформацію, осмислювати її, узагальнювати і створювати власний інтелектуальний продукт;

соціокультурної: виховувати почуття національної гордості й патріотизму.

Обладнання: портрети І. Мазепи, опорні таблиці, кадри з фільму «Молитва за гетьмана Мазепу» (режисер-постановник Юрій Іллєнко), опера П. Чайковського «Мазепа».

Тип уроку: урок розвитку мовлення

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

Учитель. Які функції відіграє мистецтво в житті людини? А наскільки воно розширює твій кругозір? Який вид мистецтва найбільше вам подобається й чому? (*учні висловлюють свої міркування*)

III. Повідомлення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань учнів

Бліц-опитування

- Які види писемного мовлення з елементами оцінки ви знаєте? (*відгук, рецензія, анотація*).

- Що таке відгук, які особливості його побудови?

- Яким повинен бути відгук, щоб його читали з цікавістю? (*толерантним, тактовним, судження – вагомими, ґрунтовними*)

V. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Історія підкидає нам теми для розмірковування, постаті для захоплення, приклади для наслідування.

Серед галерей славетних особистостей української минувшини одне з центральних місць займає гетьман Іван Степанович Мазепа. Це саме та постать, яка могла б бути «брендом» українців. А ким для тебе сьогодні є І. Мазепа? Вислови своє судження у відгуку: «Образ Мазепи на полотні». Протягом уроку матеріал систематизуй і тезово впорядкуй у вигляді таблиці:

Частина твору-відгуку	Робочий матеріал
1. Зачин (оцінка твору)	
2. Основна частина(опис з елементами оцінки)	
3. Висновок (узагальнення вражень)	

2. Опрацювання теоретичного матеріалу

Відгук – коротко висловлена думка з приводу якогось явища науки, літератури чи мистецтва

За призначенням відгук:

- несе повну інформацію;
- містить бажання автора поділитися враженням про прочитане;
- впливає на почуття та думки інших.

За формою відгук буває: лист; стаття в періодичному; щоденник; розповідь.

Пам'ятка «Як працювати над відгуком про твір мистецтва»

1. Дібрати форму відгуку;

2. Визначити адресата й мету мовлення, стиль і тип мовлення;

3. Обґрунтувати свою думку про твір мистецтва;

4. Висвітлити такі питання:

– якій проблемі присвячений твір, що ми бачимо в ньому?

– який жанр твору?

– чим цікавий твір?

– які враження, асоціації, думки викликає у вас даний твір мистецтва?

5. Зробити загальний висновок про мистецьке значення твору;

6. Дотримуватися орфографічних, пунктуаційних, стилістичних правил і вимог до мовлення.

3. Кишенькова енциклопедія з історії однієї особистості. І. Мазепа в запитаннях і відповідях. (Випереджувальне завдання)

- Чи існують правдиві зображення І. Мазепи?

Серед величезної кількості різноманітних портретів І. Мазепи гетьмана реально зображають лише: «Портрет Івана Мазепи» з колекції В. Бутовича, який зберігається в Національному музеї історії України Дніпропетровського художнього музею; портрет Яна Мазепи у виконанні Мартіна Бернігеротта, уперше опублікований на сторінках часопису «Europäische Fama» у 1706 р.; портрет з Успенського собору Києво-Печерської лаври, який зображує І. Мазепу в молодому віці (35–40 років); портрет із літопису С. Величка (достовірний, але з численними поправками); портрет Мазепи в латах з Андріївською стрічкою.

- Які з відомих раніше зображень І. Мазепи не є портретами гетьмана й чому?

У результаті тривалих досліджень частина портретів Мазепи не була визнана автентичною. Митці відкинули цілу низку так званих «польських портретів» та їхніх пізніших інтерпретацій і копій. Було виключено «Портрет гетьмана України» або «Портрет наполего гетьмана малоросійських військ» російського художника І. Нікітіна (імовірна версія, що художник зобразив Павла Полуботка). Портрет із картинної галереї в замку Гринсгольм (Швеція) та портрет з Державного історичного музею (РФ), як виявилось, зображують не Івана Мазепу, а Казимира Павла Яна Сапегу – Великого гетьмана Литовського.

- Який внесок І. Мазепи в царину життя України? (сприяв освіті, будував церковні великі храми, писав вірші й пісні, підтримував нові генерації розумних і талановитих українців; захищав свою країну зі зброєю в руках).

4. Перегляд портретів І. Мазепи під супровід опери П. Чайковський «Мазепа».

Бесіда:

- Яким було життя людини, зображеної на портретах?

- Назвіть найвиразніші риси обличчя гетьмана. Які риси характеру відображені?

- Який емоційний стан?

- Що відбилося в погляді гетьмана?

- Які художні деталі передають внутрішній стан героя картини?

- Що прагнув підкреслити художник за допомогою світла й тіні?

5. Словниково-стилістична робота

Опорні слова

- Зобразив – показав, змалював, написав, створив, відобразив.
- Картина – живописне полотно, твір мистецтва.
- Приваблювати, чарувати, захоплювати, зачаровувати, милувати око.
- Фон, тло.
- Переважати, домінувати, панувати.
- Чоловік із полум'яним поглядом; шляхетна постава; зовнішній спокій і натяку не давав на емоційну стихію, що вирувала всередині; риси, які були пошановані в народі: ерудованість, особиста харизма, зовнішня привабливість, щедрість, хист дипломата, хоробрість воїна, християнська смиренність, дух самобутньої козацької вольності.

6. Завдання – змагання

• *Якими талантами та здібностями був наділений І. Мазепа?* (Іван Мазепа – хоробрий воїн, умілий полководець, тонкий дипломат, розсудливий політик, гетьман обох боків Дніпра).

• *Продовжіть ряд:* знав мови... (8 мов, польський король Ян II Казимир і московський цар Петро I захоплювалися риторичними здібностями Мазепа); навчався у... (Франції, Німеччині, Італії та Голландії); його перу належать такі твори... («Ой, Іване, поповичу – гетьмане!», «Дума», «Пісня про чайку», «Псальма», дума «Старий з тілом розмовляє»); умів співати, гарно танцювати, грати на торбані (музичний інструмент з класу бандури).

7. Мистецько-поетичний діалог

Учитель. Мазепа переміг. Це підтвердила історія, а художня література закарбувала його подвиг у поетичних і прозових рядках. Художні твори можуть стати взаємодоповнюючими рисами і деталями до портретної характеристики найтрагічнішої постаті в українській історії.

Твори художньої літератури, які присвячені І. Мазепі

в українській літературі:

- Т. Шевченко, «Іржавець», «Великий льох», «Чернець», повісті «Музикант», «Близнець»;
- С. Руданський, поема «Мазепа, гетьман український»;
- М. Старицький, роман «Молодість Мазепа» та «Руїна»;
- Б. Лепкий, повісті «Мотря», «Не вбивай», «Батурич», «Полтава», «З-під Полтави до Бендер»;
- Ф. Дудка, роман «Великий гетьман»;
- Ю. Мушкетик, роман «Семен Палій»;
- Ю. Дараган, поема «Мазепа»;
- Є. Маланюк, «До портрету Мазепа»;
- В. Сосюра, поема «Мазепа».

в європейській літературі:

- Т. Вільямсон, поема «Мазепа або Дикі коні» (англійською);
- Вернер фон Тайденштам, оповідання «Мазепа та його посол» (шведською);
- І. Веллін, поема «Карл XII» (шведською);
- І. Фріч, драма «Іван Мазепа» (чеською);
- Т. Асакі, історична новела «Мазепа в Молдові» (молдавською).

8. *Перегляд епізодів із фільму «Молитва за гетьмана Мазепу» режисера-постановника Юрія Іллєнка.* (Думки-враження учнів).

9. *Письмовий виклад відгуку.* Виклад репрезентує напрацьовані учнями судження щодо відомих зображень Мазепа на полотні, із дотриманням схеми твору-відгуку, зокрема зачину

(оцінки твору), основної частини (опису з елементами оцінки), висновків (узагальнених вражень). При складанні відгуку враховувати вимоги такого виду аналізу як авторецензія.

Авторецензія – оцінка своєї особистої творчої роботи.

- Чи відповідає робота темі?
- Чи достатньо чітко виражена основна думка?
- Чи послідовний виклад думок?
- Як виражається ставлення самого автора до того, що він пише? Які образні засоби використовуються з цією метою?
- Які думки, потрібні для розкриття теми, пропущені? Чи є хибні думки?
- Чи наявні стилістичні та граматичні помилки?

VI. Підсумок уроку

Усний виклад матеріалу учнями, дотримуючись послідовності авторецензії.

Рефлексія

- Із якими труднощами ти зіштовхнувся при написанні твору-відгуку?
- Що було для тебе цікавим і важливим?

VII. Домашнє завдання. Закінчити письмову роботу.

* * *

Тема. Стаття в газету на морально-етичну тему

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності; виявляти мету діяльності;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси;

здоров'язбережувальну – спонукати до збереження власного здоров'я, орієнтованих на самопізнання, самовиховання та самореалізацію;

соціальну – визначати власну позицію; формувати здатність до соціальної відповідальності.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: формувати навички написання статті на морально-етичну тему; удосконалювати вміння добирати матеріал до твору; збагачувати словниковий запас;

діяльнісної: розвивати вміння викладати матеріал послідовно, логічно, з дотриманням стильових ознак;

соціокультурної: виховувати ціннісне ставлення до рідної мови.

Обладнання: роздатковий матеріал (словник журналістики, газета «День», періодичні видання (на вибір учителя))

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

1. «Мозковий штурм».

Грузинський філософ Мераб Мамардашвілі стверджує, що «людина є зусиллям бути людиною. Якщо немає цього зусилля - неминуча деградація». А що думаєте ви? (*учні висловлюють свої думки*)

2. Бесіда.

- Назвіть риси характеру людини, які, на вашу думку, становлять поняття мораль.
- Про які моральні якості сучасна людина повинна турбуватися сьогодні?
- Яких людей сьогодні більше: чуйних чи байдужих?
- Чи потрібно сучасній людині милосердя? У чому воно виявляється?

III. Повідомлення теми й мети уроку

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Теоретичний матеріал. Ознайомлення учнів із визначенням жанру статті та їх видами.

Стаття – важливий публіцистичний жанр, який відзначається ґрунтовним аналізом матеріалу, високим ступенем узагальнення, чіткістю висновків. Використовуючи різноманітні факти, яскраві приклади, статистичні дані, автор статті досліджує злободенні суспільно-політичні або морально-етичні проблеми.

Особливе значення для статті мають факти. Їхня роль не зводиться лише до ілюстрування, вони – основа порушеної в статті проблеми.

Залежно від призначення та способу передачі матеріалу статті бувають: передові, пропагандистські, науково-популярні, проблемні, дискусійні.

Стаття потребує літературної досконалості, стилістичної вправності.

2. Словникова робота

Журналістика - 1. Літературно-публіцистична діяльність у журналах, газетах, на радіо і т. ін.; професія журналіста. 2. Періодичні видання.

Кореспонденція – замітка, допис, повідомлення, надіслані кореспондентом до газети, журналу тощо.

Жанр – тип мистецького й літературного твору, що характеризується певними сюжетними й стилістичними ознаками (роман, повість, поема, стаття, нарис, репортаж тощо).

Факт – дійсна, не вигадана подія, дійсне явище, те, що сталося, відбулося насправді.

Проблема – складне питання, завдання, які потребують вирішення, дослідження.

Мораль – система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства.

Етика – вчення про мораль, її сутність, структура, функції, законах, її історичному розвитку й роль у суспільному житті.

Пропаганда – поширення і популяризація політичних, філософських, наукових, художніх та інших ідей у суспільстві.

3. Підготовча робота до складання статті на морально-етичну тему

• Прочитайте вислови відомих людей. Чим відрізняються їхні висновки про моральність людини від мудрості народної?

У людей, якщо вони не вміють користуватися як належно добром, з добра виростає зло (Демокрит).

Краще терпіти зло, ніж його робити (Г. Гессе).

Частіше за все щастя приходить до щасливого, а нещастя — до нещасного (Ф. Ларошфуко).

Ми щасливі тільки тоді, коли відчуваємо, що нас поважають (Б. Паскаль).

Не зближуйся з тими людьми, які мають гнучку совість (Делакруа).

Тому, хто знає, далеко до того, хто любить; тому, хто любить, далеко до того, хто вміє радіти (Конфуцій).

Від нестачі поваги до себе виникає стільки ж вад, скільки від зайвої до себе поваги (М. Монтень).

• Прочитайте заголовки статей газети. Як ви вважаєте, які з них розкривають морально-етичні теми? Обґрунтуйте свою точку зору

Жалість ніколи не стане коханням.

Навіщо мені батьки, якщо я їм не потрібна?

Навіщо дітям дорогі мобілки.

«Купальські вечорниці» відзначали з вінками й вогнем.

Кожній дитині – сімейний затишок.

Сучасна молодь слухає якісну музику.

Найголовніший пріоритет – допомога всім тим, хто її потребує.

Розлука. Що робить вона із коханням?

Дитина напрокат?

- Прослухайте текст статті з газети «День». Визначте головну думку

Молодіжна преса: людське обличчя

Нинішнє покоління молодих українців, яке народилося напередодні або в перші роки здобуття Україною державної незалежності, лише з розповідей старших може довідатися про те, що, крім книжок, читали їхні батьки та дідусі з бабусями, як впливало на них друковане слово і як ставилися вони до нього.

Мережа дитячої та молодіжної періодики в Україні була розгалуженою і враховувала усі вікові категорії читачів. Ще тільки піростала дитина, а молоді батьки вже передплачували для неї «Малютко» – щомісячний журнал-розмальовку. Від першого до п'ятого-шостого класів юного школяра супроводжували щотижневі дитячі всеукраїнські газети «Зірка», «Юный Ленинец» та щомісячний журнал «Барвінок». Супутником середнього шкільного віку був журнал «Піонерія». Ширші можливості для вибору мали старшокласники. У кожній області – своя газета для молоді (великого або меншого формату, щоденна чи триразова на тиждень). Плюс дві центральні – «Молодь України» та «Комсомольское знамя». На юнацьку аудиторію були розраховані два журнали – «Ранок» і «Знання та праця».

Вражають сьогодні накладі таких видань. Дитяча «Зірка», скажімо, мала більш ніж мільйонний наклад. До цього показника наближались в окремі роки і «Молодь України» та «Малютко». Неймовірними на сьогодні сприймаються накладі обласних молодіжних видань. Так, «Молодий буковинець», що виходив у найменшій за територією в Україні Чернівецькій області, сягав щономера до 40 тисяч примірників, а львівська «Ленінська молодь», що з 1990 року стала «Молодою Галичиною» – до 200 тисяч.

Такі накладі колишніх органів комсомольських комітетів напевно дивували із середини 80-х і до початку 90-х років минулого століття весь світ, де на ту пору намітилася інша тенденція – скорочення «споживачів» преси. Там уже активно формувався новий вид «мисливства» за дорогоцінним часом людини – мережеві видання. Пострадянська преса, радіо та телебачення активно звільнялися від десятиліттями насадженої тотальної фальші й ідеологічної тріскотні. Журналісти, нарешті, заговорили до свого народу мовою правди, активно повернулися до віддавна випробуваних у демократичному світі принципів об'єктивності, чесності, політичної незаангажованості, всебічного підходу до подання інформації.

У складному, подекуди драматичному процесі очищення суспільної атмосфери від гірких набутоків минулого, відновленні історичної правди та справедливості, подоланні соціальної апатії, пошуків шляхів виходу з кризової ситуації, в якій опинилася радянська Україна, особливе місце справді належало молодіжній пресі.

Оглянута вище проблематика публікацій українських молодіжних видань, епоха яких уже відійшла в історію, має спонукати нас задуматися над головними болючими вадами сучасної української журналістики – маніпулювання фактами, однобічна їх інтерпретація, політична (чи кланова) заангажованість журналіста, його бездумна готовність за добру винагороду в конверті писати за принципом «чого забажаєте», зрештою, його непорядність і непатріотизм.

Може, варто пильніше приглянутися до досвіду недавніх попередників?

Микола Тимошик, доктор філологічних наук, спеціально для «Дня»

- Які факти використав автор для її розкриття? Яку аргументацію навів? Як автор починає статтю? Як робить висновок?
- Знайдіть мовні засоби, характерні для публіцистичного стилю.

4. Складання пам'ятки «Як писати статтю в газету на морально - етичну тему»

Пам'ятка «Як писати статтю в газету на морально - етичну тему»

1. Продумати тему майбутньої статті.
2. Визначити адресата і мету мовлення.
3. Сформулювати основну думку.
4. Побудувати композицію статті.
5. Дібрати переконливі докази (приклади з життя, літератури, висловлювання видатних людей тощо).
6. Дбати про мовленнєве оформлення: уживати мовні засоби, характерні для даного стилю, типу, жанру висловлення.

5. Написання статті на морально-етичну тему

Користуючись пам'яткою, підготуйте статтю для молодіжної газети. Уявіть, що читачами будуть ваші ровесники. Оберіть тему, що буде їм цікава. Напишіть так, щоб ваші однолітки задумалися над тими морально-етичними питаннями, які ви поставите.

VI. Підсумок уроку

Рефлексія:

- Тема, порушена на уроці, посприяла...
- Урок був цікавим...

VII. Домашнє завдання. Завершити статтю на морально-етичну тему.

Додаток

Добре ім'я – найкраще багатство

Час новітніх технологій вніс зміни не лише в науку та промисловість. Він, так чи інакше, трансформував наше суспільство, кожного з нас. Як часто ми відправляємо звичайне смс-повідомлення або й просто пишемо в соціальних мережах, замість того, аби зателефонувати близьким? Гортаємо стрічку новин на смартфоні, замість того, аби прочитати книгу? Більш того, епоха хай-теку дала поштовх до певного відходу від культури. Культури як явища мистецького, так і морального. Що ж таке «честь», «добре ім'я»? Невже тепер це лише відголос історичних здобутків, закам'янілих у часі етичних правил?

Поняття честі супроводжувало людину протягом усієї історії. Воно існувало ще за тих часів, коли наші пращури гуртом забивали мамонтів, — у цій справі теж існувала якась система, моральний кодекс. Почуття власної гідності не дозволяло коритися ворогам, здаватися в полон, зраджувати друзів. І це не обов'язково притаманно зламним періодам історії. У всі часи людина стояла перед вибором: честь чи безчестя. І хіба може купка заліза, з'єднаного дротами, похитнути нашу впевненість перед цим вибором? Завоювати ім'я значно складніше, ніж його втратити. На жаль, щотижня в ЗМІ трапляється інформація про нечесну Інтернет-торгівлю. Окрім того, саме всесвітня павутина стає місцем народження більшості чуток. Адже все так просто: вигадуєш собі «нік», і можеш обдурювати людей, а твоє власне ім'я ніхто й не дізнається. Та хіба це означає, що воно від того не постраждає?

Ім'я - це ж не просто сполучення звуків, звичне для нас. Ім'я – щось більше. Це те, як кликала нас мама у дитинстві. Те, що ми вчилися вимовляти: спочатку так повільно-повільно, а згодом усе швидше, вигадуючи в підлітковому віці нові скорочення. Ім'я – щось схоже на спів, коли воно лине з вуст коханої людини. Явище винятково світле. Чи варто лишати на ньому подібні плями? Усі наші справи відображаються на нас самих, у першу чергу. Можливо, ніхто ніколи так і не дізнається про всі твої скелети, заховані в найпотемніших закутках душі. Проте для тебе самого ім'я, що в даному випадку уособлює в собі репутацію взагалі, буде забруднено. А отже, й для інших у перспективі.

Аристотель якось сказав: «Для кого навіть честь - дрібниця, для того і все інше». Авжеж, вибір за кожним із нас, але варто пам'ятати, що гідність – обличчя перед суспільством, і лише ми відповідаємо за його зовнішній вигляд.

Тема. Стаття дискусійного характеру в публіцистичному стилі

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності; виявляти мету діяльності;

загальнокультурну – формувати гуманістичний світогляд особистості, розширювати її культурно-пізнавальні інтереси;

соціальну – визначати власну позицію; формувати здатність до соціальної відповідальності.

Формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

мовної і мовленнєвої: удосконалювати вміння складати тексти публіцистичного стилю; навички складання монологічного висловлювання в публіцистичному стилі; збагачувати словниковий запас мовлення учнів засобами оцінки;

діяльнісної: розвивати вміння викладати матеріал послідовно, логічно, із дотриманням стильових ознак;

соціокультурної: виховувати моральні якості, доброзичливе ставлення до оточуючих.

Обладнання: роздатковий матеріал (картки, словник літератури і журналістики).

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Тестування

1. Продовжте твердження: «Політика, громадське життя, засоби масової інформації – це сфера вживання...».

А наукового

Б офіційно-ділового

В публіцистичного

Г художнього стилю

2. Визначте стиль, до якого належать такі жанри: стаття, памфлет, фейлетон, нарис.

А конфесійного

Б публіцистичного

В художнього

Г наукового

3. Укажіть стиль, мовними ознаками якого є велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, іншомовних слів, наукова фразеологія.

А науковий

Б офіційно-діловий

В публіцистичний

Г художній

4. Визначте жанр художнього стилю.

А виступ

Б стаття

В повість

Г доповідь

5. Продовжіть твердження: «Стаття в газету – це...»

А жанр, у якому повідомляється про конкретні факти, події, явища життя з метою пізнавального чи суспільно-політичного впливу на читача.

Б жанр гумористичного або сатиричного спрямування.

В жанр, у якому гостро викривають політичне, суспільне явище чи особу.

Г жанр, який відзначається ґрунтовним аналізом матеріалу, високим ступенем узагальнення, чіткістю висновків.

6. Установіть відповідність між стилем та його функцією

А	художній	1	Інформувати про щось, давати вказівки й рекомендації
Б	науковий	2	Впливати на почуття, викликати естетичні переживання
В	розмовний	3	Доносити інформацію релігійного змісту, повчати
Г	офіційно-діловий	4	Передавати, доводити наукову інформацію
Д	публіцистичний	5	Агітувати, переконувати, спонукати до ді
Е	конфесійний	6	Спілкуватися, обмінюватись думками

Відповіді: 1 – В, 2 – Б, 3 – А, 4 – В, 5 – Г, 6: А – 2, Б – 4, В – 6, Г – 1, Д – 5, Е – 3

Правильна відповідь за тестові завдання 1-3 оцінюється 1 балом; 4-5 – по 2 бали; 6 – 6 балами (усього 11 балів).

III. Мотивація навчання

Учитель. Що таке дискусія? Чи доводилось вам дискутувати на актуальні теми? Якою повинна бути поведінка учасників під час дискусії? (відповіді учнів)

IV. Повідомлення теми й мети уроку

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Пояснення вчителя.

Дискусія – форма колективного обговорення, мета якої — виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблеми. Під час такого обговорення виявляються різні позиції, а емоційно-інтелектуальний поштовх пробуджує бажання активно мислити.

По-перше, вони повинні підготуватися до обговорення обраної теми і виявити готовість викласти свої погляди.

По-друге, кожен повинен уважно слухати інших і чути, про що саме говорять доповідачі.

По-третє, усім бажано поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки, не слід перетворювати дискусію на суперечку.

Основне призначення тексту статті – інформувати, переконувати людей в його істинності, висловлювати власну громадянську позицію та формувати громадську думку. Для цього використовується поєднання логічності викладу з емоційністю оформлення мовного матеріалу.

Текст статті базується на двох моделях подачі змісту – фактичній та авторській. Для першої важливим є виклад фактів, а для другої – показ авторського погляду на подію, її суб'єктивна оцінка.

Важливим аспектом рівня впливу матеріалу статті є розуміння того, для якої аудиторії вона пишеться. Хоча однією з ознак статті є публічність, яка полягає у передачі змісту доступним способом для будь-яких членів суспільства, але при цьому все ж треба враховувати і рівень культури читачів, їх вік, стать, освіту тощо.

2. Словникова робота

Дібрати синоніми до слова дискусія. (Дискусія – полеміка, евристика, діалектика, диспут, дебати.)

3. Теоретичний матеріал

Усі знають такі слова: диспут, дебати, дискусія. Подекуди їх уживають як синоніми. Проте ці слова позначають різні види суперечки.

Диспут – це публічна суперечка на наукову або суспільну тему.

Дебати – обмін думками з приводу якихось питань (здебільшого так називають суперечку, що виникла в процесі обговорення доповіді або повідомлення на зборах, засіданнях, конференціях).

Дискусія – словесне змагання, метою якого є з'ясування та протиставлення різних думок про суперечливе питання, а також пошук і вияв істини. Учасники дискусії прагнуть дійти спільної думки, знайти спільне розв'язання питання. (За Л. Павловою).

4. Літературна хвилинка

Повідомлення учня (- ениці) про літературну дискусію 1925–1928 років.

Літературна дискусія 1925–1928 років – публічне обговорення шляхів розвитку, ідейно-естетичної спрямованості та завдань нової української радянської літератури, місця і ролі письменника в суспільстві. Дискусія виникла через глибокі розходження у розумінні природи і мети художньої творчості серед українських письменників, ідейну і політичну конкуренцію літературних організацій. Приводом до неї стала стаття Миколи Хвильового «Про «сатану в бочці», або про графоманів, спекулянтів та інших «просвітян», яка була спрямована проти низькопробної «червоної графоманії», що була написана у відповідь на виступ «Про критику і критиків у літературі» початківця Григорія Яковенка. Активну участь у дискусії взяли літературні організації «Гарт», «Плуг», «Ланка» - МАРС, пізніше ВАПЛІТЕ і ВУСПП, письменники і громадські діячі Микола Хвильовий, Микола Зеров, Андрій Хвиля, Сергій Пилипенко, Олександр Дорошкевич, Самійло Щупак, Микола Скрипник та ін. У ході дискусії було опубліковано понад 1000 статей. Найбільш резонансними були памфлети Миколи Хвильового «Апологети писаризму», «Україна чи Малоросія», «Думки проти течії», Миколи Зерова «До джерел». Величезні аудиторії зібрали диспути у Всенародній бібліотеці України в Києві 24 травня 1925 та в Будинку ім. Василя Еллана-Блакитного в Харкові 21 лютого 1928. Дискусія мала також політичний аспект – літературну критику використовували для звинувачення опонентів в ідеологічних ухилах. Дискусія засвідчила нову розстановку мистецьких сил. Після «зречення» Миколи Хвильового і «саморозпуску» ВАПЛІТЕ провідні ролі в літературному процесі відігравали ставленики партійного апарату.

5. Підготовча робота до складання статті на морально-етичну тему.

• *Пригадайте телепередачі, в основу яких покладено дискусію. Які з дискусій особливо вам запам'яталися? Чим саме? Кого з ведучих дискусійних телепередач ви запам'ятали? Чому? Що, на вашу думку, потрібно для того, щоб організувати дискусію?*

• *Прочитайте вислови відомих людей. Виберіть найбільш цікавий для вас, поясніть.*

Газета – перша чернетка історії. (Ф.Грем)

Нація, яка веде розмову сама із собою – ось що таке гарна газета. (А.Міллер)

Свідомо чи несвідомо кожен надрукований чи переданий по радіо і ТВ матеріал відбиває етику журналістів і редакцій, які несуть за цей матеріал відповідальність. Якщо матеріал збалансований і повністю ґрунтується на фактах, а не на уяві й пристрастях журналіста, то з погляду етики його можна вважати досконалим і відповідальним. (Л. Джолідон).

Інтерв'ю – це розмова, якої насправді ніколи не було. (К.Бартошевич)

Кожне інтерв'ю має розпочинатися словами: «Усе, що ви скажете, може бути використано проти вас» (М.Звонарьов)

Стиль – породження ідей, а не слів. (О.Бальзак)

Стиль цілком може досягти чистоти отрути. (Е.Чоран)

6. Складання статті дискусійного характеру в публіцистичному стилі.

Написати статтю до шкільної газети у публіцистичному стилі на запропоновані теми, критично оцінивши факти і явища навколишньої дійсності та ставлення до подій сьогодення: «Мережа Інтернет: джерело інформації чи загроза для дітей та молоді?», «Чи потрібно в добу комп'ютеризації вивчати орфографію».

VI. Підсумок уроку

Редагування написаного.

Рефлексія:

- Урок посприяв у тому...

- Хочу розповісти близьким...

VII. Домашнє завдання. Завершити статтю дискусійного характеру в публіцистичному стилі

Додаток

Мережа Інтернет: джерело інформації чи загроза для дітей та молоді?

З'явившись відносно недавно завдяки Тіму Бернесу-Лі, всесвітня «павутина» встигла заповнити практично кожен куточок Землі. Жоден сучасний школяр не уявляє свого існування без різноманітних гаджетів. А й справді, спробуй хоча б на один день відмовитись від всесвітньої мережі - враз відчуєш себе кроманьйонцем, що видобуває вогонь за допомогою каменя. Більше того, кількість активних користувачів щодня зростає. Тож добре це чи погано?

Важко уявити, що буквально років десять тому, для того, аби підготувати домашнє завдання, написати реферат чи твір неодмінно було звертатися до бібліотек, безлічі енциклопедій та словників. Зараз же все набагато простіше: варто лише натиснути кілька клавіш - і маєш інформацію. Отже, швидкий доступ до інформації (буде це рецепт борщу чи теорія виникнення Всесвіту) за лічені секунди, безперечно, перевага Мережі. Окрім того, є чудова можливість завжди підтримувати зв'язок із рідними, знаходити нових друзів та відшуковувати товаришів дитинства. Що вже казати про здійснення онлайн-покупок. Інтернет дозволяє придбати рідкісний товар, який за вашим бажанням кур'єр доставить до самої квартири. Не доведеться бродити по магазинах у пошуках потрібної речі і стояти в чергах: один клік мишкою – і ви вже володар бажаного товару. І це далеко не всі переваги використання Мережі.

Що ж до мінусів, то тут, у першу чергу, варто відзначити шкоду здоров'ю, особливо це стосується дітей. Відомо, що середньостатистичний школяр проводить у «павутині» ледь не десять годин щодня. Викривлення хребта, погіршення зору, порушення психічного стану, соціальна дезорієнтація є результатом негативного впливу довгого перебування у «павутині». Варто також зазначити, що саме через Інтернет велика кількість підлітків відмовляється від живого спілкування з батьками та друзями. Бувають випадки, коли один із членів сім'ї повністю занурюється у віртуальний світ, стаючи в ньому «ельфом 80 рівня», хоробрим воїном, вірним лицарем в онлайн-іграх та середовищах, повністю забуваючи про реальність. Окрім того, Інтернет, як джерело інформації, майже не перевіряється, тому багато фактів є спотвореними і перетворюються на чутки. А інколи взагалі мають аморальний характер.

Тож всесвітня Мережа має рівну кількість переваг і недоліків. Чи варто вбачати в ній лише небезпеку молодому поколінню, чи, навпаки, вірити і бачити тільки світлі сторони - вирішувати саме вам. Нею можна користуватися, а можна й ні, але не визнавати повсюдну інтеграцію в життя сучасного суспільства стає неможливо.

Нерознак Анастасія, випускниця Черкаської гімназії № 31

ЧАСТИНА II ПЕРЕКАЗИ

Матеріалом для переказу (усного/письмового) можуть бути: текст, що читається вчителем, або попередньо опрацьований текст; самостійно прочитаний матеріал із газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо. Варто зауважити, що у збірник входять перекази з творчими завданнями, які передбачають написання учнями творчої роботи, обов'язково пов'язаної зі змістом переказу.

Орієнтовний обсяг тексту для переказу подаємо у таблиці 1.

Таблиця 1

Клас	Кількість слів
5-й	100-150
6-й	150-200
7-й	200-250
8-й	250-300
9-й	300-350
10-й	350-400
11-й	400-450

Для стислого чи вибіркового переказу обсяг тексту має бути у 1,5-2 рази більшим за обсяг тексту для докладного переказу.

Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути у межах пропонованих для певного класу норм. Тривалість звучання *усного* переказу – 3-5 хвилин.

Обсяг творчого завдання до переказу, виконаного письмово, пропонуємо у таблиці 2.

Таблиця 2

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,3-0,5
6-й	
7-й	0,5-0,75
8-й	
9-й	0,75-1,0
10-й	
11-й	1,0-1,5

ЗМІСТ

Перекази для учнів 5 класу	Ст.151	Перекази для учнів 8 класу	Ст.176
У звірів своя аптека		Андріївська церква у Києві	
Дика кішка		На берегах Раствавиці	
Чумаки, чумаченьки		Пам'ятник Богдану Хмельницькому	
Моя сорочка вишиванка		Фред: «Для мене кожен матч - як останній»	
Петрові батоги		Олександр Кобахідзе - грузинський легіонер в українському футболі	
Про козацькі часи в Україні		На Каффу	
Коралі		Козацький прапор	
Перекази для учнів 6 класу	Ст.157	Перекази для учнів 9 класу	Ст.185
Казка-пісня		Історія книги	
Музей Г. С. Сковороди		Зілля	
Слідами минулого		Латина: історія та спадщина	
На солонці		Підлітки: від шістдесятих до сьогодення	
Перший місяць		Великий адронний колайдер	
Міжгалактична радіостанція Китаю		Шотландія: бути чи не бути?	
Козацька світлиця		Тюша	
Весняні квіти		Дума про діда	
Перекази для учнів 7 класу	Ст.165	Перекази для учнів 10-11 класів	Ст.196
Дуб звичайний		Як вибрати професію	
Вовк		Петро Конашевич-Сагайдачний	
Човник		Брати	
Материні страви		Шаланда в морі	
Чи любите ви ходити до зоопарку?		Вибір професії	
Що культурнішою є людина, то розвиненішою є її мова		Поради лікаря	
Мамина мама		Ліна Костенко	
Улянка-кульбабка		Космічний прелюд	
Не залишайтеся байдужими до культури рідного народу		Ми є народ	
Чому потрібно пізнати себе?		Зачарована Десна	
		Світлий день Великдень	
		Великодні дзвони	
		Сміливі завжди мають щастя	
		Весільний коровай	
		Музичний дарунок світові	
		Роксолана	

5 КЛАС

УСНИЙ ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОПИСУ ТВАРИНИ У ЗВІРІВ СВОЯ АПТЕКА

*Є зілля на всяку слабість,
тільки на смерть нема.*

Народна мудрість

Метрів за сімдесят від Оленки поволеньки пробирається старий високий лось. На голові його пишною короною роги золотавіють.

Лось іде повагом, стомлено, ніби пропливає за деревами його пишна корона. Ноги лося до колін білі, ще й на грудях трикутна біла латка, а сам попелясто-карий, тільки худий, аж ребра з боків випирають.

Лось зупинився. Корона прихилилася до землі. Що ж то він робить? Пасеться?.. Лось ступив далі і в його роті швидко зникла червона шапочка.

– Еге-ге, лося! – вигукує дівчинка, аби застерегти звіра, аби не дати йому підхопити другого мухомора, бо їх тут, мов на зло, добрий десяток червоніє...

Ішла Оленка додому і весь час думала про лося. Незчулася, як хтось під'їхав позаду. То дядько Карпо – лісник. Дівчинка розповіла йому про свою пригоду. Дядько Карпо всміхнувся їй тривозі й радо запевнив, що лось не помре. Видужає пишнорогий за тиждень-два. А мухоморами він лікується. У людей є своя аптека, у звірів – своя.

(148 слів)

За С. Носанем

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *роги золотавіють короною, ребра випирають, в роті зникла червона шапочка, лісник, пишнорогий.*

2. Доберіть до слів синоніми: *поволеньки* (повільно, нешвидко, малу-помалу), *пробиратися* (іти, просуватися), *іти повагом* (без поспіху, тихою ходою, малу-помалу), *пригода* (подія, випадок, okazія, історія), *запевнити* (гарантувати, переконати).

3. Поясніть написання слів: *попелясто-карий, випирають, еге-ге, під'їхав, позаду, пишнорогий, тиждень-два.*

Орієнтовний план

1. Старий високий лось.
2. Лось їсть мухомори.
3. Схвильованість Оленки.
4. У звірів своя аптека.

Усний докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису тварини

Дика кішка

У лиху годину пізнаєш вірну людину.

Народна мудрість

Грицик і Санько сплели з дикого хмелю мотузку, закинули її на нижню гілку, а потім вилізли на вершечок Сторожового дуба...

Хлопці пильно вдивлялися в темряву. Зненацька їм привиділось, ніби там щось блимнуло. На якусь мить щезло. Потім знову блимнуло, проте вже в іншому місці.

– Дика кішка, – ледь чутно мовив Грицик. – Коли б не полізла до нас...

Санько зіщулився. Він чимало чув про диких кішок. Хоча й скидаються на звичайних, проте набагато більші. За розміром майже як вівця. Хвіст у них коротенький, а на вухах китички. А що вже лихі! Заляже на нижній гілляці дерева і чатує на здобич...

Нараз два вогники щезли, і до хлопців долетів звук м'якого стрибка на землю. Тієї ж миті повітря розітнув зляканий писк. Мабуть, дика кішка на когось накинулася.

І справді, через хвилю до них долинуло задоволене мурмотіння.

– Тепер нестрашно, – сказав Санько. – Вона вже сита.

(141 слово)

За В. Рутківським

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *привиділося, блимнуло в темряві, зіщулився, на вухах китички, розітнув повітря, мурмотіння.*
2. Доберіть до слів синоніми: *пильно* (уважно, зосереджено, напружено), *зненацька* (раптом, несподівано, ураз), *скидатися* (бути схожим), *чатувати* (чекати, підстерігати, вистежувати), *ситий* (неголодний, задоволений).
3. Поясніть написання слів: *сплели, сторожовий дуб, вершечок, щезло, м'якого, мурмотіння.*

Орієнтовний план

1. На вершечку Сторожового дуба.
2. Стурбованість хлопчаків.
3. Дика кішка.
4. «Тепер не страшно».

Усний докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму

Чумаки, чумаченьки

Сизокрили галченята, підніміться вгору,

Молоді чумаченьки, верніться додому!

Народна творчість

Чумаків на селі шанували всі. Особливо тішились тоді, коли вони повертали з Криму із повними возами.

Більшу частину життя чумаки проводили в дорозі. Довга і важка, вона (дорога) гартувала морально й фізично. Недарма ж про чумаків говорили: «То люди бувалі, сходили світа, багато бачили, багато знають».

У чумаків були свої звичаї й повір'я. Зустрівшись у дорозі, чумаки зупинялися, закурювали люльки, розпитували одне одного про життя-буття. Між собою були дружні, допомагали один одному в біді. Зустріч на дорозі з жінкою віщувала недобре, тому жінки, побачивши чумаків здалека, ховалися.

Проїжджаючи селами, чумаки давали гостинці дітям. Хто не чумакував, тому – солі і риби. Чумаки в більшості були грамотні, читали, грали в шахи, співали, розповідали казки. Чумаки найбільше прислужились українській історії. Козаки боронили отчий край, кобзарі піснею будили душу народу, а чумаки впродовж віків давали йому сіль.

(147 слів)

За В. Ракшановим

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення виразів: *«То люди бувалі, сходили світа, багато бачили, багато знають», гартувала морально та фізично, піснею будили душу народу, впродовж віків давали сіль.*
2. Доберіть до слів синоніми: *шанувати* (поважати), *тішитися* (радіти), *отчий край* (рідний край, Батьківщина, Україна), *недобре* (нещастя, біда).
3. Поясніть написання слів: *життя-буття, повір'я, пам'ять, недобре.*

Орієнтовний план

1. Чумаків шанували всі.
2. Дорога довга і важка.
3. Чумацькі звичаї та повір'я.
4. Щедрість та освіченість чумаків.
5. Слід в українській історії.

Усний докладний переказ художнього тексту розповідного характеру

з елементами роздуму

Моя сорочка вишиванка

*Традицій пласт, легенди роду,
духовний символ, оберіг,
калини куш, дівочу вроду,
на полотні все хтось зберіг.*

Олекса ТОМ

Українська сорочка вишиванка є знаковим національним одягом. Існує багато її різновидів: волинські, слобожанські, полтавські тощо. Але все ж є у них щось спільне.

Сорочка належить до найдавнішого одягу наших предків. Білий колір – це найхарактерніша її особливість. Береться для неї саморобне полотно: ляне чи конопляне. Святкова сорочка обов'язково має вишивку, тому вона і називається вишиванка.

Жіноча сорочка довша за чоловічу, шиється з двох частин. У молодих жінок зазвичай сорочки краще та щедріше розшиті. У літніх жінок вишивка має бути скромнішою.

Сорочка є провідником магічної сили, прихованої у людині, тому що безпосередньо облягає її тіло, оберігає від холоду та злого ока. Вишивка також виконує оберегову функцію, адже вишивають комір, манжети рукавів та поділ сорочки, щоб людина була захищена з усіх боків.

Сорочка, вишита матір'ю, оберігає від зла, служить згадкою про рідний дім, про тепло материнських рук і материнську любов, укладену в кожен візерунок.

(141 слово)

За О. Воропаєм

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *знаковий національний одяг, саморобне полотно, щедріше розшита, літня жінка, оберегова функція, манжети рукавів, поділ сорочки, укладена у візерунок любов.*

2. Доберіть до слів синоніми: *знаковий* (характерний, який виділяє з-поміж інших), *особливість* (властивість, риса, прикмета), *зазвичай* (як завжди, як заведено), *розшитий* (вишитий), *оберігати* (захищати, охороняти), *рідний дім* (батьківський, отчий, материнський дім; рідний край; Батьківщина).

3. Поясніть написання слів: *сорочка вишиванка, саморобне, ляне, обов'язково, щедріше, розшиті, безпосередньо, матір'ю.*

Орієнтовний план

1. Знаковий національний одяг.
2. Найхарактерніші особливості української сорочки.
3. Жіноча сорочка.
4. Сорочка – провідник магічної сили і оберіг.
5. Сорочка, вишита матір'ю.

Усний докладний переказ тексту наукового стилю

Петрові батоги

*О, Боже! – очі...
які блакитно-незбагнені очі!
усміхнено-осяяно-пророчі
звели до янголів*

Мало хто знає, що невиразна придорожня блакитна квіточка – це знаменитий цикорій, або за народною назвою «петрів батіг». Петрів батіг – це багаторічна трав'яниста рослина від тридцяти до ста п'ятдесяти сантиметрів заввишки. Цвіте з червня до осені. Росте на вигонах, схилах, уздовж доріг по всій Україні. Назву «петрів батіг» рослина дістала за свій зовнішній вигляд.

Ще в давнину люди знали про чудові цілющі та лікувальні властивості цієї рослини. Петрові батоги широко використовуються у народній медицині. Препарати з петрового батога є заспокійливими, зміцнювальними та протизапальними, поліпшують обмін речовин, посилюють травлення.

З лікувальною метою використовують коріння, листя та квіти цієї рослини. Листки та квіти збирають під час цвітіння, корені – навесні або восени.

Також петрові батоги знайшли своє застосування в кулінарії. З їхніх коренів готують каву. Свіжі листки використовують для салатів та для заправки супів.

(131 слово)

З енциклопедії

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *багаторічна трав'яниста рослина, цілющі та лікувальні властивості, народна медицина, препарати з петрового батога, поліпшують обмін речовин, посилюють травлення, уздовж доріг по всій Україні.*
2. Доберіть до слів синоніми: *невиразна* (непомітна), *знаменитий* (відомий, знаний), *заввишки* (висотою), *знайшли своє застосування* (використовуються).
3. Поясніть написання слів: *трав'янистий, заввишки, уздовж, Україна, зміцнювальний, протизапальний, цвітіння, навесні, восени.*

Орієнтовний план

1. Придорожня блакитна квіточка – петрів батіг.
2. Цілющі та лікувальні властивості рослини.
3. Як використовують рослину і коли збирають.
4. Застосування в кулінарії.

**Усний докладний переказ тексту наукового стилю
Про козацькі часи в Україні**

*Де козак, там і слава.
Народна мудрість*

Перші писемні згадки про козаків зустрічаємо під кінець XV століття.

На початку XVI століття козаки займають уже значну територію сучасної України. Стрічаємо їх по староствах Київському, Черкаському, Канівському, Білоцерківському тощо. Незабаром змінилася козаччина настільки, що козаки не лише обороняють свій рідний край, але за татарські напади відплачують такими ж нападами. У 20-х роках XVI століття вони здійснюють походи на Крим, Очаків, Акерман, Бессарабію. Козацьких ватажків пізніші літописи вже згадують як гетьманів. Між ними відомий староста черкаський та канівський Остафій Дашкевич, який боронив край від великого нападу татар і не лише захистив Черкаси, а й розбив та прогнав ворогів.

З середини XVI століття козацьке військо почало впливати на перебіг політичних подій в Україні та Європі.

(114 слів)

За В. Антоновичем

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *староство, староста, за напади відплачують такими ж нападами, літопис, впливати на перебіг політичних подій.*

2. Доберіть до слів синоніми: *стрічати* (зустрічати, бачити), *обороняти* (захищати, боронити), *напади* (набіги, навала, вторгнення), *розбити* (перемогти, подолати, розгромити) *ворогів.*

3. Поясніть написання слів: *століття; козаччина; Київське, Черкаське, Канівське, Білоцерківське староства; рідний край, Крим, Очаків, Акерман, Бессарабія; Остафій Дашкевич.*

Орієнтовний план

1. Перші згадки про козаків.
2. Козацтво на початку XVI століття.
3. Козацький ватажок Остафій Дашкевич.
4. Козацьке військо і політичні події.

Письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису предмета

Коралі

*Попід гаєм зелененьким дівчина ходила,
Сумна вона, невесела – коралі згубила.*

Народна творчість

Мама повідала, що кожна жінка їхнього роду під вінець одягала коралі. Намисто дісталось ще від прапрапрабаби і передавалось з роду в рід на щастя. Софійчина мама вдягла його тільки один раз з поваги до реліквії. А по весіллі відразу кудись поділа, здається, до шафи...

Шухляда старої шафи неохоче вилізла на світ Божий. У вічі порснуло пилюкою. Дуже зворушлива спадщина! Одяг виявився ще пра-пра-пра... Фотографії та газети – різних власників, різних часів. Коробочка – від маминих парфумів, а в ній щось наче торохтить?

– Коралі!!!

Софійка сподівалася побачити щось незвичайне. Уява вже малювала розкішне намисто з червоних коралів у вигляді невеликих овалів, чи барилець. Серед намистин срібні, або й золоті монети.

А з'ясувалося, що це коротенька, на обхват шиї, низка дрібних вишнево-коричневих трубочок. Але, коли мама приклала коралі до Софійчиної шиї, намистини немов засвітились, ожили.

(131 слово)

За М. Павленко

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *коралі, вінець, реліквія, спадщина, парфуми, овал, барильце, низка дрібних трубочок.*

2. Доберіть до слів синоніми: *повідати* (розповідати), *вилізти на світ Божий* (відкритися), *порснути* (порскнути, бризнути), *зворушливий* (хвилюючий), *торохтати* (стукати, гуркотати), *сподіватися* (надіятися, очікувати), *засвітитися* (засяяти, заблищати).

3. Поясніть написання слів: *прапрапрабаба, весілля, неохоче, пра-пра-пра, з'ясувалося, вишнево-коричневі.*

Орієнтовний план

1. Родинна реліквія.
2. Вміст шухляди зі старої шафи.
3. Коралі в Софійчиній уяві.
4. Засвітились намистинки коралів.

**Письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру
з елементами опису предмета**

Герань у золотому горщику

*Цвіте багряно в лютому герань,
Від ігрищ барв танцює підвіконня...*
Народна творчість

Чого, спитаєте, у золотому? Хіба квіти садять у золотих горщиках? Чи, може, то тільки герань?

Ніхто не вгадає, чого герань у золотому горщику. Не вгадає, бо горщик звичайнісінький собі, глиняний, округлої форми, міцний, жовтуватого кольору. А ще на ньому Слава дівчинку намалювала, трохи схожу на Пеппі Довгупанчоха, яка дивиться на всіх ледь примруженими очима. Коли Слава посміхається, здається, що посміхається і намальована дівчинка...

А може, не здається? Може, вона таки справді посміхається? Бо чого б їй сумувати під такою квітучою геранню?!

Горщика золотим назвав тато, коли побачив першу квітку герані. Відтоді й повелося – золотий та золотий. Ніхто краще за тата вигадати не міг.

Слава віднесла герань до школи. Нехай собі стоїть на підвіконні у класі всім на радість...

(118 слів)

За Г. Кирпа

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *герань, глиняний горщик, округлої форми, примружені очі,*
2. Доберіть до слів синоніми: *звичайнісінький* (простий, такий як інші), *здається* (видається), *повелося* (увійшло у звичку), *вигадати* (придумати).
3. Поясніть написання слів: *герань, геранню, ніхто, Пеппі Довгупанчоха, усміхається, намальована, радість, підвіконня.*

Орієнтовний план

1. Чому герань у золотому горщику?
2. Опис горщика для квітів.
3. Горщика золотим назвав тато.
4. Герань у класі всім на радість.

6 КЛАС

**УСНИЙ ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО
ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОПИСУ ПРИРОДИ
КАЗКА-ПІСНЯ**

*Земля – хлібодара і медоносиця,
З світанками й зорями голубими.*
А.Малишко

Коло пасіки росли яблуні й груші, посихлявши густе гілля над уликами. За пасікою зеленів маленький баштан. Довге гарбузиння вилізло на курінь і почіплялось по тину...

А в пасіці гули в уликах бджоли густим глухим гуком, неначе вони були закопані десь під землею. У вічках подекуди ліниво лазило кілька бджіл. Дві-три бджоли сновигали ліниво понад хрестом, та й ті незабаром ніби падали у вічка. У пасіці пахло медом, пахло молодою

травою та польовими квітами. Серед пасіки десь узялася кавуняча огудина, сплелась із бадилиною, березкою та з широким листом огірків і побігла до одного вулика довгою зеленою стежкою. Між уликами зеленіла трава, синіли сині дзвоники, показуючи свої ясні осередочки; під тином червоніла, ніби кров'яні краплі, червона смілка, ріс жовтий кущик дроку. Косе проміння промкнулось під яблунами та важкими дубами й ніби запалило зелену траву, улики, зелене листя на грушах, ще й облило сивого діда червонястим світлом.

Уже сонце зайшло, уже ніби дрімота розлилась над густими садками, над густим лісом, а бджоли гули, неначе гула гучними струнами кобза, пригріваючи до чудової казки-пісні пасічника Миколи Джері.

(175 слів)

За І. Нечуєм-Левицьким

Словникова робота:

1. Визначте тему та головну думку тексту.
2. Поясніть написання слів: *гілля, проміння, гарбузиння*.
3. Доберіть до іменників прикметники: *баштан* (маленький), *трава* (молода, зелена), *стежка* (довга, зелена), *садки* (густі), *дід* (сивий).

Орієнтовний план

1. Яблуні та груші біля пасіки.
2. Маленький баштан.
3. Пасіка.
4. Чудова казка-пісня пасічника.

Письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення

Музей Григорія Савича Сковороди

І у життя тепло душі твоєї

Ми крізь вітри й народи пронесли.

В. Сосюра

Серед численних історико-культурних пам'яток стародавнього міста Переяслава-Хмельницького виділяється оригінальною архітектурою меморіальний музей видатного українського філософа, гуманіста і поета Григорія Савича Сковороди.

Експозиція музею розміщена в колишньому колегіумі, де 1753 р. Григорій Савич читав лекції з поетики. У центрі залу на фоні старовинних рушників і килима – скульптура Г.С. Сковороди у вигляді мандрівника з палицею.

Найсильніше враження на численних екскурсантів справляє клас поетики, келія, бібліотека. Співробітники музею відтворили майже у первісному вигляді обстановку келії, в якій жив Г.С. Сковорода, інтер'єр навчального закладу того часу. Масивні, понад метр у товщину, стіни класу, високі напівовальні форми вікна, зрізані у склепінні. Ніша у стіні, де зберігалися навчальні посібники. Столи й лави, на одній стіні – ікони, на іншій – одяг бурсаків. Кафедра й крісло вчителя, класна дошка. На столах – старовинні книги. Відвідувачів не залишає відчуття, що спудеї – учні колегіуму – тільки-но вийшли з класу, де слухали Григорія Савича.

Великі заслуги Г.С. Сковороди в розвитку української літератури. Він написав збірку «Басни Харьковскія». У них возвеличується дружба, любов, розум та інші позитивні людські риси. Поет пропагує працю за покликанням, високі моральні якості й водночас різко засуджує паразитизм поміщиків, духівництва.

(182 слова)

За М. Шудрею

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *інтер'єр* (архітектурно й художньо оздоблена внутрішня частина будинку, приміщення), *келія* (житло ченця або черниці, окрема кімната в монастирі)

або будиночок), *колегіум* (офіційно визначена група осіб, які утворюють певний адміністративний орган), *ніша* (западина або виступ у стіні), *кафедра* (поміст із похилою дошкою, укріпленою на підвищенні для лектора).

2. Поясніть значення виразів: «праця за покликанням», «високі моральні якості», «паразитизм поміщиків».

3. Доберіть до слів синоніми: *пам'ятка* (згадка, спомин), *експозиція* (виставка, стенд), *екскурсант* (відвідувач, глядач, оглядач).

Орієнтовний простий план

1. Пам'ятка стародавнього міста.
2. Скульптура Г.С. Сковороди.
3. Келія.
4. Внесок Г.С. Сковороди у розвиток української літератури.

Орієнтовний складний план

1. Меморіальний музей у Переяславі-Хмельницькому.
2. Експозиція музею:
 - а) мандрівник із палицею;
 - б) келія та клас, де викладав Сковорода.
3. Заслуги Г.С. Сковороди у розвитку української літератури.

Усний вибірковий переказ тексту наукового стилю з елементами роздуму

Слідами минулого

Ми є. Були. І будемо ми.

Й Вітчизна наша з нами.

І. Багрянний

Прадавні українці були язичниками, тобто вклонялися силам природи. Вони будували капища – заглиблення в землі, у центрі яких стояло кам'яне або дерев'яне зображення бога – ідол. 1848 року на Тернопільщині в річці Збруч було знайдено триметрового стовпа з викарбуваним на ньому зображенням. Він отримав назву – Збруцький ідол. На вершині стовпа було зображено постаті чотирьох богів, під ними – посередині – фігури людей. А внизу – страхітливі підземні боги, які тримають на собі Всесвіт. Сьогодні статуя знаходиться у Краківському археологічному музеї.

У 1884 році на Вінниччині було відкрито Бушівське святилище. На вапнякових брилах виявили й розшифрували записи про богів Перуна й Хорса, князів Олега та Ігоря. Цікаво, що написи було зроблено глаголицею. Храм мав два яруси, збудовані з каменю, які сполучалися між собою печерами. У підземному ярусі відбувалися жертвоприношення, про що свідчать знайдені глиняні ритуальні чаші, а на кам'яних стінах збереглися малюнки про сам обряд.

Напевно, мандрівник та історик Аль Масуді у своїй праці «Золоті луги» описував подорож слов'янськими землями й побачений там храм: «Храм було побудовано з дорогоцінного каміння червоного та зеленого кольорів, дах – як великий купол. У храмі – сяючий ідол бога, а поряд – дівчина, що принесла йому в жертву квіти. Через дахове віконечко храму слов'яни спостерігають за сонцем та зорями».

В українському історичному музеї серед експонатів є дивний глиняний горщик, знайдений поблизу села Пустовойтівка (Сумщина). Знахідці кількох років. А на боках горщика намальовано арійського хреста – Свастя. Схожі хрести було виявлено й на скіфських горщиках, що знаходяться в експозиції Музею коштовностей України. Свастя – так називали цей символ – можна побачити й на мозаїчних стінах Софійського собору в Києві.

Виявляється, знак був запозичений фашистами в прадавніх українців, де він символізував небесний вогонь. Цим знаком як оберегом прикрашали зброю, вишивали на рушниках. Його малюють на писанках як магічний символ неба й сонця.

(285 слів)

З енциклопедії

Словникова робота:

1. Визначте тему та головну думку тексту.
2. Поясніть написання слів: *річка Збруч, мандрівник Аль Масуді, Софійський собор, Всесвіт, село Пустовойтівка.*
3. Доберіть синоніми до слів: *храм* (церква, святилище), *експонат* (предмет, екземпляр), *обряд* (ритуал, церемонія)

Орієнтовний простий план

1. Віра прадавніх українців.
2. Цікаве відкриття.
3. Слов'янський храм.

Орієнтовний складний план

1. Поклоніння силам природи.
2. Храми прадавніх українців:
3. Бушівське святилище;
 - а) храм із дорогоцінного каміння;
 - б) свастья – знак-оберіг.
4. Свастья.
5. Запозичений знак.

Вибірковий переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи

На солонці

*Як великий художник, природа вміє
з невеликими засобами досягати великих ефектів.*

Г. Гейне

Улітку в горах усе насичене запахами квітів, свіжої зелені і вогкої землі. Гудуть на квітках бджоли, цвірчать коники й кобилки.

Величезний старий марал нерухомо стояв на голому схилі, наче статуя. Настав холодний вечір, але він усе ще стояв, хоч пора було їсти. Іноді здригався – весь його вигляд свідчив, що марал хворий: йому не вистачало солі в літніх травах.

Тим часом настали південні сутінки. Під дерева й кущі прокралася нічна темрява, вона виповзала з вузьких прямовисних ущелин. Пролунали нескінченні трелі нічної ластівки. Незабаром вона заплескала крильми, наче долонями, у камінні на схилі заспівали цвіркуни.

Марал вийшов на гору, високо підняв голову, нашорошив вуха й пішов далі, жадібно нюхаючи повітря.

Швидко смеркало. Марал риссю побіг униз по дну ущелини. Зійшов місяць. На галявинах, залитих місячним світлом, він біг швидше, а в тіні ялин рухався неквапливим кроком. Свіжий вітер віяв із гір, однак щось важливе змусило марала так незвично йти за вітром.

У нижній межі ялиників марал зупинився й обережними нечутними кроками пішов по колу в кінці невеликої бічної ущелини: чи немає кого попереду в улоговинці? Але там тільки монотонно покрикувала сова-сплюшка, беззвучними тінями мигкотіли кажани та злегка шуміли дикі яблуні, кутаючись у рвані шалі листя на вечірньому вітерці.

Ніщо не викликало тривоги. Марал безшумно рушив угору по доріжці, високо піднімаючи ноги і вертикально опускаючи їх. Здавалося, велика тварина не йде, а пливе в повітрі.

На галявині перед величезною ялиною він завмер, тільки роздувалися ніздрі. Марал рвонувся вперед, упав на коліна і почав гризти й лизати солону землю – тут був солонець. Трава була витоптана копитами інших оленів та козуль.

(259 слів)

За М.Зверевим

Словникова робота

1. Доберіть синоніми до слів: *нашорошив* (насторожив), *мигкотіли* (мерехтіли), *монотонно* (одноманітно).

2. Поясніть написання слів: *риссю*, *монотонно*, *беззвучний*.

3. За тлумачним словником з'ясуйте значення слова «солонець» (однорічна рослина з родини амарантових).

Орієнтовний план

1. Літо у горах.
2. Величезний марал.
3. Південні сутінки.
4. Пошуки.
5. Обережність тварини.
6. Омріяна знахідка.

Вибірковий переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи

Перший місяць весни

*Земле моя, запашна, барвінкова,
Ріки медові, дощі золоті,
Тільки б побачить тебе у обнові –
Більше нічого не хочу в житті.*

М. Стельмах

На полі осідає сніг, а під ним дзвінко дзюркотить вода. Проте ще можна ходити по снігу, бо вночі він пришерхає від гостренького морозцю.

Але ось удень війнув вітер, хмари закрили сонце, і посипалася з неба колюча крупа. Через півгодини – знову тепле сонце. А потім задріботить косий дощ із мокрим снігом. Так змінюється погода разів десять на день. Оце і є він – березень місяць. Перший примхливий місяць весни!

Двадцять першого березня день дорівнює ночі. День триває дванадцять годин і ніч дванадцять. Це зветься весняним рівноденням. Після цього день починає збільшуватись, а ніч зменшуватись. Аж доки не настане літнє рівнодення.

У березні в нас усе починає оживати. Уже на багатьох деревах бруньки блищать, мов вичищені. Вони потроху набухають. Ось-ось зацвіте ліщина, береза, вільха. А потім з'явиться листячко – ніжне, пухнасте, липке...

У березні за Києвом уперше можна почути жайворонка. Він заливається нестримною, радісною піснею на такій височині, що його не видно зовсім. Він вітає нас із весною! Десятки їх, захлинаючись ллють свої пісні з високого неба. Потім опускаються на сухий горбик, але й там не можуть зразу замовкнути. Які чудові співаки! Повертаєшся додому з поля, ніби побувавши на концерті славних майстрів.

А шпаки прилітають разом із жайворонками. Вони негайно займають свої квартири і ну славити піснею весну! Чорні, ворухливі, непосидючі! Вони наслідують у піснях багатьох пташок і працюють із піснею. Уже тягнуть у свої хатки тоненькі прутики, волосіння, пір'ячко. Незабаром самичка покладе перше яйце...

На заливних лугах, на калюжках і озерцях, залитих водою поверх криги, відпочивають, жирують табуни крижанів, связів, заклопотаних чирят. Спинаючись на перепочинок тисячі пролітних північних різноманітних качок, гусей.

(246 слів)

За О.Копиленком

Словникова робота

1. Визначте тему та головну думку тексту.
2. Доберіть до іменників прикметники: *морозець* (гостренький), *листячко* (ніжне, м'яке), *співаки* (чудові), *пісня* (нестримна, радісна).
3. Поясніть написання слів: *рівнодення*, *волосіння*, *пір'ячко*.

Орієнтовний план

1. Осідає сніг.
2. Примхливий місяць.
3. Весняне рівнодення.
4. Березень.
5. Пісня жайворонка.
6. Повернення птахів.

Вибірковий переказ тексту наукового стилю з елементами роздуму ***Міжгалактична радіостанція Китаю***

Розум заключається не тільки у знанні, а і в умінні застосовувати знання на ділі.

Арістотель

Ще за 200 років до нашої ери в часи правління імператора Цинь Шихуанді було розпочато будівництво Великої Китайської стіни. Стіна споруджувалася вздовж північного кордону Китаю, і її загальна довжина досягала більше 6000 кілометрів.

Будували стіну просто: спочатку на відстані 7 метрів мурували дві стіни, а між ними написали землю. Ніби просто, але пізніше з'ясувалося, що в плані стіни зашифровано надзвичайно точні математичні розрахунки, які просто не могли бути відомі на той час. Крім того, на планеті Земля Велика стіна є єдиною будівлею, яку видно з космосу.

Довжина, конструкція стіни, навіть місце побудови довжиною збігаються з результатами рівняння Максвелла, які описують процеси при електромагнітній взаємодії.

Велика стіна з'єднує Ляодунську протоку з 30-ю географічною паралеллю. Як відомо, лінія екватора ділить Землю навпіл, але не порівну. На північ суходолу значно більше, ніж на південь. А де ж проходить «справжня» лінія екватора? Довжиною, як Велика Китайська стіна, знаходяться саме на цій лінії такі ж піраміди в Гізі.

Відомо, що планета Земля має електричний заряд приблизно в 600 тисяч кулонів. Саме під Великою стіною цей заряд поділяється навпіл відносно Півночі і Півдня. Крім того, у Землі є власна електромагнітна хвиля в Галактиці, яку можна використовувати для зв'язку із Всесвітом. Залишається тільки внести потрібну інформацію до електромагнітної хвилі планети. Можливо, це й призначена була робити Велика стіна, побудована як довгопровідна лінія.

Існує гіпотеза, що по стіні пропускали певний електричний сигнал, який змінював електричний заряд Землі і структуру хвилі, яку посилала Земля у космос. Установлювався зв'язок із Всесвітом – швидше ніж поширювалося світло. Отак багато століть тому Земля спілкувалася з іншими планетами.

Можливо, так «радіостанції» існують і на інших планетах. На Марсі астрологи зафіксували щось схоже на Сфінкса й піраміди. Не виключено, що на одній із планет знаходиться споруда, аналогічна Великій Китайській стіні. Коли американський апарат подорожував поблизу Марса, з'являючись десь через добу, він не зняв на фотоплівку марсіанського Сфінкса. Апарат не зміг його зняти й пізніше, подорожуючи поверхнею планети. Це не випадково. Отже, час відповідностей іще не настав?

Напевно, піраміди і стіна й досі є міжгалактичною радіостанцією, несправною, зруйнованою часом і людьми, але яку можна «відремонтувати» і почути голос Всесвіту.

Нещодавно китайські вчені під час експедиції до малозаселених районів Китаю знайшли дивну піраміду висотою близько 50-70 метрів, яка нагадує маленький космопорт. Глибокі трикутні шахти ведуть до Китайської стіни. Дослідити їх практично неможливо через надзвичайну глибину та безліч перешкод у вигляді дивних металевих конструкцій.

(300 слів)

З енциклопедії

Словникова робота

1. Визначте тему та головну думку тексту.
2. Поясніть написання слів: *планета Земля, Велика Китайська стіна, рівняння Максвелла, Ляодунська протока, Марс, Галактика.*
3. Доберіть до слів синоніми: *мурувати* (будувати, зводити), *Всесвіт* (Галактика, космос)

Орієнтовний план

1. Початок будівництва Великої Китайської стіни.
2. Будівля, яку видно з космосу.
3. «Справжня» лінія екватора.
4. Довгопровідна лінія.
5. Міжгалактична радіостанція.
6. Маленький космопорт.

Докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення *Козацька світлиця*

Кожному мила своя сторона.

Г.Сковорода

Світлиця була придбана за тогочасними смаками, а часи ті сягають XVI століття, коли ще тільки-но починали зароджуватися думки про унію. Скрізь було чисто, побілено. Уся стіна була обвішана шаблями та рушницями. Вікна у світлиці були невеличкі, із круглими матовими шибками, які тепер можна побачити хіба що в старовинних церквах. На трикутних полицях, що гніздилися по кутках кімнати, стояли глечики, сині й зелені сулії, баклажки, срібні кубки, позолочені чарки венеційської, турецької і черкеської роботи, які потрапили до цієї світлиці різними шляхами, через треті й четверті руки, що було цілком природно для тих відважних часів. Попід стінами – дерев'яні лави, серед кімнати – величезний стіл, а далі широка, розмальована півнями піч, що роз'їхалася на півхати, як гладезна перекупка, – усе це було до болю знайоме нашим двом молодцям, які майже щороку пішки приходили додому під час вакацій, – діставалися пішки тому, що не мали ще коней, та й не годилося школярам їздити верхи.

(151 слово)

За М.Гоголем

Словникова робота:

1. Визначте тему й головну думку тексту.
2. Поясніть значення слів: *світлиця* (чиста, світла парадна кімната будинку), *шибка* (скло в рамі вікна, дверей), *сулія* (велика пляшка), *вакація* (канікули, перерва в роботі).
3. Доберіть синоніми до слів: *світлиця* (кімната, покої), *куток* (закуток).

Орієнтовний план

1. Прибрана світлиця.
2. Зброя на стіні.
3. Заповнені полиці.
4. Розмальована піч.

**Докладний переказ художнього тексту розповідного характеру
з елементами опису природи**

Весняні квіти

Весна багата на квітки, а осінь на сніпки.

Народна творчість

Життя квітів починається з пролісків. Пролісок – квітка ніжна, але смілива й нетерпляча. Ще не зійде сніг, а вже крізь снігову скоринку пнеться цупкий паросток. Сьогодні це біло-жовтуватий хвостик, завтра це біло-зелена гостриця, післязавтра це вже довгий зелений листок з тоненькою стрілкою всередині. Ще за день брунька на кінці стрілочки розквітає враз твердою білою кашкою. І квітів розквітає так густо, що земля знову стає біла від рясного холодного цвіту.

Негайно заквітовує ряст. Це вже весна. Квіти рясту фіалкові – теплі й сонячні. Та хоча тіло квітки ще тверде, напружене, готове до опору холоду й негоді – її дух вже ніжний, теплий, весняний. Вона вже пахне.

Потім з'являється жовтий козелець. Це вже повна весна. Квітка гаряча, як сонце. Вона м'яка й ніжна. Дух від неї йде не сильний, але це вже аромат. Роста козелець уже не з чорної землі. Довкола не тільки торішнє пріле листя, а й зелена трава. Над козелецем схиляється молода парость.

Густим килимом укривають теплу землю фіалки. Вони пахнуть радісно і хвилююче. Випростовує свої м'які волохаті пелюстки тихий сон. Стрімко зводяться легкі тремтливі дзвіночки. Все затоплює, все захоплює, все вкриває войовничий, невідступний, швидкий барвінок. Надходить літо.

(187 слів)

За Ю.Смоличем

Словникова робота:

1. Визначте тему й головну думку тексту.
2. Доберіть до іменників прикметники: *пролісок* (ніжний, сміливий, нетерплячий), *ряст* (теплий, сонячний), *козелець* (м'який, ніжний), *барвінок* (войовничий, невідступний, швидкий).
3. За тлумачним словником з'ясуйте значення слова «парость» (паросток).

Орієнтовний план

1. Пролісок – перша квітка.
2. Фіалковий ряст.
3. Жовтий козелець.
4. Весняні квіти.

7 КЛАС

Усний вибірковий переказ тексту наукового стилю

Дуб звичайний

За один раз дуба не звалиш.

Народна мудрість

Дубові ліси розташовані на вододілах, де поширені родючі сірі лісові ґрунти, а також у заплавах річок. Вони найтипівіші серед лісової рослинності лісостепової зони та раніше були широко розповсюджені, але в наш час площі дубових лісів значною мірою скоротилися. Діброви мають складну багатоярусну будову, висота дуба в них досягає 20-28 м.

Дуб звичайний – дерево першої величини, головна лісоутворююча порода в лісостеповій зоні. Це теплолюбне, вимогливе до умов ґрунту дерево, бо дуб потребує родючих ґрунтів (оптимальні – сірі лісові) та не витримує тривалого надмірного зволоження.

Молоде дерево росте повільно, а після 10-річного віку щороку виростає на 35 см. Ріст угору припиняється в 120-200 років, стовбур потовщується протягом усього життя. Тривалість життя дуба до 500 літ.

Коренева система потужна, що не тільки сприяє живленню, але й досягає стійкості до вивертання вітром.

Весною дерево починає розвиватися дуже пізно, оскільки чутливе до заморозків. Цвіте одночасно з розпусканням листів. Квіти дрібні, малопомітні: чоловічі зібрані в сережки, що звисають, дрібненькі жіночі сидять по 2-3 на кінчиках тоненьких гілочок. Із них до осені утворюються плоди – жолуді, які зимують у лісовій підстилці під шаром снігу, а весною проростають. Дуб розмножується також паростю від пня.

Дуб – цінна деревна порода. Із його важкої міцної деревини, яка стійка до гниття, будують судна, мости, млини, роблять паркет, меблі, бочки. Морений дуб (стовбури, які довго пролежали у воді) особливо цінують для виготовлення меблів, оскільки в нього гарний малюнок деревини. Некондиційну деревину використовують на дрова, їм притаманна висока теплотворна здатність.

З кори отримують дубильні речовини, які застосовуються для вичинювання шкір. Її також використовують у медицині як в'яжучий і протизапальний засіб.

Жолуді дуже поживні та мають велике значення в житті багатьох мешканців лісу, зокрема диких свиней.

(283 слова)

Із Інтернету

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *вододіл* (простір, який розділяє суміжні водні системи. Підвищені місця розділяють басейни рік. Межа басейнів рік називається вододілом), *заплава* (частина річкової долини, що затоплюється під час весняної повені), *діврова* (листяний ліс на родючих ґрунтах, у якому переважає дуб), *некондиційний* (який не відповідає кондиції, не задовольняє потрібних вимог, норм, стандартів), *в'яжучий засіб* (призначений для лікування запалень і для їх профілактики).
2. Доберіть синоніми до слів: *проростати* (сходити, пробиватися), *одночасно* (одночас, синхронно, спільно), *стійка* (витривала, непохитна).

Орієнтовний план

1. Дуб звичайний – дерево первинної величини.
2. Деревина дуба – цінний матеріал у будівництві.
3. Цінність мореного дуба.
4. Використання кори дерева.
5. Значення жолудів для диких тварин.

Усний вибірково-переказ тексту наукового стилю

Вовк

*Вовка впіймали, а він уже навіть не пручався,
Хотів піти, як жив – гордим самотнім і не зламаним...*

Народна мудрість

Сірий вовк ще до недавнього часу був звичайним мешканцем рівнинних лісів і степів України. Щоб вижити, він полював на будь-яку здобич – від комах та мишей до могутніх зубрів, лосів.

Колись вовкам не було рівних серед крупних хижаків, та за своєю породою вони змагалися з людиною в полюванні, тому в нерівній боротьбі програвали. Людина знищувала вовків довгі роки; був час, коли за шкіру вбитого звіра видавалася винагорода... Зараз вовка можна зустріти хіба що в глухих лісах Центральної та Західної Європи й високо в горах Карпат.

Зовні вовки нагадують вівчарок, мають видовжену морду, широколобу голову, гострі трикутні вуха, коротку шию. Міцний високий загривок і звичка підгинати задні ноги

створюють уяву, наче спинна частина його тулуба похила в напрямі до хвоста. Хвіст товстий, пухнастий, майже завжди висить донизу, ніколи не загинається догори, як у вівчарок. Забарвлення хутра влітку рудувате. Узимку зникають іржаво-рудуваті відтінки, і забарвлення набуває бурувато-сірого кольору.

Вовки – умілі мисливці. Головна їхня здобич – миші. Можуть нападати на копитних тварин; тоді вони об'єднують зусилля в зграї. Під час загінного полювання вовки підвивають, сигналізуючи інших про своє місцеперебування. Основу живлення вовків становлять дикі й свійські копитні тварини: олені, козулі, дикі кабани, вівці. У погоні за ними вовки можуть розвивати швидкість до 80 км за годину. Полюють вовки й на дрібних ссавців, особливо на зайців, ховрахів, мишоподібних гризунів та птахів, які гніздяться на землі.

Лігво для виведення малят вовки влаштовують у неглибокій норі, заглибині під корінням вивернутого дерева, у заглибині серед густих очеретяних заростей, обов'язково поблизу водойми. У гірських районах вовки роблять лігво в кам'янистих урвищах, розколинах скель або завалах.

Деякі підвиди сірого вовка вже вимерли; решті теж загрожує повне винищення.

У наш час, коли копитних тварин майже не залишилося через мисливців, вовки стали навідуватися за здобиччю в заповідники та мисливські господарства. Долаючи щоночі величезні відстані, незважаючи на те, голодний він чи ні, вовк знищує на своєму шляху набагато більше дичини, ніж здатний з'їсти. При вазі тіла від 12 до 80 кг він може з'їсти за один раз до 10 кг м'яса.

У природі виконує роль санітара, знищуючи хворих та слабких тварин. Вовк сірий уже занесений до Європейського червоного списку. Деякі вчені навіть пропонують занести й до Червоної книги України, щоб зберегти цінного звіра від повного винищення.

(366 слів)

За Н.Савицькою

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *лігво* (заглиблення або інше місце в землі, де живе тварина), *розколина* (вузька ущелина в горах), *урвище* (стрімкий, прямовисний схил чого-небудь, глибоке провалля, звичайно між горами).

2. Доповніть прислів'я:

Вовка ноги ... (годують)

Ліс без вовка - ... (як ставок без щуки, яка не дає дрімати карасям)

Вовка не треба кликати з лісу ... (він сам прийде)

Пожалів вовк кобилу: ... (залишив тільки хвіст та гриву).

Орієнтовний план

1. Сірий вовк – мешканець лісів і степів.
2. Вовки – вправні мисливці.
3. Сьогодні звірам загрожує винищення.
4. У природі вовки виконують роль санітарів.

Письмовий стислий переказ розповідного тексту у художньому стилі про виконання певних дій

Човник

*Розправ мій човник всі свої вітрила,
Й пливи вперед: крізь бурі навпростець.*

Л. Васильєва

Я взяв шматину соснової кори. Кора була шарувата, як печиво...

Покрутив у руках сосновий “пиріг”, на око прикинув: як його обрізати, щоб вийшов корпус кораблика. Спершу, міркую собі, обріжу зайве, обстругаю з боків так, щоб ніс і борти в мене вийшли. А далі почну видовбувати середину.

Узявся за ніж: він легко ріже, гладенько; сиплеться додолу червоняста порохня, баранцями скручується стружка. Усе йде нормально; уже загострився, видовжився корпус; правда, він ще грубенький, неоковирний, але видно: це тобі не абищо, а щось серйозне. Одна лише біда: чикнеш ножем різкувато, так і злітає верхня луска, відшаровується; кора, бачте, склесна поганенько. Та не біда, скоро я приловчився, і робота пішла як слід.

Ніна сидить замислившись, тихенько собі дивиться, що воно в мене виходить.

– Дивись, – кажу Ніні, – “Санта-Марія” прийшла. Кинула якір.

На воду впав жовтий вербовий листок. Довгенький, глянсований, із гордо піднятим і закрученим хвостиком, він скидався на каравелу “Санта-Марія”, яку я бачив у книжці.

– Льоню, – озвалася Ніна, – а можна і в моєму кораблику зробити високий ніс?

– Можна. Такий і зроблю. Ось, – і я показав майже готове суденце.

Воно стояло в мене на руці, новеньке, темно-червоного кольору, зі смолистим запахом; міцні борти, що звужувались донизу, були добре обтесані, а вся носова частина задерта вгору.

– Ой, – тихо сказала Ніна, і очі в неї зажеврїлись. – Справді, як “Санта-Марія”!

Уже залишилось небагато: видовбати кору зсередини. Ніж у мене з гострим кінцем, і я провів заглибини понад бортами, кормою і носом. А далі тільки підколупуй соснову луску – сама одлітає. Глибшає човен, стає просторіше в його трюмах, а я прикидаю в думці, де зробити лаву, де щілини для весел...

І от наш кораблик стоїть на воді. Злегка погойдується. Два соснових весла виблискують на сонці...

Я ставлю високу щоглу з хрестовиною, шпагатом і клеєм кріплю вітрило, і вітер напинає мій парус, неспокійно лопоче, на швидку течію розвертає судно.

Це ж не простий кораблик, це Нінин, і я зробив його з соснової кори...

(304 слів)

За В. Близнецем

Словникова робота:

- З’ясуйте значення слів: *корма* (задня частина судна), *щогла* (високий стовп, вертикальна або похила конструкція на судні, призначена для встановлення вітрил, підняття прапора, влаштування спостережних пунктів), *каравела* (старовинний вітрильний корабель із трьома або чотирма щоглами, на якому іспанці й португальці робили морські подорожі), *шаруватий* (який має вигляд пласта; який складається із шарів).
- Доберіть синоніми до слів: *лопотіти* (тріпотіти, маяти), *швидка* (бистра, стрімка), *зажеврїли* (загорїлися, засяяли) *міркувати* (думати, мислити, метикувати, мізкувати), *просторий* (вільний, широкий).

Орієнтовний складний план

- Човник для Ніни.
- Робота над човником:
 - підготовка кори;
 - роздуми над порядком дій;
 - робота ножем.
- Майже готове суденце.
- Уже залишилось небагато:
 - придумати місце для лав і весел;
 - поставити щоглу з вітрилом.
- Вийшов не простий кораблик.

Письмовий стислий переказ розповідного тексту

про виконання певних дій у художньому стилі

Материні страви

Кожна страва - це емоція, кожен компонент – це важлива її складова.

Народна мудрість

Смачно готує мати. Як вона ворожить над борщем! Устає ще вдосвіта, чистить і промиває буряки, шаткує їх; нарізає картоплі; січе ножем капусту. Усього потроху добавляє в горщик – і помідор кине, і петрушки всипле, і цибулину, і стручок перцю, і лаврове листя. А м'ясо кладе з кісткою, кістка щоб була з мозком, а коли засмачує – то неодмінно старається засмачити старим салом, щоб чулось. Ех, і борщ же тоді виходить такий, що поки дочекаєшся обіду, то ладен власний язик проковтнути.

Любить мати варити й усілякі капусняки – із грибами й без грибів, із кашею й без каші, а про різні юшки й говорити не доводиться. Особливо любить вона готувати юшку з риби – тато приносить йоржів та окунів, чистить сам на тертушці, а мати доводить усе до пугтя, заливаючи водою та направляючи необхідними спеціями. Не обходиться й без юшки з грибними вушками, яку мати навчилася варити ще від баби Килини – жила ж тоді біля лісу, завжди на хазяйстві водились і підберезники, і масляки, і рижики!

А іноді – коли матері захочеться зробити для всіх приємну несподіванку – зготує вона качку. Так, що ніхто й не побачить, заріже її ранесенько, начинить обтертими яблуками, зашиє, покладе на сковороду, смажить, поливаючи салом, що витоплюється з неї. Цілий день тоді в хаті пахне припеченим солодом розімлілих яблук, цілий день тоді батько ходить добріший, ніж будь-коли, усміхнений не на лиці, а зсередини. Звичайно, перш ніж їсти качку, на неї треба добре надивитись, натішитись, намілуватись, а потім уже їсти, повільно пережовуючи, смакуючи кожною волокниною, обсмоктуючи не тільки кісточки, а й власні пальці.

(237 слів)

За Є. Гуцалом

Словникова робота:

1. Поясніть написання слів: *неодмінно, ранесенько, доводиться, м'ясо, пережовуючи, несподіванка, добріший, припеченим.*

2. З'ясуйте значення слів: *удосвіта* (дуже рано, перед світанком, на світанку), *засмачувати* (додавати що-небудь до страви для поліпшення смаку, запаху), *несподіванка* (несподівана, раптова подія, явище, факт), *волокнина* (одна нитка волокна).

Орієнтовний план

1. Смачно готує мама.
2. Як вона ворожить над борщем:
 - а) устає вдосвіта;
 - б) готує овочі;
 - в) додає всього потроху;
 - г) м'ясо кладе з кісткою та засмачує.
3. Любить мати варити й інші страви:
 - а) капусняки;
 - б) юшку з риби
4. Приготування качки.

Докладний переказ тексту-роздуму дискусійного характеру в публіцистичному стилі

Чи любите ви ходити до зоопарку?

Зоопарк – історія міста та його мешканців.

Інтернет-ресурс

Чи любите ви ходити до зоопарку? На це запитання люди відповідають по-різному. Одним цікаво подивитися на колекцію звірів, привезених із різних куточків світу. Інші вважають зоопарки чимось на зразок тюрми для звірів, у якій їх відривають від звичного, природного способу життя на втіху відвідувачам. На чиєму ж боці правда в цьому спорі?

Утримання диких тварин у неволі – дуже давня традиція. Багато правителів мали при своїх палацах колекції рідкісних тварин, привезених здалека. Зрозуміло, це не були зоопарки в сучасному розумінні цього слова...

Сьогодні роль зоопарків не стільки й не тільки в тому, щоб показати відвідувачам колекцію звірів, скільки в збереженні дикої природи. Річ у тім, що деякі види тварин стали вже такими рідкісними, що без допомоги людей можуть зникнути з нашої планети. У багатьох зоопарках світу проводиться робота з розмноження таких тварин у неволі, щоб, коли щось трапиться можна було відродити популяцію.

Що ж до розмови про бідолашних звірів, що сидять за ґратами, наче в'язні, тут є кілька моментів. По-перше, навіть якщо тварину вивезти в її рідний ліс або степ, вона не стане блукати по ньому, а обере собі певну ділянку. Розмір такої ділянки різний для різних тварин. А це обмеження у кількості їжі, яку можна зібрати з ділянки. У зоопарках звірі отримують готову повноцінну їжу. Їх до того ж лікують, якщо захворіють. Тут велика територія їм не потрібна. Однак, у провідних зоопарках світу та національних парках, які спеціалізуються на розведенні та збереженні певних тварин, умови утримання звірів майже такі самі, як і на волі.

Отже, перше ніж засуджувати зоопарки, треба хоча б дізнатися про ту величезну роботу, яку виконують її працівники, і оцінити величезний внесок зоопарків у справу збереження та вивчення тваринного світу нашої планети.

(265 слів)

За А. Ходоренко

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *колекція* (систематизоване зібрання однорідних предметів, що мають науковий, художній, історичний інтерес), *традиції* (1. Досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично й передаються з покоління в покоління.

2. Звичайна, прийнята норма, манера поведінки, усталені погляди, переконання когось), *популяція* (сукупність особин одного виду тваринних чи рослинних організмів, поширена в певній місцевості), *спеціалізуватися* (1. Набувати певних знань, навиків у якій-небудь галузі науки або техніки; набувати якоїсь спеціальності. 2. Закріплюватися за якою-небудь однією спеціальною галуззю, мати спеціальне, особливе призначення), *повноцінний* (1. Який зберігає повну, установлену цінність (про гроші, валюту). 2. Який відповідає певним вимогам, у якому сповна виявляється необхідна ознака, якість).

3. Доберіть синоніми до слів: *рідкісні* (унікальні, раритетні), *тюрма* (в'язниця, неволя), *привезені* (доправлені, поставлені, доставлені, завезені), *правда* (реальність, правота, істина), *спір* (дискусія, дебати, розмова), *здалека* (здаля, звіддалік).

Орієнтовний план

1. Чи любите ви ходити до зоопарку?
2. Утримання диких тварин у неволі – давня традиція.
3. Роль зоопарків сьогодні.
4. Дискусія щодо тримання звірів у неволі.
5. Збереження тварин у зоопарках.

Докладний переказ тексту-роздуму дискусійного характеру в публіцистичному стилі

Що культурнішою є людина, то розвиненішою є її мова

Культура - великий учитель того, як варто жити.

Діна Дін

Із того, як говорить та чи інша людина, можна уявити собі загальний розвиток, її освіту й культурний рівень. Що культурнішою є людина, то розвиненішою є її мова, багатшою на лексичний запас, різноманітнішою епітетами, метафорами, влучними порівняннями, барвистішою вживанням прислів'їв, приказок і приповідок. У природі не буває людей, що визначались би високим інтелектом і водночас примітивною, як у первісного дикуна, мовою. І разом із тим, як часто зустрічаємо людей, байдужих і неохайних до своєї мови й до мови свого народу взагалі! Хіба не доводилося інколи чути: «Чи не однаково, як я говорю? Вправно чи недолуго – то байдуже, аби лиш інші розуміли мене, що я хотів сказати». Ні, не байдуже!

Видатний український поет, учений і великий громадський діяч М.Рильський писав:

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде.

Боротьба за чистоту й високу мовну культуру – боротьба за культуру взагалі. Дбати за очищення мови від усякого засмічення й за дальше піднесення її культурного рівня – це обов'язок кожного, не кажучи вже про тих людей, що безпосередньо працюють над мовою – учених-мовознавців, письменників, журналістів, дикторів, працівників редакцій і видавництва, викладачів рідної мови. Адже від мови наших підручників, газет, науково-популярної й художньої літератури багато залежить, чи мова мільйонів читачів удосконалюватиметься й збагачуватиметься, чи, – іноді, на жаль, трапляється, – засмічуватиметься.

Отже, правильно й чисто говорити своєю мовою може кожний, аби тільки було бажання. Це не є перевагою вчених-лінгвістів, письменників або вчителів-мовників, це – не тільки ознака, а й обов'язок кожної культурної людини. Культурними мусять бути всі, незалежно від того, працює людина розумово чи фізично.

(267 слів)

За Б.Антоненком-Давидовичем

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *недолугий* (1. Безсилий, слабкий, кволий фізично (про людину і тварину) 2. Який не відповідає своєму місцю, призначенню. 3. Слабкий щодо сили свого впливу), *лінгвіст* (фахівець із лінгвістики; мовознавець), *примітивний* (1. Який перебуває на низькому або початковому ступені розвитку. 2. Який відзначається спрощеністю, збідненістю.

2. Який не відзначається глибиною змісту; поверховий. 4. Який відзначається низьким розвитком інтелекту, вузьким колом інтересів; обмежений), *інтелект* (розум, здатність людини думати, мислити).

3. Доповніть прислів'я:

Не так - то він діє, як ... (тим словом сіє)

Слово до слова – ... (зложиться мова)

Як овечка: не мовить ... (ні словечка)

Птицю пізнати по пір'ю, а людину ... (по мові).

Орієнтовний план

1. Як говорить людина, можна визначити загальний її розвиток.
2. М.Рильський про мову.
3. Грамотна мова людини – запорука її культури.
4. Говорити правильно може кожний.

Усний докладний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису зовнішності людини

Мамина мама...

Мати – це саме зворушливе з усього, що є на землі. Матір-це значить: прощати і приносити себе в жертву.

Еріх Марія Ремарк

Звали її Килина. Була вона невеличка, висохла й тонка, наче горстка конопель, витіпана на терниці. На темному її обличчі життя зоставило зморшкувате своє письмо, в очах випалило живий дух, і вони були схожі на дві бездонні криниці. На руках щоденна робота повирубувала борозни, репані розсипища мозолів.

Варила вона дуже смачний борщ, який уміла так затовкувати салом та засмачувати сметаною, що від нього не можна було одірватись. Килина завжди стежила, щоб їли спокійно, не поспішали, щоб під ложку підставляли кусень хліба, щоб із миски не вигрібали гущу, не виловлювали м'яса, щоб за столом не теревенили, не крутились, не штовхалися, а їли вдумливо, розумно й гідно.

Любила вона кожен рослину всім своїм еством, і, здається, рослина відповідала їй такою ж любов'ю. На кожному клаптику землі у неї щось родило, кожен клаптик землі цвів і плодоносив. Були в неї буряки кормові, які вона згодовувала свині, були буряки червоні, які різалися в борщ, а були й цукрові, котрі можна було спекти в гарячому вугіллі й з'їсти замість делікатесу.

Сіяла баба квасоллю кругленьку й невелику, білу; сіяла також рябеньку, од якої і суп, і борщ здавалися немов веселіші, проте найбільше їй подобалась довгаста велика квасоля – ряба або ж попросту біла, яку було і з стручка приємно вилущити, і в пригорщі потримати. Вирощувала Килина ранню редьку – червонобоку й веселобоку, а також і пізню – чорну, схожу на чималий буряк. Не вилазила вона ніколи із грядок, порпалася в часнику, у цибулі, у моркві, в огірках, у помідорах.

(225 слів)

За Є. Гуцало

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *теревенити* (говорити дурниці, нісенітниці), *терниця* (знаряддя для тіпання, тертя льону, конопель), *делікатес* (вишукана, тонка страва), *кусень* (1. Частина, відділена, відбита від чого-небудь; шматок. 2. Взагалі частина чого-небудь), *плодоносити* (давати плоди).

2. Доберіть до слів синоніми: *смачний* (апетитний, пікантний, смаковитий), *порпатися* (ритися, копірчатися, працювати, поратися), *вирощувати* (ростити, плекати, викохувати, випещувати), *подобатися* (припадати до серця, імпонувати; припадала до душі), *різати* (кришити, шаткувати; сікти, рубати), *стежити* (слідкувати, пильнувати, спостерігати).

Орієнтовний план

1. Звали її Килина:
 - а) була невеличкою росту;
 - б) обличчя зморшкувате;
 - в) очі – дві бездонні криниці;
 - г) на руках сліди від щоденної роботи.
2. Смачний борщ Килини:
 - а) уміла затовкувати салом;
 - б) слідкувала, щоб їли спокійно.
3. Любила вона усі рослини.
4. Кожен клаптик землі у неї плодоносив:
 - а) були в неї буряки;
 - б) сіяла вона квасоллю;
 - в) вирощувала редьку.

Усний докладний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису зовнішності людини
Улянка-кульбабка

*Голос краси звучить тихо:
він проникає тільки в самі чуйні вуха.*

Ф. Ніцше

... На початку жовтня ледве помітною лісовою стежкою, яка звивалася між старезних дубів, йшла дівчинка років тринадцяти. На ній була картата новенька кофтина, синя спідниця й біла хустинка, як терен-цвіт. І ця хустинка різко відтіняла чорні брови дівчинки, її засмагле обличчя й світлі очі. Такі світлі й зелені, що в темряві вони, мабуть, блимають, як світлячки, її кругле ніжне підборіддя схоже було на яблуко, а припечений сонцем кирпатенький ніс скидався на жовту лісову грушку, яка вистигла проти сонця аж на самісінькій верхівці дерева.

Дівчинка несла книжки й зошити, перев'язані навхрест мотузком. Вона поверталася додому зі школи. Йшла легким безшумним кроком, наче пливла над стежкою, і тільки іноді під її черевиками, взутими на босу ногу, стиха хрускали суха гілочка або жолудь.

Стежка зненацька повернула праворуч, обминаючи круту гору, і тоді стало чути, як весело видзвонює в тиші вода. Прозорий струмок перетинав стежку, і через нього було перекинута кладку з сухої деревини. Дівчинка сіла над струмком, поклала біля себе книжки й почала задумливо бовтатись у воді руками. Хвильки хлюпали в неї між пальців і здіймались ясними пухирями, у яких відбивалось на мить то жовте листя клена, то клаптик блакитного неба, то обличчя в білій хусточці.

Руки в дівчинки були шершаві, як дубова кора, засмагли й подряпані. Хустинка в неї зсунулась набік, і з-під неї вибилась хмарка льняного волосся, білого й легкого, як пух, – дмухне вітрець, так воно й розлетиться навколо. І тепер дівчинка стала дивно схожою на кульбабу. У школі її подружки так і кликали завжди: Улянка-кульбабка.

(236 слів)

За О. Донченко

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *картата* (із чотирикутними візерунками, малюнками (про тканину, одяг), *навхрест* (хрестоподібно, хрест-навхрест), *кладка* (дошка або колода, покладена через річку, струмок, болото для переходу), *клаптик* (невелика, незначна частина якоїсь поверхні (поля, лісу тощо)).

2. Доберіть синоніми до слів: *безшумним* (тихим, неголосним, ледве чутним), *задумливо* (замріяно, розмірковуючи, роздумуючи) *скидатися* (здаватися, бути схожим), *блакитне* (голубе, прозоре).

Орієнтовний план

1. Дівчинка тринадцяти років:
 - а) на ній була новенька кофтинка;
 - б) біла хустинка відтіняла брови, обличчя та очі;
 - в) підборіддя, як яблучко, ніс, як грушка.
2. Дівчинка поверталася зі школи.
3. Стежка зненацька повернула праворуч.
4. Зупинилася дівчинки над струмком:
 - а) руки в неї були шершаві;

- б) із-під хустинки вибилась хмарка льняного волосся;
в) дівчинка стала схожа на кульбабу.

**Усний докладний переказ розповідного тексту публіцистичного стилю
з елементами роздуму**

Не залишайтеся байдужими до культури рідного народу

В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля.

Т. Шевченко

У всіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми й Богом. Він никає світом, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу...

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї та традиції, що вироблялися протягом багатьох століть і освячені часом. Звичаї, традиції, обряди – це втілені в рухи й слова світовідчуття, світосприймання та взаємини між людиною та природою, між людиною й людиною. А ці взаємини та світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру народу.

Звичаї народу – це ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки на сучасному етапі, а й у його історичному минулому. Це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших усенациональних справах, у повсякденні та у святкові дні. Це ті найменші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю!

Повертаючись обличчям до духовної культури свого народу, ми повертаємося до здобутих джерел, що живили його дух, оберігали чистоту душі, допомагали пояснювати незрозуміле, відповідно діяти й жити. Людина є маленькою часточкою космосу: внутрішній її світ підпорядкований вищим законам буття, гармонії Всесвіту. Але, прийшовши на землю у своїй тілесній оболонці, вона відчувала своє безсилля перед силами природи, обожнювала природу й намагалася на свій лад пояснити ті чи інші явища. Так з'явилися численні повір'я, що передавалися з покоління в покоління: людина за своєю природою відкрита до віри, із вірою легше жити, тому вона творила й вірила в те, що творить.

Читайте про народні повір'я наших давніх предків, що ввійшли в плоть і кров наших звичаїв і святкових обрядів дійств, і ви не залишитесь байдужими до багатющої культури рідного народу.

(264 слів)

За М.Шкодою

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *повір'я* (легенда, фантазія, вигадка), *блудний* (мандрівний, бездомний), *притулок* (захисток, пристанок, пристановище), *буття* (існування, життя, перебування), *гармонія* (співзвучність, злагода, згода, любов, дружба, товариськість).

2. Доповніть прислів'я:

Мудрим ніхто не вродився, ... (а навчився)

Хто знання має, ... (той мур зламає)

Хто людей питає, ... (той і розум має).

Що знаєш, що вмієш, ... (те за плечима не носить).

Не соромно не знати, ... (соромно не вчитись)

Найвища школа — ... (саме життя).

Орієнтовний план

1. Про існування повір'я.
2. Кожен народ має свої звичаї.

3. Прикмети, за якими розпізнається народ.
4. Повертаючись до духовної культури свого народу, ми повертаємося до здобутих джерел.
5. Не будьте байдужими до багатющої культури рідного народу!

**Усний докладний переказ розповідного тексту публіцистичного стилю
з елементами роздуму
Чому потрібно пізнати себе?**

Ніхто не знає, що його в житті чекає.

Народна мудрість

Колись один стародавній мудрець сказав, що немає для людини більш цікавого об'єкта, ніж сама людина. Він не помилився: ми можемо стверджувати головне, що в основі розвитку суспільства лежить людина.

Людині притаманне прагнення до цікавого й до важливого.

А що краще?

Цікаве – інша людина. А більш вагоме й цінне для кожної людини – від малечі до старечі – знання про самого себе. Усім себе треба знати, щоб завжди бути щасливою людиною.

Що найважливіше для людини, визначили старогрецькі мудреці. Остаточний висновок їхніх тривалих міркувань «Пізнай самого себе». Вони увіковічили цю формулу на храмі Аполлона в Дельфах. Формулу для всіх народів і всіх часів, для кожної людини.

Як цю формулу розуміти?

Перед тим, як приступити до якоїсь роботи, треба віддатися самопізнанню – оцінити свої можливості та вади. Бо людина передусім повинна знати себе. Якщо я знаю, що є я сам, то відповідно, я знаю і те, ким я повинен стати. А щоб стати, треба навчитися керувати собою. Пізнаючи себе, ми пізнаємо оточуючий нас світ.

Отже, перед кожною людиною стоїть, як заповідали наймудріші, завдання пізнати себе, яке вона повинна розв'язувати все життя. Слід зауважити, що пізнання самого себе – це задача, яку неможливо довірити іншому. Робота, яку повинен виконувати кожен самостійно. Цю задачу ніхто не може списати в товариша, почути як головну підказку. Пізнаючи себе, людина «знаходить» себе, щоб заповнити собою певну ділянку суспільного виробництва, утілити власну творчу працю в здобутки культури – залишити свій слід на землі.

(227 слів)

За В.Клименком

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *мудрець* (1. Людина, що має великий розум, досвід, глибокі знання; мудра Людина. 2. Мислитель, філософ), *храм* (1. Будівля, де відбуваються богослужіння, релігійні обряди. 2. Місце, яке викликає почуття глибокої пошани), *Дельфа* (Місто у південно-західній Фокіді коло підгір'я Парнасу, славетне своїм оракулом Аполлона та піфією), *формула* (1. Загальне коротке визначення якогось положення, відношення, закону, яке можна застосувати до відповідного конкретного випадку. 2. Виражене буквами, числами, знаками умовне позначення відношення будь-яких величин, елементів).
2. Доберіть до слів синоніми: *міркування* (роздуми, думки, погляди, переконання), *мудрець* (мислитель, філософ), *вагоме* (значне, важливе), *задача* (завдання, справа), *самостійно* (своїм розумом, на свій розсуд, без допомоги, самотужки).

Орієнтовний план

1. Слова мудреця.

2. Людині притаманне прагнення до цікавого і до важливого.
3. Що найважливіше для людини визначили старогрецькі мудреці.
4. Перед роботою потрібно оцінити свої можливості.
5. Пізнаючи себе, людина «знаходить» себе.

8 КЛАС

ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ РОЗПОВІДНОГО ТЕКСТУ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОПИСУ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ Й КУЛЬТУРИ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ АНДРІЇВСЬКА ЦЕРКВА В КИЄВІ

*Сказав він (Андрій) ученикам своїм:
“Бачите ви гори сі ? Так-от, на сих горах
возсіяє благодать Божя, і буде город великий,
і церков багато воздвигне Бог”*

“Повість минулих літ”

Мовить переказана в “Повісті минулих літ” легенда, що проповідував Слово Боже на нашій землі учень Христа апостол Андрій Первозванний. Зійшов він на зелені гори дніпровські, поблагословив їх і поставив на одній із них хреста.

На місці зведеного апостолом хреста київський князь Всеволод Ярославович 1086 року збудував церкву, що потім багаторазово горіла й відбудовувалась.

1744 року в Україні перебувала імператриця Єлизавета Петрівна. Відвідавши Київ, вона вирішила поставити нову церкву на Андріївській горі. Роботу над проектом було доручено Варфоломію Растреллі. У творчості видатного архітектора церква стала лебединою піснею.

Коли дивишся на легкий, стрімкий силует Андріївської церкви, що ніби пливе над Дніпром, здається, що природа й мистецтво подали одне одному руки, дружно працюючи над створенням прекрасної споруди.

Церква стрімко поривається з високої наддніпрянської кручі в небо, але масивний двоповерховий фундамент міцно з'єднує її із землею, навіки прив'язавши до подільських вуличок.

Чіткий, легкий силует цього стрункого однокупольного храму видно здалеку. Насправді церква дуже висока (60 м, без стилобату 40), проте завдяки винятковій пропорційності та стрункості не справляє враження громіздкості. Церква має форму хреста, по кутах якого розміщено чотири тонких стрілчастих башточки. Храм прикрашено колонами та пілястрами з позолоченими капітелями.

Андріївську церкву збудовано в стилі бароко. Білі колони, карнизи, пілястри, щедро визолочені орнаменти й капітелі яскравіють на фоні бірюзових стін.

Таким же урочистим, як і зовнішній вигляд, є інтер'єр храму. Внутрішнє оздоблення розроблене ближче до стилю рококо. Інтер'єр нагадує пишність царського палацу, однак повністю відповідає вимогам щодо оздоблення церкви.

Яскраво-червоний іконостас, золоті узорні рами навколо ікон, золочена, прикрашена арабесками та квітами шапка високого купола... Химерні оздоби сплетені з раковин, гілля та квітів. Усе тут вражає вишуканістю, витонченою красою вигнутих, неспокійних ліній.

Це храм-палац, пам'ятник легковажного століття, коли люди розучились молитися. Мабуть, неприродний вигляд мали тут молільники! Храм не приводить душу до стану каяття. Яким безконечно далеким є це все від суворої атмосфери Софійського храму.

(299 слів)

З журналу

Словникова робота:

1. За допомогою тлумачного словника з'ясуйте значення слів: *пілястр* (плоский, схожий на колону виступ на поверхні стіни чи стовпа), *капітель* (завершення колони, на яку спирається балка), *арабеска* (вид орнаменту з геометричних фігур), *рококо* (стиль у мистецтві XVIII століття, для якого притаманні грайливість, витіюватість та висока декоративність), *бароко* (стиль у європейському мистецтві кінця XVI до середини XVIII століття, якому притаманні пишність, величність та динамізм).
2. Визначте тему, головну думку та стиль тексту.
3. Докладно перекажіть текст, дотримуючись авторського стилю.

Орієнтовний план

1. Церква на дніпровських схилах.
 - а) Благословення Андрія Первозванного;
 - б) приїзд до Києва імператриці.
2. Прекрасна церква на Андріївській горі.
 - а) Гармонійне поєднання природи й мистецтва;
 - б) храм на двоповерховому стиліобаті;
 - в) пропорційність і стрункність однокупольної церкви;
 - г) чотири стрілочастих башточки по кутах хреста;
 - д) стиль збудованого храму;
 - е) урочистість, витончена краса інтер'єру.
3. Своєрідний символ міста.

Стислий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі На берегах Раствавиці

*Чом? Чом? Чом? Земле моя,
Так люба ти мені?
Чом, чом, чом, земле моя,
Чарує так мене краса твоя?*

Костянтина Малицька

Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тихо тече по Васильківщині невеличка річка Раствавиця. Серед долини зеленіють розкішні густі та високі верби, там ніби потонуло у вербах село Вербівка. Між вербами дуже виразно і ясно блищить проти сонця висока біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась у зеленому гіллі старих груш. Подекуди з-поміж верб та садків виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь. По обидва береги Раствавиці через усю Вербівку стеляться сукупні городи та левади, не одгороджені тинами. Один город одділяється од другого тільки рядком верб або межами. Понад самим берегом в'ється в траві стежка через усе село. Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе, і скрізь бачиш зелене-зелене море верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та густої осоки.

От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади. Густа, як руно, трава й дрібненька, тонісінька осока доходять до самої води. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені кущі верболозу, то кругленькі, наче м'ячики, то гостроверхі, неначе топольки. Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Раствавиця, неначе передражнює здорові річки, як часом маленькі діти передражнюють старших. А там далі вона повилась між високими вербами та лозами, що обступили її стіною з обох боків. Он верби оступились од берега й розсипались купами на зеленій траві. Скрізь по обидва боки Раствавиці на покаті стеляться чудові городи, жовтіють тисячі соняшників, що ніби поспинались та заглядають поверх бадилля кукурудзи на річку; там далі набігли над річку високі коноплі й залили берег своїм гострим важким духом. В одному місці розрослися чималі вишняки, а далі од берега, коло самих хат, ростуть дикі груші та яблуні, розкидавши своє широке гілля понад соняшниками; а ондечки серед одного городу вгніздилась

прездорова, стара, широка та гілляста дика груша, розклала своє гілля трохи не при землі на буряки та картоплю. Соняшники заплутались своїми жовтими головами в гіллі.

Серед села Растваця входить у широкий ставок. Кругом ставка знов осокори та верби: то стоять рівно стіною, то збились ніби в прездоровий круглий стовп, то пішли берегом, наче вирізаною зверху в зубчики оборкою. На ставу ніби плаває маленький острівцець із високими тополями та осокорами. На греблі знов у два рядки вдивляються у воду дуже старі, товсті, дуплиністі верби, вкриваючи гіллям здоровий панський питель. Нижче од ставка Растваця знов повилася між зеленими левадами та вербами, а далі сховалася в дубовий ліс та й утекла в Рось.

Усі вулиці у Вербівці ніби зумисне обсажені високими вербами: то поросли вербові кілки тинів. Усе село наче в розкішних алеях. Як залле Вербівку літнє палке сонце, як засипле її зверху золотом та сріблом сонячне марево, то вся кучерява долина здається залитою буйними зеленими хвилями, що десь набігли з моря, й залили, й затопили долину, й скам'яніли, піднявшись високо вгору. Дивишся й не надивишся, дишеш і не надишешся тим чистим, гарячим та пахучим повітрям.

(544 слова)

За І. Нечуєм-Левицьким

Словникова робота:

1. За допомогою тлумачного словника з'ясуйте значення слів: *клуня* (будівля для зберігання сіна, снопів, а також для молотьби, віяння), *питель* (млин, на якому змелюють борошно), *левада* (присадибна ділянка землі).
2. Визначте тему та основну думку тексту.
3. Докладно перекажіть текст, дотримуючись авторського стилю.

Орієнтовний складний план

1. Невеличка річка Растваця.
2. Село Вербівка:
 - а) церква посеред села;
 - б) біленькі хати та клуні;
 - в) сукупні городи та левади;
 - г) стежка через усе село.
3. Береги річки Растваці:
 - а) зелені левади;
 - б) верби та лози;
 - в) чудові городи;
 - г) розкішні садки.
4. Ставок посеред села.
5. Вулиці Вербівки, обсажені вербами.

Докладний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії та культури в публіцистичному стилі **Пам'ятник Богдану Хмельницькому**

Чи не той то хміль, що коло тичини в'ється?

Гей, той то Хмельницький, що з ляхами б'ється.

Народна творчість

Визначною пам'яткою історії та культури є пам'ятник Богдану Хмельницькому в Києві. Це, по суті, єдине, що матеріально увічнює пам'ять про гетьмана. Могили його немає. Через сім років по смерті Хмельницького шляхетське військо захопило на якийсь час Суботів. Тоді й було навмисно викинуто з домовини кістки ненависного ворогам полководця. Безсилі перемогти живого, вороги позбиткувалися з мертвого.

Ідею спорудження пам'ятника Богдану Хмельницькому вперше висунув у тридцять роки минулого століття видатний історик, перший ректор Київського університету Михайло Максимович.

Місце для встановлення пам'ятника вибране не випадково. Саме тут, на майдані проти Софійського собору, після перемоги під Пилявою та Зборовом зустрічали свого славного гетьмана кияни.

Роботу над пам'ятником було доручено славетному скульпторові Михайлу Микешину. Митець задумав багатофігурну композицію, проте здійснити задум не вдалося через брак коштів.

Пам'ятник має чималі розміри. Висота бронзової кінної статуї – більше 10 метрів. Її встановлено на високому гранітному п'єдесталі, що імітує дикий неотесаний камінь (постамент спроектовано київським архітектором В.Ніколаєвим).

Гарцює неспокійний кінь. Міцною і вправною рукою стримує його полководець. Упевнено тримається він у сідлі, силою наливо його могутню постать. Лівою рукою придержує гетьман кінський повід, правиця стискає булаву – символ гетьманської влади.

Докладно й ретельно зобразив скульптор одяг Хмельницького: козацький жупан, свиту, шаровари. Поблискує бронзою на боці шабля.

Погляд приковує лице гетьмана – настільки виразним зробив його скульптор. Глибокі зморшки перерізали високе чоло. Ще суворішим немолоде обличчя гетьмана роблять довгі козацькі вуса. Тяжка задума на чолі, втома й неспокій в очах. Незмірно тяжкою є відповідальність за людські життя, за долю народу.

Ще здалеку пам'ятник чітким силуетом вимальовується на тлі неба. Чудово гармонує кінна статуя з обрисами Софійського собору, що височіє неподалік.

(259 слів)

З журналу

Словникова робота:

1. За допомогою тлумачного словника з'ясуйте значення слів: *монумент* (архітектурна чи скульптурна споруда на честь видатної події або особи), *п'єдестал* (художньо оформлене підвищення, на якому встановлюється статуя, скульптура), *постамент* (висока підставка, на якій устанавлюють пам'ятник).
2. Визначте тему, ідею та стиль тексту.
3. Докладно перекажіть текст, дотримуючись авторського стилю.

Орієнтовний складний план

1. Пам'ятник у Києві – єдине, що матеріально увічнює пам'ять про Хмельницького.
2. Ідея, висунута Михайлом Максимовичем.
3. Вибір місця для встановлення пам'ятника.
4. Митцєві не вдалося здійснити первинний задум.
5. Розміри монумента, матеріал.
6. Гранітний п'єдестал.
7. Бронзова кінна статуя:
 - а) гарцює неспокійний кінь;
 - б) козацький одяг гетьмана;
 - в) вираз обличчя Хмельницького;
 - г) чіткий силует пам'ятника.

Стислий переказ тексту публіцистичного стилю (на основі прослуханих телепередач)

Фред: «Для мене кожен матч – як останній»

*Хай скажуть потім: ось де мужність!
А ти лиш знав, що ... треба. Мусиш.*

В. Коломієць

В ексклюзивному інтерв'ю у програмі «Профутбол» легіонер «Шахтаря» Фред Родрігес розповів про труднощі та непевне становище після допінгового скандалу, стосунки з новим тренером та плани на майбутнє.

Нарешті до «Шахтаря» після піврічної дискваліфікації через допінговий скандал повернувся один із найкращих гравців чемпіонату Фред Родрігес. Незважаючи на таку тривалу перерву, на поле Фред знову вийшов у відмінній формі та продовжує радувати вболівальників своєю грою.

«Для цього я багато працюю. У нас є кілька гравців, від яких залежить гра, якщо ми всі будемо грати з максимальною віддачею, тоді й буде результат, – ділиться власним секретом успіху півзахисник «Шахтаря». – Звичайно, хочеться бути найкращим у команді, але поки я не відчуваю себе одноосібним лідером «Шахтаря», та буду надалі працювати, адже для мене кожний матч, кожне тренування – як останні».

Наразі Всесвітнє антидопінгове агентство подало апеляцію щодо збільшення терміну дискваліфікації, тому гравець не знає, що чекає на нього далі, але кожному гру викладається на повну.

«Я дуже щасливий, що у матчі з «Динамо» мені вдалося проявити себе. Нехай ми не перемогли, але створили дуже багато небезпечних ситуацій для суперника. Головне, що «Шахтар» закріпився на першому місці, – каже футболіст і додає: – Такими змінами завдячує новому тренеру «Шахтаря»: Фонсека дозволяє мені вільно виконувати функції захисника – і атакувати, і захищатися. Луческу ж обмежував мене саме в атаці. Мені, напевно, найкраще довелося зрозуміти ідеї нового тренера, саме тому існує величезна довіра до мене з його боку. Тренер розгледів у мені ті навички, яких не бачив Луческу».

Незважаючи на порівняння з однією з колишніх зірок «Шахтаря», Фернандіньо, зупинятися на досягнутому Фред не збирається, так само як і залишати команду найближчим часом: "Дуже рано ще мене порівнювати з Фернандіньо, проводити паралелі. Не приховую, мені подобається, що мене з ним порівнюють, адже це, напевно, найсильніший із бразильців, які були в «Шахтарі». Це певною мірою кумир для мене. Повторити шлях Фернандіньо – це мрія будь-якого футболіста. Але нині я щасливий у «Шахтарі». Нещодавно я продовжив контракт і маю ще багато чого дати цьому клубу».

(343 слова)

Із Інтернет-енциклопедії

Словникова робота:

1. Визначте тему й основну думку тексту.
2. Поясніть написання слів: *легіонер «Шахтаря» Фред Родрігес, Фернандіньо, програма «Профутбол»*.
3. З'ясуйте значення слів: *допінг* (речовини, які при введенні в організм спричиняють тимчасове підвищення його активності), *уболівальник* (пристрасний любитель спортивних змагань), *кумир* (той, хто служить предметом захоплення, поклоніння), *дискваліфікація* (позбавлення спортсмена права брати участь у змаганнях).

Орієнтовний складний план

1. Інтерв'ю у програмі «Профутбол».
2. Повернення у футбол:
 - а) тяжка праця;
 - б) непевне становище;
 - в) перемога це не головне.
3. Плани на майбутнє.

Стислий переказ тексту публіцистичного стилю

(на основі прослуханих телепередач)

Олександр Кобахідзе – грузинський легіонер в українському футболі

... Пору хай вітер буде,

*А в даліні - мета.
Чорно кругом чи біло,
Не зупиняти рух.
Може зламатись – тіло,
Але ніколи – дух.*

О. Стефанович

У програмі «Профутбол» на каналі «2+2» ексклюзивне інтерв'ю з грузинським легіонером Олександром Кобахідзе.

За всі роки через український чемпіонат пройшло 103 грузинські гравці. Наразі ця цифра є меншою, але півзахисник «Ворскли» Олександр Кобахідзе й досі входить до числа тих, хто залишився – в Україні. Грає він уже дев'ятий рік.

Журналіст програми «Профутбол» на каналі «2+2» зустрівся з грузинським гравцем, щоб дізнатися, як футболіст адаптується у новій команді, які стосунки із тренерами «Дніпра» та «Волині», а також на що, окрім футболу, витрачає свій час.

За роки перебування в Україні Олександр Кобахідзе довелося грати у «Дніпрі», у колишньому «Кривбасі», «Арсеналі» та «Волині», допоки він не зайняв своє місце в лавах полтавської «Ворскли».

«Найголовніше, що він постійно спілкувався з футболістами. У нас не було в команді футболістів основного або неосновного складу, з яким би він не розмовляв. Він до всіх ставився однаково, тому у нас був дуже дружній, міцний колектив, – згадує Олександр період у «Арсеналі» – саме там він зміг розкритися наповну.

Із тренером дніпрян грузинський футболіст також мав гарні взаємини, але був змушений залишити клуб через високу конкуренцію з Коноплянкою та перейти до «Волині». Із луцькою командою у Олександра Кобахідзе пов'язані лише гарні спогади: «Моє прізвище він постійно плував: то Кікабідзе, то Кахабідзе, то Каладзе навіть називав. Він такі речі казав, що ми навпаки сміялися, ніхто не ображався. Там цілий «95-й квартал» точно».

Наразі Олександр перейшов до «Ворскли» та вже демонструє гарну гру. «Навіть із першого дня було видно й чути, що це справжня людина, яка добродушна, яка дуже порядна, і вислухає тебе, і підтримає, і щось розкаже. Адаптації йому як такої не потрібно було», – ділиться враженням щодо нового члена команди Володимир Чеснаков, капітан «Ворскли».

Окрім футболу, Олександр має незвичні як для футболіста хобі – він частує своїх товаришів із команди власноруч приготованими стравами грузинської кухні та читає книжки.

«Так, я люблю читати. Остання книжка, яку я прочитав, – «Майстер і Маргарита». Був у захваті. Читати літературу російською мені важко, хоча я можу читати, а от українською – ще ні», – зізнається Олександр.

(358 слів)

Із інтернет-енциклопедії

Словникова робота:

1. Поясніть, до якого стилю та типу мовлення належить текст.
2. З'ясуйте значення слів: *легіонер* (воїн, солдат, який входить до складу легіону), *півзахисник*, (гравець півзахисту), *основний та неосновний склад* (сукупність людей, що утворює який-небудь колектив), *чемпіонат* (змагання на першість із якого-небудь виду спорту).
3. Доберіть синоніми до слів: *колектив* (команда), *конкуренція* (суперництво), *адаптація* (приспосовування).

Орієнтовний складний план

1. Інтерв'ю з грузинським легіонером.
2. Півзахисник «Ворскли» Олександр Кобахідзе:
 - а) команди, в яких грав футболіст;

- б) ставлення тренера до команди;
- в) конкуренція з Коноплянкою.
- 3. Перехід до «Ворскли».
- 4. Захоплення гравця.

**Стислий переказ тексту розповідного характеру з елементами опису
місцевості в художньому стилі**

На Каффу

*Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
Що пливають козаки, тільки мріють шапки
Та на сей бік за нами*

Т.Г.Шевченко

Увесь день простояли козацькі чайки на височині каффських берегів. Чорним маком розсипались вони по хвилях у сліпучому блиску сонячних іскор. А коли сонце схилилося до заходу і стало море бузковим, як оправлений у золото аметист, почали козаки повільно підтягуватися до берегів.

Гетьман Сагайдачний не сходив із палуб і не випускав із рук зорової труби. За день він вивчив положисті гори навколо Каффи, що дивовижно нагадувала житні хлібини, далеко висунутий у море мис, чорний кряж Кара-Дагу, дрібні бухточки й затоки під кучерявою хмарою садів.

З північного заходу Каффу широкою блакитною затокою обмивало море. Зі сходу затоку замикав мис Святого Іллі. Із півдня обступали гори, а по той бік затоки розкинувся степ.

Каффа поділялася на три частини: фортецю, місто й передмістя. Фортецю збудували ще генуезці, оточивши її високими мурами з величезних кам'яних брил з дванадцятьма вежами й чотирма брамами. Вежі були чотириокі, двоповерхові, із зубчастим верхом та кількома бійницями для гармат. Стіни між вежами також мали зубчастий карниз. Сухий рів оточував стіни не так для оборони, як щоб стікали в море гірські потоки після дощу. Місто було оточене такими самими мурами з вежами й брамами. Передмістя потопало в садах.

Каффа тривалий час була генуезькою колонією. Року 1475 її сплюндрували турки, і з того часу вона втратила свій колишній блиск і розкіш. Керував Каффою султанський намісник, паша, якому скорялося, крім Каффи, все південне узбережжя Криму. У Каффі було багато вірмен, греків, євреїв, турків, італійців та караїмів. Різномовна юрма заповняла порт, де пахтіло вином, солоною рибою, ваніллю, смоленим канатом і фруктами.

Але головним товаром тут були невільники. Звідси їх вивозили в усі порти Середземного моря, а потім гнали караванами до Персії, Індії та Аравії.

Густішали присмерки. Море хвилювалося широкими рівними хвилями, важко й ритмічно гойдаючи козацькі байдаки.

Віддаючи накази, Сагайдачний продовжував час від часу поглядати в зорову трубу. Тихо занурювалися у воду весла. Навіть люльок не палили завзяті курці запорожці, щоб ворог не помітив вогників. Усе ближчав рокіт прибою.

Загін Сагайдачного тихо посувався в темряві, але, не дійшовши прибою, зупинився. За годину-дві стемніє, Каффа порине в глибокий сон, і тоді помчать байдаки до зубчастих мурів. Поведуть запорожців старі козаки, колишні каффські невільники.

Сагайдачний підведеться і скаже неголосно, але так, що почує його кожен козак: “Уперед, панове! На Каффу!”

(386 слів)

За З. Тулуб

Словникова робота:

1. Визначте тему та головну думку тексту.
2. З'ясуйте значення слів: *чайка* (бойовий довбаний човен запорізьких козаків), *байдак* (великий човен, яким плавали по річках і морю), *кряж* (пасмо невисоких гір, горбів), *карниз* (виступ, що завершує горішню частину стіни), *колонія* (країна, позбавлена політичної та економічної незалежності імперіалістичними державами).
3. Доберіть синоніми до слів: вежа (башта), брама (ворота, врата), положистий (похилий, плоский).

Орієнтовний складний план

1. Розташування міста:
 - а) з північного заходу - море;
 - б) зі сходу - мис Святого Іллі;
 - в) з півдня - подібні до житніх хлібин гори;
 - г) по той бік затоки - степ.
2. Три частини міста: фортеця, місто й передмістя.
3. Опис фортеці:
 - а) мури з дванадцятьма вежами й чотирма брамами;
 - б) чотирибок, двоповерховий, із зубчастим верхом та бійницями вежі;
 - в) стіни із зубчастим карнизом;
 - г) сухий рів навколо стін.
4. Мури навколо міста.
5. Передмістя потопало в саду.

Вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії та культури в художньому стилі *Козацький прапор*

*Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!
Вкраїнські прапори вгорі –
Мов сонце над степами...*

П.Г.Тичина

Українські прапори належать до своєрідної ділянки українського мистецтва. Виконували їх нерідко серійно. З одного боку прапора наносили певні традиційні рисунки: сонце, півмісяць, зірки. З другого - зображувалися цілком оригінальні елементи, а часом, навіть композиції, подібні до картин. Із відомих нам чотирнадцяти прапорів Запорозької Січі, виготовлених між 1769—1774 рр., немає й двох між собою тотожних.

На деяких прапорах утілено ідею небесної допомоги запорозькому воїнству. Як, скажімо, на великому запорозькому прапорі, що датується 60-ми або 70-ми рр. XVIII ст.

Прапор виконано з червоного шовку. Усі зображення нанесено олійними фарбами.

У верхньому правому куті - зображення Божого Сина, у лівому - лик патрона Запорожжя Архангела Гавриїла.

Посередині намальовано озброєну гарматами двоповерхову галеру. На ній - близько двох десятків запорожців. Усі козаки схвильовані якоюсь надзвичайною подією. Про це свідчать їхні пози, підняті вгору обличчя, голені голови з оселедцями. Убрані козаки у військовий запорозький одяг. Дві постаті переднього плану в багатих квітчастих жупанах підкреслені композиційно. Мабуть, це старшини.

Психологічне напруження підкреслене зіставленням яскравих кольорів. Брунатна галера має яскраво-рожеву корму. Різко виділяється біля щогли постать старшини в блакитному жупані. Плями малинового, білого, синього, жовто-зеленого одягу козаків передають настрій тривоги, неспокою.

В основі зображеного на прапорі лежить легенда про небесну допомогу козацькому війську. І, хоч Богородицю на прапорі не намальовано, за своїм змістом картина перегукується з поширеними й улюбленими в Україні XVIII ст. іконами Покрови.

На українських іконах, створених на сюжет Покрови, як правило, зображено Богородицю, яка своїм омофором покриває гетьмана, козацьку старшину. Усе запорозьке товариство.

Християнське свято Покрови встановлене на честь Божої Матері. Легенда розповідає, що трапилось це у X ст. На Константинополь напали вороги, місту загрожувало зруйнування. Зібравшись у церкві, мешканці міста молилися за врятування. Серед молільників був юродивий Андрій. Саме йому судилося побачити Богоматір, яка, ідучи повітрям, зняла з голови покров-омофор і розпростерла його над людськими головами, захищаючи молільників. Цієї миті вороги зняли облогу міста.

Християнське свято Покрови відзначається 14 жовтня. Це було головне свято запорозьких козаків. Богоматір вони вважали своєю заступницею в далеких походах, під її покровом не боялися ні розбурханої морської стихії. Ні злих ворожих сил. Свою відмову від шлюбу запорожці порівнювали з високим Божим призначенням Приснодіви. Її зображення було на козацьких хрестах. Священною для кожного козацького лицаря на Січі була Покровська церква, від порога якої січовики вирушали на захист рідної землі й куди з подякою за порятунок поверталися після походів.

Запорожці високо шанували військові прапори. Що належали до клейнодів. В уявленні низового товариства вони були нерозривно пов'язані з усім козацьким життям. Прапори є пам'ятками давнього українського мистецтва.

(420 слово)

За П. Жолтовським, В. Супруненко

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *омофор* (частина вбрання сановної духовної особи, що накидається на плечі), *клейнод* (знак влади), *юродивий* (психічно хворий), *патрон* (безпосередній начальник).

2. Доберіть синоніми до слів: *традиційний* (сакраментальний), *оригінальний* (своєрідний, нестандартний, самобутній), *тотожний* (однаковий, рівний, ідентичний).

Орієнтовний складний план

1. Прапор - своєрідний вид українського мистецтва.
2. Традиційні та оригінальні зображення на прапорах:
 - а) лик Христа у верхньому правому куті;
 - б) ліворуч - зображення Архангела Михаїла;
 - в) двоповерхова галера з козаками посередині прапора;
 - г) яскраві кольори, що передають психологічне напруження.
3. Шанобливе ставлення козацтва до Божої Матері - своєї покровительки.

9 КЛАС

ПИСЬМОВИЙ ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ ІСТОРІЯ КНИГИ

Історія мого життя – частка історії моєї вітчизни.

Т. Г. Шевченко

Наші давні предки східні слов'яни ще до X століття н. е. мали свою писемність, багаті фольклорні традиції. З прийняттям християнства пожвавився розвиток культури. Князі Володимир, Ярослав Мудрий відкривали перші школи для дітей, бібліотеки, у монастирях переписувалися, перекладалися книги, створювалися літописи.

Перші книги, писані від руки на пергаменті, – були церковнослужительські. Це Євангеліє і Псалтир. Найстаріша книга, що дійшла до нас – «Остромирове Євангеліє» (1056–

1057pp.) Кожна її буква ретельно окремо вимальовувалася, перша літера прикрашалася орнаментом, була велика та яскрава. Таке письмо називалося уставом. Через чотири століття перейшли на півустав, згодом – на скоропис, який уже нагадував сучасне письмо. Звичайно, такі книги були дуже коштовними, буквально на вагу золота, князь міг віддати за одну з них кілька сіл. Книги навіть приковували ланцюгом до монастирської стіни. Читанню надавали особливого значення. «Велика буває користь від навчання книжного...», – пишеться в одній давньоруській книзі, – мудрість знаходимо й поміркованість від словес книжних, вони є ріки, що напоюють всесвітом, вони джерела мудрості.

Незмірна глибина в книгах». Часи Київської Русі – це квітуча доба в історії східних слов'ян. Були широко розвинуті близько 60 видів ремесел, і в Західній Європі високо цінувалися руські золоті прикраси, зброя, гончарні вироби тощо. Особливих успіхів у Києві та інших містах на Русі досягли дерев'яна, а потім кам'яна архітектура, живопис і декоративне мистецтво. Свідченням цього є Софія Київська, яка перевершила свій взірць – Софію Константинопольську, Десятинна церква, Михайлівський собор, Золоті ворота. Про Софіївський собор митрополит Іларіон писав: «Церква чудова і славиться в усіх навколишніх країнах, подібної немає на всій півночі земній від Сходу до Заходу».

Першими почали перекладати на Русі окремі частини Біблії, уривки зі Старого і Нового Заповітів. Особливою популярністю користувалися пророчі книги Ісаї, Єремії, Єзекіїля, а також Псалтир – неповторний збірник із 150 псалмів. Давньоруські священники користувалися Службником і Требником, у яких викладалася наука про богослужіння. У цей час особливого поширення набула молитва як яскравий і неповторний зразок релігійної поезії, красномовності.

Перекладалися й апокрифи – твори на біблійну тематику, що доповнювали або уточнювали Святе Письмо, але з певних причин не були канонізовані. Великою популярністю користувалися й світська наукова перекладна література – наукові праці, історичні твори, повісті, вірші, збірки афоризмів. Як приклад, можна назвати «Шестидневи», які розповідають про шість днів творення світу Богом, синтезуючи в собі елементи світської науки про рух небесних світил.

(350 слів)

Історія Київської Русі

Словникова робота:

1. За тлумачним словником з'ясуйте значення слів: *апокрифи* (стародавній релігійно-легендарний, твір, зміст якого не цілком відповідав офіційному віровченню), *канонізовані* (твори узаконені церквою), *скоропис* (тип письма, для якого характерне зв'язне написання літер у слові).
2. Визначте тему, ідею та стиль тексту.
3. Докладно перекажіть текст, дотримуючись авторського стилю.
4. Поясніть написання слів: *князь Володимир*, *Євангеліє*, *Київська Русь*, *Михайлівський собор*, *Золоті ворота*, *Псалтир*, *Святе Письмо*.
5. З'ясуйте значення слів: *декоративне мистецтво*, *богослужіння*, *пророчі книги*.

Орієнтовний складний план

1. Фольклорні традиції:
 - а) перші книги;
 - б) їх коштовність;
 - в) «Велика буває користь від навчання кожного...»
2. Ремесла Київської Русі:
 - а) церкви на Русі;
 - б) перші переклади Біблії;
 - в) Святе Письмо.
3. Світська наукова перекладна література.

4. Шість днів творення світу.

Письмовий вибірковий переказ тексту наукового стилю

Зілля

Зілля знати – ночами не спати.

Народна мудрість

Існує вірування, що в ніч напередодні Івана Купала дерева переходять із місця на місце й шумом гілля розмовляють між собою. Хто має цвіт папороті, той може бачити, як розходяться дуби й чути, як ведуть вони свою тиху розмову; може зрозуміти мову всякого створіння; може бачити, де заховані в землі скарби і здобувати їх.

Наші стародавні предки про спорові рослини, мабуть, нічого не знали, а тому й вірили, що кожна рослина повинна мати квітку, а що в папороті квітки ніхто ніколи не бачив, то й виникло багато легенд про таємничу квітку папороті.

У Літинському повіті на Поділлі існує вірування, що чоловік, здобувши цвіт папороті, стає всезнаючим і всебачачим. Папороть цвіте дуже короткий час, тільки одну мить у ніч під Івана Купала, а тому й здобути цю квітку дуже важко; тим більше, що той цвіт самобережеться від людей нечистою силою. Отже, хто хоче здобути цвіт папороті, той мусить перемогти чорта.

Помітивши задалегідь куц папороті, звичайно, десь у лісі, відважний чоловік, як розвідає переказ, увечері напередодні дня Івана Купала повинен піти до того куща, розіслати скатертину, на якій святили паски на Великдень, освяченим ножем накреслити коло, окропити куц свяченою цілющою водою і починати молитву. Як уже стемніє, то чорт пробує різні засоби, щоб налякати чоловіка: стріляє, кидає каміння, шпурляє паліччям... Радять не боятися чорта, бо ж він має силу тільки до кола, а в колі – ні, і чоловік там може сидіти безпечно. Опівночі папороть ніби розцвітає й блискуча квітка, як жарина, зразу ж падає, її треба швиденько заховати за пазуху.

У Грубешівському повіті вірять, що чорт завжди перешкоджає людям здобути цвіт папороті, і при цьому розповідають таку легенду. Один чоловік загубив свої воли, і коли він шукав їх, у лісі, йому в личак упав цвіт папороті. Той зразу ж побачив, де його воли пасуться, та більше того, виявив заховані скарби. У той момент, як чоловік ходив по лісі та планував, як він здобуде ті скарби й розбагатіє, підійшов до нього якийсь пан, гарно вдягнутий, і запропонував поміняти свої блискучі чоботи на личаки. Чоловік спочатку погодився, сів на пеньок, скинув свої вже старі личаки, взув чоботи й пішов. Як тільки чоловік скинув личаки, то про все забувся: забув, де його воли пасуться, забув і про скарби. А пан той зник, бо то був не пан, а нечиста сила.

Микола Гоголь використав народні перекази про цвіт папороті в своєму оповіданні «Вечір напередодні Івана Купала». На підставі народних вірувань письменник описав, як мав би виглядати той цвіт папороті. Ось так: «Дивиться – червоніє маленька брунька квітки і, як жива, рухається. І справді дивно! Рухається і стає все більша, більша і червоніє, як жевріюча вуглина. Спалахнула зірочка, щось тихо затріщало, і квітка розгорнулася перед його очима, ніби полум'я, освітивши й інших біля себе».

Крім квітки папороті, існує ще багато легенд і про інші рослини. За народним віруванням, лікарські трави тільки тоді виявляють чарівну силу, коли будуть зібрані в ніч під Івана Купала.

(465 слів)

Звичаї нашого народу

Словникова робота:

1. Визначте тему та головну думку тексту.
2. З'ясуйте значення слів: *штурляє* (різко, з силою кидати), *жарина* (вуглина жару), *личаки* (плетене з лика або іншого матеріалу селянське взуття).

Орієнтовний складний план

1. Вірування предків про чарівну силу квітки:
 - а) міфи про надзвичайні можливості цвіту папороті;
 - б) передумови виникнення переказів про рослини.
2. Легенди України про цвіт папороті:
 - а) рослина, яку береже нечиста сила;
 - б) поради, як здобути цвіт папороті;
 - в) легенда про чоловіка, що загубив воли.
3. Микола Гоголь і легенди про ніч під Івана Купала.

Письмовий вибірковий переказ тексту наукового стилю

Латина: історія та спадщина

Орел не ловить мух.

Латинське прислів'я

Сьогодні латина – мертва мова. Інакше кажучи, у неї немає носіїв, які вважали б цю мову рідною і використовували в повсякденності. Але, на відміну від інших мертвих мов, латина отримала друге життя. Сьогодні вона є основою міжнародної юриспруденції та медичних наук. За масштабом своєї важливості до латини близька давньогрецька, яка теж стала мертвою, але залишила свій слід у найрізноманітніших термінологіях.

Стародавня латинська мова виникла в Італії за тисячу років до нашої ери. За своїм походженням вона належить до індоєвропейської сім'ї. Першими носіями цієї мови були латини, завдяки яким вона і отримала свою назву. Цей народ жив на берегах Тибру. Тут сходилося кілька античних торгових шляхів. У 753 році до нашої ери латини заснували Рим і незабаром почали завойовницькі війни проти сусідів. За століття існування ця держава зазнала кількох важливих змін. Спочатку було царство, потім республіка. На рубежі I століття нашої ери виникла Римська імперія. Саме в ту епоху історія латинської мови зробила крутий поворот. Існувала первозданна літературна латина, яка була офіційним засобом спілкування в державних установах. Її використовували при оформленні документів, богослужінні. Одночасно з цим сформувалася так звана вульгарна латинь. Ця мова виникла як полегшений варіант складної державної мови. Римляни використовували її в якості інструменту спілкування з іноземцями й завойованими народами. Саме так виник народний варіант мови, який із кожним поколінням усе сильніше відрізнявся від свого зразка античної епохи. Так історія латинської мови породила романську групу мов. У V столітті нашої ери Римська імперія впала. Вона була знищена варварами, які створили на руїнах колишньої країни свої національні держави. Деякі з цих народів не змогли позбутися культурного впливу минулої цивілізації. Поступово таким шляхом виникли італійська, французька, іспанська та португальська мови. Усі вони є далекими нащадками античної латини.

На початку нашої ери почала розвиватися медична латинь. До цього римляни мали зовсім невеликі знання про людську природу і на цьому поприщі помітно поступалися грекам. Однак, після того як Римська держава приєднала до себе стародавні поліси, знамениті своїми бібліотеками та науковими знаннями, у самому Римі помітно підвищився інтерес до освіти. Величезний вклад у фізіологію, анатомію, патологію й інші науки вніс римський лікар Клавдій Гален. Він залишив після себе сотні праць, написаних латинською мовою. Навіть після загибелі Римської імперії в європейських університетах медицину продовжували вивчати за допомогою древніх античних документів. Саме тому майбутні лікарі обов'язково повинні були знати основи латини.

Схожа доля чекала і юридичні науки. Саме у Римі з'явилося перше сучасне законодавство. У цьому античному суспільстві важливе місце займали адвокати й знавці

права. За століття набрався величезний масив законів та інших документів, написаних латинською мовою. Їх систематизацією займався імператор Юстиніан – правитель Візантії VI століття. Незважаючи на те, що державною мовою країни була грецька, государ вирішив перевидати й оновити закони саме в латинській редакції. Так з'явився знаменитий кодекс Юстиніана. Цей документ (а також усе римське право) детально вивчається студентами юридичних факультетів. Тому не дивно, що латинь усе ще зберігається в професійному середовищі адвокатів, суддів і лікарів. Також її використовує в богослужінні католицька церква.

(476 слів)

Із Інтернет-порталу

Словникова робота:

1. Визначте тему та головну думку.
2. З'ясуйте пунктограми у реченні: « Він залишив після себе сотні праць, написаних латинською мовою».
2. Поясніть написання слів: *повсякденний* (який є, буває кожного дня), *давньогрецьке* (який існував у період Стародавньої Греції), *первозданна* (те, що існує, створене раніше за все наступне).

Орієнтовний складний план

1. Латина – найважливіша з мертвих мов.
2. Виникнення латинської мови:
 - а) першоджерела виникнення;
 - б) вплив епохи Римської імперії на формування мови;
 - в) значення латини для сучасних європейських мов.
3. Місце латини у медицині.
4. Латинська мова і юридичні науки.

Письмовий докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням

Підлітки: від шістдесятих до сьогодні

*Я люблю вітер усіх культур на моєму порозі,
якщо він не валить мене з ніг.*

М. Ганді

Підлітковий вік – час непередбачуваний та неординарний у житті кожної людини. Із роками вподобання змінюються, але сенс залишається один – протест. Це було з бунтарськими шістдесятими і зародженням субкультури хіппі, квітчастими малюнками на одязі та боготворінням Джона Леннона, так і з революційними дев'яностими з панками, порізаними джинсами і хітами гурту «Нірвана» у кожному газетному кіоску. Це спостерігається і зараз – із нещодавно модними емо, тунелями у вухах та одноденними кумирами, пісні яких звучать у навушниках майже кожного перехожого. Тож зробимо історичний екскурс за переконаннями, стилями та ідеалами молоді різних років XX століття.

Першим акордом у нашій подорожі в минуле стануть бунтарські шістдесяті. Саме тоді й розпочалася історія створення справжніх переконань тінейджерів, виникло поняття їх культури. Масові страйки, протести й боротьба за свободу слова, активна участь у житті суспільства. У той час з'явилася така вибухова і неймовірна «бітломанія». У рок-музиці підлітки хотіли висловити свої емоції, показати незадоволення і прагнення кращого життя без конфліктів та вбивств, що було спровоковано війною у В'єтнамі. У той час, коли не більшість сімей мали телевізори, а на магазинних полицях не можна було знайти вже таких звичних для нас речей, як імпорتنі фрукти, шоколад та м'якоти засоби, – єдиною віддушиною для тогочасних тінейджерів стала музика. Душу молоді шістдесятих досі уособлювали «Бітлз», «Роулінг Стоунз», Боб Ділан, Дженіс Джоплін та інші видатні рок-виконавці.

Наступною зупинкою були занепаді сімдесяті. Молодь знову стала змінювати свої переконання і розпочалася так звана епоха «здорового сенсу». Тінейджерський дух і жадоба довести свою думку затихла під впливом старшого покоління. Але жага самовираження, що живе у душі кожного підлітка, не згасла, а лише збиралася десять років із силами, аби знову запалахотіти.

І ось вже непомітно настали культові вісімдесяті. Ці часи показували і виявляли свій крутий норів у граффіті, кедах із різнокольоровими шнурками та важкій музиці, що лунала звідусіль. Колишніх хіппі замінили більш суворі металісти та репери. Але це стало лише початком ери вседозволеності, яка новою живою хвилею прокотилася по всьому світу у кримінальних дев'яностих.

Далі по світу пройшлися революційними кроками в кримінальні дев'яності. Це були часи гранджу, розбишацтва та нового погляду на одноманітне життя. У той час панували представники всіх субкультур, від рокерів – до хіппі, від емо – до панків. Але виказували точки зору вже не протестами, а розбишацтвом. Ідолом бурхливих часів був Курт Кобейн – відомий музикант і так званий «піонер гранжу».

Зараз тінейджери знову докорінно змінились. З'явилися нові напрямки висловлювати свої емоції, нові кумири, нові звички, нова мода та нове життя. А те, що здавалося молоді раніше необхідним, зараз вважають дивним та застарілим. Можливо, через десять років про себе нагадають старі часи, але, як би не було, підлітки завжди мали великий вплив на поп-культури. І саме через колишні вподобання молоді можна зробити висновки про буденність і дух того чи іншого періоду ХХ століття.

(448 слів)

За О. Воропаєм

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *металіст* (шанувальник рок-металу), *репер* (виконавець репу), *рокер* (музикант, що працює в рок-стилі), *хіппі* (міжнародний молодіжний рух), *панки* (напрямок у рок-музиці), *тінейджер* (підліток, юнак або дівчина у віці від 13-20 років).
2. Визначте тему та ідею тексту.
4. Докладно перекажіть текст, дотримуючись авторського стилю.

Творче завдання.

Доповніть текст власними роздумами: що таке самоутвердження, які вподобання у ваших ровесників, хто для вас є авторитетом.

Орієнтовний складний план

1. Значення підлітків у поп-культурі.
2. Ідеали молоді шістдесятих:
 - а) складнощі життя в минулому;
 - б) рок-музика і культура підлітків.
3. Спокійний період сімдесятих років.
4. Відродження бунтарського духу.
5. Жорстка ідеологія в кримінальних дев'яностих.
6. Висновки про значення тінейджерів у різний час.

Усний стислий переказ тексту наукового стилю

Великий адронний колайдер

Основна мета фізичної науки — осягнення істини про природу.

З енциклопедії

Великий адронний колайдер, скорочено ВАК - прискорювач заряджених частинок на зустрічних пучках, призначений для розгону протонів і важких іонів і вивчення продуктів їх зіткнень. Колайдер побудований в ЦЕРНі (Європейська рада ядерних досліджень), що знаходиться близько Женеві, на кордоні Швейцарії та Франції. ВАК є найбільшою

експериментальною установкою в світі. У будівництві і дослідженнях брали й беруть участь більше 10 000 учених та інженерів із більш ніж 100 країн. «Великим» названий через свої розміри: довжина основного кільця прискорювача становить 26659 м; «адронним» - через те, що він прискорює адрони, тобто важкі частинки, що складаються з кварків; «колайдером» - через те, що пучки частинок прискорюються в протилежних напрямках і стикаються в спеціальних точках зіткнення.

У кінці 1990-х років фізикам вдалося розробити стандартну модель (СМ), яка об'єднує три з чотирьох фундаментальних взаємодій - сильну, слабку й електромагнітну. Гравітаційну взаємодію раніше описували у терміні ЗТВ (загальна теорія відносності). Таким чином, на даний час фундаментальні взаємодії описуються двома загальноприйнятими теоріями: ЗТВ і СМ. Їх об'єднання поки не вдалося досягти через труднощі створення теорії квантової гравітації.

Такі теорії колективно називають «Нова фізика» або «За межами стандартної моделі». Для подальшого об'єднання фундаментальних взаємодій в одній теорії використовуються різні підходи: теорія струн, що отримала свій розвиток у М-теорії, теорія супергравітації, петльова квантова гравітація та інші. Деякі з них мають внутрішні проблеми, і ні в одній немає експериментального підтвердження. Проблема в тому, що для проведення відповідних експериментів потрібна енергія, недосяжна на сучасних прискорювачах заряджених частинок. ВАК дозволить провести експерименти, які раніше здавалися неможливими і, ймовірно, підтвердить або спростує частину цих теорій. Першим значним науковим досягненням експериментів на ВАК може стати доказ або спростування суперсиметрії - теорії, яка говорить, що будь-яка елементарна частинка має набагато важчого партнера, або так звану суперчастинку. Так, наприклад, теорія струн, яку іноді називають теорією суперструн саме через те, що без недоведеної суперсиметрії вона втрачає фізичний зміст. Підтвердження існування суперсиметрії, таким чином, буде непрямим підтвердженням істинності зокрема саме цієї теорії.

Однією з основних цілей проекту є експериментальне доведення існування бозона Хіггса - частинки, передбаченої шотландським фізиком Пітером Хіггсом у 1964 році. Бозон Хіггса є квантом так званого поля Хіггса, при проходженні через яке частинки відчувають опір, який ми вважаємо поправкою до маси. Насправді, фізиків цікавить не стільки сам бозон Хіггса, скільки хіггсовський механізм порушення симетрії електрослабкої взаємодії. Очікується, що приблизно один місяць на рік у приладі буде проходити прискорення у режимі ядерних зіткнень. Протягом цього місяця колайдер буде розганяти і зіштовхувати в детекторах не протони, а ядра свинцю. При непружному зіткненні двох ядер на ультрарелятивістських швидкостях на короткий час утворюється й згодом розпадається щільна і дуже гаряча грудка ядерної речовини. Розуміння того, що відбувається при цьому явищі потрібно для побудови більш досконалої теорії сильних взаємодій, яка виявиться корисною як для ядерної фізики, так і для астрофізики.

(348 слів)

З Інтернет-енциклопедії

Словникова робота:

1. Визначте тему та головну думку тексту.
2. Поясніть особливості відмінкових закінчень іменників: 10000 учених, М – території, суперстеріометрія.
3. Користуючись «Орфографічним словником» перевірити наголошування слів: завдання, об'єднання, дослідження.

Орієнтовний складний план

1. Що таке адронний колайдер:
 - а) розміщення і створення приладу;
 - б) принцип дії.
2. Загальноприйняті теорії взаємодії.

3. Важливість адронного колайдера:
 - а) нові теорії, які дає можливість довести прилад;
 - б) значення ВАК у теорії струн;
 - в) доведення існування бозону Хігса.
4. Недосліджене явище, яке важливе для ядерної фізики.

Усний стислий переказ тексту публіцистичного стилю

Шотландія: бути чи не бути?

*Якби вибори могли щось змінити,
то їх би давно оголосили поза законом*
Я. Вишневецький

Шотландія – країна кілтів і запаморочливої, незабутньої природи, доблесних середньовічних героїв і колоритних горців, мініатюрних європейських вуличок і тисячолітніх фортець, що й донині приваблюють туристів своєю загадковою красою. Вона привітна, водночас, таємнича, завжди рада спраглим до нових вражень гостям з усього світу. Та ця країна славиться не тільки тисячами пабів і веселими звуками волинки, а й своєю незмінною жагою бути незалежною. Насамперед – від сусідньої Англії, стосунки з якою вже тисячоліттями залишаються неоднозначними. Часи минають і, відповідно, змінюється й світ. Перед Шотландією знову постав нелегкий вибір: бути в складі Великої Британії, чи не бути? І вона його зробила.

Протягом усього існування самобутність Шотландії часто хотіли знищити. Варто лиш пригадати славний народ піктів, оспіваний у творі Стівенсона «Вересовий трунок», розгромлений і витіснений кочівниками-скоттами, жорстокі набіги скандинавів, що довгий час намагалися захопити її територію, шляхетного середньовічного воїна Вільяма Воллеса, провідника й організатора боїв за незалежність своєї Батьківщини від могутньої Англії. Це одні з багатьох прикладів боротьби цього народу за свою незалежність.

От уже три сторіччя оспівана Скоттом країна прекрасних краєвидів і колоритних людей входить до складу Великої Британії. І, не можна не визнати, економіка та промисловість тут далеко не найгірша у світі. У Шотландії видобувають нафту й газ, налагоджене виробництво двигунів для кораблів та літаків, електроніки, одягу, паперу, розвивається сільське господарство. Безумовно, що таким досягненням значно посприяла Англія. Але ще з 2010 року в країні поширилися думки про вихід зі складу Об'єднаного Королівства і становлення незалежної держави. Цього року, 18 вересня, був проведений національний референдум щодо вищезгаданої ініціативи. Явка на ньому була рекордною для країни – 84 % населення висловило свою думку щодо майбутнього батьківщини. Погляди різнилися, але, усе ж із результатом 55 % перемогли прихильники єдності з Великою Британією. Натомість, Англія дослухалася до думки народу і погодилася виконати обіцянку розширити повноваження шотландському уряду.

Багато хто порівнював референдум із сучасними українськими подіями, одні – з кримським голосуванням, інші – із Революцією Гідності. Та у нас це мало вигляд, на жаль, незаконний у першому й трагічний у другому випадках. Та, можливо, це волевиявлення було, нарешті, відповіддю на одвічне британське питання – чи згадувати минуле і стояти на одному місці, чи розвиватися та разом іти вперед.

(350 слів)

З Інтернет-енциклопедії

Словникова робота:

1. Поясніть значення слів: *кілт* (традиційний одяг шотландських горців), *пікти* (представники стародавнього племені), «*Вересовий трунок*» (легенда Роберта Льюїса), *референдум* (загальнодержавне опитування з найважливіших питань життя суспільства).

2. Доберіть синоніми до слів: *референдум* (опитування), *Велика Британія* (Англія, Британія, Ірландія), *незалежність* (свобода, воля, самостійність), *явка* (прибуття, поява, прихід), *самобутність* (оригінальний, своєрідний, неповторний).

Орієнтовний складний план

1. Опис сучасної Шотландії.
2. Історія народів, які проживають на території країни Шотландії:
 - а) сусідство з іншими країнами;
 - б) література знає своїх героїв;
 - в) історична довідка про населення країни.
3. Порівняння Шотландії та України.
4. Волевиявлення людей Шотландії.

Письмовий вибірковий переказ тексту художнього стилю

Тюша

Земля – це благо природи, а не продукт праці.

Народна творчість

Як я люблю Дніпро й Баболю! І діда Матвія, і все те, що оточує мене біля них, огортає теплими обіймами!

Ось уже потяг витягує з неосяжного столичного міста, де я живу з батьками, серце моє вилітає з грудей, мчить попереду потяга: скоріше, скоріше! Насилу перечекаєш довжелезну зиму, і ось нарешті літечко запрошує: усе готово, їдь! Це ж моє рідне гніздечко, я й народився там. Мама вийшла заміж у столиці, де навчалась у медичному інституті, але народжувати мене приїздила до батьків. Ось чому я весь тутешній, придніпровський, коріння дідів і прадідів прив'язало мене міцно, як ті човни понад берегом, що міцно примкнуті величезними замками на могутніх ланцюгах до старих верб, як тільки верби витримують.

Я теж мрію про власного човника, щоб впливати у дніпровський простір, помахуючи весельцем, як Івасик-Телесик, ловити рибку, тішити Баболю та діда Матвія. Це я так склав: Бабуся та її ім'я Оля, мама лає, а мені і зручно, і лагідно та й Баболі подобається. Я торкав човни, крадькома залазив у них, гойдався і мріяв, як би попливти у вільний простір. І раптом човник колихнувся й посунувся зі свого місця, наче запрошував: попливем! Радість охопила мене: виходить, цей човник нічийний, без господаря і прагне, щоб я став йому за хазяїна. Я спустив ногу у воду, намацав дно – неглибоко. Плавати я ще не вмію, потягну цього вільного човника понад берегом, нехай стане біля нашого двору, верби там немає, та дід Матвій знайде кілок і припне його.

Я спішив, боячись, щоб Дніпро не відібрав у мене цю дорогоцінну знахідку, бо он щось і хвилі дуже захлюпали, утомився, забрехався, але серце калатало від радості. Знайде дід і ланцюга, і якийсь старий замок, загнуждає мого коника.

Я ще з берега заволав: «Баболю! Баболю!». Це її ім'я таке веселе, усі посміхались, коли я обзивався до неї, але я не хотів звати її тільки бабусею, вона ще не стара і зовсім не годиться для компанії тих бабусь, що теревенять на лавочках біля під'їздів. Сто разів за день я з насолодою повторюю: «Баболя!». Це моя знахідка. А вона мене кличе Тюшею, бо насправді я Матвій, як і мій дід, і для нього я не Тюша, це йому не до вподоби, а Матвій.

(356 слів)

Майя Фролова

Словникова робота:

1. Визначте тип мовлення.
2. Визначте тему та головну думку тексту.
3. Продовжте синонімічний ряд слів:
тутешній – місцевий,
крадькома – нишком,
ланцюг – послідовність.

Орієнтовний складний план

1. Життя і походження Матвія:
 - а) спогади про «столичних» батьків;
 - б) очікування літнього часу в селі.
2. Мрія хлопчика про власний човник:
 - а) бажання головного героя потішити бабусю й дідуся;
 - б) знахідка «нічийного» човна.
3. Ніжні стосунки між хлопчиком і його рідними.

Усний вибірковий переказ тексту художнього стилю

Дума про діда

Дід – це жива мудрість, неписана історія нашого народу.

Василь Симоненко

Сиджу під клунею, а дід на низу змагається із сонцем – хто першим закінчить свої денні турботи. Довга тінь од горба вже облизує його ліву ногу, а права ще ступає по сонячній смужці. Гостра коса аж висвистує – так не терпиться дідові докосити останню ручку і нарешті спочити. А тінь уже сягнула дідових колін, потім раптово підскочила до пояса, поповзла на груди.

Чим гущіша паморозь падала на дідову голову, тим більше він любив мене і щедріше розкривав свою душевну скарбницю. Він старів на моїх очах, і йому здавалося, що сила його і навіть саме життя його переливаються в мене, бо не було в діда синів – покосили їх пошесті та кулі.

– Безсмертячко ти моє кирпате, – шепотів дід, коли я засинав під музику його слів.

То були дуже гарні слова, бо поганих дід не говорив мені.

Я часто ображав і кривдив діда то своєю нетямучістю, то жорстоким дитячим егоїзмом. Але дід великодушно пробачав мені, як уміють пробачати великі люди. А дід був великим і простотою своєю, і тим, що не канючив од життя більше, ніж заслужив.

Любив дід читати історію та географію, а ще любив Шевченка та Горького, бо, Шевченко – це, мовляв, селянський письменник, а Горький – міський.

– Правди такої, як у них, ні в кого немає. Інші теж розумні, але не такі. Не селянський і не робочий розум у них. Якщо я не зрозумів їх, то попроси у них за мене пробачення, коли виростеш.

Що ж, пробачте йому, графе Толстой і Антоне Чехов, не ображайтесь на нього, могутній Франко і ніжна Лесю, не гнівайтесь, Олександрє Блок, Володимире Маяковський і Олександрє Довженко. Іще, й ще інші. А ті, хто бачив, як сам відривав від рота, отдавши останню зернину фронтові, як годував на трьохсотграмовий трудовень своїх онуків, – ті, що бачили це і мовчали або цвірінькотіли римами про кохання, нехай самі підуть до його могили і попросять у нього пробачення. Не збагнули вони ні сили, ні краси, ані роботи його. І якщо не простить він їх, то нехай спалять свої книжки й візьмуться за іншу працю, щоб не була їх старість убогою.

Я нікого так не люблю, як дідів. Це жива мудрість, неписана історія нашого народу. На своїх зігнутих плечах несуть вони стільки краси і ніжності, що може позаздрити їм будь-хто.

І коли в автобусі я бачу сідоглавого предка мого з в'язанкою бубликів, я чомусь думаю: зараз прийде в хату, добуде свій нехитрий гостинець і скаже своєму Іванкові:

– А глянь, що я приніс від зайця.

Він посадить на коліна своє чорняве чи біляве безсмертячко, і воно, роззявивши ротика, слухатиме його простодушні оповіді, в яких переплететься дійсність і фантазія. І колись обов'язково проснеться в його душі дідова краса, і живитиме його дідова мудрість і дідова мова.

(439 слів)

За В.Симоненком

Словникова робота:

1. Виділіть орфограми в словах: *шепотів, денні, нетямучістю, трьохсотграмовий, сідоглавий*.
2. Знайдіть прислівники у першому та другому абзаці. Поясніть їх написання.

Орієнтовний складний план

1. Опис автором зовнішності дідуся.
2. Великодушне ставлення дідів до своїх онуків.
3. Думки діда про світових письменників:
 - а) «Не селянський і не робочий розум у них»;
 - б) порівняння автором геніїв з простою людиною.
4. Шанобливе ставлення до мудрості представників старшого покоління.

10 - 11 КЛАСИ

Усний переказ тексту на професійну тему з творчим завданням

Як вибрати професію

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок.

Є тисячі ланів, але один лиш мій.

В. Симоненко

«Ким ти хочеш бути, коли виростеш?» Мабуть, це питання входить до п'яти найпопулярніших, які дорослі люблять задавати зовсім маленьким дітям. Але ось благополучно подолали одинадцять років шкільного життя, невблаганно насувається випускний бал, а сакраментальне «Ким бути?» все сильніше тривожить душу й розум і підрослої дитини, і її батьків. Ось тоді-то й виникає питання, як обрати професію для себе так, щоб не помилитися з вибором.

Насамперед перед тим, як обрати професію, гарненько обміркуй, чого ти хочеш від неї. У якій сфері діяльності тобі було б цікаво працювати, який спосіб життя ти плануєш вести, наскільки важлива для тебе висока заробітна плата. І, звичайно ж, обов'язково врахуй свої здібності. Не варто мріяти про кар'єру програміста, маючи трійку з алгебри.

Крім того, слід проаналізувати, які професії зараз користуються особливим попитом у роботодавців, а на які попит виросте років через п'ять, коли ти закінчиш навчання. У першому випадку найкращий помічник – газети й сайти з працевлаштування, а в другому – прогнози соціологів, які можна знайти в Інтернеті, та власний здоровий глузд.

Престиж професії та розмір заробітної плати – не найкращі мотиви при виборі спеціальності.

У наш час у фаворі різного роду економічні та юридичні спеціальності. Проте вже зараз на ринку праці починає відчуватися надлишок тих же бухгалтерів. І що буде з попитом на юристів та економістів в майбутньому – можна тільки припускати. Висновок простий: при виборі професії її престиж не повинен замилити очі, про нього потрібно пам'ятати, але спиратися на нього одного – навряд чи розумно.

Почесне друге місце при виборі професії займає високий заробіток: ким би не працювати, аби мати велику зарплатню. І йдуть, ледь закінчивши школу, дівчата танцівницями в стрип-бари, а хлопці їдуть на північ різноробочими.

Але навряд чи такі мотив як високий заробіток заслуговує на те, щоб при виборі професії спиратися тільки на нього. Головне, щоб був інтерес до самої професії, щоб вона задовольняла вас. Той, для кого робота буде приносити радість, стає просто улюбленою справою, й працювати буде більш продуктивно та постійно самовдосконалюватиметься.

Вибір професії – ваша особиста справа, не піддавайтеся тиску батьків або товаришів, слідуванням моді і забобонам. У всі часи одні професії вважалися престижними, інші ж більшість обивателів вважало, м'яко кажучи, негідними.

А між тим, суспільству необхідні економісти й сантехніки, медсестри й адвокати. Так що, на перше місце ставлять свої інтереси та здібності, тільки потім – престижність професії. Або вивчишся на бухгалтера, а задоволення робота за фахом приносити тобі не буде.

У будь-якому випадку, не варто ставитися до вибору професії, як до чогось незмінного, що раз і назавжди визначить твою долю. Попереду в тебе довге життя, у якому, мабуть, знайдеться місце й підвищенню кваліфікації, й оволодінню суміжними спеціальностями...

(440 слів)

За Т. Пискун

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *сакраментальний* (який дуже цінують, оберігають; священний, заповітний), *соціологія* (вчення про суспільство), *фаворит* (той, кому віддають перевагу перед іншими), *обивателі* (обмежена людина з міщанськими поглядами), *престиж* (авторитет, повага, довіра; визнання досягнень людини суспільством).
2. З'ясуйте значення виразів: «*Який спосіб життя ти плануєш вести, не помилитися з вибором професії, мати власний здоровий глузд, престиж професії не повинен замилювати очі, працювати більш продуктивно*».
3. Доберіть синоніми до слів : *здібності* (хист, талант, здатність), *престиж* (авторитет, вплив), *продуктивно* (ефективно, результативно, плідно), *суміжний* (прилеглий, сусідній).

Творче завдання.

Доповніть текст і висловіть власні міркування з приводу того, якими мотивами будете керуватися ви при виборі майбутньої професії.

Орієнтовний складний план

1. Сакраментальне питання молоді «Ким бути?».
2. Що потрібно врахувати при виборі професії:
 - а) сфера діяльності, де тобі було б цікаво працювати;
 - б) розраховуй на власні здібності;
 - в) аналіз професій, які користуються особливим попитом.
3. Фактори, які змушують сьогоднішніх молодих людей вибрати ту чи іншу професію:
 - а) престиж професії та розмір заробітної плати;
 - б) сучасні професії, які користуються популярністю;
 - в) вибір професії – ваша особиста справа.
4. Найпоширеніші прорахунки при виборі професії.
5. Власне міркування щодо поезії й прози професії.

Докладний переказ тексту художнього стилю із творчим завданням (висловленням власного ставлення до героїв та їхніх вчинків)

Петро Конашевич-Сагайдачний

*Хай оживає істина стара:
людина починається з добра!*

Л. Забашта

Козацька доба багата видатними, можна сміливо сказати, геніальними очільниками. Серед них і Петро Конашевич-Сагайдачний – славетний козацький ватажок, кошовий отаман Війська Запорозького, гетьман реєстрового козацтва. Історики, не зважаючи на часткову суперечливість і неоднозначність цієї історичної особи, розділяють думку про те, що Петро Сагайдачний був найвизначнішим державним діячем України до Богдана Хмельницького. Віддавна його ім'я є символом козацького завзяття й непереможності, бо саме під час

гетьманування Сагайдачного Запорозьке військо вийшло на новий етап розвитку. Проведені ним реформи суттєво покращили ситуацію на Січі: партизанські загони перетворилися на регулярні військові одиниці, у козацькому товаристві запанувала сувора дисципліна, а бойове мистецтво запорожців досягло своєї досконалості. Тому немає жодних сумнівів у тому, що козацтво переживало період свого розквіту. Сагайдачним було організовано десятки вдалих морських та сухопутних походів проти турків і татар у Криму, Малій Азії та Молдові, до того ж деякі з них він провів, не будучи ще ні гетьманом, ні навіть кошовим, а на переговорах з іншими країнами, особливо Річчю Посполитою, він неодноразово проявляв високий рівень дипломатичної майстерності.

Окрім військового хисту, провідник запорожців мав блискучу на той час освіту, відзначався шанобливим ставленням до православ'я, на захист якого завжди ставав відкрито (у студентські роки навіть писав твори полемічного характеру, наприклад, “Пояснення про унію”), небайдужістю до проблем розвитку освіти й культури на теренах нашої Батьківщини. У біографії Петра Сагайдачного поруч присутні такі, на перший погляд, непеєднані події, як успішне навчання у найкращому закладі України того часу – Острозькій академії та прихід на Січ майже відразу після здобуття освіти. І це аж ніяк не здається дивним, а навпаки, свідчить про те, наскільки всебічно й гармонійно розвиненою особистістю був гетьман. Також це дає нам підстави стверджувати, що Сагайдачний добре усвідомлював: повернути Україну на шлях повноцінного державного розвитку під силу насамперед інтелігенції – найосвіченішій верстві населення, але можливим це стає в умовах цілковитої свободи й безпеки, забезпечення яких – обов'язок лицарів-запорожців. Саме тому Петро Конашевич-Сагайдачний ніколи не шкодував грошей на розбудову освітньої та культурної сфер. Про велику увагу до них свідчить і факт його вступу разом із частиною війська до лав Київського братства. Також він першим заснував січові, полкові школи для навчання майбутніх козаків, цим самим зайвий раз довівши необхідність здобуття освіти навіть вояками.

Військові ж тріумфи цього українського гетьмана просто неймовірні, чого варте лише захоплення фортеці Кафи – найбільшого центру работоргівлі на території України чи грандіозна перемога під Хотиним у 1621 році, коли об'єднане українсько-польське військо, розгромивши непереможну турецьку армію, врятувало Західну Європу від іноземної експансії. Загалом Сагайдачний провів 60 боїв, не зазнавши жодної поразки. Через злий жарт долі – раптову смерть - гетьман так і не зміг здійснити найголовнішого – досягнення Україною автономії. Та зробив він і без того чимало, його сподвижницька діяльність, і в цьому не має жодних сумнівів, змінила хід української історії, суттєво “піднесла” нашу державу в очах чужинців, а східним загарбникам дала рішучу відсіч, показавши, хто справжній господар на українській землі.

Хочеться зайвий раз наголосити: такі виняткові особистості, як Петро Конашевич-Сагайдачний, приходять на нашу землю з високою метою та присвячують її досягненню все своє життя, а від нас, нащадків, треба небагато – берегти добре ім'я видатного полководця та передати його майбутнім поколінням.

(504 слів)

За Яворницьким

Словникова робота:

1. Визначте тему та основну думку тексту.
2. Поясніть написання слів: *Петро Сагайдачний, Крим, Молдова, Річ Посполита, Сагайдачний, Січ, Острозька академія, Київське братство, фортеця Кафи, Хотин*.
3. За словником з'ясуйте значення слів: *експансія* (загарбання капіталістичними державами та монополістичними об'єднаннями чужих територій), *автономія* (самоврядування певної частини держави), *полеміка* (суперечка в пресі, літературі, політиці, науці).

Творче завдання.

Кожна епоха має своїх героїв. Але часи змінюються, і кумири разом із ними. Доповніть текст власними думками про те, хто в сучасній Україні є справжнім героєм нашого часу.

Орієнтовний складний план

1. Петро Конашевич-Сагайдачний – славетний козацький ватажок.
2. Непоеднані події:
 - а) навчання у найкращому закладі України;
 - б) прихід на Січ;
 - в) усвідомлення ролі освіти;
 - г) січові та полкові школи.
3. Військові тріумфи.

**Докладний переказ тексту художнього стилю з творчим завданням
(висловленням власного ставлення до героїв та їхніх вчинків)**

Брати

До свого роду хоч через воду.

Народна творчість

У три роки Петро залишився сиротою. Його батько й мати загинули під час одного з набігів на їхнє село. Хлопця прихистила родина Жмайлів, у яких був хлопчик того ж віку. Діти любили один одного. Підрісши, разом ходили до церковноприходської школи, обоє добре вчилися. Коли їм виповнилося по шістнадцять років, Степан Жмайло відвіз їх до колегії в Острозі. Приїхавши в Острог, кульчичани пішли до князя, який звелів прийняти хлопців до колегії і помістити в бурсі. Першою особою в Острозі у князя був ректор Герасим Смотрицький, що допомагав князеві заснувати школу й друкарню, славився як велика людина і вчений.

Смотрицький став хлопців екзаменувати, а оскільки був неабияким педагогом, зумів від них одержати, чого йому треба, і послав їх у бурсу. У бурсі мали помешкання ті хлопці, у яких не було можливості жити в місті. Кульчичанам пояснили бурсовий порядок, вишукали місця, одне біля другого, щоб їх не розлучати.

По обіді хлопці забавлялися на бурсовій площі. Школярі, зацікавившись новачками, запропонували Марку Жмайлу побитися на дерев'яній шаблі з кращим у бурсі митцем на шаблі Семком. Домовились битись до трьох перемог. Усі три перемоги одержав Марко, вибиваючи шаблю з рук Семка. Він оголосив відтепер кращим на шаблі в бурсі Марка. Петрові запропонували теж показати своє вміння. Він був митець від лука. Дали лука, намалювали вуглем турка на огорожі і запропонували поцілити в голову. Та Петро наперед сказав, що поцілить у ніс або коло носа, бо ще не знає сили того лука. Поцілив у ніс, далі в зуби та вибив наприкінці тому туркові око.

Позаду хлопців увесь цей час стояв козак і приглядався. Вийшовши з гурту, він сказав обом хлопцям, що таких митців то хіба що на Запорозжжі шукати. А ця штука на шаблі на Запорозжжі Жмайловою зветься. Він поцілував хлопців і вийшов із бурсового городу. Це був Северин Наливайко. Бурсаки обожнювали його і мали за взірєць. Після того, як він звеличив новачків, вони в очах товаришів вирости на великих людей. Петро взяв лук і, показавши ворону, що летить, вистрілив. Ворона впала нежива в город.

У цей час до городу ввійшли князь із ректором. Побачивши ворону, спитали, хто її вбив. Коли бурсаки розповіли князю, які митці Петро з Марком, князь запропонував Марку помірятися з ним на шаблі. Марко збентежився, узяв шаблю, але потім поклав під ноги князю. Князь був тим задоволений, що хлопець уміє шанувати і вік, і стан.

Ректор дивувався, як могли хлопці в церковноприходській школі стільки знання набратись. Видно, учителі добрі були. І радів із того, що князь обіцяв спровадить до Острога вчителя прямо з Греції, до науки з грецької мови. Ректор дозволив бурсакам вийти в місто, хоча ніколи хлопців самих не пускали. Міщани забирали їх до своїх будинків, сито пригощали та обдаровували. Острозькі міщани пишалися своєю школою і дуже любили хлопців.

Словникова робота:

1. Визначте тему та основну думку тексту.
2. Поясніть написання слів: *родина Жмайлів, Острозька академія, Греція, Запоріжжя, Наливайко.*
3. З'ясуйте значення виразів: *звеличив новачків, мали за взірць.*

Творче завдання.

Доповніть текст і висловіть власні міркування з приводу того, наскільки сучасна молодь дотримується традиційних норм етикету. Аргументуйте свої думки прикладами з життя.

Орієнтовний складний план

1. Доля малих сиріт.
2. Знайомство з Герасимом Смотрицьким.
3. Пригоди в Острозі:
 - а) битва на шаблях;
 - б) вправний стрілець;
 - в) шанобливе ставлення до віку і стану.
4. Гарне ставлення міщан.

**Докладний переказ тексту художнього стилю з творчим завданням
(висловленням власного ставлення до героїв та їхніх вчинків)**

Шаланда в морі

Благословенна будь, моя... Десна...

Любить землю! Любить працю на землі...

О. Довженко

Половчиха, врядивши в море чоловіка, виглядала його шаланду, її серце обдував трамонтан, її серце ладне було вискочити з грудей, а з моря йшли холод та гуркіт, море зажерливо ревіло, схопивши її Мусія. Вона не показувала перед морем страху, вона мовчки стояла на березі – висока й строга, їй здавалося, що вона – маяк невгасимої сили.

Після довгих віків показала шаланда в морі, ледве мріяла вона серед хвиль, на довго ховалася за водяними горбами, з'являлася на хвилику і впірнала, мов у безодню. Розгойдує її море, кидає через хвилі, холодні бризки печуть вогнем, примерзає до тіла мокра одежа, тільки ж – не піддається рибалка, Мусій з чужим чоловіком б'ються до берега!

Стара Половчиха не зводила з них очей. Її серце було з шаландою.

Половчиха побачила, як зламалося весло, бо шаланда стала кружляти, ударила одна хвиля, її штовхнула друга, підкинула, повернула, посуха пішла під воду.

На хвилях видко було Мусієву шаланду, вона блукала догори кілем, натовп рибалок підіймав шапки, і в цей час побачили у морі помах людської руки. Хтось плів серед крижаного моря, плів до берега, його хвиля відносила назад у море.

Наперед вийшов рибалка, він ніс жмут мотуззя, а на березі розмотували кінець, і велетень поплив на зустріч людині в морі.

Так вийшло, що людина не загинула, вона від холоду просто втратила свідомість, а очунавши, почала щосили вигрібатися до берега. Зустріч відбулася серед хвиль, і плавці довго не могли схопитися за руки, її розбивала хвиля, та нарешті їм пощастило, мотузка тоді нагнулася до берега, десятки рук ухопилися за неї і потягли гуртом. Плавці мчали до берега, пробиваючись крізь кригу. Чужа людина вилізла на берег. Половчиха пізнала Чубенка.

Він увесь задубів, у ньому лише калатало гаряче живе серце. І всі пішли від моря, а Половчиха залишилася стояти на березі.

У морі видко перекинуту шаланду, там загинув її чоловік.

Перекинута шаланда гойдалася на хвилях. Половчисі здалося, що шаланда поближчала. Її море приб'є до берега, тоді треба виволокти і врятувати, артіль подякує – без шаланди риби не наловиш. Шаланда сунулась ближче й ближче.

Половчиха дивилася та боялася роздивитися, їй хотілось крикнути й покликати свого Мусієчка. Вона хотіла витягти посудину, а потім тужити коло чоловіка, ось вже бачила його тіло у мутній воді, серце її щемило, і руки не почували ваги шаланди, і тоді до неї озвався голос. Вона скрикнула, бо то був голос її чоловіка, голос стомлений і рідний.

Старий Половець став на мілкому та почав поратися коло шаланди. Половчиха йому допомагала.

Подружжя Половців пішло до домівки, преніжно обійнявшись, позаду калатало море, вони йшли впевнено й дружно.

(409 слів)

За Ю. Яновським

Словникова робота:

1. Пояснити значення слів: *трамонтан* (назва холодного північного і північно-східного вітру), *шаланда* (невелике мілкосидяче судно типу баржі).

Творче завдання:

Нічого немає в світі кращого за жінку, жінку-дружину, подругу, матір. Вона має сильну душу, а в серці – непохитну любов. Її обов'язок – чекати й рятувати. Доповніть текст і висловіть власне розуміння жіночої відданості.

Орієнтовний план

1. Половчиха на березі моря – маяк невгасимої сили.
2. Шаланда Мусія не піддається морській стихії.
3. Серце Половчихи було з шаландою.
4. Велетень-рибалка ринувся на допомогу.
5. Чубенко на березі.
6. Перекинута шаланда наближається до берега.
7. Половчиха вирішує врятувати артільне добро.
8. Стомлений і рідний голос Мусія.
9. Щасливе подружжя пішло до домівки.

Письмовий переказ тексту з творчим завданням

Вибір професії

Одним із найважливіших кроків у житті є вибір професії.

І.Томан

Одним із найважливіших кроків у житті є вибір професії. Адже займатися тим, що тебе цікавить, приносить радість – одна з найважливіших умов відчуття життєвої повноцінності.

Вибір навчального закладу, а згодом професії значною мірою впливає на все наступне життя молодого людини. Тут не можна покладатися на випадковість, квапитися. Необхідне найсерйозніше ставлення до цієї проблеми як батьків, так і самих молодих людей.

До питання вибору професії людина повертається інколи не раз. Уперше воно постає перед нею після закінчення неповної середньої школи, тобто десь у 15-річному віці. Для тих, хто не пішов до профтехучилищ, а продовжив шкільне навчання, це питання виникає знову після одержання атестату зрілості. Що робити далі: йти працювати, поступати на якісь курси чи до вищого навчального закладу. Вирішуючи такі питання, необхідно добре зважити на всі їх аспекти.

Молоді люди, буває, самі не знають, що б їм хотілося робити. Їх життєві інтереси ще не сформовані, а батьки так само мають досить туманне уявлення про можливості, що відкриваються перед їхньою дитиною.

Інколи виручають щасливі випадки. Дитина, наприклад, може зацікавитися тим, чим захоплюються її товариші, і відповідно до цього обирає потім свою майбутню професію. Трапляється, що не сім'я, не школа, а хтось зовсім інший – родич або знайомий – може виявити певний талант дитини. Проте щасливі нагоди не бувають правилом, вони швидше свідчення підвищеної чутливості «чужих» людей до тих задатків дитини, яких не помітило її найближче оточення.

Набагато частіше впливають на вибір майбутнього фаху батьки, їх робота, уподобання. Та не завжди це можна вважати найкращим. Свою майбутню спеціальність молода людина повинна обирати самостійно, цілеспрямовано і не поспіхом.

Наша система освіти покликана сприяти оптимальному розвиткові молодою людиною своїх талантів. Водночас це становить передумову найкращого вибору майбутньої роботи. На жаль, ще мало знають у нас про характер, специфіку, умови праці окремих професій, перспективу певних спеціалізацій. Наприклад, чимало робітничих професій уявляються нам такими ж, як на початку століття. Набагато ширші наші знання про «престижні» спеціальності, скажімо, менеджер, промоутер, програміст або ж професії рідних чи знайомих. Водночас сотні інших можливостей висококваліфікованої, цікавої, перспективної праці залишаються для молоді невідомими. Часом ваблять майбутні титули або блиск сцени в артистів.

Роблячи ставку на «грошовиті» професії, забувають, що вище оплачувана праця буває складнішою й важчою фізично чи розумово, вимагає вищої кваліфікації, більшої відповідальності.

Тим, хто обирає професію, а їх батькам, можливо, ще більше, варто задуматися, чи не оцінюють вони життєві перспективи подібним чином. І не зайве нагадати, що більшість наших трудящих – а їх мільйон – мають не «престижні», а інші корисні, необхідні й цікаві професії.

(430 слів)

За І. Томаном

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *уподобання* (схильність до кого -, чого-небудь, зацікавлення кимсь, чимсь як таким, що відповідає смакам, бажанням, настроям); *оптимальний* (який найбільше відповідає певним умовам, вимогам; найкращий із можливих); *специфіка* (особливості, властиві лише даному предмету, явищу; істотні ознаки, що відрізняють даний об'єкт від усіх інших); *перспектива* (можливості кого -, чого-небудь у майбутньому; сприятливі умови для майбутньої діяльності когось або наступного розвитку чогось); *кваліфікація* (ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці); *менеджер* (найманий професійний керуючий (директор підприємства, керівник окремого підрозділу); *промоутер* (фахівець, що сприяє організації якого-небудь заходу, просуванню виробленого фірмою товару на ринок шляхом залучення інвесторів, спонсорів).
2. Яку стилістично марковану лексику використано в тексті?
3. Доберіть синоніми до слів: *квапитися* (поспішати), *аспекти* (спосіб, напрям розгляду чогось, точка зору), *талант* (здібності, обдарованість), *престижний* (авторитетний).

Творче завдання.

Доповніть текст у вигляді поради вашим одноліткам щодо правильного вибору професії.

Орієнтовний складний план

1. Вибір професії – найважливіший крок у житті.
2. Вплив вибору професії на все наступне життя молодої людини:
 - а) серйозне ставлення до цієї проблеми;
 - б) питання вибору професії;
 - в) несформованість життєвих інтересів молодих людей;
 - г) щасливі випадки долі.
3. Специфіка, умови праці окремих професій:

- а) уявлення молоді про професії;
 - б) знання про «престижні» спеціальності;
 - в) нелегко збагнути суть фаху.
4. Правильний вибір необхідних і цікавих професій.

Письмовий стислий переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій)

Поради лікаря

Здоров'я – усьому голова, твоє здоров'я – у твоїх руках .

Народна мудрість

Учителі мають змогу щодня спілкуватися з учнями й спостерігати за їхнім фізичним розвитком. Тому я порадив би їм цікавитися станом здоров'я кожної дитини і, якщо у когось із дітей є хронічні захворювання, створити все необхідне, щоб хвороби не прогресували і не загострювалися.

Якщо, наприклад, страждає опорно-руховий апарат, варто чітко дозувати фізичні навантаження, якщо шлунково-кишковий тракт, дитина повинна знати, що їй можна їсти, а від чого варто втриматися. Діти з поганим зором мають пам'ятати, що стрибки і певні види спорту їм протипоказані.

Треба берегти хребет і пам'ятати, що він розвивається до двадцяти одного року, а весь організм у цілому – до двадцяти восьми років. Особливої уваги вимагає профілактика сколіозу, адже його може спричинити незручне довготривале сидіння в одній позі під час занять. На сколіоз страждає п'ять відсотків дітей у світі, тобто кожний двадцятий. Щоб не було сколіозу й проблем із зором, дітей треба періодично пересаджувати – справа наліво, зліва направо. Особлива увага має бути приділена освітленню шкільного приміщення, а також його вентиляції, бо протяги загрожують різними хворобами.

Життя дуже часто складається зі стресових ситуацій. Звідки вони беруться? Кожна людина щось планує, формує для себе певне завдання і передбачає кінцевий результат. Якщо цей кінцевий результат не збігається із задумом, то виникає стрес. А стрес як проходить?

Для нього є два виходи, – коли людина може керувати своїми, частіше негативними, емоціями і коли вона не владна над своїм організмом. Тобто людина в стресовій ситуації зовні зберігає спокій, начебто врівноважена й може навіть керувати мімікою, мовою, слізьми чи диханням, але ніколи і ні за яких обставин вона не зможе управляти серцебиттям, тонусом кишковика чи судин.

Відомий історичний факт про те, як Юлій Цезар добирав воїнів у свою армію. Кандидатів ставили в стрій, несподівано випускали до них тигра чи лева й уважно дивилися на реакцію кожного. Тих, що зблідли, брали, а хто почервонів, ні. Чому? Бо у перших у стресовій ситуації стискаються судини, підвищується тонус симптоматичної системи, і вони бліднуть, тобто коли треба змобілізувати всю енергію, нервова система таких людей уже підготовлена до цього. Вони ще не знають, що робитимуть, але вже зосередилися і внутрішньо зібралися. А в тих, що почервоніли, навпаки – накопичується енергія, розширюються судини, тобто задіюється парасимпатична система, яка існує для резервування, відродження сил. Організм таких людей не готовий до миттєвої реакції.

Так ось, якщо людина у стресовій ситуації не змінила виразу обличчя, не підвищила голосу, не заплакала, але в цей час у неї сильно билосся серце, підвищувався тонус судин, то рано чи пізно (якщо це відбуватиметься регулярно), вона захворіє на виразку. Але, на щастя, більшість людей, навпаки, при стресі плачуть, сміються, кричать, тобто випускають свої емоції назовні й захищають свій організм. Ось на такому балансуванні все в організмі й побудовано. Тому не можна довго тримати в собі емоції, бо людина, яка тримає все в собі, може отримати раптовий напад серця або захворіти на іншу хворобу – треба вміти керувати почуттями.

І саме в юності, коли формується ендокринна система, молода людина через дріб'язок може або грубо й жорстоко прореагувати на дрібницю, або взагалі не звернути уваги на дуже серйозну проблему. Тому вчителям треба завжди пам'ятати про парадоксальність поведінки підлітків.

І найголовніше – треба завжди пам'ятати: нервова система повинна відпочивати.

(532 слова)

За В. Берсенєвим

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *сколіоз* (викривлення хребта у людини); *парадоксальність* (незвичайність, неймовірність); *хронічний* (затяжний або такий, що періодично поновлюється); *профілактика* (сукупність заходів по зміцненню здоров'я, запобіганню й усуненню причин захворювань людини).
2. Доберіть до слів антоніми: *прогресували* (регресували), *відродження* (занепад), *негативними* (позитивними), *регулярно* (епізодично).
3. Поясніть орфограми та пунктограми у реченнях: *Якщо, наприклад, страждає опорно – руховий апарат, варто чітко дозувати фізичні навантаження, якщо шлунково-кишковий тракт, дитина повинна знати, що їй можна їсти, а від чого варто втриматися.*

Так ось, якщо людина у стресовій ситуації не змінила виразу обличчя, не підвищила голосу, не заплакала, але в цей час у неї сильно билося серце, підвищувався тонус судин, то рано чи пізно (якщо це відбуватиметься регулярно), вона захворіє на виразку.

Творче завдання.

Доповніть текст і доведіть або спростуйте народну мудрість: «Твоє здоров'я – у твоїх руках». Свою думку аргументуйте.

Орієнтовний складний план

1. Учителі повинні цікавитися станом здоров'я дітей:
 - а) рекомендації при захворюванні опорно-рухового апарату;
 - б) профілактика сколіозу.
2. Життя складається зі стресових ситуацій:
 - а) причини виникнення стресу;
 - б) вихід зі стресових ситуацій.
3. Добір воїнів Юлієм Цезарем:
 - а) реакція на тигра;
 - б) дія парасимпатичної системи для резервування, відродження сил;
 - в) випуск емоцій назовні, захист свого організму.
4. Парадоксальність поведінки підлітків:
 - а) уміння керувати почуттями.

Письмовий стислий переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до героїв, їхніх вчинків)

Ліна Костенко

Доля не усміхається рабам.

Доля усміхається людям.

Ліна Костенко

Ліна Костенко не любить слави. Вона її не потребує. Можливо, тому слава вперто прямує слідом. Творчість поетеси зробила її кумиром для багатьох небайдужих до слова й України. Саме тому навіть нечаста поява Ліни Костенко на публіці є подією для всіх, хто її бачить і чує. Її виступи відверті й подеколи болючі, як нинішнє наше життя. Лише вона може так говорити і критикувати. Але навіть ті рідкі болючі виступи дуже потрібні, бо вони є квітком правди в суспільстві, яке втомилося від лукавства.

Українська поетеса Ліна Костенко народилася 19 березня 1930 року в містечку Ржищеві на Київщині в учительській сім'ї. У Києві закінчила середню школу, потім навчалася в Київському педагогічному інституті, а згодом закінчила Московський літературний інститут.

У літературу Ліна Костенко приходять у післякультурівську добу на хвилі «хрущовської відлиги» разом із поетами-шістдесятниками.

Поетеса належить до покоління, яке прийнято називати «дітьми війни», тому її серце сповнене бентежними проблемами війни і миру, через які зринають спогади про воєнне лихоліття («Мій перший вірш написаний в окопі»), жорстоке й болюче відлуння війни стукотить у скронях нашого сьогодення («Пастораль ХХ століття»).

Поетеса продовжує розвивати традиційні для української літератури інтернаціональні мотиви, крізь які проглядається й любов до рідної землі та її культури. Зокрема, у поезії «Цавет танем!», присвяченій відомій вірменській письменниці Сільвії Капутикян, авторка, використовуючи в традиціях Павла Тичини образ вітру, що допомагає викарбувати в поетичних рядках трагічний і тривожний час в історії народу Вірменії, висловлює свій біль і захоплення від його боротьби за звільнення з-під турецького іга. Щоб зберегти свою національну культуру й мову, вірменки сіяли літери в пісках пустелі. Політи слізьми, букви прийнялись.

Тематичні обрії поезій Ліни Костенко широкі, багата їхня жанрова палітра. На оригінальне поетичне слово письменниця робить заявку в творах, у яких порушує морально-етичні проблеми, складає поетичну хвалу жінці й коханню. Авторка намагається відтворити душевні емоції та почуття, настрої своїх героїв, використовуючи для цього такі ліричні жанри, як монолог, діалог, етюд, звертання тощо. Для прикладу назвемо ліричні твори «Жінки родили, як Родени», «Марфо, дівчинко, що з тобою?», «Розкажу тобі думку таємну», «Я дуже тяжко Вами відболіла». На читача вони справляють неповторне враження передусім своєю метафоричністю, образністю й емоційністю.

Як справжній поет-громадянин, Ліна Костенко не байдужа до проблем нашого тривожного сьогодення. Торкаючись головного, письменниця створює поліфонічний характер нашого часу, наповнюючи свої твори високим гуманістичним пафосом, гострим відчуттям і філософським осмисленням доби. У широкому колі тем і мотивів лірики Ліни Костенко на особливу увагу заслуговують повні трагізму й тривоги питання екології, коли Чорнобильська трагедія без перебільшення стала увертурою апокаліпсису, а «Звізда-Полин, що впала в наші ріки» – трагічним знаменням кінця ХХ століття.

Від пекучих і тривожних роздумів над проблемами сьогодення Ліна Костенко нерідко переходить до історичної тематики. «Ікси історії» – так називається розділ збірки «Неповторність», що об'єднує твори з історичного минулого, в основу яких покладено легенди й реальні факти із життя наших предків. У них історизм і осмислення теми набувають конкретно-образних форм і достовірних образів, свідчать про художню різножанровість поетичного письма Ліни Костенко.

Заземляючись у рідний ґрунт, використовуючи історичний досвід рідного народу, письменниця проводить ідею невмирущості духовних цінностей українців, що надає її поетичним творам актуального звучання нині, у час національного й культурного відродження України.

Тому, перефразовуючи відомі слова Олександра Довженка, можна сказати: Ліна Костенко – дочка свого часу й повністю належить сучасникам.

(590 слово)

За А. Ткаченком

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *кумир* (той, хто служить предметом захоплення, поклоніння), *поліфонічний* (вигляд багатоголосся в музиці, заснований на рівноправ'ї складових фактуру голосів. Їх об'єднання підкоряється законам гармонії, що координує загальне

звучання), *пафос* (натхнення, захопленість), *увертюра* (1. Оркестрова п'єса, що є вступом до опери, балету, драми, кінофільму тощо. 2. Самостійний оркестровий твір сонатної форми), *апокаліпсис* (кінець світу, також часто вживають як синонім слово «армагеддон» (остання битва, в якій гине світ).

2. Поясніть орфограми та пунктограми у реченнях: *Торкаючись головного, письменниця створює поліфонічний характер нашого часу, наповнюючи свої твори високим гуманістичним пафосом, гострим відчуттям і філософським осмисленням доби. Заземляючись у рідний ґрунт, використовуючи історичний досвід рідного народу, письменниця проводить ідею невмирущості духовних цінностей українців, що надає її поетичним творам актуального звучання нині, у час національного й культурного відродження України.*
3. Доберіть до слів синоніми: *бентежний* (неспокійний, тривожний), *гуманізм* (людяність, людинолюбство), *актуальний* (злободенний, сучасний, важливий).

Творче завдання.

Про одну зі своїх героїнь Ліна Костенко сказала: «Вона піснями виспівала душу, вона пісні ці залишила нам... Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа». А чи не такою пісенною душею рідного народу є сама поетеса? Доповніть текст роздумами про те, чи ваше серце чує поезію, чи, можливо, вона не для вас. Свою думку аргументуйте.

Орієнтовний складний план

1. Творчість Ліни Костенко - кумир для багатьох небайдужих до слова й України:
 - а) відвертість і болючість її виступів;
 - б) біографічні відомості поетеси.
2. Л.Костенко належить до покоління «діти війни»:
 - а) жорстоке й болюче відлуння війни у творах;
 - б) традиційні для української літератури інтернаціональні мотиви.
3. Багатство тематичних обривів поезій Ліни Костенко.
 - а) відтворення душевних емоцій та почуттів, настроїв своїх героїв;
 - б) використання різних ліричних жанрів;
 - в) зразки ліричних творів поетеси.
4. Проблеми нашого тривожного сьогодення у творах Ліни Костенко:
 - а) гуманістичний пафос, гостре відчуття й філософське осмислення доби;
 - б) перехід до історичної тематики;
 - в) ідея невмирущості духовних цінностей українців у поезіях.
5. Ліна Костенко – дочка свого часу й повністю належить сучасникам.

Письмовий докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій)

Острів, що пливе у вічність

*Так ось вона, Січ! Ось воно те гніздо,
звідкіля вилітають усі ті горді, як орли, і
дужі, як леви. Ось звідки розливається
козацька воля по всій Україні.*

М.В. Гоголь

Нинішній освічений і всезнаючий аматор мандрівок добре знає цей острів. Будучи найбільшим і наймальовничішим на Дніпрі, він перетворився останнім часом на справжню «мекку туризму». Кожен, хто подорожує широкими проспектами дніпровської хвилі, конче ступає на цю предковичну острівну землю. І взагалі всі, хто приїздить до запорізького краю, прагнуть неодмінно відвідати дніпровську вродливицю – сивочолу легендарну Хортицю.

Хортиця – кровна братаниця Дніпра. Скільки несе свої води Дніпро-Славутич, стільки й височить посеред його розлогого плину закучугурений крилатими дубами кам'яний острів, що, немов гігантський старезний вітрильник, тихо пливе у вічність. Як і Дніпро, Хортиця в сльотаву днину – сувора й хмура, за сонячної погоди – велична й чарівна.

Острів – справжнє буйство ландшафту. Утворюючи його, природа довго не роздумувала – нагромадила бескиддя гранітних скель, залила низинні місця водою, кинула деінде віхті зелені – і вийшло диво. Мальовнича краса острова збереглася і до наших днів.

Хортиця – свідок подій сивої давнини. На крутих берегах острова зупинялися воїни київських князів Олега, Ігоря, Святослава, Володимира. Пізніше тут таборилася Запорозька Січ, майоріли козацькі корогви. Під одним із дубів козаки писали політичний вердикт – лист турецькому султанові.

До наших днів дійшли козацькі назви окремих скель та яруг. «Найстійкіша» – Чорна скеля. Навіть за найясніших днів не освітлюється сонцем цей похмурий стрімчак. За переказом, саме на Чорній скелі 972 року загинув у нерівному бою князь Святослав.

На Чорному бескидді в'юниться Зміїна печера, де, як вірили наші предки, витають духи й міфічні істоти. Переказують, що тут запорозькі козаки ховали військову казну.

Довкруг Хортиці чимало напівзатоплених скель-острівців. Одна зі скель називається Запорозька миска. Це справді дивовижне творіння природи – виїмка діаметром півтора й глибиною близько метра, схожа на посудину. З покоління в покоління дніпровські лоцмани передавали легенду про те, що в спекотні дні козаки варили тут галушки завбільшки з кулак.

Неподалік від острова, на околиці села Верхня Хортиця, росте славетний сімсотрічний дуб. Висота цього велетня – тридцять шість метрів, діаметр крони – сорок три метри, товщина стовбура – шість з половиною метрів. Коли по землях північного Причорномор'я проносились лави хана Батия, дуб уже тягнувся до сонця, набираючись сил від землі. Про цього унікального гіганта складені легенди, пісні, думи. Розповідають, що під дубом стояв зі своїм військом Богдан Хмельницький, коли 1648 року йшов на Жовті води, де одержав блискучу перемогу над шляхетськими поневолювачами.

Сьогодні унікальна пам'ятка природи під охороною закону. За нею ведеться ретельний догляд.

Нині Хортиця спокійно спочиває в м'яких обіймах Дніпра. Серповидна гребля Дніпрогесу, перекривши річку, назавжди поховала хижі пазури порогів, а з ними – й гірке минуле Хортиці.

(432 слова)

За С. Гречанюком

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *мекка* (місто на З. Саудівської Аравії, адміністративний центр провінції Хиджаз), *бескиддя* (1. Круті урвища, провалля. 2. Гори, скелі, великі кам'яні виступи), *вердикт* (у суді присяжних вирішення (вирок) засідателів присяг із питання про винність або невинність підсудного (звинувачувальне або виправдувальне)).
2. Поясніть написання слів: *освічений*, *запорізького*, *гігантський*, *деінде*, *Запорізька Січ*, *довкруг*, *скель-острівців*.
3. Поясніть уживання розділових знаків у реченнях: *І взагалі всі, хто приїздить до запорізького краю, прагнуть неодмінно відвідати дніпровську вродливицю – сивочолу легендарну Хортицю. Утворюючи його, природа довго не роздумувала – нагромадила бескиддя гранітних скель, залила низинні місця водою, кинула деінде віхті зелені – і вийшло диво. Серповидна гребля Дніпрогесу, перекривши річку, назавжди поховала хижі пазури порогів, а з ними – і гірке минуле Хортиці.*

Творче завдання.

Упродовж багатьох віків Хортиця була символом козацької слави, тут «...родилась, гарцювала козацька воля...». Доповніть текст і висловіть міркування щодо відродження козацького духу сьогодні. Думку аргументуйте.

Орієнтовний складний план

1. Острів на Дніпрі – справжня «мекка туризму».
2. Хортиця – братаниця Дніпра:
 - а) кам'яний острів, закручений крислатими дубами;
 - б) острів – справжнє буйство ландшафту;
 - в) мальовнича краса острова;
3. Хортиця – свідок подій сивої давнини:
 - а) події, що відбулися на берегах острова;
 - б) козацькі назви окремих скель та яруг;
 - в) Запорізька миска – дивовижне творіння природи;
 - г) славетний сімсотрічний дуб.
4. Назавжди поховане гірке минуле Хортиці.

Письмовий докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до героїв, їхніх вчинків) *Космічний прелюд*

*Нам відмовлено в довгому житті;
залишимо праці, які доведуть, що ми жили!*

Пліній Старший

На четвертому місяці вагітності його матір, учительку французької мови Київської гімназії, було заарештовано за участь у політичній демонстрації. У Лук'янівській в'язниці було від чого збожеволіти! Мати народила його в глибокому безумі... Важка психічна хвороба передчасно звела її в могилу. Батька так само не стало задовго до синового повноліття. Отже, своїх батьків він не знав. Його виховував дідусь – людина в Полтаві знана й шанована.

Так пізніше напишуть його біографи. Та згодом, уточнюючи дату народження майбутнього геніального фізика, несподівано з'ясується, що насправді народився він не в Києві, а в Полтаві, а справжнє його ім'я – не Юрій Кондратюк, хоча саме під цим іменем він увійшов до історії світової космонавтики. Справжнє ім'я вченого – Олександр Шаргей. Рятуючи життя під час громадянської війни, він, тоді ще зовсім юний, змушений був узяти наймення загиблого приятеля...

Куди тільки не закидала його примхлива доля! Був на Закавказькому фронті, тоді в захопленому денікінцями Києві, знову на Кавказі... Після закінчення громадянської війни він, Юрій Кондратюк, інженер без вищої освіти, будує на Кавказі елеватори.

Усього проектуванню та будівництву елеваторних господарств Юрій Кондратюк віддав дев'ять років. І саме протягом цих дев'яти років, не знаючи ні вітчизняних, ні зарубіжних досягнень у теорії космічних польотів, цей інженер-самоук зробив найточніші розрахунки майбутніх космічних трас. У 1969 році американські дослідники космосу скористалися його ідеєю, випробовуючи свій «Аролло» і визнаючи, що найперший у світі політ астронавтів здійснено ними саме за «трасою Кондратюка». В основу своїх унікальних досліджень американські вчені поклали відкриття українського вченого.

Будуючи елеватори, Кондратюк продовжує розрахунки орбіт штучних супутників Землі та Місяця, креслить схеми відповідних приладів. Третій, удосконалений варіант рукопису науковець надсилає 1925 року до видавництва «Головнаука».

Та Москву відкриття Кондратюка не зацікавили. Рукопис повернули авторові. Причина? Кошти на передчасні фантазії не передбачалися. Тоді Юрій Кондратюк друкує рукопис власним коштом. Тут було все: перспективи освоєння космосу, дані космічного корабля, типи траєкторій.

Через рік Кондратюк був заарештований за... шкідництво. На волю він вийшов тільки через 7 років.

Повернувшись в Україну, інженер без вищої освіти Юрій Кондратюк зробив ще одну спробу прислужитися радянській науці: він згуртував у Харкові творчий колектив, який розробив проект унікальної вітроелектростанції. І це відкриття не було помічено... Уже значно пізніше Кондратюків проект допоміг будівельникам Останкінської вежі у Москві.

1941 року Юрій Кондратюк одним із перших вступив у дивізію народного ополчення. Як згадували його однополчани, рядовий Кондратюк підтримував між штабом та батальйоном телефонний зв'язок. Під час ворожої атаки зв'язок перервався. Боєць Кондратюк кинувся вперед і впав, підкошений кулями. Геніальний учений загинув 3 жовтня 1941 року.

(447 слів)

За М.Сорокою

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *прелюд* (вступ до музичного твору; перен. – вступ до чогось), *елеватор* (споруда, де приймають, зберігають, зважують великі маси сипких матеріалів, найчастіше зерна); *траєкторія* (лінія польоту), *перспектива* (види, плани на майбутнє).
2. Доберіть до слів синоніми: *біографія* (життєпис), *примхливий* (вередливий, капризний), *унікальний* (особливий, рідкісний)
3. Поясніть орфограми та пунктограми у реченнях: *Та згодом, уточнюючи дату народження майбутнього геніального фізика, несподівано з'ясують, що насправді народився він не в Києві, а в Полтаві, а справжнє його ім'я – не Юрій Кондратюк, хоча саме під цим іменем він увійшов до історії світової космонавтики. Повернувшись в Україну, інженер без вищої освіти Юрій Кондратюк зробив ще одну спробу прислужитися радянській науці: він згуртував у Харкові творчий колектив, який розробив проект унікальної вітроелектростанції.*

Творче завдання.

Доведіть або спростуйте думку: «В умовах бездержавності світлі голови нерідко залишалися або не затребованими на рідній землі, або змушеними шукати кращої долі на чужині, відкривати і розширювати наукові та мистецькі горизонти в інших куточках планети». Свої міркування підтвердіть конкретними фактами.

Орієнтовний складний план

1. Важке й безрадісне дитинство хлопчика.
2. Справжні відомості про життя Юрія Кондратюка:
 - а) важкі випробування долі;
 - б) проектування та будівництво елеваторних господарств;
 - г) найточніші розрахунки майбутніх космічних трас інженером-самоуком ;
 - д) найперший у світі політ астронавтів здійснено саме за «трасою Кондратюка».
3. Розрахунки орбіт штучних супутників Землі та Місяця:
 - а) третій, удосконалений варіант рукопису;
 - б) відмова видавництва «Головнаука»;
 - в) свої розрахунки науковець друкує сам.
4. Арешт за... шкідництво.
5. Ще одна спроба прислужитися науці.
6. Загибель ученого.

Усний докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій)

Ми є народ

*В дитинстві відкриваєш материк,
котрий назветься потім – Батьківщина.*

Л. Костенко

Ми, українці, були народом, коли, об'єднавшись, відбивали чужинецькі навали, коли ставали під козацькі прапори Богдана Хмельницького і освячували гайдамацькі ножі в Холодному Яру. Ми підносилися до рівня великого європейського народу у філософії Григорія Сковороди і геніальній поезії Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, у музиці Миколи Лисенка та у творчості театру корифеїв. Ми демонстрували світові могутній інтелект народу у відкриттях наших учених: Володимира Вернадського, Миколи Кибальчича, Віктора Глушкова.

І ми, українці, переставали бути народом, догідливо сплачуючи данину ординським ханам та всіляким іншим завойовникам, терплячи наругу й знуцання над собою, своєю вірою, культурою, дозволяючи принижувати власну людську й національну гідність різним зайдам. Ми втрачали високе звання народу, коли приречено схилили голови перед тиранами, оспівуючи чужих вождів і власних манкуртів.

Усе, усе фіксується на скрижалях історії. Усвідомлення себе як народу завжди надавало нам сили і здобувало нам перемоги. Коли ж ми переймалися рабською психологією, підставляючи зігнуті спини під канчуки, ми неминуче зазнавали поразки. Покірливо дозволяю - чи вигрібати останні зернинки з убогих хатніх закутків, прирікаючи своїх дітей і себе на голодну смерть, ми ставали безликою сірою масою. Такою ж невиразною, за сучасною термінологією, зомбованою масою виглядали й учасники мітингів, які вимагали страти «ворогам народу». Але ж у тих списках значилися й наші улюблені письменники, композитори, артисти, учені з європейською славою! Свідомо перетворюючи свій народ на агресивний натовп, влада з його ж таки благословення знищувала тих, наймудріших, найталановитіших, найсміливіших, яких вона найбільше боялася.

То була не тільки наша трагедія, а й наша ганьба. Зазнаючи поразок, ми втрачали все: гідність і державу з Богом даною назвою Україна. Ми ставали в кращому разі Малоросією, а то й Хохляндією, більшість якої вражена вірусом меншовартості.

Уроки історії необхідно пам'ятати й робити висновки. Уперше від летаргічного сну ми пробудилися, випроставшись нарешті на повний зріст і на весь світ заявивши, що такі є народом!

Ми в центрі Європи. На кожного жителя ми вже вирощували по тонні зерна, й тепер воно має бути нашим. Так само, як цукор. Так само, як чавун, сталь, вугілля та кораблі, побудовані на наших заводах. Усі ми такі різні, але стали єдиними у прагненні реалізувати мрії багатьох попередніх поколінь наших співвітчизників.

Романтично настроєні, щиро переконані в справедливості власних намірів, ми спершу й не помітили, що плодами нашої незалежності насамперед спритно скористалися ті, про яких геніальний Франко писав: «Ти, брате, любиш Русь, як хліб і кусень сала».

Кожному з нас хочеться, аби якнайшвидше ми подолали соціальні негаразди й вийшли нарешті на стовпову дорогу розвитку. Ми є великий народ і маємо пам'ятати це. У наших руках доля Вітчизни, її теперішнє й майбутнє.

Ми маємо головне історичне завоювання – незалежність.

(442 слова)

За О. Глушком

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів: *інтелект* (здатність до мислення, особливо до його вищих теоретичних рівнів), *манкурт* (людина, позбавлена пам'яті про свій народ, рід; перен. відступник, зрадник), *зомбований* (такий, що беззастережно й сліпо підкоряється волі людей, що чинять на нього вплив).

2. З'ясуйте значення виразів: *ставати під прапори* (виступати разом із ким-небудь проти когось, чогось); *вийти на стовпову дорогу* (головний напрямок у русі або розвитку чого-небудь); *фіксувати на скрижлях історії* (скрижалі – заповіт, твір, насичений великими ідеями, «бути записаним на скрижалі історії» – здобути безсмертя, увічнення); *випростатись на повний зріст* (випроставшись, не згинаючись); *вірус меншовартості* (зрадництво, духовне холуйство, заздрість і продажність).
3. Доберіть синоніми до слів: *тиран* (деспот, мучитель), *наруга* (ганьба, сором, безчестя, хула), *реалізувати* (виконати, здійснити), *демонструвати* (показувати, пред'являти).

Творче завдання.

Доповніть текст своїми роздумами про те, як вплинула Українська Незалежність на психологію молоді, змінила її долю. Чи не випадково відстоювати наші права та свободи взимку 2014-2015 років вийшли двадцятилітні – покоління, яке народилось у вільній державі. Свою думку аргументуйте.

Орієнтовний складний план

1. Споконвічне прагнення бути народом:
 - а) осягати гайдамацьких ножів під козацькими прапорами;
 - б) піднесення до рівня європейського народу у філософії Сковороди й творчості Шевченка, Франка, Лисенка й корифеїв театру;
 - в) демонстрація інтелекту у відкриттях учених.
2. Утрата народності:
 - а) сплата данини завойовникам;
 - б) терпіння наруги над вірою й культурою;
 - г) оспівування чужих вождів і власних манкуртів.
3. На скрижлях історії фіксується все:
 - а) усвідомлюючи себе народом, ми здобували перемоги;
 - б) прирікаючи себе на голодну смерть, ми ставали сірою масою;
 - в) зомбована маса на мітингах;
 - г) знищення найкращих із благословення агресивного натовпу.
4. Ми ставали Хохляндією.
5. Доля Вітчизни в наших руках.
6. Головне наше завоювання – незалежність.

Переказ прослуханого монологічного висловлення

Зачарована Десна

Що може бути миліше, як по довгому дню косовиці повертати на заході сонця з веселого луку додому...

О. Довженко

Збирались ми на косовицю завжди довго. І ось відчиняються ворота, мати хреститься і щось проказує, коні рушають – ми їдемо.

Я лежу на возі. Навколо, спинами до мене, дід і батько з косарями.

Мене везуть у царство трав, річок. Віз наш увесь дерев'яний: дід і прадід були чумаками, а чумаки не любили заліза, бо воно притягує грім.

По дорозі косарі гомоніли про різне, злазили з воза перед калюжами й нагору, потім сідали, і я знов бачив навколо себе вгорі їх велетенські спина, а над спинами і косами, які вони тримали в руках, як воїни зброю, у високому темному небі, світили мені зорі й молодик.

Чумацький віз тихо рипить піді мною, а в синім небі Чумацький Шлях показує дорогу. Дивлюсь я на моє небо і повертаю з возом і косарями праворуч і ліворуч, і зораний всесвіт повертає разом із нами, і я непомітно линув у сон щасливий.

Прокидаюсь я на березі Десни. Сонце високо, косарі далеко, коси дзвенять, коні пасуться. Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса! Стрибаю я з кручі в пісок до Десни, миюся, п'ю воду. Вода ласкава, солодка. П'ю ще раз, убрівши по коліна і витягнувши шию, як лошак, потім стрибаю на кручу і гайда по сінокошу. І вже я не ходжу, а тільки літаю, ледве торкаючись луку. Вбігаю в ліс – гриби. У лози – ожина. У кущі – горіхи. В озері воду скаламучу – риба. Отак я раюю днів два або три, аж поки не скосять траву.

Ношу дрова до куреня, розводжу вогонь, чищу картоплю.

Після вечері зразу ж лягали спати. Часом я засинав ще до вечері, дивлячись на зорі, або на Десну, або на вогонь, де варилася каша. Тоді батько або дід довго будили мене вечеряти, та вже важко було мені розплющити очі, і я падав з їх рук у сон, як лін в ополонку, тільки мене й бачили.

Дід любив спати під дубом. Перед тим як заснути, він довго і якимось так лагідно позіхав, ніби прощаючи світу всі його пустощі, і розказував косарям про молоді свої літа, про чумацтво, про те, як колись все було не так. Все було краще. Річки і озера були глибші, риба більша й смачніша, а що вже грибів та ягід у лісі – не переносити, та й ліси були густіші, трави – вуж не пролізе, хіба тепер трави!

Я слухав ці розмови під дубами, і так мені чомусь робилося тоскно, що світ споганіє, поки я виросту, і не буде вже сінокошу тоді, ні риби.

(398 слів)

За О. Довженком

Словникова робота:

1) Пояснити значення слів *чумаки* (візники і торговці, які перевозили на волах хліб, сіль), *Чумацький Шлях* (космічна система, що складається із зірок, зоряних скупчень; сузір'я);

2) Підібрати синоніми до слів: *гомоніли* (розмовляли, шуміли, балакали, галайкотали, переговорювались), *тоскно* (сумно, безутішно, тужно, мінорно), *споганіти* (ганьбити, соромити, наславити, бруднити, посоромити).

Орієнтовний план.

1. Мати проводить косарів.
2. Пригоди по дорозі.
3. На березі Десни.
4. Розповіді діда.
5. Роздуми малого Сашка.

Переказ із творчим завданням **Світлий день Великдень**

*Христос Воскрес –
Воскресне Україна!*

Свято Воскресіння Христового – одне з найважливіших. Воно знаменувало початок нового життя, оновлення природи й людини. Після суворого семитижневого посту, після холодних випробувань зими наставало нарешті полегшення. Природа ніжилась у теплих променях сонця, а душа людини сповнювалася новими сподіваннями.

Звичайно, таке свято слід було зустрічати в чистій оселі. Це додавало неабиякого клопоту господарям, які протягом останніх трьох днів Великого Посту мали завершити чимало справ: помазати й побілити хату, полатати й випрати білизну, посіяти насіння, помити домашнє приладдя.

У середу ввечері вчиняли тісто. Починався священний обряд випікання пасок. На святковому столі обов'язково мали бути три жовті. Їх пекли першими, у Чистий четвер. Вони були уособленням небесних сил, білі готували Страсної п'ятниці, щоб задовольнити померлих і духів, та чорні випікали у Великодню суботу, вони мали вигляд паляниць і

призначалися родючій годувальниці – землі. Перш ніж садовити паски в піч, господиня просила всіх вийти з оселі й промовляла до пасок молитву.

Цікавим був обряд фарбування яєць, які готували в суботу. Їх занурювали у червону чи темно-руду фарбу, що символізувала кров Христа. Викинути шкарлупу з крашанки вважалося неабияким гріхом. Її слід було закопати або пустити пливати по річці.

А Чистий четвер – це день весняного очищення. Ще вдосвіта, до сходу сонця, слід було викупатися, щоб бути здоровим протягом року. Очистивши себе, слід було очистити землю.

Повертаючись із церкви, люди намагалися донести додому «страсну» свічку, щоб вона не погасла.

Страсна п'ятниця – найурочистіший день перед Великоднем. За легендою, саме в цей час Христос страждав на Голгофі за людські гріхи. Віддаючи цьому шану, люди ходили в жалобі, намагалися не сваритися й голосно не розмовляли. У церкві цього дня мовчали дзвони.

Велика субота була наповнена радощами й передчуттям свята. Готувалися великодні страви. Незважаючи на турботливий день, уночі ніхто не спав, адже всеношна, тому спочивати лягали вранці, після відправи.

Недільного ранку, після повернення із всеношної, починався обряд говіння. Першим дозволялося скуштувати свяченої паски домашнім тваринам. Снідати слід було при відкритих вікнах, щоб впустити в оселю перший промінь сонця, що неодмінно принесе наступного року щастя, здоров'я родині.

У великодній понеділок ходять один до одного, христосуються, обмінюються писанками. Цей день називається Волочильним або Поливальним – найвеселіший день свят.

Діти зранку ходили до сусідів, родичів, несучи в дар посвячену їжу, а ті частували гостей. Далі надходила черга дівчат. Їх вшановували іншим подарунком – відром холодної води. Цю роль брав на себе закоханий у дівчину хлопець. Однак ніхто не ображався, бо вода наділена неабиякими очисними властивостями.

(388 слів)

За О.Воропаєм

Словникова робота:

- 1) Підібрати синоніми до слів: *оселя* (житло, домівка, дім, господа); *їжа* (пожива, їство, харч, наїдки); *неабиякий* (значний, чималий, помітний, великий).

Творче завдання:

Доповніть текст своїми міркуваннями про вплив народних звичаїв та традицій на формування духовної культури нації.

Орієнтовний складний план

1. Найважливіше свято християн.
2. Страсний тиждень:
 - а) передсвяткові клопоти;
 - б) випікання пасок;
 - г) Великодні крашанки;
 - д) Чистий четвер;
 - е) Страсна п'ятниця;
 - є) Велика субота – всеношна;
 - ж) Великдень – говіння;
 - з) Великодні повір'я.
3. Волочильний понеділок.

Усний переказ на професійну тему

Великодні дзвони

*Яке серце не тремтіло при звуках дзвонів його
батьківщини...
Чудові мрії, якими нас заколисує благовіст
рідного дзвона, вміщає все найдорожче для нас.
Франсуа Рене де Шатобріан.*

На Великдень кожний селянин старався бодай кілька разів смикнути за мотузку і вдарити у дзвін, бо це, за народним віруванням, приносило щастя, зокрема родила гречка.

Після розговіння кожний поспішає першим вийти на дзвіницю і задзвонити, будучи певним, що від цього буде добрий урожай гречки на його ниві.

На Великдень цілий день дзвонять. Колись в Україні були такі люди, що вміли дуже гарно видзвонювати на дзвонах – «грати».

Таким був дзвонар Андрій з Полтавщини. Це був монастирський послушник, жив у монастирській келії. Він був дзвонарем-віртуозом. Кожної неділі, як тільки світало, він уже був на монастирській дзвіниці і дзвонив. Але як же він дзвонив! На тих дзвонах він виробляв чудеса. Усі люди, де б вони не були, у Полтаві та в околиці, вибігали надвір і, як зачаровані, стояли і слухали дзвонаря Андрія – то були справді божественні звуки, що могли виходити тільки з-під рук Богом обдарованого генія.

Взагалі, Андрій був чоловіком здібним, добре начитаним. У його келії було завжди багато книжок, які він читав у кожну вільну хвилину після праці. А праця була в нього тяжка: він ходив біля корів, коней та працював у саду.

Було, як яке велике свято, як ось Великдень, Андрій уже з самого досвітку на дзвіниці. Він одягав на кожну ногу по вірьовці до п'ятьох невеликих дзвонів, а до п'ятьох інших брав у руки, мотузку ж від трьох найменших дзвонів тримав у зубах. Понад нього у великий дзвін бив його помічник, а у два середні дзвони – підчаски допомагали дзвонити ще два хлопці. І то було «трію», варте уваги самого Бетховена!

Урочистий переддзвін тривав півгодини, а як коли, то й більше. Люди, що виходили з церкви, ніколи не йшли додому доти, доки не замовкнуть дзвони. Було, усі постають на площі, позадирають голови й дивляться, як Андрій «грає на дзвонах».

Про дзвонаря Андрія тоді розходила слава по всій Лівобережній Україні, і письменні люди говорили, що він міг би стати добрим композитором, якби йому дали належну школу.

Але в 1924 році, коли в келіях монастиря вже засідав більшовицький «жилкооп», Андрій заподіяв собі смерть. Він запалив у своїй келії піч, закрив каглу і задушився чадом.

Що ж залишилося бідному Андрієві? Він із дитинства звик до церкви, до Богослужіння, а дзвони – то була його стихія, без них він жити не міг...!

(365 слів)

За О. Воропаєм

Словникова робота :

1. Визначте тему та основну думку тексту.
2. Поясніть написання слів: Великдень, Бетховен, Лівобережна Україна, дзвонар-віртуоз.
3. Поясніть значення слів *послушник* (монастирський прислужник, що відбуває послуг, готуючись стати ченцем), *келія* (житло ченця або черниці), *кагла* (отвір у димоході, який затуляють для збереження тепла тощо).

Орієнтовний план

1. Дзвін, за народним віруванням, приносить щастя.
2. Дзвонар-віртуоз Андрій із Полтавщини.
3. На велике свято Андрій на дзвіниці.
4. «Трію», варте уваги самого Бетховена.

5. Люди не йшли додому, доки не замовкнуть дзвони.
6. Слава про Андрія розійшлася по всій Лівобережній Україні.
7. Більшовицький «жилкооп» у келіях монастиря.
8. Дзвони – то була його стихія, без них він жити не міг.

**Докладний переказ тексту художнього стилю з творчим завданням
(висловленням власного ставлення до героїв та їхніх вчинків)**

Сміливі завжди мають щастя

*Лиш той життя і волі гідний,
Хто б'ється день у день за них.*

Йоган фон Гете

Григорій Многогрішний – один із тисяч в'язнів, пригноблених, безправних, приречених, яких мчав до Колими поїзд-дракон – ешелон смерті. Він – каторжанин, нащадок першого каторжанина Сибіру, правнук гетьмана Дем'яна Многогрішного. Його мучили, а потім присудили до 25 років каторги. І все тільки за те, що він любив свій рідний край і прагнув щастя для свого народу.

Для тоталітарної системи Григорій Многогрішний був, мабуть, дуже небезпечним, бо наглядали за ним особливо пильно. Сам начальник етапу на кожній зупинці перевіряв його присутність у вагоні. Але на кінцевій виявилось, що небезпечний арештант утік, на ходу стрибнув із поїзда, із надлюдським терпінням і надзвичайною волею приготувавшись до втечі. Стрибнув у саму смерть, але не здався. Дев'яносто дев'ять шансів проти одного за те, що від юнака залишаться самі шматки, але він стрибнув.

Своїм стрибком майже у смерть із черева скаженого дракона, цим відчайдушним протестом він відживлює у в'язнів почуття людської гідності, надії і переконання – «ліпше вмирати біжучи, ніж жити гниючи». Став для них символом непокірної і гордої молодості, символом волелюбною і сплюндрованою за те Вітчизни.

Тяжким і небезпечним був шлях Григорія після втечі з ешелону смерті. Довгим, сповненим смертельних небезпек було блукання тайгою. Неймовірним зусиллям волі він долає відчай, зневіру, смертельну втому. І знаходить у собі сили кинутися на допомогу людині, яка кликала на порятунок. Адже сміливі завжди мають щастя! Рятуючи незнайому людину, Григорій рятує і себе.

Потрапивши в поселення українців на Далекому Сході – Зелений Клин, Григорій відтанув душею, видужав фізично. Знайшов тут земляків, друзів, кохання. Міг би створити своє сімейне гніздечко й жити щасливо з дорогими і люблячими його людьми. Але не знаходить спокою, бо багато що і тут, на Далекому Сході, нагадує йому про знедолену Україну, синів і дочок, якої доля розкидала по світах. Уся його Вітчизна ось так – на колесах... знедолена, розшматована... у болі... у розпачі! Голодна!.. Безвихідна!.. І Григорій відчуває нестримний потяг повернутися в Україну, щоб продовжити боротьбу.

Григорій Многогрішний, як і мільйони його співвітчизників, міг пристосуватися до обставин, жити тихо й затишно, робити кар'єру – і не помічати, що навколо коїться лихо. Але суть у тому, що він не був пересічним громадянином. Юнак не міг удовольнитися статусом раба. Він не міг удовольнитися малесеньким щастям для себе самого, бо прагнув його для свого краю і народу.

І Григорій Многогрішний перемагає. Не тільки тому, що був фізично дужим, мужнім і наполегливим у досягненні мети, а й тому, що зберіг у собі людяність, доброту, здатність співчувати, співпереживати та вірити у неминучість перемоги добра й правди. Він – непримиренний борець за справедливість, людина, наділена могутньою волею до життя. Життя, гідного людини, життя на свободі.

(414 слів)

За І. Багряним

Словникова робота:

4. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *ешелон смерті, нащадок першого каторжанина, тоталітарна система, етап, стрибнув у саму смерть, зусилля волі, відтанути душею, розкидані по світах сини та дочки України, пристосуватися до обставин, малесеньке щастя для самого себе.*
5. Дібрати до слів синоніми: *пильно* (уважно, суворо, ретельно), *надлюдський* (незвичайний, винятковий, надмірний), *відживлювати* (відновлювати, поновлювати, відроджувати, воскрешати), *сплюндрований* (занепащений, закатований, зруйнований), *блукання* (бродіння, мандрування), *відчай* (безнадія, розпач, приреченість), *зневіра* (розчарування), *пересічний* (звичайний, середній), *статус* (позиція, положення, стан), *прагнути* (хотіти, бажати, воліти).
6. Поясніть написання слів (словосполучень): *в'язень, Дем'ян, дев'ять, кар'єра, пригноблений, приречений, Колима, Сибір, Вітчизна, Далекий Схід, Зелений Клин, поїзд-дракон, небезпечний, незнайомий, скажений, сповнений, блукання, зусилля, кохання, мільйони, непримиренний.*

Творче завдання.

Доповніть текст, висловіть власні міркування про те, хто в Україні дотримується життєвого принципу: «Ліпше вмирати біжучи, ніж жити гниючи» і хто гідний називатися патріотом. Аргументуйте свою думку.

Орієнтовний складний план

1. Нащадок першого каторжанина Сибіру.
2. Григорій Многогрішний на Далекому Сході:
 - а) стрибок у саму смерть;
 - б) поневір'яння тайгою;
 - в) земляки, друзі, кохання;
 - г) Григорій – не пересічний громадянин.
3. Життя, гідне людини.

Письмовий докладний переказ тексту художнього стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій)

Весільний коровай

*Короваю, мій раю,
Я тебе вбираю.
Овсом, калиною,
Усією родиною...*

Народна творчість

Хлопець і дівчина полюбили одне одного і одружуються. Що може бути кращим за це? Така подія – свято не лише для них, а й для їхніх батьків, родичів, друзів, знайомих.

Окрасою їхнього весільного столу є коровай, розмір та всілякі прикраси якого пророкують молодятим багате і щасливе життя.. Наприкінці весілля коровай обов'язково розподілять між усіма гостями.

«Що ж таке коровай?» – спитаєте ви. Це цілісний хліб круглої форми, оздоблений фігурами з тіста у вигляді пташок, квітів, колосків. Випікання його саме у такій формі не випадкове, адже він подібен Сонцю й уособлює достаток та щастя. До найпоширеніших оздоб українського короваю належать також рослини, основними серед яких є калина та барвінок. Найкраще прибирають середину короваю, де мати поклала гроші й жито, бо цю частину віддадуть молодятим.

Випікання короваю є одним із найпоширеніших весільних обрядів. Головний весільний хліб виготовляється за спеціальним сценарієм. Для цього запрошуються жінки, які

живуть у добрі та злагоді зі своїми чоловіками. Коровай печуть обов'язково з піснюю. Коровайниці вимішують тісто так, щоб воно було не занадто круте (бо життя у молодих нібито складеться круто»), щоб не було рідке (бо коровай може розрепатися й життя молодих начебто розіб'ється, розлетиться).

Під час вироблення короваю не можна сідати, «щоб не сів він у печі, а виріс високим». Колись коровай були житніми, традиція пекти пшеничний коровай склалася пізніше. Коли коровай уже готовий до випікання, звертаються до дружби, щоб той дав помело вимести піч. Коровайниці вимітають піч, хрестять її на всі боки й обережно садять коровай у піч випікатись.

Коли коровай уже сидить у печі, тоді в хаті стає особливо радісно: коровайниці беруть діжку і з нею танцюють, ударяючи тричі об стелю, «щоб коровай добре ріс і гарний удався».

Коровай печеться, а жінки миють руки, витирають вишитим рушником, вимивають пікну діжку, несуть її з піснями в садок і виливають воду під солодку яблуню або під вишню – «щоб життя в молодих було солодким».

Вважають, який буде коровай, таким буде й життя молодих: якщо коровай славний – життя гарне; якщо коровай трісне навпіл – дуже погано, бо це пророкує розлучення; якщо коровай западеться – також недобре; якщо коровай дуже загнився, то невістка чи зять будуть дуже сердитими.

Розповім таку бувальщину: женився один хлопець, то пекли йому аж три коровай. Перший не вдався, другий не вдався й третій також. На стіл поклали перший, бо був із них найкращий. Хлопець три рази женився й таки повернувся до першої дружини.

На кожному весіллі, не дивлячись яке воно – скромне чи розкішне – повинен бути коровай, а наш коровай вийшов на славу: високий, пишний, прикрашений квітами, колосками, калиною. Дивишся на нього і не надивишся, милуєшся і не намилуєшся. І уже уявляється щасливе подружнє життя наших молодят, багате і розкішне, як цей коровай.

(433 слова)

За Г. Медведчук

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *цілісний хліб, за спеціальним сценарієм, коровайниці, дружба, помело, круте тісто, хліб сів, пічна діжка, життя було солодким, бувальщина.*
2. Доберіть синоніми до слів: *подібний* (схожий, аналогічний), *уособлювати* (утілювати), *оздоба* (окраса, прикраса, убрання, декор), *пророкувати* (віщувати, передбачати), *славний* (гарний, чудовий, хороший, ладний), *запастися* (осісти, ввалитися), *загнітитися* (зарум'янитися, набувати світло-коричневого кольору), *пишний* (розкішний, щедрий, багатий).
3. Поясніть написання слів (словосполучень): *одне одного, весілля, обов'язково, віддадуть, не можна, не дивлячись, дивився і не надивився, милуєшся і не намилуєшся.*

Творче завдання.

Багато наших сучасників вважає, що народні звичаї – це день учорашній. Чи погоджуєтеся ви із цією думкою? Яким є ваше ставлення до народних звичаїв та традицій? Доповніть текст своїми міркуваннями.

Орієнтовний складний план

1. Коровай – окраса весільного столу.
2. Випікання короваю як один із найпоширеніших весільних обрядів:
 - а) коровайниці;
 - б) вироблення та випікання короваю;
 - в) який коровай, таке й життя молодих;
 - г) бувальщина про хлопця, якому на весілля пекли аж три коровай.

3. Символи щасливого подружнього життя.

Письмовий стислий переказ тексту художнього стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій) *Музичний дарунок світові*

*Чиста молитва, радість чекання,
Й пахоці літа в ложці куті,
Бог нам дарує дивне єднання
В ніч, коли всі ми, наче святі.*

В. Умнов

Щороку напередодні Різдва звідусіль лунає чарівна музика найвідомішої американської колядки «Carol of the Bells» («Колядка дзвонів»). Вона є найвідомішою й найпопулярнішою в Сполучених Штатах і Канаді, Європі й Австралії, навіть у Японії та Китаї. Мелодія різдвяних дзвіночків звучить із рекламних роликів та святкових програм, на вулицях і в супермаркетах, на всіх радіостанціях і телеканалах. Вона стала візитівкою західного Різдва, лунає в багатьох популярних фільмах – «Гаррі Поттер», «Сам удома», «Південний парк», «Загублений у Нью-Йорку» тощо.

Однак мало хто здогадується, що традиційна різдвяна пісня американців і європейців родом з України та є адаптацією легендарної української щедрівки.

То як же українська народна пісня потрапила за океан?

Славнозвісну пісню «Щедрик» талановито обробив вітчизняний композитор Микола Леонтович. Неймовірно, та всього-на-всього три ноти і чотири звуки (до-сі-до-ля) знадобилися автору, щоб прославити невгамовний співочий запал українців на весь світ. Композитор зробив народну пісню безсмертною, змушуючи світ регулярно згадувати кілька дзвінких нот, щойно перший сніг сповіщає про наближення свят. Народна пісня віддячила по-своєму: додала і Миколі Леонтовичу неабиякої популярності.

Деякі історики музики стверджують, що композитор працював над «Щедриком» усе життя. Можливо, це гіпербола. Проте щось у ній таки є. Адже Миколу Леонтовича можна порівняти з ювеліром, який, майстерно відточив філігранну оправу для пісенного діаманту нашої країни.

Перша редакція «Щедрика» належить до 1901–1902 років, а остання – п'ята – зроблена в 1919 році. Щедрівку розпочинають сопрано, далі підхоплюють альти, тенори, басы й мелодія досягає апогею, завершують музичну композицію знову сопрано. Композитор поєднав прийоми народного багатоголосся з досягненням класичної поліфонії, домігся того, що кожен голос почав відігравати самостійну роль, відтворюючи найтонші зміни настрою. Микола Леонтович кілька разів переробляв твір, аж поки не створив досконалий шедевр.

Уперше українську щедрівку в хоровій обробці композитора Миколи Леонтовича у грудні 1916-го виконали студенти Київського університету імені Святого Володимира. Саме тоді скромний вінницький педагог став відомий серед музикантів як наймайстерніший аранжувальник народних пісень.

Уже за кілька років, 1922-го, знаменита українська щедрівка підкорила Нью-Йорк. Американці вперше почули «Щедрик» у виконанні хору Олександра Кошиці на концерті в Карнегі-Холі... І почалося... Спершу величезну популярність твір завоював серед емігрантів. Пісня настільки запала в душу слухачам, що зовсім скоро, через двадцять років, з'явилась і її англійська версія. Нові слова для українського «Щедрика» написав американець українського походження, композитор, поет і диригент Пітер Вільховський, назвавши своє творіння «Колядкою дзвонів». Щоправда, у його тексті вже немає ластівочки, яка викликає господаря з домівки – натомість міститься заклик «Дзвеніть срібні дзвони, веселі різдвяні дзвони, Христос народився». Так перлина української пісенної творчості

«Щедрик» потрапила за океан і стала найвідомішою американською та європейською колядкою.

Первісний текст «Щедрика» повертає нас у забуті прадавні часи, коли Новий рік святкували навесні разом із прильотом птахів і відновленням природи. Англomовна ж версія пов'язана із Різдом і ґрунтується на легенді про те, що в ніч, коли народився Ісус Христос, на його честь в усьому світі задзвонили дзвони чудовим мелодійним співом. Слов'янська щедрівочка в Сполучених Штатах Америки перетворилася на колядку. Тендітний музичний подарунок світові від українця Миколи Леонтовича став прославляти народження Христа, насичувати землян світлою радістю. Після виконання цього твору дзвоник став головним музичним атрибутом Різдва на Заході, і тепер майже всі різдвяні пісні найпопулярніших виконавців прикрашені звучанням дзвіночків. «Щедрик» із текстом Пітера Вільховського набув великої популярності не лише у Штатах, а й у Європі, Австралії, навіть на Сході. Невідома світові українська щедрівка перетворилася на улюблену різдвяну колядку, а дзвоник став невід'ємним символом західного Різдва.

Сьогодні ж маленьке українське диво «Щедрик» мандрує континентами, трансформується, приміряє різні жанри та ролі, жонґлює музичними інструментами та голосами, і навіть знімається в кіно. Микола Леонтович дав українській народній пісні шалену популярність, змусивши людство згадувати кілька дзвінких нот щоразу, коли разом із першим снігом у гості поспішають зимові свята. Ось такий він, неповторний музичний подарунок світові від нашого співвітчизника, щира українська мелодія, яка знайшла відгук у серцях мільйонів людей із різних куточків Землі.

Не можна не погодитися з думкою, що «Щедрик» є найбільшим українським надбанням світової музичної культури.

(629 слів)

За матеріалами Інтернет-видань

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *стала візитівкою західного Різдва, є адаптацією української щедрівки, невгамовний співочий запал українців, перша редакція, сопрано, тенор, бас, хорова обробка, аранжувальник (фахівець, який займається оформленням музики; музикант, що володіє композиторськими навичками і обрамляє мелодію в музичну фактуру), запала в душу слухачам, англomовна версія, американець українського походження, музичний атрибут Різдва, мандрує континентами, трансформується, приміряє різні жанри та ролі, жонґлює музичними інструментами та голосами.*
2. Доберіть синоніми до слів : *славнозвісний* (славетний, уславлений, визнаний у світі), *регулярно* (систематично, постійно), *неабиякий* (видатний, примітний), *популярність* (визнання, слава, репутація), *гіпербола* (перебільшення), *багатоголосся* (поліфонія), *шедевр* (найкраще творіння, досягнення).
3. Поясніть написання слів (словосполучень): *Різдво, різдвяний, супермаркет, радіостанція, телеканал, славнозвісна, всього-на-всього, по-своєму, філігранний, фільм «Гаррі Поттер», студенти Київського університету імені Святого Володимира, Карнегі-Хол, відновлення, західне Різдво.*

Творче завдання.

Висловіть власне ставлення до факту перетворення нашого «Щедрика» на всесвітньовідому «Колядку дзвонів». Нам варто пишатися тим, що щира українська мелодія стала символом західного Різдва чи, навпаки, заявити про свої авторські права і звинуватити Пітера Вільховського в плагіаті? Аргументуйте свою думку.

Орієнтовний складний план

1. Найвідоміша й найпопулярніша у світі різдвяна мелодія.
2. Перетворення української щедрівки на найвідомішу американську та європейську колядку:

- а) робота Миколи Леонтовича над аранжуванням «Щедрика»;
 - б) сценічне життя «Щедрика» в Україні та за рубежем;
 - в) англomовна версія «Щедрика».
3. Маленьке українське диво «Щедрик» – неповторний музичний дарунок світові.

**Письмовий стислий переказ тексту художнього стилю з творчим завданням
(висловленням власного ставлення до героїв та їхніх вчинків)**

Роксолана

*Моє життя – в скарбницю горя внесок
Заплачено сповна – за все, за все, за все.*

Л. Костенко

Нещасна бранка, продана й проклята, йшла під чужим небом. Її душа плакала, це в її душі йшов дощ. Серце рвалося з грудей туди, де ніколи більше не буде – до втраченого Рогатина.

Скрізь по вуличках нечистоти й омана. І кішки, тисячі кішок – улюблена тварина їхнього пророка. А може, ці муки не за її гріхи, а за гріхи тих, хто там за морем залишився. Вона згадує свого батька, отця Гаврила Лісовського, який усіх лякав гріхами. Матір, маленьку, тендітну жінку, яка походила з-над Пругу. Казали, що діти там народжувались від заїжджих князів. Одного разу наскочив у рогатинські ліси на полювання сам король Зигмунт. І Александра Княздвірська драгувала свого чоловіка, буцімто Настя не його дочка, бо король сподобав її, Александрю.

Настею назвав дочку панотець, можливо, на честь коханки Галицького князя Ярослава Осмомисла. У легенді про походження Рогатина розповідалося, що в ці ліси він приїхав на полювання зі своєю коханкою Насткою. Під час полювання вона заблукала, а з гущавини лісу її вивів велетенський олень-рогач прямо до стійбища князівського. На цьому місці Ярослав звелів збудувати церкву, навколо якої виникло місто Рогатин, назване так на честь того оленя-рятівника.

Отець Гаврило так любив свою маленьку дружину, пишався донечкою. Він хотів дати їй все, тому і навчив свою Настю і читати, і високих наук, і добрих звичаїв, і латині.

Кожні три-чотири роки насилав Господь на Рогатин кару – турецькі набіги. Грабували й вбивали люд вороги, полонили тих, хто не встиг сховатись у дальні ліси. Під час одного з таких набігів матір їхню татари полонили, вона лише встигла свою доню сховати. Батько їздив на села дітей хрестити і прибіг додому аж уночі, страшенно плакав і сумував. Багато тоді людей загинуло, багатьох погнали в рабство.

Та зло відступало, знову Настася посміхалася до життя, бо треба було жити...

А вночі на Рогатин налетіли татари, підпалили місто, грабували і вбивали. Тоді дівчина не бачила, чи загинув її татко, чи залишився жити. Спам'яталась вона вже на возі, який котився спочатку палаючими вулицями, а тоді аж до Волоського шляху, Золотого для татар. Її везли на возі, за нею уважно доглядали, а потім продали у Кафі на невольничому ринку. І знову Чорне море, знову неволя.

Біль, нестерпний біль у її душі. Досі їй здавалося, що це лише сон, а вона не далеко від батьківського дому. Але цей дім зник назавжди, немає ніяких надій. Немає навіть могил, перед якими можна впасти на коліна й плакати. Батьку, матусю, чи бачите ви свою донечку? Але дівчина відчувала, що живе, а жити треба. Тому і сміялася, і співала на невольничім ринку.

П'ятнадцятилітню Анастасію Лісовську в Стамбулі купив головний наглядач султанських покоїв Ібрагім і подарував її падишахові Сулейману Пишному, якого дівчина немов приворожила. Бідний Сулейман так закохався, що геть розігнав увесь свій гарем, поодружував своїх жінок з офіцерами турецької армії, а сам залишився з єдиною дружиною – Роксоланою. Ви таке десь бачили? І це при тому, що очевидці не вважали її красунею. Вона

була звичайна нібито лицем, з дитячим, ледь задертим носиком, така зграбна вся, але мужня, зухвала, повна незбагненої чарівності й неймовірного розуму. Схід споконвіку не знав жінку в такій величній ролі! Це суперечило традиціям і духові ісламської релігії! От і скажіть, що це не чаклунство.

У гаремі Настасія страждала, але не показувала своїх почуттів. Вона співала, танцювала, веселила і розважала всіх, за що її прозвали Хуррем (розвеселена). Основною зброєю проти недобррозичливців став сміх.

А от у султанській книгозбірні дівчина продовжила свою освіту, вивчила кілька мов. Настя була однією з найосвіченіших жінок світу, відігравала велику роль у політичному житті Османської імперії, бо мала над султаном незбагненну владу. Сулейман поважав свою дружину, бачив у ній істоту мислячу.

Згадувала Настя батькові вірші, пісні мамині й заливалась слізьми. Шкодувала, що не може передати золотих слів своїй землі: «Мужайся, многостраждальний український народ, да Христос збереже тебе». Султанша вже не сподівалася на повернення додому, тому прагнула полегшити долю свого нещасного краю й зробила для цього немало. Вона приклала багато зусиль, щоб звільнити своїх співвітчизників із тяжкого рабства, щоб зупинити походи турецьких і татарських військ на наші землі. І Сулейман стримував татарську орду від нападів на терени, підпорядковані Речі Посполитій, до якої у той час належала більшість території України.

Може, треба було б зробити ще щось. Для Рогатина й для рідної землі. Але що? Чи вона знала? А в кого спитати? І як?..

(696 слів)

За П. Загребельним

Словникова робота:

1. З'ясуйте значення слів (словосполучень): *у душі йшов дощ, пророк, панотець, наскочив на полювання, турецькі набіги, налетіли татари, падишах, гарем, очевидець, ледь задертий носик, повна незбагненої чарівності, сміх став зброєю, мала над султаном незбагненну владу, заливатися слізьми, многостраждальний український народ, терени, стримував від нападів.*
2. Доберіть синоніми до слів: *бранка* (полонянка, невільниця), *мука* (страждання), *тендітний* (ніжний, витончений, делікатний), *дратувати* (дражнити, злити), *спам'ятатися* (опритомніти, прийти до тями), *доглядати* (піклуватися, глядіти, дбати), *приворожити* (привабити, причарувати), *зграбний* (витончений, граційний), *зухвалий* (сміливий, безстрашний, нахабний), *споконвіку* (здавна, зроду-віку), *величний* (поважний, царственный), *освічений* (грамотний, учений, ерудований), *книгозбірня* (бібліотека), *незбагненний* (незрозумілий, нерозгаданий), *шкодувати* (жаліти, жалкувати).
3. Поясніть написання слів (словосполучень): *з-над, рогатинські ліси, буцімто, заїжджий, сподобав, сховати, сказати, Ярослав Осмомисл, Господь, Волоський шлях, Золотий шлях, Османська імперія, Річ Посполита, олень-рогач, олень-рятівник, тричотири роки, уночі, не далеко, немає, немало, п'ятнадцятилітня, найосвіченіший, книгозбірня, незбагненний, многостраждальний, співвітчизник,*

Творче завдання.

П. Загребельний писав: «Її [Роксолани] життєвий шлях і досягнення – це її особиста гордість». Чи погоджуєтеся ви з цією думкою? Кого ви вважаєте нашою національною гордістю? Свої міркування аргументуйте.

Орієнтовний складний план

1. Нещасна бранка під чужим небом.
2. Шлях до серця падишаха, влади та безсмертя:
 - а) у рідному Рогатині з татком і мамою;
 - б) татарський полон;
 - в) в султанському гаремі.
3. Жінка у величній ролі.

4.Турбота за долю рідного краю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. М. Стилїстика української мови, 10–11 класи / О. М. Авраменко, В. Ф. Чукїна. – Київ: Грамота, 2008. – 198 с.
2. Азьомов В. Творчїсть і твори / В. Азьомов // Українська мова і лїтература. – 2000. – Число 15(175). – С.6 - 8.
3. Антонович В. Вїннїпег-Давфїн: Лїтопис УВАН, 1971. – 232 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/istoriya/3356-antonovich-v-korotka-istoriya-kozachchini/>
4. Антонович В. Коротка історїя козащини [Електронний ресурс] / В.Антонович. – Режим доступу: <http://indragop.org.ua/>
5. Апресян Р. Г. Мораль // Етика: Енциклопедичний словник / Р. Г. Апресян. – Москва, 2001.
6. Ахманова О. В. Словник лїнгвістичних термїнів / О. В. Ахманова. – Москва: Наука, 2004. – 562с.
7. Багрянїй І. Тигролови: роман та оповїдання / Упоряд. О. С. Гаврїльченко та А. П. Коваленко. – Київ: Молодь, 1991. – 264 с.
8. Баран Г. В. Українська мова. Розвиток мовлення: Навчальний посїбник. 6 клас / Г В. Баран. – Харків: Країна мрїй, 2006. – 112 с.
9. Бачинська О. А. Українське козацтво. Золотї сторїнки історїї / О. А. Бачинська, Т. В. Чухлїб, В. О. Щербак. – Київ: Кристал БУК, 2015. – 324 с.
10. Беляєв О. М. Сучасний урок української мови / О. М. Беляєв. – Київ: Рад. школа, 1981.
11. Борев Ю. Б. Словник лїтературознавчих термїнів / Ю. Б. Борев. – Москва: Наука, 1974. – 256с.
12. Великий тлумачний словник української мови. – Київ, Ірпїнь: Перун, 202с.
13. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографїчний нарис / О. Воропай. – Київ: Оберїг, 1993. – 592 с.
14. Воропай Олекса. Звичай нашого народу. Весна. [Електронний ресурс] / О.Воропай. – Режим доступу: <http://www.ukrlegenda.org/>
15. Гетьманець М. Ф. Сучасний словник лїтератури і журналістики / М. Ф.Гетьманець, І. Л. Михайлин. – Харків: Прапор, 2009. – 384 с.
16. Гетьманець М. Ф. Сучасний словник лїтератури і журналістики / Гетьманець М. Ф., Михайлин І. Л. – Харків: Прапор, 2009. – 384 с.
17. Гетьмани України / Укл. В. П. Товстий. – Харків : Промїнь, 2000. – 244 с.
18. Глазова О. П. Кольорове слово. Зведений комплект з розвитку зв'язного мовлення. 5 клас / О. П. Глазова. – Харків : Веста. – 2005. – 112 с.
19. Глазова О. П. Рїдна мова. Пїдручник для 6 класу загальноосвітнїх навчальних закладїв / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнєцов. – Київ: Педагогїчна преса, 2006. – 228 с.
20. Глушко О. Ми є народ [Текст] / О.Глушко // Вїтчизна. – 2001. – № 1-2. – С. 2 -10.
21. Гречанюк, Сергїй Степанович. Будь славен, Днїпре! [Текст]: нариси / С. С. Гречанюк; худож. Ю. Г. Кудь. – Київ: Веселка, 1985. – 166 с.

22. Гудінг Д. Світогляд / Д. Гудінг. – Київ, 2003. – 415 с.
23. Дневник Марии Башкирцевой: избранные страницы / А.Ф.Быков. – Москва : Молодая гвардия, 1991. – 320 с.
24. Довга О. М. Писати твір. Методичний посібник / О. М. Довга. – Київ : Просвіта, 1997. – 68 с.
25. Довга О. М. Як писати твір. Методичний посібник для вчителів-словесників / О. М. Довга. – Київ: Просвіта, 1997. – 68с.
26. Енциклопедія загадкових явищ. – Харків: Промінь, 2010. – 248 с.
27. Журналістська етика та етикет: основи теорії, методики, дослідження трансформації незалежних видань України, регулювання моральних порушень: Монографія. – Львів: Світ, 1998. – 412 с.
28. Загребельний П. Роксолана [оповідання] / П. Загребельний . – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 800 с.
29. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості : Пісні, прислів'я, загадки, скоромовки : Для ст. шк. віку. [Упоряд. Передм. Та прим. Н. С. Шумади; худож. оформл. В. П. Вересюка. Упоряд. граф. матеріалу С. М. Музиченка]. – Київ : Веселка, 1989. – 606 с. : іл. (с. 431 -522).
30. Зверев М. Д. Комора чудес. Оповідання. / М. Д. Зверев. – Київ: Веселка, 1980. – 256с.
31. Іржі Томан. Як удосконалювати самого себе. Друге видання. – К. Політвидав України. 1988.- 320 с.
32. Калмикова З. А. Урок розвитку мовлення / Вивчаємо українську мову та літературу / З. А. Калмикова. –2006. – жовтень.
33. Каравайський С. Практичний словник синонімів української мови. Друге видання доповнене й опрацьоване / С. Каравайський. – Київ: Українська книга, 2000. – 480 с.
34. Качмарчик Я. Гетьман Богдан Хмельницький / Я. Качмарчик. – Перемишль-Львів, 1996. – 326 с.
35. Кирпа Г. – Тернопіль: Навчальна книга / Г. Кирпа. – Богдан, 2012. – 271 с.
36. Кирпа Г. Герань у золотому горщику / Г. Кирпа // Місяць у колиці: вірші, проза, переклади. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.bohdan-books.com>
37. Ковалевська О. Іван Мазепа / О. Ковалевська. – Київ : Темпора, 2008. – 200 с.
38. Короненко С. А. Від цього залежить якість життя. Поради лікаря Берсенєва [Текст]: Тримаю удар: Автобіогр. повість: науково-популярна література / С.А. Короненко, Берсенєв В. - Київ: Ярославів Вал, 2003. - 126 с.
39. Косачова О. О.Розвиток зв'язного мовлення: написання твору-роздуму / О. О. Косачова, Л. Г. Муковоз – Харків: В. «Основа», 2011. -155[5] с.
40. Кращі конкурсні уроки української мови та літератури. Випуск 2 / укл. С.І. Науменко. – Харків: Вид. група «Основа», 2012. – 172 с.
41. Крупчанов А. О. Словник літературознавчих термінів. – Москва: Вища школа, 1989. – 325с.
42. Гродзінський А.М.Лікарські рослини: енциклопедичний довідник / А. М. Гродзінський. – Київ: Видавництво «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Український виробничо-комерційний центр «Олімп», 1992. – 544 с.
43. Медведчук Г. Весільний коровай: статті [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://garbuz.org.ua/statti/narodni-zvichayi/vesilniy-korovay.html>
44. Миргородець В. М. Цикл уроків [Електронний ресурс] / В.М.Миргородець. – Режим доступу: [duny19.blogspot.com/blog – page.html](http://duny19.blogspot.com/blog-page.html)
45. Мистецтво України. Біографічний довідник за редакцією А. В. Кудрицького. – Київ: «Українська енциклопедія»,1997. – 700 с.
46. Мицик Ю. Три сюжети про гетьмана Мазепу / Ю. Мицик. – 2006. – №3. – С. 15-21.
47. Міщенко Г. «Квіти України» Данила Нарбути / Г. Міщенко. // Мій дім – Черкаси. – 2000. – лютий. – № 2 (21). – С. 26-30.
48. Нечуй-Левицький І.С. Микола Джеря. Кайдашева сім'я: Повісті / Передмова Н.Крутікової. – Київ: Дніпро, 1987. – 351с.
49. Нечуй-Левицький І.С.Микола Джеря, Кайдашева сім'я: Повісті. – Київ: Дніпро,1982. – 275с.
50. Нечуй-Левицький Іван. Твори в чотирьох томах. – Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1956. – 275с.
51. Носань С. Сонячний ранок : повість, оповід. / С. Носань. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2006. – 151 с.

52. Олійник О. Світ українського слова / О. Олійник. – Київ: Хрещатик, 1994. – 416с.
53. Павленко М. Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських [сучасна казка] / М. Павленко. – Вінниця, Теза, 2005. – 224 с.
54. Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури / С. Павленко. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 304 с.
55. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / М.М. Пилинський. – Київ: Наукова думка, 1976. – 287с.
56. Плевницька А. П. Живе слово. Система уроків зв'язного мовлення, 10-11 класи / А. П. Плевницька. – Донецьк, 2000. – 290 с.
57. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – Київ, 1992. – 265с.
58. Почесне звання народного художника України присвоєно Д. Г. Нарбуту // Черкаський край. – 1994. – 2 червня. – № 61(17746). – С. 1.
59. Ракшанов В. Чумаки, чумаченьки [оповідання] / В. Ракшанов. – Черкаси: Відлуння-плюс, 2006. – 44 с.
60. Росінська П. Ю. Яка пора року гарніша / П. Ю. Росінська. – Київ: Ранок, 2008. – 230 с.
61. Рутківський В. Джури козака Швайки. Історична трилогія для дітей. Книга 1./ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://shron.chtyvo.org.ua/>
62. Светлаков В.П. Рідна мова. Плани-конспекти, 10 клас / В.П. Светлаков. – Київ : Торсінг, 2003. – 336 с.
63. Святослав Караванський. Практичний словник синонімів української мови. – Київ: Вид - во «Орій» при УКСП «Кобза», 1993. – 472с.
64. Сковорода на портреті і в житті. Фотокнига / Автори і упорядники В.Стадниченко, М.Шудря. – Київ: Спалах. – 2004. – 179с.
65. Скрипник Л. Розвиток творчих здібностей студентів на уроках укр. мови / Л. Скрипник // Дивослово. – 2011. – № 8. – с.17-24.
66. Слабошпицький М. Ф. Марія Башкирцева: роман-есе / М. Ф. Слабошпицький. – Київ : Махаон-Україна, 1999. – 226 с.
67. Сорока М. Космічний прелюд Юрія Кондратюка/Сорока М. // Історичний календар, Київ,2006. – С. 190-191.
68. Стародуб О. Розвиток зв'язного мовлення. Цикл уроків. 6 кл. Українська мова та література / О. Стародуб. – 2015. – № 13 - 14 (821 —822). – С. 26 - 29.
69. Сухомлинський В. О. Вибр. тв. У 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ: Рад. шк., 1976. – Т.1. - С.121.
70. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинстві і юності / В. О. Сухомлинський. – Київ: Рад. школа, 1966. – С.11-18.
71. Сучасний урок української мови в 6 класі / С.А.Омельчук, Л.В. Серета. – Харків: Вид. група «Основа», 2006. – 208с.
72. Тараненко О. О. Українська мова в сучасній Україні / О. О. Тараненко // Культура слова. – 2000. - № 53-54.
73. Теліженко О. Данило Нарбут: Невідомі сторінки з життя майстра / О. Теліженко // Народне мистецтво. – 1999. – № 3-4. – С. 38-41.
74. Тихоша В. І. Українська мова, 6 клас / В. І. Тихоша. – Харків: В. «Основа», 2008. -302[2] с.
75. Ткаченко А.О. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства. 2-е вид., випр. і доповн. — Київ: ВПЦ «Київський університет 2», 2003. - 448 с.
76. Українська мова. Диктанти. 5 клас / Д. А. Кобцев. – Харків : Видавнича група «Основа», 2014.
77. Українська мова. Розвиток мовлення: навчальний посібник. 6 клас. – Вид. 2-ге. / Упоряд. Г.В. Баран. – Харків: Країна мрій, 2006. - 112с.
78. Українська мова. Розвиток мовлення: Навчальний посібник. 6 клас. – Вид. 2-е, Випр./ Упоряд. Г. В. Баран. – Харків: Країна мрій, 2006. -112 с.
79. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки. Укладач Н.В. Курганова. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 320 с.
80. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки/ Укладач Н.В. Курганова.–Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 320с.
81. Усний твір-оповідання за жанровою картиною [Електронний ресурс] – Режим доступу: [gdz – masters.org/news/usnij_tvir_opovidanij_za.../2014-08-27-21-24](http://gdz-masters.org/news/usnij_tvir_opovidanij_za.../2014-08-27-21-24)

82. Цимбалюк В. І. Письмові творчі роботи з української літератури у 8–10 класах / В. І. Цимбалюк. – Київ, 1981.
83. Черняков Б. І. Зображення й вираження в зображенні публікації / Б. І. Черняков // Журналістика. Преса. Телебачення. Радіо. Республіканський міжвуз. наук. збірник. Київ: КДУ, 1986. – Випуск 18. – 455с.
84. Чумак Т. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках літератури / Т. Чумак «Дивослово», – 2000. – №7. – С. 49-52.
85. Шелехова Г. Т., Скуратівський Л. В. Рідна мова. 6 клас. Робочий зошит учня / Г. Т. Шелехова, Л. В. Скуратівський. – Київ; Видавництво «Абрис», – 1998. – 111 с.
86. Шуляр В. Твір: як до нього підготуватися / В. Шуляр // Українська мова і література в школі. – 1999. – №3. – С.33 -37
87. Щабельних Т. М. Рідна мова. 6 клас. Плани-конспекти уроків / Т. М. Щабельних. – Харків: Видавництво «Ранок», 2009. –320 с.
88. «Щедрик» – музичний подарунок світові. Музичний сайт для дітей «Музична абетка». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://muzabetka.com.ua/schedryk-muzychnyj-podarunok-svitovi.html>
89. Яцишина О. Вивчення лексикології // Українська мова та література / О. Яцишина. – Число 12 (316) – 2003.
90. Academia.in.ua [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [Київ : освітній портал «Академія»]. – Режим доступу: Academia.in.ua (дата звернення 29.01.2016). – Назва з екрана.
91. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
92. <http://Cherkasy.net/dub-zheleznyaka.html>
93. <http://elhow.ru/images/categories/0/5/559/inner.jpg>
<http://boombob.ru/img/picture/May/16/65aac72b181aec989893af3231705467/4.jpg>
94. <http://metoduchka.com/tvk-opvs-prymischennia-na-osHovi-osobvstyh-vrazhen-u-hudozhnomu-styli-usno/>
95. http://osvita.ua/school/lessons_summary/literature/3447/
96. http://www.newacropol.ru/pub/News/2012/04/01-bird-day/Den-ptiz_29.jpg
<http://slovomame.ru/file/image/3650>
97. <http://www.obshinniki.ru/foto/r010.jpg>
http://www.peoples.ru/images/interesting/interesting_201305010745090.jpg
98. <http://Ysum.u.ua/>
99. Internet - www.ru.wikipedia.org - Вікіпедія
100. Subject.com.ua/fetbook/mova/6klas1/75/html
101. Subject.com.ua/textbook/mova/6klas.../79.html
102. Ukrlib.com.ua [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [Миколаїв : Васильєв Євгеній]. – Режим доступу: ukrlib.com.ua (дата звернення 29.01.2016). – Назва з екрана.
103. <http://2plus2.ua/pro-football/fred-dlya-mene-kozhen-macht-yak-ostanniy-753773.html>
104. http://ditky.info/load/perekazi/pam_jatnik_bogdanu_khmelnickomu/120-1-0-4853
105. http://ditky.info/load/perekazi/pam_jatnik_bogdanu_khmelnickomu/120-1-0-4853
106. read-online.in.ua/read/taras_bulba_pershe_vidannja/2

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОППОПІ ЧОР»
Зам. №1478 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1